

A MAGYAR
KÖLTÉSZET KÉZIKÖNYVE.

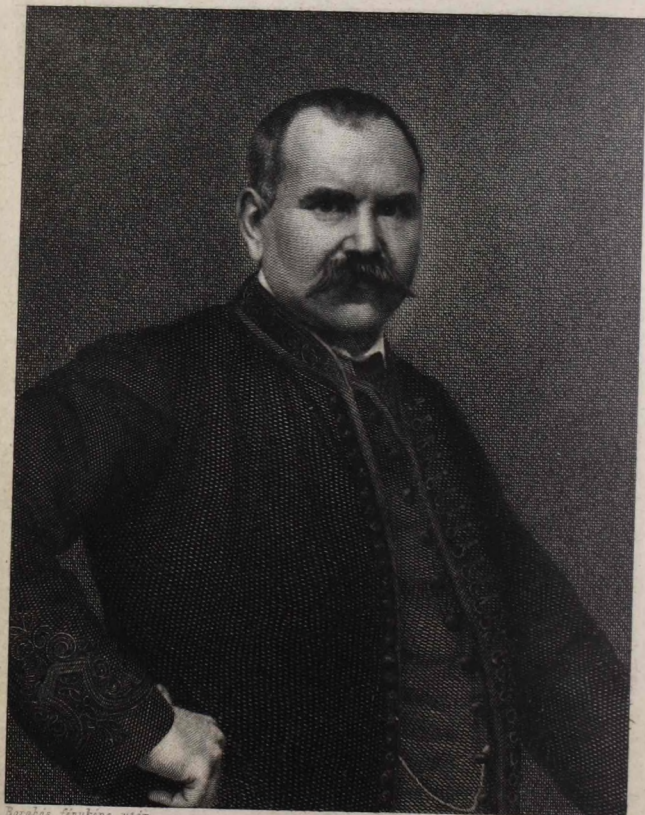

ELSŐ KÖTET.

MAGY. AKADEMIÁ
KÖNYVTÁRA

Barabás fényképe után.

1865. azóta látni.

Jolly Jerecski

A MAGYAR

KÖLTÉSZEK KÉZIKÖNYVE

A MOHÁCSI VÉSZTŐL A JELENKORIG,

VAGYIS

AZ UTÓBBI NEGYEDFÉL SZÁZAD KITÜNŐBB KÖLTŐI

ÉLETRAJZOKBAN ÉS JELLEMZŐ MUTATVÁNYOKBAN

FELELVÉNYE

TOLDY FERENC

ÁLTAL.

MASODIK, ÁTDOLGOZOTT, KIADÁS.

ELSŐ KÖTET.

BUDAPEST, 1876.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVTÁRSÁG.

Jolly Jereff

A MAGYAR

KÖLTÉSZEZET KÉZIKÖNYVE

A MOHÁCSI VÉSZTŐL A JELENKORIG,

VAGYIS

AZ UTÓBBI NEGYEDFÉL SZÁZAD KITÜNŐBB KÖLTŐI

ÉLETRAJZOKBAN ÉS JELLEMZŐ MUTATVÁNYOKBAN

FELTÜNTETVE

TOLDY FERENC

ÁLTAL.

MÁSODIK, ÁTDOLGOZOTT, KIADÁS.

ELSŐ KÖTET.

BUDAPEST, 1876.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

230449

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

A Franklin-Társulat nyomdája.

ELŐSZÓ.

A jelen munka rendeltetése az irodalommal megbarátkozni akaróknak vezérfonalúl, az irodalomtörténet tanulmányozóinak kisdud segéd könyvtárul szolgálni. Mindkettőt az által eszközli, hogy a koronként feltűnt jelesb, vagy idő szerint hatásosabb, s az uralkodó vagy külön tekintetekben figyelemre méltó irányokat képviselő írók benne életök, munkálkodásaik s ezekből kiválasztott darabokban vezetnek fel. Két fő tekintet vezérlette a szerzőt: a széptani, s a történeti, s ha az utóbbi elsőséget bír az első felett, ennek oka a tárgyalásba vett nagy időkör természetében fekszik, mely csak a jelen században emelkedvén classicitásra, megelőző korszakaiban nagyobb részt inkább historiai, mint műbecsrel bír. De ez nem szállítja le régibb irodalmunk érdekét, valamint az országos történetét sem az, hogy nem csupa fényes

és nagyszerű eseményeket és tetteket beszéll; sőt fajnunk szelleme átismerésére, és csak ilyenből meríthető teljes öntudat nyerésére irodalmának mindenkori állapotjait és műveit kell ismernünk — különösen mióta ez állapotok, némi, bár nem teljes, kifejezésöket az irodalomban lelték. Ez utóbbi okból szorítkoztam az új, vagyis a mohácsi veszedelem ótai irodalomra jelen munkámban, miután az ó és középkor emlékei, amennyiben az enyészetet elkerülték, nemzeti jellem helyett főleg csak egy osztályét, a szerzetes rendét, viselik és tükröztetik vissza.

Mi a tárgyalt írók kiválasztását illeti, a korlátozott tér miatt főleg a korok és fontosb irányok képviselőire szorítkoztam. Ezért a nevekben és munkákban elég gazdag XVI. századból, melynek irodalma különben is inkább osztályokat mint egyéniségeket tüntet fel, aránylag keveseket adtam; a XVII-ben, hol már egyéni önállóság leszen észrevehető, a régi irányok folytatói mellőzésével, inkább ama kevesebb kitünőknek nyitottam nagyobb tért; a XVIII-nak nagy seregéből csak a historiai és egyszersmind belső becsű írók vétettek be (ezért a népies iskola csak egy pár képviselővel van elvégezve), a XIX-dik századnak magának ellenben, a széptani becs és gyakorlati fontosság tekintetéből, harminckilenc képviselő jutott.

Az életrajzokban az adatkészlet erejéig bő voltam: t. i. egy tekintélyes része az irodalmi történetnek ezekben foglaltatik, főleg a színpalak köztinek, mely különösen van hivatva az irodalom fejlődése okait kellő világitásba helyezni. Azonban ép e magán történetünk adatszegénysége az, mely miatt a mi irodalomtörténetünk soha oly részletes, indokolt, való és eleven képet nem fog adhatni, mint az újabb művelt nemzeteké. Emlékiratok s kortanúk kisebb feljegyzései, önéletírások, naplók s fenntartott levelezések nálunk ritkák, s a meglevők is többnyire kiadatlanok; holott, mennyire tanulságosak az ilyek, épen a külföld irodalmi és erkölestörténetei mutatják, valamint azon életrajzaink is, mikhez vagy levelezések is használtathattak, mint különösen Kazinczy, Berzsenyi, Vitkovics, Döbrentei, Kisfaludy Károly, Köleseynél; vagy legalább egykorúak feljegyzései s tartalmasb önéletrajzi vallomások, mint Kis, Czuczor, Székács, Petőfi, Arany, Szász stbnél. Az ily részletesb fejzetekből műveltségi állapotaink s erkölcsi fejleményeink ismerete is, meg vagyok győződve, nem csekély nyereményt láthat, mit azért emelek ki főleg, mert óhajtom, hogy legyenek ezentúl minél többen, kik naplóznak, s magokat és másokat érdeklő adatkészlet felhalmozásában nem unatkoznak; és pe-

dig minél részletesben, de híven és pontosan. Sok dolog csekélynek látszhatik a feljegyzőnek, vagy másnak is jelennen, mi a biographusra nézve egykor vajmi jelentékeny lehet: mit, úgy hiszem, e munka lapjain szinte akárhányszor tapasztalhat a psychológ olvasó. De nem csak a történeti, hanem a kritikai tekintet is kívánatossa tette, mennyiben az lehetséges volt, az életrajzi részletességet, s nem fogja bánni az, ki tudja, mikép egy, sokszor csekélynek látszó körülmény az író özsves munkássága vagy egyes dolgozatai megértésére vagy helyes méltánylására mily fontos lehet, s hogy a művet az alkotónak egyéni állapottól és élményeitől elválasztani nem lehet.

Különben az életrajzok kivétel nélkül forrásvizsgálaton alapszanak. Tudva, mennyi valótlanság és képtelenség terjesztetik nálunk a vizsgálati gondhiány miatt, s az első, felületesen oda vetett, adatoknak új meg új, vak utánmásolása által: régi szabályom: „Nem hinni“, mely a hitelesség első feltétele. Azért soha sem állítok semmit, mit utolsó nyomig ki nem kutattam. Hogy előadásom annyi újat s a közkeletű adatok és nézetektől eltérőt tartalmaz, épen innen van; és mert igen gyakran nem épen mindennapi, sőt kézirati kútfőket és saját tudomásomat, sőt a hagyományt is használhattam, mint ki az utolsó fél

század költőit majd mind személyesen ismertem, a legtöbbel közelebbi viszonyban álltam, sőt közölök a korosbaktól sokszor igen becses értesüléseket vettem azokról, kik viszont őket előzték meg egy fél századdal. S ennyiben e munka kútfői rangot is vesz igénybe.

Ugyan ezért nem szívesen hagytam el a jelen kiadásból az igazoló-jegyzeteket, és csak is azért, hogy a XVII. század népies költészetének s a forradalom utáni költőknek helyet nyerjek; amiért, társaimat és utódaimat a kritikai irodalomtörténet írásában, figyelmeztetnem kell, hogy *rájok* nézve e kiadás egyáltalában nem teszi nélkülözhetővé az előbbit¹, míg viszont amaz nem ezt, mert itt is alig van életrajz, mely a mások s a magam vizsgálatai, sőt némely szerencsés felfedezések folytán is, vagy új és kiegészítő, vagy megigazított adatokat ne hozna.

Mennél bővebb voltam az életrajzi fejezetekben — épen mert nálunk mind maig nem sok történt e szakban, a belfejlődésre való figyelemmel pedig épen kevés —, annál inkább kelle takarékoskodnom az

---

¹ Melyet, amennyiben az többé nem kapható, pótol a „*Magyar Költők Élete*“ két kötetben, P. 1871. Ráthnál (Összegyűjtött Munkáim III. IV. köt.).

anthologiai részben, különösen a XVI. századéban. Mert, ismétlem, ez nem aesthetikai, hanem historiai chrestomathia; s így sok becsesebb darab maradt ki mint amilyek néha a felvettek: t. i. a széptani tekintet mellett főkép a *kor*, vagy bizonyos *irányok*, az *írók*, ezek nyelvi, irodalmi, gondolkodás-, érzés- és előadási sajátásaik kitüntetése forgott szemem előtt. Ahol csak lehetett, *egész* darabokat adtam, miután szépműveknél a compositió nem kevesebb fontos mint a részletes kivitel; azonban nagy egészeknél, hol a szerkezet ismerete egy és más tekintetből különös figyelemre méltó, annak vázlata a töredékes mutatványok elibe bocsáttatott. *Műfordítások* is vétettek fel, mert némely költők, kik nem közönséges befolyást gyakoroltak nyelvünk és költészetünk kifejtésére és művelésére, részint vagy főleg műfordítások által hatottak; s mert a műfordítás által, valamint egyfelül a külföld egy és más jeles műve irodalmunknak szinte sajátjává lett: másfelül a nyelv és előadás történetére gyakran csak úgy, sőt nyomosabban hatott, mint sok eredeti mű; s nem csak azt mutatja, mikép bírta a nyelv különböző időkben az idegen írók gondolatait visszaadni, de azt is, mily szerencsével vívott meg egy s más költő idegen jeles írók művei tartalmával és formáival.

Szó- s dologmagyarázó apró jegyzéseket csak a

régiebbeknél, s ott vetettem a szöveg alá, hol kézen forgó eszközeink az olvasót cserben hagyják.

A régibb költők darabjainál kijegyzett szché mák tudnivalókép nem prosodiára, hanem azok rhythmusára mutatnak.

A szöveg egyébiránt mindig a legjobb olvasás szerint, eredeti kiadásokkal összevetve, s mindenben híven adatott. Az írásmód a maihoz idomított, de úgy, hogy az írók *olvasása* (*kiejtése*) módja híven megtartatott.

Óhajtom, hogy e munka, mely közel félszázad előtt, első alakjában leginkább idegeneknek száruva, szerencsés volt költészetünknek a világ irodalomtörténetében helyet vívni ki; melynek szerető gonddal újra megalkotott magyar kiadásával oly időben kívántam szolgálni nemzetemnek, „mikor az illúsiók elmúltával minden elfogúlatlan hazafinak azon meggyőződésre kellett ébrednie, hogy — nem mondom dicsőségre, hanem — csak önfenntartásunkra is, nincs más út, mint a nemzeti műveltség öntudata a múltban, s minden erőkkal emelése a jövőben“¹: jelenleg is, midőn a nemzet, politikai önállásának birtokába jutván, újabb keserves, de tanulságos tapasztalások után,

---

¹ Az 1854-ki Előszó szavai.

újabb illúziókból kibontakozni kezd, *s a nemzeti műveltség egyedül idvezítő erejéről* meg nem feledkezve, ennek elsajátításán s minden téren emelésén törekszik: óhajtom, mondom, hogy e munka most is némi tényezőlegyen e kettős irány támogatásában.

Budapesten, octóber 18. 1875.

TOLDY FERENC.

TARTALOM.

	Lap
ELŐSZÓ	V
TIZENHATODIK SZÁZAD.	
BEVEZETÉS	3
SZKÁROSI HORVÁTH ANDRÁS. 1540—49	9
Az átokról	11
A JEREMIÁDOK	18
I. Magyarország siralma (a mohácsi veszedelem után)	18
II. Más siralma az magyar nemzetnek	20
NYILAS NÉVTELENE. 1548.	22
Házások éneki	23
SZAMOS-MELLÉKI NÉVTELEN	25
Adhortatio mulierum	25
TINÓDI SEBESTYÉN. 1505—1556	28
I. „Prini Péternek, Mailáth Istvánnak és Terek Bálintnak fog- ságok“-ból 1542	32
II. Terek János vitézsége	37
III. Szondi eleste Drégel várában	44
A SZENDREI NÉVTELEN. 1571	45
Szilágyi Mihály és Hajmási László históriája	49
GÖRGEI ALBERT	52
História egy Árgirus nevű királyfiról és egy tündérszüzleányról	53
DIVÍNYI MEHMED. 1588	81
Madzsar türki	82
B. BALASSA BÁLINT. 1551—1594.	83
I. Ének a Végekről	91
II. Tavasz dioséréte	94
III. A magyar nemzet romlott állapotjáról	94

	Lap
IV. Lelkem mint Nőé galambja, magát ép hitivel adja	95
V. Esdeklés Júliához	97
VI. Bucsú Júliától *	99
VII. Bucsúnék kedveséhez. 1589	103
VIII. Bucsúnék hazájához. 1589	105
IX. Bujdosó éneke. 1589	106
X. Az Óceán mellett. 1591	107

TIZENHETEDIK SZÁZAD.

BEVEZETÉS	111
SZENCI MOLNÁR ALBERT. 1574—1634	115
I. Bizodalom istenben	120
II. Vágyódás isten után	121
RIMAY JÁNOS. 1564(?)—1631	123
I. A távollevő Lydiához	127
II. Tavasszal	128
III. Egy katona éneke	130
IV. Megnyugtató az idő vizálgodási között	130
V. Biztatás	133
VI. Világi hívságok megvetése	134
VII. A középség dicsérete	137
VIII. A haldokló Balassa Bálint	138
BENICZKY PÉTER. 1603—16	141
I. A kivánatos kikeletnek gyönyörűségéről	143
II. A szabadságról	145
III. Az embernek maga-ajánlásáról és biztatásáról	148
IV. Zabolátlan nyelv	149
V. A Szerencsének állhatatlanságáról	151
VI. Útra indulva	152
VII. A Példabeszédek közül. Hét	154
Gr. ZRÍNYI MIKLÓS. 1618—1664	156
I. Az elegyes költemények közül	165
1. Arianna sirása	165
2. Feszületre	170
II. A Zrinyiaszból	171
1. Siklós alatt. III. én.	171
2. Zrinyi és fia. V. én.	173
3. Török követség. VI. én.	176
4. Deli Vid hitvese. XIII. én.	182
5. Zrinyi halála. XV. én.	185

	Lap
B. LISZTI LÁSZLÓ. 1630—1660(?)	199
I. A Mohácsi Veszedelemből	201
Lajos király leírása. IX. én.	201
II. A Szerencsének állhatatlanságáról	203
KATHOLIKUS EGYHÁZI ÉNEKKÖLTÉSNET	205
I. Karácsoni ének	206
II. A boldog szűz Máriához	208
III. Szent István királyhoz	209
Gr. BALASSA BÁLINT. 1626(?)—1684	211
I. Harcba menetel előtt	218
II. Kedveséhez	220
III. Átok	221
GYÖNGYÖSI ISTVÁN. 1625(?)1704.	224
I. A Murányi Vénusból	229
1. Kezdet. I. én.	229
2. Levélváltás. II. én.	231
3. Első szembenlétel II. én.	334
II. A Phoenixből	243
Török had leírása. III. könyv. III. r.	243
Gr. KOHÁRI ISTVÁN. 1649—1731	256
I. A Szerencse forgandó voltárul	264
II. Példás vadkert	267
III. Mesterséges forrás	269
A XVII. SZÁZAD NÉPIES KÖLTÉSNETE	272
I. Hungária szól	273
II. Bethlen Gábor szól	276
III. Sárkány István halálára. 1636	279
IV. Tatár rabságban levő erdélyiek dala. 1657	281
V. Vitéz Kádár István emlékezete. 1660	283
VI. Románc Oláh Geciről	288
VII. Katonadal	290
VIII. Szerelmdalok. Három	291
IX. A Tököli-epos befejezése. 1683	294
X. Jajszó, melyben édes hazánk romlását siratja egy poeta. 1700	296
XI. Kerekes Izsák. Székely ballada 1706—7	298

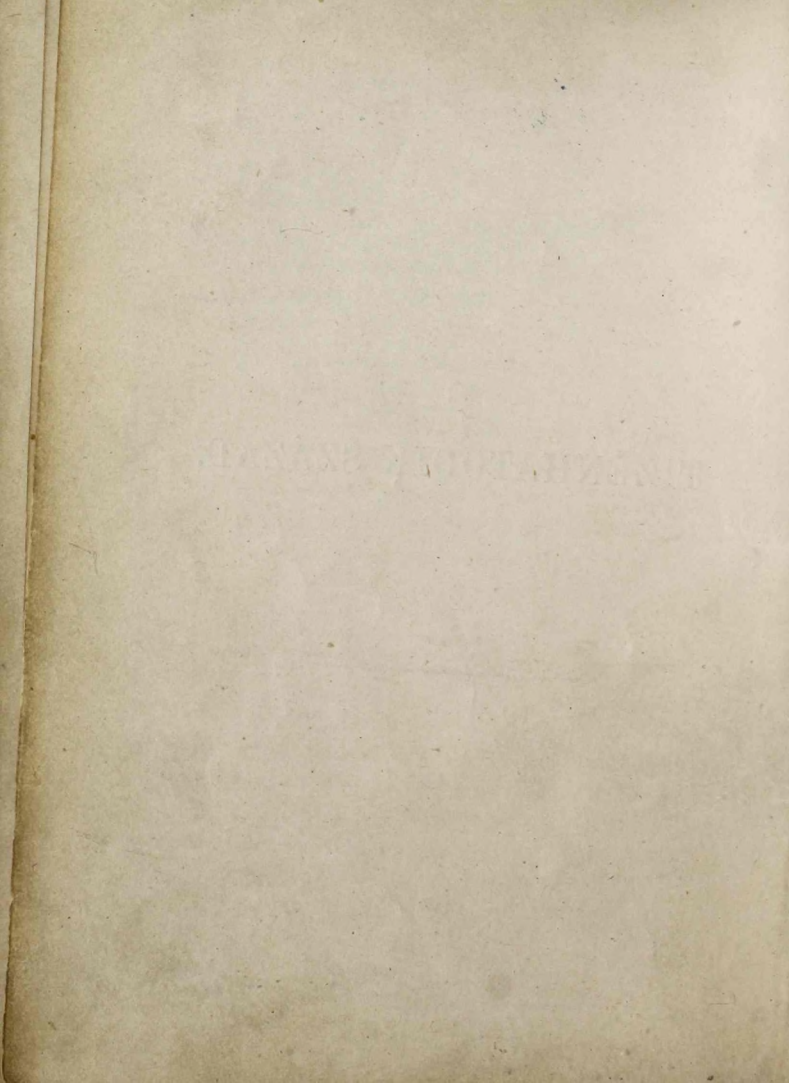
TIZENNYOLCADIK SZÁZAD

1772-ig.

	Lap
BEVEZETÉS	303
RÁDAI PÁL. 1677—1733	304
I. A szeretetről	308
II. Az embernek maga-megtagadásáról és harcáról	309
III. A keresztviselésről és a békeséges tűrésről	312
IV. Az istenre való támaszkodásról	313
B. AMADE LÁSZLÓ. 1703—1764	315
IX. Ének. Ah már egyszer	317
X. Ének. Átkozlak, te Szerelem	318
XX. Ének. Azt gondolom, de nem mondom	319
XXIII. Ének. Ámbár vadnak sok irigyim	320
XXXI. Ének. Bár ne tudtam volna	321
XXXIX. Ének. Én angyalok, Szép madarkám	322
XLII. Ének. A szép fényes katonának	323
XLVI. Ének. Ah mit kinzod én szívemet	326
LII. Ének. Gyöngyéletre s a mezőre	327
LV. Ének. Argus ugyan nem vagyok	328
LXX. Ének. Ki béborúlt az folyhóban	330
XCII. Ének. Angyalom, Alakom	331
A házasság által elvesztett szabadságnak megsíratása	333
FALUDI FERENC 1704—1779	336
I. A kisztó úrfi éneke	339
II. A kisasszony felelete	340
III. A tavasz	341
IV. A győzedelmeskedő Nádasdi. 1757	342
V. A szerencse	343
VI. Tarka madár	344
VII. Phyllis	345
VIII. A forgandó szerencse	346
IX. Nincsen neve	347
X. A remete	348
XI. Pásztorversengés	349

TIZENHATODIK SZÁZAD.

BEVEZETÉS.

A magyar nemzet, mely a kilencedik század végén Kelet-Európa széleiről nyugotdél felé nyomulva, a Kárpátok s az Ádria közti területet, inkább nagyfejedelmének Árpádnak stratégiai lángesze mint véres nagy ütközetek által, rövid tíz év alatt meghódította, s az itt talált több fejedelemségek romjain egy nagy magyar államot alkotván, ezt nem zsarnoki uralom, hanem emberséges és szabad intévények által ezer év óta fenntartja: nem lehetett, nem volt bizonyos szellemi fejlettség —, név szerint nem volt *költészet* nélkül. Történelmi bizonyságaink vannak róla, hogy isteni tiszteletök énekkel járt, hogy halottaikat énekben gyászolták, hogy nem hiányoztak női dalaik sem; de fő tárgyát költészetöknek a nemzet története, hőseik viselt dolgai tették, melyeket egy külön dalnoki rend, az igricek vagy hegedősöké, készített, fenntartott és előadott, főleg a táborban és lakomákon. Így beszélli Béla király Névtelen Jegyzője, hogy Árpád etelvári diadalmi ünnepén „a kobzok és sípok édes hangjai s a dalnokok minden énekei zengettek“. De ezen túl is, egész a XVII. század végeig, fennmaradt e dalnoki rend

különösen a királyok és főurak udvaraiban épen úgy, mint a nép minden rétegei között. Ehez járult a keresztyénség felvétele óta a keresztyén egyházi ének, a legenda; az Anjou-házi uralkodók idejében a nyugot-európai regényes mondakörök kezdék megtermékenyíteni költészetünket; a renaissance óta pedig, a classicus szellem behatása alatt, némi műköltészet is keletkezett, melynek tárgyát hol nagyok dicsőítése, hol az erkölcsi romlás ostorozása tette. Sőt nyoma van a mysterium, vagyis a keresztyén népies színjátéknak is a XIII. század vége felé már, melynek póriassá fajult víg intermezói csakhamar magokra vonták, bár siker nélkül, az egyház méltó üldözését. S ilyenműek lehettek a Jagyellók korában divatozott színi játékok is, melyek Zsámboki tanutétele szerint, különösen a nagyok által, szenvedélyes szeretettel karoltattak fel.

Az eddig érintett középkori költészet azonban legnagyobb részt a hegedősök s a nép ajkain élt és hagyománykép szállt korról korra úgy, hogy a feljegyzett énekek és történeti versezetek annak valóban kivételes, mindenesetre legkisebb részét tették. *Máskép lett mindez a mohácsi vész után*, a nagy hitújítás, valamint az egész népet a mozgalomba bosodró új politikai viszonyok korában. Az úri rend fiatal-sága ugyan még mind a dalnokok énekeiből tanulta ismerni hazája történeteit, s a népies költészet egész az utolsó Rákóci-forradalomig kísértte az országos történeteket énekeivel, melyek közöl széltiben bírnak

írott maradványokat: de világot azok csak a legújabb időkben láttak. Ezek mellett azonban a nyomdászat elterjedése legott a mohácsi vész után *irodalmi költészetet* is hozott elé, mely akkor leginkább néptanítók és alsórendű protestáns papok, a XVII. században már főurak által is műveltetett. A XVI-ban annak tekintélyes része *vallásos és egyházi énekekből* s a legendák helyébe lépett *bibliai elbeszélő*, — részben *tanokötemények* s a kor erkölceit ostorozó, feddő verseszetekből állott. Új jegybe lépett a *színköltészet* is, mely Sztárayval, 1550 óta már, a régi egyház —, Karádi Névtelenével az elsilányodott politikai erkölcsök ellen fordult; s e kívül még két új fajjal nyert bővülést: a tanodai színművel, mely nyilvános vizsgálatokon vagy sátoros ünnepeken a tanulók által előadva szerepelt; és az allegorikai erkölcsi játékkal („moralitás“-oknak hívják), melyeket úgy látszik hegedősök, s nem a vándor színészek, szavaltak s részben énekeltek a nép előtt. Leggazdagabb e század költői irodalmában a *történeti* s a *regényes* „*historiák*“ osztálya. Emezek tárgyai leginkább az európai nagy mondakörökből és novellás könyvekből kölcsönöztettek, többnyire a „*Romai Gesták*“ és Boccaccio Decameronából; köztök Istvánfi Pál Grizeldisze, Apollónius királyfi, Fortunátus, Rusztán császár, Euryalus és Lucretia (az utóbbi Aeneas Sylvius regénye után) tűnnek ki; mások hazai mondai tárgyakat dolgoztak fel, melyek: Szilágyi és Hajmási, melyet Vörösmartynak egy új kidolgozá-

sában is bírnak, Ilosvai Toldi Miklósa, Görgei Albert Árgirusa, mely két utóbbi mind maig a nép kezén forog. A classicai mondakör is nyújtott tárgyakat: a trójai veszedelem, Aeneas bujdosása, Világbíró nagy Sándor. — Azonban a szorosan történeti énekek vagyis *rímes krónikák*, különösen azok, melyek Tinódi Sebestyén vagyis „Lantos Sebestyén“ példája után, egykorú eseményeket beszélnek el, e század verses termékei közt a legnevezetesebbek, nem ugyan költői alakításra nézve, melynek azokban nyoma sincs, de igen a történeti hűség tekintetében, melyre szerzőik lelkiismeretes gondot fordítottak. S ennél fogva e rímes krónikáink valóságos történeti kútfők becsével bírnak: aminthogy azokat már az egykorú latin classicai történetírói iskola, de múlt századbéli némely történetészeink is, ilyenkül használták. Végre, tudunkra legalább csak ez időszak utolsó tizedeiben pendült meg a *világi dal*, a hős Balassa Bálint lantján, kinek példája azonban csak a következő században talált követőket. — Mindezek után, kiegészítőleg, még a *classica formák* első megkísérlői élén Erdősi János, valamint a *szépirodalmi prózának* némely vékony kezdetei is felemlítendőek, ahova a már érintett színdarabokon kívül, Pesti Gábor és Heltai Gáspár meséik, a Ponciánusféle novellakoszorú, meg az egész Európát bejárt „Salamon és Markalf“ kidolgozása, tartoznak.

Ha most e század összes „irodalmi“ költészetére visszatekintünk, be kell vallanunk, hogy az széptani tekintetben meglehetősen alacsony fokon ál-

lott. Versíróink a régi dalnoki rend hagyományos költészetét részint nem ismerték, részint lenézték, a helyett hogy azt kiindulási pontúl vevén, a renaissance vívmányai felhasználásával annak nemesebb fejlődést igyekeztek volna adni. T. i. nevelésök, amennyiben papok voltak, theologiai; a világiak többnyire gymnásiumi képzettséggel bírtak ugyan, sőt néhány közölök, jobb házak fiai (mint Görgei, Petki, Balassa), nem lehettek némi alaki míveltség nélkül: de az egyházi küzdelmek, a vallásos viták, a protestáns szellem komoly szigora, a politikai meghasonlások, polgári és török belháborúk, s a hatalmasok zsarlásainak e kora általában nem kedvezett a költészetnek. A költőiség, mely nélkül Mátyás király dalnokainak leíratlan énekei nem lehettek, e befolyások által szükségkép elfonnyadt, a vidor népdalnak a maga nyers humorával, mely a mind maig egészen el nem pendült mysteriumokban dévajkodik, el kellett az új szenvedések zaklatásai alatt lassanként borúlnia, s helyet engedett az új egyházi éneknek, mely a protestáns énekszerzők kezei alatt száraz és józan, nagyrészt dogmaivá, sőt vitázóvá is lett; a régi, többnyire rövid, verssorokat, talán a németek példáján, hosszú, kényelmes sorok váltották fel, melyekből azon felül négysoros versszakok alkottattak, vizenyős bőségnek kaput tárva. Ily stróphákban irattak kizárólag a regényes úgy, mint a történeti elbeszélések, melyek mind inkább ott az erkölcsi tanuságot, itt a száraz történeti valóságot

keresték, az ismeretre inkább mint a képzelemre és szívre hatni igyekezve. A latin írókkal való megismerkedés Erdősit időmérteü versek elég szerencsés megkísértésére bírta, de csak vékonyan talált követőket: senki sem kísérlette meg a nyelv zenei természetét bővebben kifejtteni, s azt alakilag nemesíteni. Hiányzott egy erőteljes eredeti költői talentom, ki utat jelel vala ki tárgy-választás, alakítás és nyelvcsinosítás körül.

De azért e verses irodalom, valamint nem kicsinylendő hatással volt a nemzetre, úgy sok tekintetben a vizsgálóra nézve különös érdeket vesz igénybe. Igaz, hogy ama hatás nem aesthetikai, hanem a szépnék határain kívül eső: de üdvös volt a hitélet táplálása által énekei és bibliai eposzaival, az erkölcsösség emelése által tankölteményeivel, a hazaszeretet élesztésére történeti költészetével; s tiszteletünkre tarthat jogot ma is azon nemes bátorságával, melylyel a kor hatalmasainak úgy társadalmi, mint politikai vétkeiket a színpadon, s nem kevesbbé feddő, tan- és történeti énekeiben ostorozta. Ez irodalom terjedelme, a könyvkötőknek az e században rendezett számos országos vásárokon (mikről annak naptáraiból értesülünk) folytatott kereskedői működése, valamint az ily termények kapossága s gyakran ismételt kiadásai tanuskodnak e szellemi tényező köz kedvességéről, és szükségképi hatásáról egyformán; míg ez emlékek a kornak nem csak hadi és politikai, hanem társadalmi és főleg erkölcs-tör-

ténetére nézve a bár igen becses, de egyáltalában nem használt kútfők közé tartoznak.

Jelen munka, az előszóban kifejezett céljához képest, e századot csak kevés mutatvány által képviseltetheti. A jellemzetes számtalan egyes helyekben fekszik, elszórva a többnyire terjedelmes egészekben; míg tervszerű alakításról, s a kifejezésben némi szépre-törekedésről csak kivételkép lehet szó. Elégnek látszott tehát öt-hat egyént vezetnem fel, kik eléggé kifejezik a kor hangulatát s az irodalmi előadás (bármily alantas) módját, hogy a nagy haladást mutató XVII. századnak annál több helyet szánhassunk.

SZKÁROSI HORVÁT ANDRÁS.

1542—49.

Nyolc feddő versezetet bírnak, fenntartva Hoffref és Bornemisza énekgyűjteményekben, melyek Tályán 1542 és 49 közt készültek, s melyek egyike a végszakban világosan *Horvát Andrást* nevezi szerzőül, míg öte a szerzőt elhallgatja, ketteje pedig a versfőkben¹ *Szkárosinak* nevezi, kétségtelenül születési helye után. Valamennyiben azonegy irány,

---

¹ *Versfőknek* nevezték a régiak néha a versek, többnyire a versszakok első betűit, melyek, összeolvasva, vagy valamely, néha deák, mondatot adtak; vagy a költemény címét, ajánlását, néha annak szerzője nevét hozták nyilvánosságra. De ép oly gyakran némák a versfők, azaz semmi szöveget s nevet nem tartalmaztak.

gondolatok járása, kifejezésmód és nyelvezet, sőt ugyanazon kedvenc szók használata észrevehető annyira, hogy bennök azonegy szerzőt fel nem ismerni nem lehet. Ennek állapotáról és élte viszonyosságairól egyáltalában semmit sem nyomozhattam ki: leghihetőbb, hogy tályai pap volt a fennjelzett hét év alatt. Említett költeményei, melyekben részint a katolikus egyházat tanilag s közbe vetett gúnynyal támadja meg, részint nemes bátorsággal a hatalmaskodó főembereket, s önző bírákat feddi, a következők: 1. *Az Antikrisztus országa ellen* (1542. név nélk.), mely alatt természetesen a pápai egyházat érti; 2. *Kétféle hitről: a Krisztusbeli és a pápai foltos hitről* (1544. versfő: Szkárosi); 3. *A fejdelemségről* (1545. névtelenül); 4. *A fővényiségről* (1545. saját nevéen); 5. *Az istennek irgalmasságáról s ez világnak hálaadatlanságáról* (1546); 6. *Az átokról* (1547. névtel.); 7. *Pál érsek levelére való felelet*, kit irt volt az keresztyn predikátoroknak (1548. névtel.), t. i. a Várdai Pál esztergami érsek által 1548-ban tartott zsinatból szétküldött pásztori körlevélre; 8. *Panasza Krisztusnak*, hogy ellene támadnak ez világiak (1549.); s végre 9. egy *Vigasztaló ének* Bornemisza gyűjteményében. — Mutatványúl a 6. számot közöljük, melyben nyíltan és hatalmasan megtámadja századát, mely nem ölelvén magához elég buzgón a javított vallást, a haza, isten különféle csapásai alatt, főleg a hatalmasok kegyetlenkedései által, szerinte ez okon, senyved és vész. Az átok, melylyel a nemzetet fenye-

geti (6—31. vszak) Mózsés után dolgoztatott (Deuter. 28. rész), de erőteljesen, sőt nem minden szépség nélkül. Lejtése ez: — — — — | — — — — | — — — — | — — — —

Az átokról.

1. Röttenetes ez világnak mostan minden dolga,
Csudálatos nagy vaksága, hálálatlansága,
Nem fog rajta az istennek semmi igazsága,
Sem haragja, sem csapása, sem irgalmassága.

2. Az úristen megjelenté minden akaratját,
Hirdetteti szent igéjét, nagy irgalmasságát,
Az bűn ellen nagy haragját, röttenetes átkját,
Nem akarja ez világnak örök kárhozatját.

3. De nem érti ez világ azt, jó neven sem veszi,
Megjelentett akaratját csak semmié teszi,
Az istennek jó tanácsát inkább bűnbe ejti,
Jóra intő szent igéjét bosszúképpen veszi.

4. Ím ezt írja szent Moizses ötödik könyvében,
Ő könyvének huszonnyolcad jó nemes rendében;
Vedd eszedbe ki nem féled istent beszédedben,
Miként leszen az te dolgod minden életedben.

5. Ha uradnak istenednek szavát nem fogadod,
Mit neked mond és parancsol, ha még nem tartandod,
Reád szállnak röttenetes, veszedelmes átkok,
Ím megmondom; azon kérlek, hogy meghallgassátok.

6. „Átkozott lélsz az városban, átkozott az mezőben,
Itt az átok amit hirdet, kérlek vedd eszedben,
Hogy uradnak istenednek nem leszesz kedvében,
Jó szerencsét előmented nem lesz itt éltedben.

7. Átkozott lesz az te csordád, minden maradékod,
Átkozott lesz te gyermeked, mind fiad, leányod,
Átkozott lesz az te csüröd, mindennemű barnod,
Átkozott lesz az zsiros föld, nem ad semmi hasznod.

8. Átkozott lélszsz ahol jársz kelsz minden életedben,
Megnyomorít az úristen téged nagy inségben,
Átkozott lesz minden dolgod cselekedésedben,
Míg nem elveszt az úristen nagy hirtelenségben.

9. Reád bocsát nagy döghalált, hogy megemésztesse,
Igen megvér nagy szükséggel, minden betegséggel,
Hidegséggel, nagy hévséggel és nagy dögösséggel,
Nagy aszálylyal és ragyával, hogy kesergettesse.

10. Érecé válik fejed fölött az szép csillagos ég,
Vassá válik talpad alatt az nagy jó zsiros föld,
Port, harmatot, hamnessöt iszik az asszú föld,
Megrepedez úgy panaszol reád az szomjú föld.

11. Ad az isten ellenségnek tegedet kezébe,
Eloszlatol mindenfelé sok ország szegébe,
Az vadaknak, madaraknak te esel körmébe,
Es nem leszen te testedről ki őket elűzze.

12. Egyiptomnak fekélyével megver isten teged,
Undok várral viszketeggel az tennen testedet,
Ne nyughassál és ne leljed te sohult helyedet,
Semmi orvos ne használjon örökké teneked.

13. Nagy vaksággal bolondsággal megverjen az isten,
Gyűhőskedjél, és elmédben szüntelen megrettenj,
Úgy tapogass az délszínben ¹ mint vak az setétben,
Nyomorúlt légy, bosszut szenvedj te minden idődben.

14. Feleséget ha hozandasz, más háljon övele,
Mikor házat csinálандasz, ne lakhassál benne,
Szöllőt ültetsz, de te semmit be ne szűrless benne,
Te ökrödet el-levágják, ne ehessél benne.

15. Te gyermekid szemed látván ² pogán kézbe esnek,
Szíved színed ott elhírvad, nagy bánatban lesznek,
Ellenségnek ő kezébe te juhaid esnek,
Te marháddal és munkáddal idegenek élnek.

1 Midőn a nap legforróbban sűt.

2 Szemed láttára.

16. Viszen isten mind urastól idegen nép közzé,
Te ott szolgálsz fának kőnek, idegen istennek,
Veszett leszesz minden népek rólad példát vesznek,
Csúfság leszesz, minden népek tegedet nevetnek.

17. Te a földbe nagy sokat vetsz, keveset felgyűjtesz,
Mert az sáskák megemésztik, kit nehezen szenvedsz,
Szőlőt ültetsz, megkapállod, nagy erőssen művelsz,
Az borában nem ihatol, csak férgeket éltetsz.

18. Gyümölcsfádit gabonádat ragya megemésztí,
Olajfának ő zsírjával nem kezdesz meghízni.
Fiaddal leányiddal nem fogsz nyájaskodni,
Mert fogságban mind vitetnek, kezdek rabbá lenni.

19. Idegen nép országodban nyakadra ül neked,
Tisztessége nagyobb leszen hogynemmint teneked,
Szegény leszesz, az idegen kölesen ad teneked,
Ő fő leszen, te fark leszesz, parancsol teneked.

20. Ad az isten szolgálatra ellenség kezébe,
Annak szolgálsz ehen szomjan, mezeitelenségben,
Vas ígákat vet nyakadra, megtör erkölcsedben,
Ott sanyargat az fogságban teged nagy szükségben.

21. Messze földről az úristen hoz tereád népet,
Kinek nyelvét meg nem érted, nagy kegyetlen népet,
Ki nem teszen tisztességet az vén embereknek,
Meg sem szánja veszedelmét a kis gyermekeknek.

22. Megemésztí te barmodnak az nép minden zsírját,
Te földednek ő gyümölcsét, mindenféle hasznát,
Nem hagy neked búzát, sem bort, semminemű marhát,
Levágatja ökreidet, juhodnak nagy nyáját.

23. Reád szállja várasidat, erős váraidat,
Öszverontja tornyaidat, erős bástyáidat,
Ott elveszi hatalmadat és birodalmadat,
Megeteti ott teveled édes magzatidat.

24. Ott mégeszed te méhednek édes szép gyümölcsét,
Fiainak leányidnak az ő gyenge testét;

Ellenségnek megesmered röttenetességét,
Nagy sirással ott megeszed tin gyermeked testét.

25. Kedve-töltek ott egymásra igen irigykednek,
Mert nem adnak az gyermekben ő feleségeknak,
Semmi kedvet barátjoknak ott bizony nem tesznek,
Nagy szükséggel ellenséggel mind környülvetetnek.

26. Kedven élő asszonynépek, lesztek irigységben,
Kik az földre nem léphettek az nagy gyengeségben,
Irigykedtek férjeteke ott az nagy szükségben,
Mert nem adtok férjeteke az gyermek testében.

27. Azon nap szült gyermekeket kezdik mind megenni,
Az órába hogy születik burkostól megenni,
De urozva¹ az férjektől ezt is kezdik tenni,
Mert nem leszen a szükségben nekik mit tenni.

28. Reád szállnak mind az átkok örök romlásodra,
Háborgatnak és gyötörnek, Moizses azt mondja,
Nem hallgattál istenednek mert ő mondására,
Hova lesznek, kik sietnek az sok hamisságra.

29. Nem őrizted istenednek szent parancsolatját,
Nem tartottad szent szerzését, semmi akaratját,
Nem rettegted nagy haragját, sem hatalmasságát,
Azért nyilván reád várjad sokféle csapását.

30. Jelenségek csudák lesznek minden magzatidban,
Nem szolgáltál az istennek mert jó akaratban,
Hátra hattad istenedet az nagy kazdagságban,
Megtöretel az átokban, isten haragjában.

31. Ha nem őrzed, meg nem tartod az isten beszédét,
És nem féled dicsőséges röttenetes nevét,
Megmutatja az átoknak minden nehezségét,
Megkeresi az úristen minden tisztességét.“

32. Ím megmondá szent Moizses isten akaratját,
Az bűn ellen nagy haragját, röttenetes átkját,

¹ Orozva.

Am meglátják miként várják az ítet napját,
Kik nem veszik az istennek semmi jó tanácsát.

33. Hol mit gondol ez világ most isten haragjával,
Nagy átkjával, csapásával, nagy sok ostorával,
Nagy aszálylyal, az sáskával és az döghalállal,
Külömb külömb betegséggel és nyomorúsággal.

34. Hol mit gondol az töröknek kegyetlenségével,
Sok jámbornak romlásával, keserűségével,
Sok szüzeknek gyermekeknek nagy veszedelmével,
Sok árváknak rabságával, nagy rettegésével.

35. Az istennek haragjától egy cseppet sem félünk,
Szent igéjét társsá vöttük, semmit nem épülünk,
Predikálják nagy bőséggel, de lám nem kell nekünk,
Szégyenségben bátor élünk csak legyen sok pénzünk.

36. Nagy bőséggel ugyan nyilván jargal¹ az hamisság,
Mindennemű uzsoraság, kalmárság, csalárdság,
Méltatlanság az földnépen, hamis hatalmasság:
Egyiptomnak rabságában esik Magyarország!

37. Magyar nemzet! nagy sok jót tön teveled az isten,
El-kihoza Szittiából az jó kövér földre,
Felültete asztalfőre, minden tisztességre,
Pogánságból megfordíta a keresztyén hitre ;

38. De nem tudod megköszönni az isten jóvoltát,
Nem akarod megesmerni nagy irgalmas voltát,
Nem fogadod tanítását, semmi jó tanácsát,
De meglátod rövid időn nyilvánban haragját.

39. Az zsidókat Egyiptomból kihozá az isten,
Kik valának Farahónak kegyetlenségében,
Zsiros földön megszállítá, Kánaán földében,
De nem lönek az istenhöz engedelmisségben.

40. Nagy haragját az úristen rajtok megjelenté,
Városokat megtöreté és semmié tevé,

¹ Nyargal.

Nagy szükségben gyermekeket velek megeteté,
Ómagokat búdosóban mind örökké ejté.

41. Sodomának Gomorrhának mit tön siketsége,
Mikor szent Lóth predikálla, nem lón tisztessége,
Az istennek szent igéje nem lón böcsületben,
Tüzes esső reá szálla, szertelen elége.

42. Sok csudát tön szent Moizses Egyiptomországban,
Predikálla Fáraónak nagy sok bizonytságban,
Megmutatá sok csapását isten hatalmában,
De nem hivé: megtöreték az tenger habjában.

43. Sok csudát tött mind örökké az hatalmas isten,
Sok országot városokat adott pogán kézben,
Megmutatá hogy elvesznek kik élnek az bünben,
Kik nem tartják szent igéjét semmi böcsületben.

44. Sok rendbeli predikátort most kildött közinkben,
Kiáltatja hogy ne éljünk ily feletlenségben¹,
Gyülölségben, irigységben, és nagy kevelységben,
Bujaságban, hamisságban, telhetlenségben.

45. Ám Budáról az törökök igen predikálnak,
Nagy zengéssel mint az sáskák mireánk kiáltnak,
Jól látjátok ő nagy torkát dühös döghalálnak,
Azon kérnek hogy adjunk helyt isten mondásának.

46. Az szegény föld szomjuhozik gyakorta miattunk,
Ércé tötte mert az eget az mi gonosz bününk
Az nagy portól, az mint szólhat, azt mondja minekünk,
Ha bününkből meg nem térünk, semmit nem ad nekünk.

47. Mind a szentek az irásban azt hürdetik nekünk,
Hogy az büntől eltávozni erőssen siessünk,
Mert rejánk jó az nagy árvíz, kibenel kell vesznünk,
De nem hiszzik², napról napra inkább elvakúlunk.

48. De jaj nekünk hogy közöttünk nincs fejedelemség,
Miként vala Ninivében, jó királyi felség,

¹ Felebaráttalanságban.

² Hiszszük.

Ez országban meghidegült már minden reménség,
Rejánk szállott az nagy vakság, minden szemtelenség,

49. Romlásinknak egyik oka, fejedelmek ¹ vattok,
Nagyohajtván ² mind ez ország panaszol rejátok,
Kémélletlen az földnépen csak hatalmaskodtok,
Az istennek tisztességét nem oltalmaztátok.

50. Ha tanácsban egybe gyűltek, azon tanácskoztok,
Az istennek igazságát miképpen rontsátok,
Az istennek hív szolgáit hamisnak mondjátok,
Miként az vak az délszínben ugyan tapogattok.

51. Azt tudjátok hogy az isten megvakult már, nem lát?
De nem alszik, rejánk pillog, noha sok boszút lát,
Így jól látja ez világnak minden álnokságát,
Majd levágja az fejszével az gonosz termő fát.

52. Igen törtök templomokat ³, árkot igen hántok,
Erős bástyát, kőfalakat erőssen rakattok;
De felől jő az ellenség kit ingyen sem vártok,
Az istennek nagy haragja mert száll tirejátok.

53. Az gigások elveszének az özön vízében:
Azonképpen ti elvesztek az sok gyűlölségben,
Boszontjátok az úristent az kegyetlenségben,
Kiért estek mindörökké nagy keserűségben.

54. Megnyomorult közöttetek az anyaszentegyház,
Majd elpusztúl, nem épülhet lám semmi igazság,
Tisztességben vala köztünk minap az csalárdság,
De most nem kell az igazság, nem kell az mennyország.

55. Örök isten óalmazza az keresztyénséget,
Óalmazza miközöttünk a te szent igédet,
Adj miközzenk igazságos fejedelemséget,
Vedd el rólunk, örök istén, az kegyetlenséget.

56. Ezer ötszáz negyven hétben mikoron írának,
Tályán szerzék ezt énekben siket magyaroknak,
Kik istennek beszédével semmit nem gondolnak,
Hogy meglássák miokáért romlásra jutának.

1 Főurak.

2 Nagyon sohajtva.

3 Bornemtsza kiadásában: klastromokat.

Toldy, M. Költ. Kézikönyve I.

A JEREMIÁDOK.

XVI. századbeli protestáns énekeskönyveink több oly egyházi énekeket tartottak fenn, melyeket a hagyomány a hitújítás első korába helyez, s mik mind azon keresztyéni buzgó léleknél fogva, mely azokat epedő hévvel lengi át, mind a kor szenvedései festésénél fogva állandó érdekléssel bírnak. Közölök itt kettőt adunk; az 1-ről mondja Gönci (1592): „láttatik szerzettetötnök az mohácsi veszedelem után“. A 2-diknál Jeremiásra történik hivatkozás mint forrásra: nagyon szerényen, mert a hangúlaton s némely képeken kívül alig van egyéb közönség a magyar dalnok s a zsidó próféta énekeiben.

I. Az Magyarország siralma, kinek romlása és nagy pusztulása az bálványimádásért, kegyetlen hamisságért és fertelmes élet miatt lett ¹.

Nótája: *Christus iam surrexit, gaudeamus, exultemus.* *

1. Tekénts reánk immár, nagy úristen, az mennyekből,
Az te dicsőséges templomodból!
Emlekezzél meg immár az te árváidról!
2. Miért hagyál minket ilyen igen megromlanunk,
Mi nemzetségünkben elpusztúnunk,
Mért távozá, úristen, ily messze mitőlünk.
3. Tudjuk hogy vétkeztünk, mert tegedet nem tiszteltünk,
Mint atyánkat tegedet nem szerettünk,
Mint hatalmas urunkat tegedet nem féltünk.

¹ Ily címmel adja Komlós kiadása.

*1 — — — — | — — — — | — — — — | — — — —

2 — — — — | — — — — | — — — — | — — — —

3 — — — — | — — — — | — — — — | — — — —

4. Azért kell tisztelnünk pogánokat, gyolkosokat¹,
Paráznákat, bálványimádókat,
Kiknek el kell viselnünk kemény igájokat.
5. Elvöved mitőlünk országunkat, királyunkat,
Földhöz veréd az mi koronánkat,
Színyed elől elvetéd mi áldozatunkat.
6. Megszünék sok helyeken szent neved dicséreti,
Szép ifjaknak ékes éneklési,
Mert az bálványimádás tőled ezt érdemli.
7. Közölünk levágatál sok gazdag főurakat,
Vitézeket, erős férfiakot,
Kiknek kövér testekkel hizlalál vadakat.
8. Közölünk rabbá tevél sok menyeket, özvegyeket
Gyermekeket, gyenge szép szüzeket,
Mind az mi bűneinkért füzeted ezeket.
9. Mind ezekből esmerjük bűneinknek súlyosságát,
Haragódnak rettenetes voltát,
Mert látjuk felségednek már boszuállását.
10. Eltávozék mitőlünk, nagy isten, mi örömlünk,
Nincsen immár semmi vigaságunk,
Siralomra fordúla az mi nyájasságunk.
11. De még is nincs mit tennünk, csak tehozzád kell folyam-
Mert jól látjuk, hogy mind el kell vesznünk, (nunk)²,
Ha az mi bűneinkből hozzád meg nem térünk.
12. Emlkezzél meg rólunk, hogy mi földből teremtettünk,
Ördög miatt³ bűn alá vettettünk,
Mint az árnyék elmulik mi gyarló életünk.
13. De az te jóvoltodból kárhozatban nem hagyattunk,
Te szent fiad által megváltattunk,
Büntől, örök haláltul már megmenekedtünk.

1 A későbbiekben : gyilkosokat.

2 Folyamodnunk.

3 Által.

14. Támadj fel azért immár, nagy úristen, mimellettünk,
Az te kezeidet nyújts ki rajtunk,
És ne vess el előled, kik megnyomorodtunk.
15. Lássák meg az pogánok, hogy mireánk gondot viselsz,
Kiket te szent igéddel legeltetsz,
És noha megbántottunk, de tőled el nem vetsz.
16. Mert látod elhagyattunk, és csak tereád maradtunk,
Nyavalyások tudatlanok vagyunk,
És elhagyott árváknak csak te vagy ótalmunk.
17. Dicsértessék mennyekben szent háromság egy fölségben,
Ki megvigasztalsz minket lelkünkben,
Noha gyötretünk mostan itt az mi testünkben.

II. Más siralma az magyar nemzetnek ¹.

Nótája: Magyar nyelven Mátyás vala az predikátor. *

1. Emlkezzél mi történék, uram, mirajtunk,
És tekénts meg mely szidalomban mi most vagyunk,
Mind bűnünkért, uram, tőled ostoroztatunk,
Azért szükség éjjel nappal hozzád kiáltsunk.

2. Örökségünk, édes hazánk, másra fordúla,
Az mi házunk és jószágunk idegenre szálla,
Ügyünk juta, jaj minekünk! nagy árvaságra,
Mert istennek nem akaránk térni útára.

3. Árvaságra nagy inségre miként maradánk,
Mert nincs nekünk földön házunk, sem kedig atyánk,
Ügyefogyott özvegységre marada anyánk,
Mert bűnünkért megharagutt mennyei atyánk!

4. Arra jutánk hogy vizet is pénzünkön vegyünk,
És az mi erdők fájában nagy árun váltsunk,
Egyebféle szükségét is mindent szenvedjünk,
Mert isten parancsolatjának ellene tettünk.

¹ Ily címmel adja Bornemisza.

* — 00 — | — 00 — | — 00 — | —

5. Terek alatt az rabságban nyakunk leszegék,
Semminemő nyugodalom nem engedteték,
Mert semmi kegyesség köztünk nem lelettetek,
Azért pogán népnek szíve rajtunk nem esék ¹.

6. Idegen nép közt ² keressük mi kenyérünket,
Mert földünkben nem segéllők a szegényeket,
Nyomorútlakról elfordítók mi szemünket,
Azért vete reánk isten haragos szemet.

7. Atyáink vétkeztenek, de már ők megholtak,
Mi es követői voltunk álnokságoknak,
Ím mint vásék meg beléje fogok fioknak,
Mert ellene tött isteni parancsolatnak.

8. Kik szolgák voltak, most uralkodnak mirajtunk,
Mert szolgák levén, istennek mi nem szolgáltunk,
Minden isteni tiszteletet mi megutáltunk,
Azért nincs ki által tülök mi megváltassunk.

9. Ím csak markunkban viseljük az mi lelkünket,
Nagy keserüséggel eszszük mi kenyérünket,
Félelem és rettegés megemésztett minket,
Fegyver előtt kietlenben mentjük fejünket.

10. Ehség miatt az mi testünk megkeseredett ³,
Mint égő kemence bőrünk megrepedezett,
Az mi lelkünk bánat miatt megkeseredett,
Szívünk kedig bűnünk miatt kétségben esett.

11. Az mi asszon népeink megaláztatának,
Nagy sok szüzek pogán miatt megrontatának,
Mert nem engedénk isteni parancsolatnak,
Azért isten küldé reánk az pogánokat.

12. Fejedelmek közölünk mind el-kifogyának,
És az tanácsadó népek mind elhalának,
Az köznépek egymás között visszat vonának,
Jegye hogy majd vége leszen mi országunknak.

1 Nem könyörüle.

2 Göncinél: Hitlen nép között . . .

3 Göncinél az ismétlés elkerülésére; megfogyatkozék.

13. Nagy haragja vagyon rajtunk az úristennek,
Természete ellen élünk szent igéjének,
Es ellene járunk mindenben szerzésének,
Ezzel adunk okot minket-büntetésének.

14. Természet kívül élnek pogánok ifjakkal,
A szegény rabokat verik dögönyeg fákkal ¹,
Nincsen ki öszve tudjon férnie azokkal,
Mert öszve mi nem férheténk atyafiakkal.

15. Eltávozóék már mitőlünk a mi örömünk,
Mert korona nélkül vagyon már az mi fejünk,
Azért szükség hogy szívünkben mi keseregjünk,
Szüntelenül úristennek hűtből könyörgjünk.

16. Jaj minekünk, mert megbántottuk istenünket,
Azért fogta keserűség az mi szívünket,
Setét homály elborítá mi szemeinket,
Vadak rókák széljel járták mi telekinket.

17. Bizodalmunk vagyon benned, kegyelmés isten!
Ki megmaradsz mind örökké dicsőségedben,
Ha gyötretünk bűnünk szerént a mi testünkben,
Nem hagysz téled elszakadnunk az mi lelkünkben.

18. Mire, uram, mind örökké feledsz el minket,
Ily sokáig kesergeted búsólt lelkünket,
Kérünk azért, téríts ² hozzád az mi szívünket,
Mert nem nyerjük nálad nélkül idvösségünket.

19. Vedd el rólunk, kérünk teged, nagy haragodat,
Es újítsad még minekünk az mi napinkat.
Kegyelmés úristen! tarts meg az mi hazánkat,
Dicsérhessünk mind örökké, te szent háromság.

NYILAS NÉVTELENE.

Bornemisza Péter egy páros éneket vett fel
gyűjteményébe, melyben két ifju házias, a versfők

¹ Hoffgrefnél: degener áll, Bornemiszanál: dögönyek. Mai nap csak a dögö-
nyöz ige él.

² Térítsd:

szerint Nyilas István és Zsámboki Anna, kedélyesen váltják ki boldog frigyök által táplált érzéseiket. Hogy nem a férj írta a költeményt, sem a nő, mutatja a második rész első versszaka, mely világosan hagyja értenünk, hogy az *rólok*, nem általok készült. Kelete 1548. Zsámboki Annát a híres philológ Zsámboki János testvérének tartja Nagy Gábor, nem minden hihetőség nélkül.

Házások éneki*.

1. „Sokszor kértem en az istent nagy szívem szerint,
Hogy mutasson társot nekem ez világ szerint,
Kivel holtig együtt éljek az isten szerint.

2. Társúl ada az úristen teged ennekem,
Hogy te lennél nyavalyámban nagy segítségem,
Mindenekben ékességem, nagy tisztességem.

3. Egyetemben az úristen soká éltessen,
Gonosz hírtül névtül minket ő megőrizzen,
És egymással mind holtunkig megelégtessen.

4. Piros gyenge szép orcádra tekintetembe,
Vedd eszedbe mire intlek nagy örömembe,
Hogy mind holtig maradhassunk nagy tisztességben.

5. Az te nyájas vig szövényed nálam így kedves,
Beszédemnek ha leendesz te engedelmes,
Lészs erőtte mindeneknél nagy dicséretes.

6. Nevekedik hírünk nevünk és tisztességünk,
Isten szerint szeretettel ha együtt élünk,
Az istennek áldomása leszen mirajtunk.

7. Vigan látjuk házasságnak drága gyümölcsét,
Mindennemű jószágunknak nevedését,
Ha hallgatjuk szeretettel egymás beszédét.

8. Segét minket az úristen ez világ szerint,
Nyugalmat ad holtunk után más világ szerint,
Ha most élünk az istennek törvénye szerint.

9. Nálad hagyom az en hitem, drága zálogom,
Szerelmemet egyetembe vele ajánlom,
Ez mai nap enmagamat neked ajánlom.

10. Írjad el-be víg szivedben azmit most mondok,
Mert nagy drága kenestet most en tenálad hagyok,
Kiről neked jövendőre nagy sokat szölok.

11. Legyen nálad en zálogom mint egy röjtett kenes,
Az te két szép szeméiddel gyakran rám tekints,
Intésemről engem mindenkoron megemlíts.

12. Akar en hol járjak keljek ez világ szerint,
Néha bátor távol legyek szömélyem szerint,
Víg szivemben nálad vagyok szerelmem szerint.

13. Summa szerint, víg szerelmem, beszédem értsed,
Mindenekben az nagy istent féljed, tiszteljed,
És az en tisztességemet te megörizzed.“

R e s p o n s i o.

14. Az virág így szól viszontag szeretőjének,
Kikről mostan szeretetett ez kised ének,
Mert ők ketten isten szerint így beszéllettek:

15. „Nálam kedves és szerelmes az te beszéded,
Drágalátos, tisztességes minden intésed,
Víg szivemben helyheztetem mint drága kenestet.

16. Nem akarom megbántanom te víg kedvedet,
Azmibe megismerhettem te erkölcsedet,
Ahoz szabom en elmémet és életemet.

17. Az úristen minket együtt soká éltessen,
Mindennemű sok gonosztul megoltalmazzon,
Házasságnak gyümölesével meglátogasson.

18. Szent lélekkel az úristen megkönyékezzen,
Egymás között szerelmünkben megerősítsen,
Az ő erős jobb kezével minket őrizzen.

19. Az úristen adjon nekem olyan malasztot,
Hogy tehessek kegyelmednek oly szolgálatot,
Kivel kivess vig szivedből minden bánatot.

20. Mennyből legyen az istentül nagy segedlmem,
Hogy lehessen kedves nálad az en erkölcssem,
Mindenekben engedelmes az en beszédem.

21. Bátorítsa en elmémet isten malasztja,
Hogy lehessen bánatodnak vigasztalója,
Szükségednek segítője, jó társ gyámola.

22. Oh mely szívem szerint kérem az nagy úristent
Hogy éltesse együtt velem te kegyelmedet,
És érthessem mindenekben te erkölcsedet.

23. Kegyelmednek ajánlottam ez nap magamat,
Szüleimnek holtig való szolgálatomat,
Tanítottak és viselték minden gondomat.“

24. Jézus urunk esztendei kik elmúltanak,
Ezer ötszáz negyvennyoleat kit megírtanak,
Az két félről kik egymásnak ígyen szóltanak.

SZAMOS-MELLÉKI NÉVTELEN.

A Lugossy-codex 90-dik levelén taláztatik egy naivságával vonzó költemény, mely egyszersmind erkölcsfestő tartalmánál fogva kitűnő figyelmet érdemel. Sem szerzőjét, sem keletét nem tudni. A vég szak szerint a darab a Szamos mellékén s kemény téli időben (farsangkor?) íratott.

Adhortatio mulierum *.

1. Mastan egy ifju megházasodott,
Újonnan hozta szép házastársát,

* 1. 2. 3. — 00 — | — || — 00 — | —
4. — 00 — | — || — 00 — | —

Kit ugyan szeret mint önnön magát,
Nagy szép beszéddel ötet így oktatja.

2. Asszony szép társam és szép virágom,
Ha isten minket ketten öszvebir,
Tanítlak tegöd kérlek hogy ne bánjad.

3. Hamikor, asszony, tegöd szólítlak,
Mondj akkor engem édös uradnak,
Mert ha nem mondasz édös uradnak,
Ifjak kik látják, csak megesufolnak,
Tegödet mondnak szólhatatlan társnak.

4. Mikor vendégek házunkhoz jönnek,
Vígágot mutass jámbor vendégnek,
Mert ha bánatját látják szívednek,
Ifjak kik látják, csak megesufolnak,
Tegödet mondnak az ebül készültnek.

5. Hamikor ketten vendéggé hínak,
Nyelved és a szád kérdve szóljanak:
Mert ha ők ketten sokat csácsognak,
Ifjak kik látják, csak megesufolnak:
Tegödet mondnak csácsogó szajkónak.

6. Mikor egy úton csak ketten megyünk,
Elettem ¹ ne járj akkor hogy megyünk:
Mert ha elettem járandasz, félök,
Ifjak kik látják, csak megesufolnak:
Tegödet mondnak kabola-vezérnek.

7. Hamikor ketten egy úton megyünk,
Te palástodat hátamra ne add:
Mert ha palástod hátamra adod,
Ifjak kik látják, csak megesufolnak:
Engömet mondnak asszony szamarának

8. Hamikor követök házunkhoz jönnek,
Te meg ne felelj az követőknek:
Mert ha megfelelsz az követőknek,
Ifjak kik látják, csak megesufolnak:
Tegödet mondnak a Simon bírónak.²

¹ Mint felettem. Elöttem.

² Vonatkozás valami példabeszédre.

9. Hamikor ruhát neköd vehetök,
 Ruha tetüled megtisztöltessék :
 Mert ha a ruhák rólad lesírnak,
 Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
 Tegödet mondnak puhán kötött rokkának.

10. Ha a piacra el-kilépendesz,
 Sokat ne késsél és ne terécselj :
 Mert ha mulatsz és sokat terécselsz,
 Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
 Tegödet mondnak itélőmestörnek.

11. Keves buzánkat, keves lisztünket
 El ne tékozljad, az mi morhánkat¹ :
 Ha eltékozlod az mi morhánkat,
 Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
 Tegödet mondnak feneketlen kasnak.

12. Az bort házunknál ámbátor igyad,
 De az koresomát te ne gyakorljad :
 Ha gyakorlandod te az koresomát,
 Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
 Tegödet mondnak jelős boresiszárnak.

13. Asszony, szép társam, immast megmondom
 Te büneidet el nem szenvedöm :
 Ha büneidet en elszenvedem,
 Ifjak kik látják, csak megcsufolnak :
 Tegödet mondnak ruzsnya cundorának.

14. Ha megfogadod, magam igérem
 Morhám és pénzem mind tied leszen,
 Te léssz enneköm nagy tisztösségöm.
 Ifjak kik látják, meg nem csufolnak :
 Engömet mondnak nagy bódóg embörnek.

15 Ha nem fogadod, isten ne mentsön
 Bottul pálcátul az te hátadat,
 Piros orcádat szégyönvallástul,
 Hátadnak hosszát szép sudar pálcátul.

¹ Marhánkat, vagyonunkat.

16. Ez tanosságot taul³ kilelék.
 Szamos vizének magas a partja ;
 Akkor fejszével vágták a vizet,
 Az énekszörzöt mondják jó embörnek.

TINÓDI SEBESTYÉN.

1505—1556.

Legitt, a XVI. század közepén, a magyar történeti költészet fő képviselőjével, a szíve deréksége és forró hazafisága által tisztelő szeretetünket annyira megérdemlő *Tinódi Sebestyénnel* találkozunk, ki historiai hitelességével már azonkori történetíróinknak is biztos kútfőül szolgált, és verses elbeszéléseinek önköltött gyönyörű dallamok szerinti előadása által, *Lantos Sebestyén*, *Sebők deák* neveken országos jó hírben állt. Egy székesfejérvármegyei elszegényedett nemes család ivadéka, a híres hős és főúr Török Bálint mellé került deáknak, azaz titkárnak. Miután „vitéz ura“, ki 1540-ben János király szolgálatában Buda várának kapitánya volt, Szulimán által a 41-ben csellel elfoglalt Budából Sztambulba a hétértorony fogságába küldetett, ennek özvegyét, a derék Pemflinger Katát szolgálta, s ekkor írta a szigeti várban első verses munkáit is, melyeket ismerünk: *Buda veszéséről*, és „*Judit asszony históriáját*“ 1541-ben; de nem sokára úrnéja, férje utáni bűvában, elhalván, vándorolva találjuk őt a hazában; és pedig 1543-ban Daruvárt Verbőci Imre tolnai főispánnál, kinél en-

³ Taval?

nek „*Kozári viadalját*“ írta meg; a következő évben Nagyszombatban, hol a „*Szalkai viadal*“ históriáját készítette; 1548-ban Nyírbátorban, s egy és más nemesi udvarban időzte után Bonyhán Bethlen Farkasnál, majd Nagyidán; míg aztán Kassán letelepedett, hol szigorú körülmények közt és betegeskedve öt éven át lakott, s fennmaradt munkái közül tizenegyet írt, köztök *Eger ostromát*, és *Losonci István halálát*. Ekép megszorodván dolgozatai, azok kiadása végett — nem lévén ekkor Magyarországon nyomda — Erdélybe indult. Útjába ejtve Debrecent, ott egykori ura János fiánál tisztelkedett, s őt megénekelvén (*Török János vitézsége*), 1553-ban Kolosvárt megállapodott. Itt egyebeken kívül *Erdély legújabb históriáját* készítette el öt részben; s ezt, számos elébbi dolgozataival együtt „két könyvben“ 1554-ben kiadta, Ferdinánd királynak ajánlva, ki neki érte jutalmúl tizenkét és fél jobbágytelek áránban ötven forintot fizettetett ki a pozsonyi kamara által. A Magyarországra visszatértet Nádasdi Tamás, az utóbbi nádor, vette fel házába, hol, mint nekem ugyan látszik, egy (elveszett) verses munkájában pártfogóját dicsőítendő, *Szigetnek 1556-ki ostromát* írta meg, melyben Nádasdi a szigeti kapitányt Horvát Márkot babolcsai digressiója által a török túlerőtől megmentette. Halála évét nem tudjuk, de annyi, a nádornak 1559. május utolsóján Kassa városához írt leveléből bizonyos, hogy özvegye ekkor már ismét férjnél volt.

Tinódi fennmaradt munkái közül a nevezeteseket helyenként felemlítettem. Mind ezek a kolosvári összes kiadásban találatnak; a történelmi énekek fontosbjai újra s a *Zsigmondkrónika* Heltai Cancionáléjában (1574); a bibliaiak Bornemisza énekgyűjteményében (1582). Különben ezek nem meritik ki Tinódi irodalmi munkásságát. Maga vallja a kolosvári kiadás előszavában, hogy „az időnek nehézségéért“ csak „*e keveset*“ nyomatta ki; másutt, még 1546-ban, mondja:

*Sok királról császárról emlekeztem,
Csuda hadakat rólok beszélöttem . . .*

mi azon év előtti ismert munkáira sehogy sem illik; másutt, és pedig még 1542-ben, viszont:

*Terek álnok hitit meg nem gondoljátok,
Maga (noha) csak tőlem es sokszor hallottátok,
Sok fejedelmeket mint csaltak, tudjátok.*

holott mi csak *egy* előbbi munkáját ismerünk, melyre ily hivatkozás tétethetett (épen „Buda veszésére“ 1541-ből); míg 1552-ben világosan megnevezi egy elveszett nagyobb munkáját, ilyképen:

*Viadal ott mint lön, bőven megirtam
A török császárok krónikájában.*

s mikhez a Jankowich Miklós által említett *Sziget ostroma* is sorozandó, melyet azonban ez hibásan értett az 1566-ki veszedelemre, melyben Zrínyi dicsőült meg, mert Tinódi ez évben rég nem élt többé.

Tinódi munkái mint költemények jelentéktelenek. Nem bírja, de nem is szándékozik, tárgyait

költőileg megalakítani, nem gyönyörködtetni, hanem tanítani levén célja. Nincs az érzés s az érzület emelkedettsége nélkül, s van benne valami melegítő, megnyerő, de a költői kifejezés nincs hatalmában. Nyelvére s a verselésre sem fordított gondot, s e részben nem jobb kortársainál, bár a nyelvész, összes munkáiból, nem kevés tanulságot meríthet. De, mint érintetett, történeti kútfőnek Tinódi a fontosak, a teljes hitelek közé tartozik. A történeti igazra fektette működése egész súlyát, kora is azt kereste, követelte. „Sokat fáradtam, futostam, tudakoztam — biztosít bennünket maga — sokat- es költöttem; igazmondó jámbor vitézektől, kik ez dolgokba jelen voltak, értéköztem“, de aztán „sem adományért, sem barátságért, sem félelemért hamissat benem írtam. Azmi keveset írtam, igazat írtam: ha valahol pedig vétők volna benne, azt ne én vétkömnek, hanem azkiktől értéköztem, tulajdonítsátok“. Tehát az igazat igyekezett mind kifürkészni, mind híven közölni. Megbízhatósága a hadi történetekben is elismertetett, becsültetett. Ferdinánd kir. lefordíttatta magának latinra az ő „Egervári viadalát“; az ő történetíró tudós kortársai Zsámboki, Schesaeus, Forgách Ferenc, Istvánfi sm. nem hivatkozva rá szorosán követik, sokban csak is őt; az újak közül Katona István és Budai Ferenc, őszintén hivatkozva rá, sőt szavaival élve. Céljához képest Tinódi, tudása határaig részletes, gondosan leírja a helyek színét, az egyes viadalokat, elszámolja a vezéreket, a vitézebb legényeket, egész névlajstromait

adja az elesteknek; néha jellemzést, beszélgetéseket; a magyar légió részvételét V. Károly császár schmal-kaldi háborújában senki részletesben nem tárgyalta; „Erdélyi históriája“ zavart és elfogúlt: hű lenyomata a nagy bíbornok kortársai vak és gyanakvó szemléletének. S e munkák összeségében elszórva annyi célzatosság nélküli vonás kora jelleméhez, annyi adat a honvédelem és vitézlő rend szelleme, a társadalmi viszonyok, erkölcsök és közérzés képéhez, hogy több senkinél, kik koruk történetét tüzetesen írták.

Mind ehez járul erkölcsi célja, melyet, bár szegény s a hatalmasokra szorúlva volt sóha szem elől nem vesztett. Bátran inti, korholja ezeket, kéri hogy félre tevén az egyenetlenséget, a lelketlen tétlenséget s a szegény nép elnyomását, vállvetve teljesítsék, a köz ellenséggel szemben, hazafiúi kötelességüket.

Legszebb kifejezést elegiai hangulatának Tinódi dallamaiban adta. Mátray Gábor átírta azokat¹; több közölök koronként Pesten adott történeti hangversenyeken előadatván, szintoly meglepő mint mélyen megindító hatást gyakorolt a hallgatókra².

I. Príni Péternek, Mailát Istvánnak és Terek Bálintnak
Fogságokból (1542).**

1. Sírva veszik el mast szegin Magyarország,
Mert tőle távozik hangosság, vigasság,

¹ Történeti, Bibliái és Gúnyoros magyar Énekek, Dallamai a XVI. századból, megfejtve közli Mátray Gábor, kiadta a M. Akademia, Pést 1859. 4-r.

Belőle kikele sok fényös gazdagság,
Es fogságban esék egynehány uraság.

2. Ezön örvend vigad az terek császárság,
Hogy magyar urakban vagyon oly bolondság:
Hiszik hogy öbenne vagyon oly jámborság,
Hogy fogadásában nem volna ravaszság.

3. Boldogság töletök, fejenként, magyarok,
Terek álnok hitit meg nem gondoljátok,
Maga¹ csak tölem es sokszor hallottátok:
Sok fejedelmeket mint esaltak, tudjátok.

4. Az tereknek hiti erőssen azt tartja,
Ha hittel szép szóval kaurt² megcsalhatja,
Ajándokkal vagy lopva elragadhatja,
Isten azért neki mennyországot adja.

5. Söt ugyan nagy parancsolat ez üköztök,
Miként az szeretet parancsolat nektök;
Ha az szeretetöt ti jól tisztölnétök,
Az terek hitinek bizon nem hinnétök.

6. Tudjátok, magyarok, hírösök valátok,
Míg nagy szeretettel egymást hallgatátok,
De mihelt köztetök ti meghasonlátok,
Ottan országtokban im mint pusztulátok.

7. Ím az terek császár mind ezön öröle,
Ö álnok hállója ottan elteröle,
Jelös fő halakat vele megkeröle,
Kikkel gazdagságot, sok szépségöt lele.

8. Álnok hállójában egyszer el-beejté
Az jó Príni Pétört mikort elviteté.
Hitit fogadását császár elfelejté,
Az nemes úrfiat nagy fogságban veté.

9. Nagy somma kincsével magát ö megváltá,
De semmi lön neki kincse oda volta,

¹ Ámbár.

² Hitetlen. E néven nevezi a török a keresztyént.

Csak fiátul ne leszön vala megválta,
Kit, nem lön mit tenni, császárnak hozata.

10. Vala nagy bánatja szép asszony társának,
Fiát, hogy megérté, vinnék az császárnak,
Erőszakaskodék kezének lábának,
Földhöz öté¹ magát, ott sokan sírának.

11. Sokat szép fiának ő nem szólhat vala,
Mert nagy keserőség szívét folta² vala,
Ölelgeti, sírva apolgatja³ vala,
Egy hintó szekérben úgy öltette⁴ vala.

12. Lön Príni Pétörnek így szabadulása,
Es az ő fiának oda maradása :
Az magyar uraknak lön példaadása,
Neki mind éltiglen nagy fohászkodása.

13. Ím minap Erdélyben császár beereszté
Kucsig Bali béköt, kinek azt jelönté,
Hogy az Majlát Istvánt ő el-kihitetné,
Fogaras várából neki fogva vinné.

14. Tön égetést rablást Bali bék Erdélyben,
Majlátnak izene házában, helyében,
Hitöt fogadást tön az császár képében,
Hogy királylyá teszi Erdélynek földében.

15. Édös beszédökkel őt hivatja vala,
De az Majlát neki ott nem hihet vala.
Az moldvai vajda Pétör vajda vala,
Ki az Bali békkel akkoron ott vala.

16. Rejá gondolának, nem sokat szóllának,
Három szegin bojért előhozatának,
Aranyas ruhákat reájok adának,
Szép patyolatokat fejökben rakának.

---

1 Üté

2 Folyta, átjárta.

3 Csókolgatja.

4 Öltette

17. Az Majlátnak hamar ők imezt izenék :
 Hogyha ő nem hiszön az császár hitinek,
 Ím három fő vajdát küldünk kegyelmének,
 Csak adja ő magát egynehán beszédnek.

18. Termetök jó vala, ruhájok szép fényös;
 Ebből Majlát nem lön hozzájok kétségös,
 Ottan el-kimene hogy legyön beszédös,
 Kinek oda mente lön nagy kellemetös.

19. Vivék fogva ötet az terek császárnak,
 Három szegín bojért hagyák Majlátnének.
 Örök síralom lön az tisztös asszonnak,
 Es nagy emleközet egynehán országnak.

20. Söt mégis halljátok császár hamis voltát,
 Hogy jobban tudjátok őni magatokat,
 Hogy hálóját veté császár Buda alatt,
 Ott benne fogata jó jelös halakat.

21. Drága halat egyet közülök választá,
 Kinek serinsége többét feljül multa,
 Azt császár magának bárkájában tartá,
 Az alábbvalókat ő mind elszalasztá.

22. Ez lön Terek Bálint, ki jó vitéz vala,
 Kinek terek császár sok hitöt ad vala,
 Az basák, szancsákok hitöt adtak vala,
 Szép ajándékokval öt elcsalták vala.

23. Terek Bálint, kiknek oly igen hitt vala,
 Hívségét hercegnek¹ úgy mutatja vala ;
 Mind ezeknél feljebb némöttel vív vala,
 Teste szakadását ő nem szánja vala.

24. Intése nem tetszék az Príni Pétörnek,
 Ki megmondta vala ez nemes vitéznek,
 Minden csalárdságát az császár hitinek,
 De ő bátorsággal álla vitézségnek.

¹ A kis királyfi János-Zsigmondnak.

25. Nagy sokan terekek azon csudálának,
Hogy bátrabb vitézt ők soha nem láttanak,
De ezt öfelőle mondák bolondságnak,
Hogy ily igön elhitt török szép szavának.

26. Oh ez nemes vitéz mely igen esulaték!
Hiti az császárnak mind elfeledteték,
Mert ő megfogaték és alá viteték,
Minden szép javitul ő megfosztattaték.

27. Duna mellett, mondják, Nandorfejérvárba
Csak harmad magával tartják nagy fogságba,
Mast es, mondják, vagyon nagy bátorságába,
Mit tőle kívánnak, azt nem fogadtába.

28. Hallottam példába régen hogy mondották:
Az jó acélt soha úgy nem paskolhatják,
Tiszta vassá ötet hogy ellágyíthassák,
Hogy soha acélnak ötet ne mondhassák.

29. Fohászkodik mostan sok gyakor sírásval
Asszony feleségöd az két szép fiadval¹,
Mert ők élnek mostan az nagy árvaságval,
Nagy sok boszuságval, gyámoltalanságval.

30. Örömök soholt nincs te jó szolgálidnak,
Kik szívvel szeretnek, gyakran fohászkodnak,
Egynehán közzülök tétova búdosnak;
Ha megszabadúlnál, mégis sokan várnak.

31. Csuda mint ohítnak az te jó barátid,
Még azok is, hogy kik voltak ellenségid;
Lennének nagy somma kincsesel segétségid,
Csak kiválthatnának az te szeretőd.

32. Jól értitök immár hitit az tereknek:
Urak! úgy higyetök hitetlenségöknek.
Egymást szeressétök, jobb tí fejetöknek:
Úgy leszen romlása gonosz terök népnek.

¹ Ferenc és Jánossal, kiknek utóbbikát a II. sz. alatt közlött darabban éneklé meg Tinódi.

33. Tanácsot sokáig, kérlek, ne tartsatok,
Ha ez két víz között¹ ti lakni akartok :
Mert ha csak hallgattok², szömben ti nem vívtok,
Félök hogy sokáig itt nem uralkodtok.

34. Ezör ötszáz negyven és két esztendőben,
Baronyában ki szörzé szent György innepébe,
Nevét jelöntötte versnek kezdésében,
Ez urakról való megemléköztében.

• II. Terek János vitézsége *

1. Ez elmúlt gonosz üdöket beszéllöm,
Vitéz Terek Jánosról³ emléközöm,
Mert jó híre neve öröm énnéköm,
Atyja halálán keserög én lelköm.

2. Nincsen szöme szerencse kerekének,
Egyaránt forog gazdagnak szegínynek,
Hol jó, hol gonosz fordul emböröknek,
Urak és szegén legénök mind vesznek.

3. Nagy sok jóval szerette az úristen
Vitéz Terek Bálintot ő éltében,
Mikort vala szintén jobb életében⁴,
Az szerencse hozá vesződelömben.

4. Jó Terek Bálintnak szép házastársa
Megmarada, az jó Penflinger Kata⁵,
Árvaságba vele két vitéz fia :
Az jó Terek János és Ferenc vala.

5. Nem élhete asszon sokat ez világba:
Urán való szertelen bánatjába
Ő meghala Debrecen városába;
Az két fia marada árvaságba.

1 Duna és Tisza között azaz Magyarorszáiban.

2 Nem mozdúltok.

* — — — | — — — | — — —

3 Enyingi Török Bálint vitéz fia (l. feljebb az I. sz.)

4 Legjobb korában.

5 Leánya ama híres százsz ispánnak, Pemflinger Márknak, a reformáció hatalmas védőjének az erdélyi szászföldön.

6. Gondolá ezt Terek János magába,
 Hogy ő menne egy felség udvarába,
 Látna tanulna vitézlő dolgokba:
 Mene Ferdinánd királ udvarába.

7. Jó kedvébe kezde királnak lenni,
 Mert hívséggel kezde neki szolgálni,
 Mi ifjakhöz illik mindent tanulni,
 Mindönökkel ő magát szerettetni.

8. Tudományokat ő kezde tanulni,
 Játékokban vadászatban ott lenni,
 Gyorsasággal sokakat meghaladni,
 Házasságra kezde ő igyeközni.

9. Elbulcsúzván méne kincsös Erdelbe,
 Jó Hunyad várába, lakóhelyébe,
 Szép mátkáját hozá nagy örömébe.
 Atyja meghala azon esztendőbe.

10. Rá gondola Terek János dolgára,
 Írnak vala ezör hatodfél százba,
 Vala huszonegy esztendős korába,
 Álla János királné udvarába.

11. Ezt királné asszonnak megjelenté,
 Hogy ő felsége szolgája úgy lenne,
 Az terekkel együtt hadba nem lenne¹,
 Söt atyjáért holtig ellenök lenne.

12. Királné asszon akkor Fejérvárba²
 Vesze öszve kincstartóval bívába³,
 Hogy ellene támada országába,
 Némötöknek magát ajánlásába.

13. Igen bizik fráter György Ferdinándba,
 Az királné asszon terek császáriba.
 Izene Kaszon basának Budába,
 Havaselföldébe és az Moldvába.

¹ T. i. rebesgeték már, hogy Izabella királyné a törökkel készül szövetkezni Ferdinánd ellen.

² Gyulafejérvárban.

³ Martinuzzi Györggyel, kit a nép Fráter Györgynek, vagy egyszerűen barátoknak nevezett.

14. Az császárnak hagyásából jönnének,
Segétséggel hogy mellette lennének ;
Nagy hadakkal azok felkészülének,
Erdelségre indulának, sietének.

15. No mikoron Terek János ezt érté,
Hogy terekké lenne, ezt nem szereté,
Asszonyátul hamar búcsuját vevé,
Szép szóval asszonyának ezt beszéllé:

16. Ohítva szólla: „Kérlek, meghallgassad,
Kegyelmes asszonyom, ezt megbocsássad,
Én bulesúmat veszöm, kérlek ne bánjad,
Az terek nem barátom, azt jól tudjad.

17. Sőt lám tudja felségöd mint elveszték
En vitéz atyámat, megrágák, evék,
Terek Bálintot hamis hittel veszték,
Fejemet öcsémmel árvaságba veték.

18. Rágondolván én nem akarok járnom
Terekekkel, egy hadba barátkoznom,
Inkább ha lehet azon gondolkodom :
En atyámért rajtok akarok hálnom.“

19. Ott az úrfi asszonyátul elválék,
Jó Hunyadvárába mikor érkezék,
Hírt mondának: Tótváradján nyugodnék
Kazon basa, hogy Erdelbe belépnék.

20. Legelől két agáját választotta,
Feru agát társával elbocsátta¹,
Két száz lóval Dévára bebocsátta,
Utána öt száz lovagját bocsátta.

21. Ezt hogy hallá, Terek János, vígada,
Egy inasát Kósát hamar bocsátta,
Dévára bemenne, bizon hírt tudna. –
Kósa siete, Dévára bejuta.

22. Nagy gazdagon Feru aga eljuta,
Az sarampón Kósa mind megszámlálá,

1 Elbocsátotta.

Két száz lóval épen az aga vala ;
Ali csausz, Giurbat vajda ott vala.

23. Ezt megmondá Kósa vitéz urának,
Az úr hírré tevé jó szolgálainak,
Errül hálát ad az mennyei úrnak,
Kérdi: mi tetszenék az uraimnak?

24. Vala Nagy György azkor az úr hadnagya,
Község-akarattól úrnak ezt mondja:
Három jelös dolgát jól meggondolja,
Hogy valami kárát annak ne vallja:

25. „Királné asszon hiti ellen leszen,
És az ország értelme nélkül leszen,
Kezd jószágod veszni, ha ellenök leszen,
Ezöket nem néződ, kezedön leszen.“

26. Erre Terek János szóla ilyeket:
„Régen kértem az felségös úristent,
Hogy adjon éltömben oly jó szerencsét,
Terekekkel adjon neköm oly igyet,

27. Bátorsággal Terek Bálint fogságát
Én megtorolhassam, szernyü halálát:
Nem nézhetöm jószágom pusztulását,
Bizon megkésértöm az basa hadát.“

28. Ezt hallván vitézök, éjjel készülnek.
Éjfelé-kor két embörök jövének,
Az dévai főbírótul jövének,
Az esköttek nagy hitöt izenének.

29. Nagy vígan az úr trombitát fuvata,
Lovagját gyalogját el-kiindítá,
Száz tizenhárom lovat számlála,
Hatvanhét gyaloggal éjjel indúla.

30. Terek János előljárót bocsáta,
Barcsai Gáspárt szép szerrel bocsátá,
Jelt kiada és mindent bátoríta,
Viadalnak módjára megtaníta.

31. Jó legényeket fejéhez választta,
Kardos Józsat ¹, Keresztúri Pétert hagyá ²,
Bocskai Miklóst, Palatics Gergelt hagyá,
Temesvári Nagy Jánost, Öz Lászlót hagyá.

32. Nagy Györgyöt elől Dévára bocsátá,
Vele Hetei Sebestyént bocsátá,
Vas Benedeket es vele bocsátá,
Titkon az főbíró hogy kihivatná.

33. Ott ütüle mindent bizont értene,
Nagy György siete, Dévára beére,
Titkon az főbíróval ő beszéle,
Hát jó hitben vagon, mindent megérte.

34. Dévai kertőkön ³, két ösvényt nyita,
Kinn az gyalog az várasra rohanna,
Terek János juta, kernyülfogatá,
Ő maga az vár felé felszágulda.

35. Igen kéri az főbíró az agát,
Hogy Terek Jánostul őrizze magát,
Mert bizonynyal tudja ő indulatját,
Rajta akarja állani boszuját.

36. Söt Déva várából az Pétör deák:
Feljönnének, izené az agának,
Nap felköltét az várasban ne várnák,
Mert jövetit hallja Terek Jánosnak.

37. Ez hírökkel az aga nem gondola,
Söt csak csalárdságnak ezt mondja vala.
Ali csausz, Giurbat vajda hogy hallá,
Magát bizá, az várhoz felnyomtata ⁴.

38. Bátorsággal az vitézők jutának,
Szintén hajnalban felriaszkodának ⁵,
Az gyalogok kertőket szagatának,
Kinn az várasra ők berohanának.

1 Jodocus.

2 Rendelé.

3 Kerftéseken.

4 Nyömüla. Oly forma mint a tör tet, szök tet stb.

5 Felriadának, feltakarodának.

39. Egy bizott emböre Terek Jánosnak.
Harmad magával álla sarampónak,
Leüté az lakatot lovagoknak,
Kimm az vitézők ott beszaladának.

40. Sok tereket váras szerte hullatnak,
Sokan terekek házba szorúlának,
Lovon gyalog vár felé szaladának,
Sok közülök váras szerte halának.

41. Terek János az vár felől forgódék,
Az felső sarampóhoz találkozáék,
Egy gyalog terekkel ott igyeközék,
Elötte az terek meg sem futamék.

42. Jelös fő vitéz embör, mondják, hogy volt,
Öltözeti neki mert szép gazda volt,
Az Feru agának aga társa volt,
Egy szablyával viadalnak állott volt.

43. Egy ömaga Terek János már vala,
Szerencsését isten úgy adta vala,
Hegyös törrel derékba úgy találá,
Sarampóhoz az tereket nyársolá.

44. Nem sok múlva elesék és meghala,
Fő szabója az úrnak jutott vala,
Az agának fejét vétette vala,
Feru agát mondom mint megholt vala.

45. Immár aga egy házba szorúlt vala,
Kit az pórok reá betörtek vala,
Ott futamék lovához istállóba,
El-kihozá, felülni akar vala.

46. Ott az pórok jutának, aga látá,
Nem lőn mit tenni, lovát elbocsátá,
Az pórokkal nagy viadalt ő tarta,
Elöttök az kertre futva szalada.

47. De az pórok oly erősen kergeték,
Egy hágesóra az aga igazodék,

Igaz akkor Terek János érközék,
Hogy meglátá, hamar reá igazodék.

48. Elérék az hágesóig paraszt népek,
Kiktől koncról koncra elvagdaltaték.
Terek János látá, igen bánkodék,
Elevenen hogy meg nem fogathaték.

49. Vitéz Terek János meghatta vala,
Eleven tereket senki ne fogna,
Azért mindent ök ott levágnak vala,
De sok bennök¹ várhoz szaladott vala.

50. Benn egy házba Keván vajda szorúla,
Nagy sebökben az várhoz felszalada,
Kit császárnak végre bemondott vala,
Kiért agaságra felvötte vala.

51. Rémülés nagy lön ez az pogánoknak.
Futó terek megmondá az öt száznak,
Kik mind az Kászonhoz hamar futának.
Azon lön nagy bánatja az basának.

52. Elindúla Buda felé hadával,
Hogy ne járjon nagyobb szégyenvallással.
Terek Bálint haláláért fiával,
Így jart vala, vitéz Terek Jánosval.

53. Várasban az hottestöket számlálák,
Két negyvennégy testet ott találának;
Csak négy magyar vitézők meghalának,
Vitéz Palatics Gergelt sokan szánák.

34. Csuda szép nyereséggel ök járanak,
Terek János küldé az kincstartónak
Egy tereket, egy zászlót az barátinak.
Meggöszöné mint szerelmes fiának.

55. Szeretettel hallá ezt Erdelország,
Ez úrfiat idvezlé nagy sokaság.
Éltesse és tartsa az szent háromság,
Övé legyen holta után mennyország!

¹ Közölök.

III. Szondi eleste Drégel várában *.

(Budai Ali basa hist. 14—26. versszak.)

14. Az föven tizenöt napig legelének¹,
Esmeg jó Budából hamar készülének,
Szancsások, vajdák, békök egyben gyűlének,
Tizenkét ezeren álgyúkkal eredének.

15. Vitéz Ali basa dolgába bölcS vala.
Drégelvára alatt táborával szálla,
Az vár törésére álgyúkat állata,
Négy álgyúja, hat tarackja neki csak vala.

16. Jó vitéz Szondi György benn porkoláb vala,
Békefalusi Gergely ő társa vala,
De akkort házához kikéredzett vala,
Az megszálláskoron el-kirekedött vala.

17. Töretni az basa kezdé Drégelvárát,
Ott ám lerontatá egy szép magas tornyát,
Szondi ott elveszté egy vitéz szolgálját,
Jó Zoltai Jánost, meghala torony alatt.

18. Első ostromot basa nagyot tetete,
Ott sok terek vesze, ő nem sokat nyere;
Ezt tevé Szondi Györgynek jó vitézsége,
Ott meg akar halni: azt ő már elvégezte.

19. Söt az várnak falát, tornyát igen törte,
Basa oroszfalui pappal kérette:
Az várat megadná, magát ne vesztené.
„Már késén költ ahoz“: Szondi csak ezt izené.

20. Sok foglya öneki, kettőt ő hívata;
Két énökös apródját előállatá,
Azok előtt ily testamentomot szólla:
Az Ali basának két apródját ajánlá.

* 1. 2 3. — 0 0 — | — 0 | — 0 0 — | — 0

4. — 0 0 — | — 0 | — 0 0 — | — 0 0 —

1 Ali budai basa vitézei, Veszprém megvétele után.

21. Ezen igen kéri basát ő nagyságát,
Vitézségre tanítsa ő két apródját,
És eltemettesse Szondi Györgynek tagját,
Mert majd itt meglátják az ő szörnyű halálát.

22. Gyorsan mind a négyet skárláttal ruházá,
Pínnel kápájokat megtölté, megraká,
Az Ali basának szépen kibocsátá.
Ő minden morháját az közepre hordatá,

23. Égeté, elveszté : istállóba mene,
Jó lovait hegyes törrel általveré,
Lelkét az istennek ajánlá igyére.
Nagy derék¹ ostromat Ali basa kezdete.

24. Nagy szép dárda Szondinak kezébe vala,
Sebösölve térdön állván ő vív vala,
Romlott torony alatt általlótték vala,
Az fejét az hegyről alá vetötték vala.

25. Jó Drégelnek vára lön basa kezébe.
Szondinak az testét vívék eleibe,
Fejét keresteté, az teshöz viteté,
Mint oly vitéz embört nagy szépen temetteté.

26. Jó dicséretbe lön Szondi vitézsége,
Feje felé írott² kópját feltetete.
Ságra és Gyarmatra basa elerede . . .

A SZENDREI NÉVTELEN.

1571.

A szerb Duna mellékén, Vég-Szendrő várában egy névtelen ifju 1571-ben azzal enyhítette fog-sága kínjait, hogy „egy poetának ő verseiből“ *Szilágyi Mihály és Hajmási László históriáját* írta meg,

¹ Fő. ² Festett.

melyet számunkra az akademia Csoma-códexe tartott fenn¹. Hogy névtelenünk idegen nyelvből fordította volna azt, nem tartom hihetőnek, oly magyaros, e mellett oly teljes és kerek az, hogy tartalom és forma szigorúan fedezik egymást; minél fogva hajlandó vagyok azt egy avúlt, tán töredékes verses história szabad újra-alakításának tartani. E nézetnek kedvezni látszik az, hogy e monda maig is él a széke-lyek közt mind Moldvában, mind Erdélyben. Ugyan is Gegő Elek moldvai utazónk 1836-ban² egy Csáki nevű kománfalvi öregtől hallotta elbeszéltetni e régét, t. i. hogy miképen esett török rabságba két *kenyeres pajtás*, nagy Szilágyi Miklós és nagy Hajmási László, két *gerezd szállóért*; mint szabadította ki a császár leánya aranyokkal, költő pénzzel és zabos lovakkal látván el őket, hogy velök szép Magyarországra szökjék. Folytatta, hogyan küldött vitézeket utánok a császár, s mint védték magokat a szökevények ellen, főleg nagy Szilágyi Miklós úgy vagdalkozván, hogy *egy elmenésében gyalogösvényt*,

¹ Egy 1636-ban összeírt énekgyűjtemény, mely azelőtt Bécsben a Schönfeld-muzeum kéziratai közt őriztetett, honnan az Graeffler bécsi ókönyvtár birtokába menvén át, ettől általam megvéve, 1836 óta a m. akadémiai könyvtár egyik becses darabját képezi. Amonnan fordította azt le egy névtelen németre s közölte a Hornayr és Mednyánszky-féle „Taschenbuch für die vaterländische Geschichte“ 1822-ki folyamában; én pedig először a Jankowich által ugyanazon kódexből vétetett másolatból 1828-ban a „M. Költői Régiségek“-ben adtam, másodszer már közvetlenül a Csoma másolatából e kézikönyv 1855-ki kiadásában.

² A Moldvai Magyar Telepekről, Buda 1838. a 80—81. l.

visszajövetelében szekérutat váгна. Elvégre midőn a há-
tárhoz értek, mint akart a két magyar úrfi karddal
osztozni a császár leányán, kinek esengésére *Szilágyi
nem markola kardot, megvallván, hogy neki is van ott-
hon gyűrűse* (jegyese). Sajnálhatni, hogy Gegő e
mondát nem közölte egész terjedelmében s az elbe-
széllő saját szavaival eleitől végig; mind a részletek
s az eltérések pontosb ösmerete végett, melyek da-
cára a néprege s a ballada egysége kétségtelen,
mind a népies zamat kedvéért, mely már e rövid
vázlatot is érdekesíti. Ugyane népmondát 1864 óta
verses alakban is ösmerjük, Csík-Szent-Mártonból
közölve Szabó Károly által egy, hihetőleg XVII. szá-
zadbéli, ismeretlen költőtől; sőt néhány év óta ennek
egy, kétség kívül a nép által rövidebbre vont, Szabó
Sámuel által szinte a székelyföldről közölt, varián-
sát is. E székely mondával, tárgyát tekintve, azo-
nos, de tőle a kifejlésre nézve lényegesen kü-
lönbözött azon népies ballada, melyet a Szendrei
Névtelen még 1571-ben ismert, és újra dolgozott;
mihez képest ez s a székely variánsok azonegy
alapmonda két különböző családját képviselik. Volt-e
e mondának történeti alapja, ki dönthetné el; de
annyi bizonyos, hogy a mi balladánk *eredetie* határo-
zottan 1454-re vonatkozhatik csak. T. i. Szendreink
15-dik versszakának e helye: „*Nagyszombat felé az
farkasokkal szöröncsét próbálni*“ a török történelem-
nek *semmi más időpontjára nem illik*, mint Hunyadi-
nak említett évi inváziójára, midőn átcsapva a Du-

nán, Bolgárország akkori fővárosa *Tirnavá* környékét pusztította¹⁾, melyet Szendrei névtelenünk, félreértésből Nagyszombatnak fordít, míg a Tirnavát körülportyázó magyarokat a magokat szerencsepróbáló vitézeknek valló szökevényekkel, az ő százada szokása szerint, hetykén és híven, farkasoknak neveztetí. E hely bizton constatálja, hogy az a „poéta“ „kinek ő verseiből“ dolgozott, megíjítva az általa versbe fűzött régibb mondát, azt a maga, t. i. a Hunyadi korába iktatja. Nem meglepő, hogy ugyanő a két magyar úrfi történetét két már akkor igen ismeretes család nevéhez kötötte, melyeket könynyebben tart meg az emlékezet; vagy tán csakugyan több az egész, pusztá költeménynél? miután a régi Szilágyiak némely birtokai Bolgárországban feküttek? s tán épen a *monda* Szilágyi *Miklósa* (amely nevű úr 1408 körül virágzott) volt hőse a kalandnak?²⁾ kinek keresztnevét a Hunyadi-korbéli költő, ismét nagyon természetesen, az akkor ismertebb Mihályra változtatta? Ugyan így a császár lakhelyét viszont a Szendrei Névtelen tehetö, a maga korának tudomása szerint, Konstantinápolyba, holott a török császárok nem csak 1454-ben, de már 1408 óta, Drinápolyban székeltek. — De lássuk már a szép balladát magát³⁾.

¹ L. *Hammert*: Geschichte des Osm. Reichs, II. 11. és *Telekit*: Hunyadiak Kora, II. 339.

² V. ö. *Nagy Ivánt*: Magyarország Családai, X. 750.

³ Ez egybevetések után vissza kell vennem azon több helyt előadott feltevésemet, hogy e darab valamely szerb

Szilágyi Mihály és Hajmási László históriája*.

1. Egy szép dologról én emlékezném, ha meghallgatnátok, Azkinek mását, nyilván jól tudom, ti nem hallottátok : Török császárnak szép leányáról, kin csudálkozhattok.

2. Egy időkorban két vitéz úrfi rabbá esett vala, Konstantinápolyban török császárnak bevitettek vala, Azért az császár ő tömlöcében bevettette vala.

3. Nem messze azért császár házatul lám az tömlöc vala, Kiben két vitéz és fő úrfiak bevitettek vala, Szilágyi Mihály, másiknak neve az Hajmási László.

4. Egy időkorban, pünkösd napjára hogy jutottak vala, Szilágyi Mihály tömlöc rostélyán kinézdegél vala, Kobza¹ kezében, keserves nótát szépen veri vala.

5. Nagy-fohászkodván keserüséggel ez szót mondja vala : „Eszendő ez nap úri házamnál vígan lakom vala En vén atyámmal és vén anyámmal, hajadon hugommal.“

6. Azért akkoron császár leánya kikönyöklött vala, Palota ablakáról ő óhajtását leány hallja vala, Ó termetire az Szilágyinak fölgörjedett vala,

7. Császár leánya titkon egykoron hozzájok ment vala, Szomorú szívét leány Mihálynak vígasztalja vala, Nagy szép-ékössen császár leánya ez szót mondja vala :

---

népének után készült. A szendrei költő szerb várban volt ugyan fogva, de ott alig érintkezett más mint török katonákkal. A történet színhelye is Bolgárország s a ruméliai-bolgár határ, nem Szerbia; s ha a monda a bolgár nép ajkain keletkezett volna is, alig érdekelt volna az valamely szerb népköltőt annyira, hogy azt versekbe foglalja; nem is találunk a szerb eposi költemények közt nem-nemzeti tárgyút. Az előadás naiv ugyan mint a szerb epikáé, de az minden népköltészeté; s hiányzanak benne a szerbet jellemző szélesség és ismétlések, míg viszont a szerb elbeszélő költemények nem ismerik a stróphai alkotást, melyet a magyarban találunk.

* — — — — | — | — — — — | — | — — — — | — —

¹ Lantja.

8. „Te vitéz úrfi! ha fölfogadnád te igaz hitedre,
Hogy el-kivinnél Magyarországbán, te-laktad földedben,
És feleségül magadnak vönnél, én felelnék arra:

9. Teged rövid nap kimentenélek atyám tömlőcéből,
Valamint lehetne, kimentenélek az tömlőc kínjából,
Csakhogy fogadd föl, vitéz! énnekem te igaz hitedre.“

10. Mihelt ezt hallá Szilágyi Mihály, neki ezt felelé:
„Csak szabadíts ki! én felfogadom én igaz hitemre,
Császár leánya! teged elveszlek: én felelek arra.“

11. Leány akkoron tömlőcartartóval megszőrződött vala,
Egy éjjélkor az vitézőket fölköltötte vala,
Leány elvivé atyja lovainak hol vala szállása.

12. Ada az leány az úrfiaknak két aranyas szablyát;
Lovászmesternek és lovászoknak fejüket elszedék,
És nyergelének mindjárt magoknak három fő lovakat.

13. Fölköltözteték mindjárt magokat szép drága ruhákban,
Császár leányát ám fölköltözteték az egyik fő lóra,
Az több lovaknak az ő nyakokat elcsapkodták vala.

14. Császárnak szolgák reggel mindjártást bemondották vala,
Hogy az úrfiak tömlőc kínjából kiszaladtak volna,
Lovászmesternek és lovászoknak fejüket szödték volna.

15. Harmincadokon őket kérdezik, hogy hova mennének?
„Nagy-Szombat felé az farkásokkal szöröncsét próbálni,
Hogyha az isten szöröncsét adna, oda igyekeznek.“

16. Nagy hamarsággal azért az császár ott az vitézeket
Hozzá hivatá, öt fő vajdáját, és megparancsolá:
„Legyetek utána, nagy hamarsággal hozzátok előmben.“

17. Harmincadokon és az vámokon vajdák parancsolják:
„Ha ily emberek ezfelé jönnek, mindjárt megfogjátok,
És az császárnak Konstantinápolyban mindjárt bevigyétek.“

18. Vitéz úrfiak harmincadokon általmentek vala,
Harmincadosok eszekben vevék, föltámadtak vala,
És nagy viadalt velek tartanak: általmentek vala.

19. Híroket adván harmincadosok császár szolgálainak,
Vajdák elérék: egy szép szigetnél szemben megvívának;
Isten akará: az viadalban vajdák meghalának.

20. Vajdák előtt őtt császár leányát az szigetben küldék,
Mert féltik vala: leányt az harcon hogy el ne vesztenék:
Leányt elküldék, és az vitézek ott megharcolának.

21. Immár vitézek császár leányát hogy keresik vala,
Gyöngge siralmát vitéz Szilágyi meghallotta vala,
Császár leányát vitéz Szilágyi úgy kesergé vala.

22. Császár leánya ezt mondja vala gyöngge siralmában:
„Kegyelmes isten! ám el-kijövék vitéz úrfiakkal,
Jaj hová legyek ez vadon erdön nagy keserűséggel.

23. Szánom magamat, de sokkal inkább vitéz úrfiakat,
Szablyára hánták nagy kegyetlenül vajdák szegényeket,
Szörnyű halálra ezennel adom értek én magamat.

24. Ez vadon erdön temetőhelyem leszen most ennekem.
Vadak, madarak és az farkasok lesznek siratóim,
Csak te kezekben, édes istenem! lölkömet ajánlom.“

25. Szilágyi Mihály nagy hamarsággal oda siet vala,
Az leány lassan mátkája előtt igen örül vala,
Leányt nagy-szépen kézen fogva, el-kivitte vala.

26. Elindulának, és igen menének Magyarország felé,
És a határba hogy beérének, Hajmási felele:
„Vijunk meg ketten ez szép leányért! legyen egyikünké.“

27. Felele akkor Szilágyi Mihály Hajmási Lászlónak:
„Szerelmes társom! a nagy istenért én tegedet kérlek,
Engedd énnekem, mert neked vagyon jámbor hitves társad.“

28. Igen esedezik császár leánya ott a vitézeknek:
„Nem illik érottem ily vitézeknek az ő veszedelmek,
Hánjatok inkább engem szablyára, mint ezt míveljétek.“

29. Nem akar ebben ögyebet tenni a Hajmási László.
Szablyát rántának, öszvecsapának, és a csapkodásban
Vitéz Hajmásinak kezét bokában elesapkodta vala.

30. Ezt mondá akkor Hajmási László Szilágyi Mihálynak :
„Megbocsáss nekem, én édes társam ! tőled megérdemlem,
Mert ez jutalma, mindnyájan tudjuk, az bűnös embernek.

31. Énnekem vagyon két szép kis fiam, jámbor házas társom ;
Ítt az úristen bűnöm szerént vere most meg engemet ;
Egészségben, szerelmes társom ! és megbocsáss !“

32. Az két úrfiu szép bucsuzással válnak el egymástól.
Szilágyi Mihály ketten a leánynyal mihelt beérének,
Ketten, Szilágyi, császár leányával ott megesküvének.

33. Ezerötszázban és hetven fölött írnak egyben :
Egy ifjú szörzé vala ültében Szöndörő várában.
Egy poetának ő verseiből, szomorú szívében.

GÖRGEI ALBERT.

A XVI-dik század regényes költeményei között egy sincs, mely akár feltalálás és előadás, akár nyelv és verselés tekintetében *Görgei Albert* Árgírusát meghaladná; s így nem csodálhatni, ha az háromszáz év óta köznépünknel osztatlan és nemlankadó kedvességben áll. A XVI. és XVII. század valamennyi kiadásait elnyűtte a mohó olvasók keze s megemésztette az idő; annál több maradt fenn a múlt s e folyó századból, köztök átdolgozottak is, de melyek az eredetiről a gyöngédség s költőiség hamvát meglehetősen letörlötték. Emlékeztet e tündérrege a spanyol Amadis-mondakör regéire, amennyiben itt is egy királyfi sok és nehéz vándorlások és fáradságok legyőzése s különféle akadályok elhárítása után jut csak a tündérkirályné birtokába; de

eredetiét feltalálnom nem sikerült. — Szerzőjéről sem tudunk nevén kívül, melyet a versfőkben maga tartott fent, semmit, tehát sem azt, hogy Tornának Görgő nevű falva csupán mint születés-helye adta-e neki a nevet, sem hogy Szepes ily nevű ősrégi nemes családjából származott-e; csak annyit tudunk meg szintén magától, hogy több tündérmeséket adott ki olaszból fordítva, de melyek fájdalom végkép elvesztek, vagy lappanganak maig.

História egy Árgirus nevű királyfiról és egy tündér szüzleányról.

Notája: Oly búval bánattal az Aeneás király stb.

Első rész.

1. A tündérországról bőséggel olvastam,
Olasz krónikából kit megfordítottam
És az olvasóknak mulatságul adtam,
Magyar versek szerint énekbe foglaltam:

2. Leszen most beszédem ifju Árgirusról,
Akléton királynak kissebbik fiáról,
Ő szeretőjéről, tündér szüzleányról,
Fáradsága után ő vigaságáról.

3. Bizonynyal országát én meg nem mondhatom
Akléton királynak, hol légyen nem tudom,
A tündérországbán volt kővára, tudom,
Mint a krónikából értem és olvasom.

4. Ekes tartománnyal a király bír vala,
Szép fénlő kővára országában vala,
Asszony felesége szép Medéna vala,
Három vitéz fia a királynak vala.

5. Régi rakott kerte a királynak vala,
Mely szép termő fákkal ékesítve vala,

Drága szép folyóvíz kertében foly vala,
Melylyel szép kő kerte¹ ékesítve vala.

6. Történik azonban : kertében hogy járna,
Egy szép virágos fát ott a kertben látta,
Melyet ő azelőtt még nem látott vala :
Honnan hozták oda? ő azt kérdi vala.

7. Virága mint ezüst olyan színű vala,
A közepi pedig szép gyöngyszemmel rakva,
Melynek a termését alig várja vala.
Háromszor egy napon virágozik vala.

8. Sietséggel király a kertészt hivatá,
Kérdi : az almafát ki plántálta volna?
Mondá, hogy ő többé azt nem látta volna,
Sőt annak szépségét még ő is csudálná.

9. Gyönyörűségesen nappal az almafa
Ezüst virágával úgy tündöklök vala.
Éjtszaka nagy szépen megéri almája,
De reggelre fáján egy sem marad vala.

10. Ezen az Akléton igen búsul vala.
Másodszor is a fa megvirágzik vala,
Gyöngyös virágjában sokat behordata,
Éjtszakán őrzőket a kertbe bocsáta.

11. Reggelt alig várja, a király felkele,
Palota ablakán a kert felé néze :
A szép gyümölcsfának hát nincsen termése.
Ömaga őrzőkhöz a kertbe bemene.

12. Gyorsasággal siet a király hozzájok,
Tehát a fa alatt mind elaluttanak ;
A király felkölté, kérdé : mit láttanak?
Azok a királynak imígyen szólának :

13. „Ez arany almákat fán szépeket láttunk,
Egy kis szelet fűjni éjtszakán hallottunk,

¹ Kő kerítése ; itt kővel kerített kerte.

Mely miatt minnyájan el kellett alunnunk,
Mintegy fél megholtak földre nyomattattunk.“

14. Igen hamar király házába beméne,
Nagy bánatnak magát mindjára esté,
Egy jövendőmondót hamar kerestetete,
Kinek a bús király eképpen beszéle:

15. „Mondd meg nekem (úgy mond) ezt a fát ki hozta?
Akaratom ellen kertembe plántálta?
Az ő szép termését kertemből elhordja,
Mely miatta, látod, jutottam nagy bura.

16. Ha nekem megmondod, várjad nagy jutalmát,
Örömmel fordítod az én bánatimat,
Vészesz ottan tőlem sok ajándékokat,
Tészek én teveled ottan minden jókat.“

17. A jövendőmondó Filarínus vala,
Ki ördögségekkel oly igen böles vala;
Harmad napot kére gondolkodására,
Akkor szórul szóra neki megmondaná.

18. Király megengedé, előle elméne.
Harmad nap eltelvén a királyhoz méne,
Királyt fiaival együtt házban lelé,
Filarínus így szól király beszédire:

19. Monda: „A termőfát aki ide hozta,
Ugyanazon ember termését elhordja;
A tennen gyermeked neked megmondhatja,
Ki fának termését megoltalmazhatja.

20. Ennek ő kedvéért hozták e fát ide,
Az ő szép személyét kívánta látnia:
De az felségednek fordul bánatjára,
És te gyermekednek nagy búdosására.“

21. Filarínus ennél többet ott nem szóla.
Szép ajándékokat király neki ada,
Fa megvirágoznék, immár alig várja;
Údó reá telvén, fénlük szép virágja.

22. Szép vetett nyoszolyát tétete fa alá,
 Ő nagyobbik fiát őrizni bocsátá;
 A szép nyoszolyában hanyatt fekszik vala,
 A szép termő fára szemmel nézett vala.

23. Látá, hogy az alma nagy-szépen megérék.
 Álomhozó szellő azontúl érkezek,
 Nagy nehéz álomtul szegény elnyomaték,
 Királytól aluva reggel találtaték.

24. Közepső fiát is elküldé próbára,
 Jövendőmondónak parancsolatjára:
 Hasonlatosképpen ez szintén úgy jára,
 Király haraguvék jövendőmondóra.

25. Szegény Filarínust piarcra viteté,
 Nagy hirtelenséggel fejét elütteté,
 Nem fog semmit az ő könnyörgő beszéde.
 Nagy bánattal király házába beméne.

26. Király felesége, a Medéna asszony,
 Kissebbik fiával beméne az ajtón;
 Királyt vigasztalja szép Medéna asszony,
 Kissebbik fiával, a szép Árgírussal.

27. Tekintetes ifju az Árgirus vala,
 Nagy ékes beszédű, szép termetű vala,
 Szép ékes erkölcsessel felruházva vala,
 Miért az országban neki hire vala.

28. Nagy kegyes beszéddel atyját vigasztalja:
 „Én szerelmes atyám — a királynak monda —
 Egy szót szólnék, hogyha felséged nem bánná,
 Es ha rá hajlana én kívánságomra.

29. Ím látod: bátyáim meg nem őrizheték,
 Sem az őrizők is eszekbe nem vették
 Almalopót, neked meg nem jelentheték,
 Felséged bánatját nem engesztelheték.

30. A jövendőmondót megöletted, látom,
 Mely cselekedeted bizony igen bánom,
 Mert mit jövendőlt volt, igaz leszen, tudom,
 Nekem jelentette az éjszaki álom.

31. Én szerelmes atyám! hadd menjek el én is,
Ha megőrizhetem? hadd próbáljam én is,
Az álomhozó szél ha reám támad is,
Miként a több őrzők, ha elaluszom is?“

32. A keserves király monda Árgírusnak :
„Szerelmes szép fiam, az én bánatomnak
Ne örülj oly igen, én búsulásomnak :
Ne légy oka, fiam, minden bánatimnak.

33. Mert ha igaz leszen Filarínus szava,
Bánatomra nekem ez dolog fordúlna,
Neked, édes fiam, nagy búdosásodra :
Bár inkább az alma fástul veszszén oda.

34. Mi vagyon ¹ énnekem, fiam, arany almám,
Az almafát inkább jobb hogy levágassam,
Tűzre mind tövestől virágostól hányjam,
Hogynemmint ennél is inkább háborodjam.“

35. „Megbocsáss, jó atyám — az ifju így szóla —
Akaratod ellen elmegyek — azt mondá :
Igaz leszen talám Filarínus szava ;
Noha te felséged őtet levágatta.“

36. Akaratja ellen atyjának elméne.
A kertbe hogy juta, a fa alá méne,
Aranyos fegyverét letevé melléje,
Gyenge vetett ágyra testét leereszté.

37. Szép egyenes teste az ifjúnak vala,
Idejének szintén virágjában vala,
Úrfi módra termett, vitézi járása,
Miuden dolgaiban tökéletes vala .

38. Nem fölötte karesú, közép ember vala,
És kiterjedt feje, szép sima homloka,
Két fekete szeme, és piros orcája
Tekintetre méltó, kívánatos vala.

39. Feküvén ágyában úgy könyörög vala,
Két szép szemeivel a fára néz vala:

¹ Mire vagyon . . .

Lassanként elhullá fának ő virága,
Az alma nőttön nő: szemeivel látja.

40. Az almák megértek, már félnenek vala,
Csak egyedül ifju kertben fekszik vala ;
Az önnön testében ugyan retteg vala,
Alomhozó széltől mert igen fél vala.

41. Mint egy lassú szellő olyan zúgást halla,
Szép hat fejér hattyu ottanag leszálla,
Hetedik fejéhez nyoszolyára szálla,
Melyen a királyfi igen rémül vala.

42. Nagy lassan a kezét akkoron kinyújtá,
Egy lábát hattyúnak kezében szorítá:
Hattyu megrázkodék, az hat elszalada,
Hetedik fejénél ott maradott fogva.

43. Hallhatatlan dolog ím attól lött vala,
Mert emberi szóval a hattyu szól vala:
„Ne siess, királyfi, az én halálomra,
Mert nem jöttünk neked, higyed, ártásodra.“

44. Másodszor ömagát a hattyu megrázá,
Leányábrázatba magát változtatá,
Melyen a királyfi csudálkozik vala.
A leány ily szóval ötet bátorítá:

45. „Ne félj, szép szerelmem, királynak szép fia,
Medéna asszonynak szerelmes magzatja!
Te vagy én szívemnek édes vidámsága,
Lelkem nyugodalma, életem istápjá.

46. Atyádnak kedvéért nem plántáltam e fát,
Ennek gyümölcséért mit haragszik tehát?
Szabad az embernek elvenni sajátját,
Két kezeivel plántált fának szép almáját.

47. Csak neked plántáltam, szerelmem, a szép fát:
És csak neked szabad beszedni almáját,
Szemeiddel látod tündérek királyát:
Ha szereted, mostan neked adta magát.“

48. Hallhatatlan mely szép a leányzó vala,
Nyelvével az ember azt meg nem mondhatja,
Emberi kéz soha le sem is írhatja,
Az ő szép termete mely drága szép vala.

49. Júnó, Pallas, Vénus, Dídó és Minerva
Ezzel nem ér vala, nympháknak soksága,
Sem a szép Sibyllák, sem éneklő Músák:
Ékes tekinteti mert mind feljülmúlja.

50. Aranyszínű haja földig terjedt vala,
Éjszaka igen is úgyan fénylik vala:
Nyoszolyája részét árnyékával tartja,
Fénylik gyenge testén testszínű ruhája.

51. Termete szép karcsú, magas állapotja,
Gyenge, ékes, lassú, zengedező szava,
Fejér az ő teste mint hattyúnak tolla,
Istenasszony módra termett ábrázatja.

52. Ifju felgerjedvén, karját felemelé,
Hozzája szorítván leánvt megölelé,
Ki tölle magát is, leány, nem kéméllé,
Mert ő is az ifjat igen megkedvellé.

53. Gyönyörű csókokat ajakok nem únják,
Ölegetésekkel karjok nem fáradnak,
Nagy gyönyörűségben mind a ketten vadnak;
Így szólla királyfi im az szép leánynak:

54. „Kegyes tekintetű, én édes szerelmem,
Víg kedvű, szép, vidám, szívem, édes lelkem!
Ennyi munkát tőled én hogy érdemlettem,
Mit kívánsz éntőlem, én édes szerelmem?”

55. Nálad nélkül, higgyed, nem leszen életem,
El ne hagyjon engem kegyes voltod, kérem,
Az halálra érted hogy ne vessem fejem.
Ha személyem tetszik, légy én feleségem!“

56. „Szívemnek virága! — a leány is így szól —
Szép ékes rózsaszál, kit ajakam csókol,
Szép fejér gyenge test, kit kezem tapogat,
Gyönyörű szép beszéd, kit két fülem hallgat

57. Mit tusakodnám már a szerelem ellen,
Ha csak hozzád vagyon szívem, minden kedvem?
Nálad nélkül ninesen énnekem örömem,
Tied vagyok, szívem, ihol a jobb kezem!“

58. Mint mágneskő vasat hozzája szorítja,
Így gyenge testeket ők egybeszoríták,
Az ő szerelmeket egymáshoz mutaták,
Sok „szívem lelkemet“ egymásnak mondának.

59. Végre szép Árgírus a leánynak szólla,
Vénus játékjára hajlani kívánna,
Gyenge szép ruháját kezébe szorítja —
A leány az ellen ilyen szókat szólla:

60. „Én édes szerelmem! fogadjad meg szómat:
Abban még nem közlöm veled én magamat,
Mert ha azt meglátják, mondnak ránk szitkokat,
Hagyj békét, szerelmem, ereszd én ruhámat.

61. Lám teveled közlök minden játékokat,
Ölelgetéseket, gyönyörű csókokat,
Kedved szerént való tapogatásokat:
Ezzel elégedjünk, türtessük magunkat.“

62. Szép Árgírus neki ekképen felele:
„Hozzá nagy szerelmét ő addig nem hinné,
Mert abból tetszik meg szerelem gyümölcse:
Minem leszen, szívem, ez kissebbségünkre!

63. Valyon ha virradtig mi itt elaluszunk,
Atyám szolgáitól ha itt találtatunk:
Elhiszik-e hogy mi a nélkül mulattunk,
Főképpen hogy ilyen szerelmesek vagyunk?

64. Emberi látástul mi semmit ne féljünk,
Mert nagy magas kő kert vagyon mikörnyülünk,
Rezes kapu, akin reggel ki kell mennünk:
Mi bátorságosok a felől lehetünk.“

65. Leány azt felelé: „Édes szép virágom,
Serkengető híves nedves szép harmatom!
Én tetőled magam dehogy tagadhatom,
Vérem kiontását tőled én nem szánom:

66. Tied vagyok, ám bár szabad légy énvelem,
Többet már nem szólok akaratom ellen,
Mert énnekem sincsen kívánságom ellen,
Nekem is ám¹ kedves a gonosz szerelem.“

67. Vénusnak szerelmes szép játéka után,
Magokat mindketten az álomnak adván,
Nem sok üdő múlva megvirrada ottan.
A király felkele, kiméne ajtaján.

68. Palota ablakán kert felé tekintve:
Tehát a szép fának fénylik szép termése;
Szívében lelkében ugyan megörüle,
Alig várja hogy hírt fiáról érthetne.

69. Egy vénasszony ottan eleiben méne,
A királyasszonynak eképpen felele:
„Vajha ki hírt nekem fiamról tehetne,
Szép ajándék tőlem neki adva lenne!“

70. Vén asszony futamék, kulcs neki adaték,
Kertbe hogy belépe, a leányt meglátá,
Nagy álmélkodással szépségét csudálja:
Aranyszínü haja nyoszolyát befogta.

71. Költeni nem meri, mert igen fél vala:
Istenasszony volna, mert azt véli vala;
Lassú lehállással ott alusznak vala,
Kezeket egymásra általvetik vala.

72. Kését ott kirántá, hajában elmetsze,
Király eleiben azt hamar bevivé;
Nagy álmélkodással királynak beszéllé,
Aranyszál hajakat ada ő kezébe.

73. „Lehetetlen dolog — királynak azt mondja —
Hogy emberi magnak olyan haja volna.“
Asszony felesége felkele, Medéna,
Öltözik, hogy menjen szép fiát látnia.

74. Azonnal álmából leány felserkene,
Sivalkodik, kire ifju is felkele:

¹ A kiadásokban: nem, de helytelenül.

Hajában elloptak, azt eszébe vette,
Jajszóval ő haját siratá s kesergé.

75. „Oh szerelmem — úgy mond — ezt ha tudtam volna,
Hogy atyád házánál tolvaj lakott volna,
Jobb még estve innét én eltűntem volna,
Hogysemmint ily szégyent rajtam tettek volna!

76. Ném lehet már többé hogy én itt maradjak,
Mert nagy hía vagyok én fényes hajamnak,
A mi törvényünk is nem engedne annak,
Hogy lakója lennék atyád udvarának.“

77. Sírással Árgírus leányt kérdi vala :
„Én édes lelkemnek kegyes vidámsága!
Ennek az esetnek én vagyok-e oka,
Hogy engemet elhagysz keserves halálra ?

78. Avagy csak azt mondd meg: hol lesz maradásod,
Vagy mely felé vagyok te lakóvárosod :
Megkereslek téged bizonynyal, meglátod,
Avagy megmarasztlak, vagy érted meghalok.“

79. A keserves leány visszatekint vala,
Orcáján könyvei lecsorognak vala :
„Mi haszna szerelmem — Árgírusnak monda —
Ez országi ember ha nem jöhet oda !

80. A fekete várost tudakozd északra,
A változó helynél ott megtalálsz — monda —
De tudom bizonynyal hogy nem jöhetsz oda.“
Leány azonközben ajtónyílást halla.

81. Többet ott egymással nem beszélhetének,
Keserű sírással a leány eltűnék.
Az ifju elhala, a földre leesék ;
A király beméne a kertben, megállapék :

82. A leányt a király sohol ott nem látá,
A fia hogy elholt, a földön meglátá ;
Könyve lecsordúla, fiát felragadá,
Medéna asszony is elfakada sírva.

83. A keserves király ilyen szókat szólla:
 „Ím majdhogy telék be Fílarínus szava:
 Igaz leszen, tudom, jövendőmondása:
 Az alma megérik, fordul bánatomra!“

84. Az atya és anya fiát vígasztalja:
 „Én édes szívemnek szerelmes istápjja!
 Ne hadd magad, kelj fel, ne hagyj engem búra,
 Hadd értsem meg tőled, mi nyavalyád volna?“

85. Királyfi sokára észére jött vala:
 „Ne vígasztalj engem — keservesen síra —
 Oka te vagy ennek — atyjának azt mondá —
 Temiattad jutok majd szörnyű halálra.“

86. Tolvajt küldöttél volt hozzám követségül,
 Engemet megfosztál az én szeretőmtül:
 Bucsút veszek majdan a napnak fényétől,
 Nem akarok többet felkelni ez helyből.“

87. Nagy sok vígasztalást atyja ráfordíta:
 „Nem én vagyok oka, jó fiam! — azt mondja —
 Nem tudtam, magzatom, mert nem küldtem volna.“
 Sok szóval az ifju lábára felállá.

88. Atyjával anyjával házba bement vala,
 Leánynak szépségét ő beszéli vala,
 Sem enni, sem innya ő nem akar vala,
 Még ő a kofának halálát nem látná.

89. Király megengedé, kezébe bocsátá,
 Hóhért a keserves ifju hozattata:
 Ló farkán a kofát hamar hordoztatá,
 Azután négy részre testét vágattatá.

90. Atyjára az ifju viszont kiált vala:
 Minden jószágából részét hogy kiadná,
 Mert lakni házánál többé nem akarna,
 Semmi nyugodalma mert neki nem volna.

91. Az atyja és anyja ezen csudálkozva
 Mind a ketten sírnak, atyja így megszólá:
 „Ne hagyj, édes fiam, minket ily nagy búra,
 Ne adjuk magunkat érted rút halálra!“

92. Sok sírást zokogást környülötte tének,
De semmit belőle ki nem vehetének:
Mint egy dühödt ember kiált mindeneknek:
Nem leszen lakója többé ő földének.

93. Szóla ismét anyja: „Én úgy tartottalak,
Meggúvó széltől is megoltalmaztalak,
Az én kebelemben, higgyed, tartottalak,
Ne menj el éntőlem, látod mint óhajtlak!”

94. Hogy látá az atyja: szava nem használna,
Aranyat nagy-böven ő neki adata;
Atyja anyja házban jajgatva síratja,
De csak meg sem hallá az: útnak indúla.

95. Az almafát atyja töbül kiásatá,
Mint egy áldozatot a tűzre hányatá,
Világnál ő fiát keresvén síratá,
Jövendőmondónak jut eszébe szava:

96. „Jámbor Filarínus igazat szólt vala,
Ok nélkül halálra én vitettem vala,
Az én boszuságom, lásd, nekem mit hozza,
Holtig siralomra az én fejem juta!”

97. Hasonlatosképpen az atyja síratja,
Szolgáló leányi és egész udvara,
Mintha halva volna, ők kesergik vala,
Nem különben mint ha eltemették vala.

98. Bezzeg ékes vala udvara övele,
Mert őt tekintetlen senki nem türheté,
Ékes ábrázatját sok nem felejthette,
Ejjel-nappal sok szűz az ifjat kesergé.

99. A szegény Árgirus hegyeken völgyeken
Mind éjjel mind nappal észak felé megyen,
Kit elől utól ér, ő mind tudakozik,
De senki városról nem emlékezhetik.

100. Csak egy inasával ő búdosik vala.
A tündérországba immár jutott vala.
Egy nagy havas közben hogy búdosik vala,
Egy széles barlangban egy kis füstöt láta.

101. Mikor a barlangnak szélire eljuta,
A barlangban ottan egy nagy embert látá;
Ugyan megrettene az embert hogy látá,
De visszafordúlni immár késő vala.

102. Bátoritván magát így szóla magában:
„Nem bizom én immár semmit e világban,
Jobb holtom hogysesemint éltem a nagy búban!“
E szók után mindjárt méne a barlangban.

103. A nagy ember kérdi: kicsodák volnának?
Zeng a föld hangjától az ő nagy szavának,
Egy szeme közepin az ő homlokának,
Az is csak kerekded mint bagoly madárnak.

104. Az ifju Árgírus bátorsággal szóla,
Micsoda járásban ő akkoron volna,
Eleibe neki szóval számlálá,
A fekete várost töle tudakozá:

105. A nagy ember szóla: „Hallod-e, jó fiam,
Sok tartományokat immár én bejártam,
De én annak hírét soha nem hallottam,
Ím tetőled hallom, de többé nem tudtam.

106. Várj reggelt, jó fiam, talám megmondhatom,
Mert a tündéreket én reggelre várom.
Tőlök mind fejenként én megtudakozom:
Aki tudja, társúl veled elbocsátom.“

107. Egy vadat a nyársra egészen vonata,
Inasával együtt Árgírust jól tartá,
Minden nemzetségét töle tudakozá,
És miért fáradna, ő azt is megtudá.

108. Más napra virrada, tündérek jutának,
Sok ajándékokat őneki hozának.
Barlangban övélek oly sokan valának.
A nagy ember szóla, hogy mind hallgatnának:

109. „Tudom hogy fejenként tí sokat jártatok,
A fekete várost talám hallottátok.
Melyitek hallotta, nekem megmondjátok:
Nem gonoszból kérdem, nem leszen bántástok.“

110. Egyik is közzülök azt meg nem mondhatta,
Mindenik azt mondja: a várast nem tudja,
Sőt még csak hírrel is soha nem hallotta.
A szóra egy sánta ember oda juta.

111. Hogy a szóknak okát megértette volna,
Ottan felkiálta, hogy ő azt jól tudná,
Az ő fél lábát is ott szegték meg, monda,
De felette messze az a váras volna.

112. A nagy ember hívá, neki parancsola:
Magát ifju mellé utitársúl adná.
Oda nem mér menni: sánta ember mondá,
Mert ő onnan soha nem jöhetne vissza.

113. „Én ott a várasban sok károkat tettem,
Mert farkas képében sok károkat tettem:
Mihelyt ők megtudják hogy én oda mentem,
Halálom énnekem öközöttök léssen.“

114. A nagy ember mondá: „Hallod, mit beszéllek:
Menten menj, ne várjad többé hogy küldjelek.“
Akaratja ellen útra eredének,
Nagy erős útakon éjjel nappal mennek.

115. Menésben sok üdö immár hogy tölt volna,
Egy nagy magas hegyre felmentenek vala,
Egy nagy széles mezőn várast megmutatá:
„Ném megyek már tovább — az ifjunak mondá —

116. Mert ha a határba immár én bemegyek,
Mihelyest önekik abba leszen hírek,
Tudom én bizonynyal, engemet megölnek.
Menj el, járj békével, én is visszatérek.“

117. Árgírus köszöné, nagy hamar indúla.
Fekete várasba hogy immár eljuta,
Egy özvegy asszonyhoz találá szállásra,
Kinek gazdagsága, kővára, nagy vala.

118. Jó kedvével asszony ifjat befogadá,
Kérdé: honnan jönne s mi szándéka volna?
Nemzetét s országát asszonynak megmondá,
Honnet jó s mit keres, ő azt is megmondá.

119. Az asszonyt végtére ifju kérdé vala:
A változó helyet tudná-e hol volna?
Mert öneki oda még nagy gondja volna,
Neki megmondaná, azon kéri vala.

120. Az asszony felele, ifjunak ezt mondá:
„E várason csak túl az messze nem volna,
Egy nagy szép ékes kert csak mellette volna,
Kiben egy szép leány mindennap mulatna.

121. Csak egyszer napjában a leány bemenne,
Hat szolgáló leány megyen be övele,
Mondá, hogy ő volna tündérek királya.“
Ifju hogy ezt hallá, ugyan megvidúla.

122. Szemét el nem vészi az asszony órála,
Ő sok búdosását erősen csudálja,
Járással hogy győzte? álmélkodván mondja,
Az ő szép személyét nézni el nem únja.

123. Királyfi öneki azt is megbeszélé,
Hogy ő a leányért jött volna ily messze:
Mint lett volna dolga, azt is megjelenté,
Kiről ím az asszony gondolkozni kezdé.

124. Hajadon leánya asszonymak szép volna:
Ez gazdag királyfi! magában gondolá;
Ím mely szép természetű! magában azt mondá:
Leányomat neki adom házasságra.

125. Álnokságot asszony azontúl gondola
Miképpen leányát öneki adhassa,
Nyugodalmat ada neki éjtszakára,
Inasát kihívá az házból titokra.

126. Nagy-sok hazugsággal ötet elhítté,
Hajadon leányát öneki ígéré,
Hogyha ő kéretét beteljesítené.
Beszédét az asszony ilyenképen kezdé:

127. „Mikoron bementek uraddal a kertben,
Ez a kis tömlőcske legyen te kezében,
Mihelyt annak szelét uradra ereszted,
Nehéz álom ottan szemeire terjed.

128. A szép leány ottan mikor el-kimenend,
E kicsiny kenettel ő szemeit megkend,
A nehéz álomból ötet felserkentsed:
Ha úr akarsz lenni, fiam, ezt miveljed.“

129. Maga¹ az asszonynak más szándéka vala,
Mert édes leányát Árgírusnak szánta,
De a bolond inast ím mint eláztatá:
Asszonynak engede, urát elárulta.

130. Reggelt alig várja, Árgírus felkele,
A megmondott helyre inásával méne;
A szép drága kertet mikoron elérte,
Lassacsán a kertnek ajtaján beméne.

131. Csuda ékességét a kertnek csudálja,
Szép folyó forrásra a kertben találá,
Mintegy olvasztott réz olyan színű vala,
A helynek is nevét arról híják vala.

132. Zöldellő borostyán kertet környülfolta,
Cyprus és puszpánggal a kert teljes vala,
Pirosló narancsfák a kertben plántálva,
Líliom virágok nevednek vala.

133. Kertnek közepiben sok füvek valának,
Szagos balzsamofák szépen illatoznak,
Szép kiterjedt sűrű nagy magas cédrusfák
Napnak fénye ellen árnyékot tartanak.

134. Egy szép tiszta forrás fáknak árnyékában
Szépen gömbölyögvén, földből kibuzogván,
Szép lassú folyással kertben széljel folyván,
Gyenge szép pászitot mindenütt áztatván.

135. Drága szép nyoszolya ott a kertben vala,
Szép gyenge fátollal beborítva vala,
Mindennap a leány abban nyugszik vala,
Szép leveles fáknak híves árnyékába.

136. Ifju szép Árgírus mihelyen meglátá,
Az ágyra borúlván ugyan megvidúla,

¹ Ámbár. Az új kiadá-okban: noha.

Az ő szeretőjét fáradt testtel várja,
Inasa csak közel nyoszolyához állá.

137. Asszonytól adatott tömlőt megszorítja,
Álomhozó szellőt urára bocsáta,
Mely miatt Árgírus úgy elaludt vala,
Mintegy holt-eleven ágyra borúlt vala.

138. Nem sok idő múlva a leány eljuta,
Ki páva módjára ajtón benyomtata,
Hat szép gyenge leány öutána vala,
Ő szokott helyére menni siet vala.

139. Igen kellemetes meleg üdö vala,
Földig terjedt haja mint egy sátor vala,
Szép fényes tündöklő aranyszínű haja,
Szép gyenge személynek árnyékot tart vala.

140. Testén ingadozik testszínű ruhája,
Lengedező fátyol fejére borítva,
Gyenge zöld pázsitot ő azzal csapdossa,
Gyenge piros színe mintha mosolyogna.

141. Fejér gyenge lába mint hattyúnak tolla,
Saru az ő lábán akkoron nem vala,
Csak a lába feje mint hó látszik vala,
Zöld harmatos pázsit nedvesíti vala.

142. Mihelyen Árgírust nyoszolyán meglátá,
Megismeré, mindjárt réája borúla,
Gyenge kezkenyővel orcáját bevonja,
Verítékét mindjárt megenyhíté rajta.

143. Monda : „Édes lelkem, serkenj fel álmodból!
Hadd vigasztaljalak sok búdosásidről,
Értekezzem tőled ¹ sok fáradságidről,
Ez ideig való próbán forgásidről.

144. Ne resteld elhadni érettem álmodat:
Lám nem restelted te sok fáradságidat.
Felvettél érettem, szívem, sok munkákat:
Kelj fel, édes lelkem! hadd halljam meg szódat.“

¹ Tudakozzam tőled . . .

145. Az ő feje felett tön sok sírásokat,
Inasának végre monda ilyen szókat:
„Ím látom uradnak veszedelmes álmát,
Ha felszerken, mondd meg tőlem hallott szókat:

146. „A te szép szeretőd itt vala — azt mondjad —
De te el nem hattad érette álmodat,
Még csak kétszer eljő látnia tehozzád,
De többszer el nem jó, ezt bizonynyal tudjad.“

147. E beszédek után buzgó óhajtással
A leány elméne keserves sírással.
Árgírusnak szemét szokott orvossággal
Az inas megkené, felkele azonnal.

148. Kérdé: itt vala-e az én szerelmesem?
Mondá, hogy itt vala: sírva keservesen,
De hogy fel nem kelél elméne tetőled,
Ilyen szókat hagyott mondanom teneked:

149. „Kétszer még eljövök szeretőm látnia,
De a mi törvényünk többé nem mutatja:
Ha akkor fel nem kél személyem látnia,
Nem jöhetek többé neki látására.“

150. Másod nap is délkor a kertbe jutának,
Hasonlatosképpen akkor is járának.
Szállására menvén, asszony az inasnak
Ajándékot ada, hogy enged szavának.

151. Harmadszor Árgírus a kertbe beméne,
Könyve legörögvén feltekinte mennybe,
Nagy fohászzkodással istenhez könyörge:
„Hallgass meg engemet, ki lakozol mennybe!

152. Ennyi fáradságom ne legyen hiába,
Atyámat anyámat az én országomba
Érette elhattam, jöttem ez országba:
Ha meg nem láthatom, esem rút halálba.“

153. A szép vétett ágyon nem akar fekünni,
Árnyékos fa alatt akar csak sétálni,
Az álomnak magát nem akará adni.
Az inas búskodik, nem tud mit mívelni.

154. Nagy sok ideiglen széljel sétál vala,
Az inas melléje végre állott vala,
Az ajtót is immár megnyitották vala;
Álomhozó szellőt hogy reá bocsáta.

155. Királyfi az ágyra nem mehetett vala,
A szép zöld pázsitra fa alá dült vala,
Melyet a szép leány eszébe vött vala,
Keserves jajszóval megyen öhozzája :

156. „Én édes szerelmem ! atyádat anyádat
Érettem elhatted gazdag országodat,
Mely hiába tötted sok fáradságodat,
Csak egyszer hallhatnád én keserves szómat !

157. Jaj mely nyomorúság szálla én szívemben,
Hogy nem beszélhetek veled keservesen,
Nem láthatlak immár többé életemben,
Ha most nem lehetek, szívem, veled szemben!

158. Mert ember nem mehet ez országból oda,
A madár sem mehet ez országból oda,
Én is nagy munkával jöttem ide — monda,
Többé ide jönöm már nem szabad volna !

159. Bár csak egyszer látnám, szívem, víg kedvedet,
Hallanád füleddel az én beszédemet,
Fülem is hallaná a te beszédedet,
Nem szánnám letenni az én életemet.“

160. E szók után leány földről fölemelé,
Nyoszolyában ülvén az ölébe vevé,
Sűrű könyveivel soká serkengeté,
Orcáját egészen vele nedvesité.

161. Mind egész estvélig feje felett síra,
Sok siralmas szókat feje felett szóla,
Keserves jajszóval ötöle elvála,
Az ő inasának végtére így szóla :

162. „Szerelmes rózsámnak, ifju Árgírusnak,
Mondd meg ezen szóval, az én virágomnak :
„Holtig érte adtam magam nagy bánatnak,
Im lásd : rabja vagyok immár az halálnak.

163. Nem jöhetek immár többé öhozzája :
 Legyen már csendesen tőlem az ő tagja :
 Kit öneki hozott telhetetlen álma,
 Kit mostan restelle érettem hagynia.

164. Nem tűrheté még is, de visszafordúla,
 Testét apolgatja és csókolja vala :
 Mely nehezen lélek a testet elhagyja,
 Ily szíve-szakadva tőle nem válhata.

165. „Bizonynyal jól tudom, én édes szerelmem,
 Neked is ez nehéz hogy nem láthatsz engem,
 Mind hiába ennyi fáradságod leszen,
 Töltsd ki azon bosszúd, ki árulód leszen.“

166. Az inas is immár ugyan szánja vala,
 Költeni nem meri, mert igen fél vala.
 A szép leány viszont inasnak így szóla :
 „Ez szeretőjének öhozzá tanácsa :

167. A kisebbik szegről vegye le szablyáját,
 A nagyobbik szegre tegye az ő kardját,
 És így kitöltheti bosszúmat s bosszúját,
 Ha abból fogadja szeretője szavát.

168. Mert ha eddig régen oda tőtte volna,
 Velem eddig régen beszéllhetett volna,
 Kedve szerint velem mulathatott volna,
 Én is ennyi búra nem jutottam volna.“

169. Az inas eszébe ezt nem vette vala ;
 A leány elmenvén, urához járula,
 Serkentő kenővel felköltötte vala,
 Könyve miatt teste mind azon víz vala.

170. Monda : Ím, úristen, mint megveréteztem !¹
 Az inasa mondá : De nem veréteztél,
 Hanem szép szeretőd áztatott könyvével.
 „Mit monda jó szolgám ? Hogy nem költöttél fel !“

171. „Miért mondod, uram, hogy nem költöttelek ?
 Földről szeretőddel ide emeltelek,

¹ Verétezik : izzad.

Ez ideig vele mind itt könyveztelek,
De ha fel nem keltél, róla mit tehetek ?“

172. Leánynak keserves beszédit számlálá,
Kinn a szép Árgírus ugyan elájúla,
A szép leányt ő is sokáig siratá,
Életét nem szánja, magát halni adá.

173. Monda: „Megérdemlem érette a halált,
Hogy én el nem hagytam érette álmomat.“
Inas monda ismét: „Halljad az én szómat,
A leány meghagyá mondanom ily szókat:

174. Te ne igyekezzél soha öutánna,
Hanem inkább térj meg atyád országába
Innet ez országból, mert nekem ezt mondá:
Hogy még a madár is nem mehetne oda.

175. Homályos beszéddel végre monda ily szót:
A kisebbik szegről levegyed szablyádat,
A nagyobbik szegre függeszszed kardodat,
Ha bosszút bosszúval állani akarod.

176. Mert hogy ha eddig is oda tetted volna,
A te szeretőddelel beszélhettél volna,
Minden kivánságod betölthetted volna,
Ő is ennyi búját nem szenvedte volna.“

177. Árgírus inasa azt gondolja vala
Hogy ottan szablyáját nem jó helyen tartja;
De a bölcs Árgírus ottan ezt megtudá,
Hogy inasa volna neki árulója.

178. Az ő kardját ottan nyakában megfogá,
Nagyobbik szegének ő nyakát állítá,
Inasát pediglen kisebb szegnek tudá:
Hüvelyéből kardját azontúl kirántá:

179. „Most veszem eszembe, hogy te vagy árulóm,
Az én szeretőmtől voltál te megfosztóm,
Az ő szépségétől voltál elszakasztóm,
Hogy én kegyesemet többé nem láthatom.

180. Jóllehet énnekem érte kell meghalnom,
Neked is akarom halálodat látnom,
Tőle megfosztottál engem, jaj mint szánom,
Nem látom már többé szegényt, jaj mint bánom!*

181. Neki megbeszéléllé keserves inassa
Ő álnok asszonya mint megcsalta volna,
Gazdag uraságot neki ígért volna.
Keserves Árgirus nekie így szóla:

182. „Nem volt-e énnekem tereád nagy gondom,
Senki kívülötted nem volt útitársom,
Köz lött volna veled minden uraságom,
Jaj mint vesztél engem! de majd bosszúm állom.“

183. Azonban¹ ő kardját kezébe ragadá,
Inasa térdeplik, a fejét elcsapá,
A szállásra menvén, asszonyt megátkozá,
Szörnyű átok alatt leányostól hagyá.

M á s o d i k r é s z e.

1. Halljuk meg immáron az sok könyhullását,
Kegyetlen kősziklák között búdosását,
A halál torkából megszabadulását,
Búdosása után sok nagy vígaságát.

2. Másod napon reggel bánattal felkele,
Sok könyhullatással városból kiméne,
Nincsen már sehova semmi reménsége,
Keserűnek tetszik világon élete.

3. Iszonyú kegyetlen havasokon mégyen,
Hol lenne halála, ő csak azt keresné,
Egy szép forrás mellett ő maga leüle,
Ily keserves sirást ő magában kezdé:

4. „Jobb holtom énnekem, hogysemmint életem,
Nem láthatom többé az én víg szerelmem,
Kiért én nem szánom letenni életem,
Általütöm majdan rajtam én fegyverem.

---

1 Azalatt.

5. Oh édes vén atyám, szerelmes vén anyám,
 Kiért hitetlenül országom elhagyám,
 Az én gyilkosomat csak velem elhoztam,
 Édes rokonimat bezzeg messze hattam.

6. Légy jó egészségben szerelmes két bátyám,
 Kikkel én a kertben szerencsét próbáltam;
 Nap és hold, akiknek világánál jártam;
 Átkozott nyoszolya, ahol én aludtam.

7. Légy egészségben te is, édes szerelmem!
 Jaj ez idegen föld majd megemészt engem,
 Keserűnek tetszik világban életem,
 Szerelemnek mérge majd megemészt engem.

8. Én szép fehér testem, kit gyengén tartának,
 A fúvó szélről is megoltalmaztanak,
 Hol a te koporsód? Vadak elszaggatnak,
 Ki temet el téged valyon, s kik siratnak?

9. Légy egészségben már, én utolsó napom,
 Melyen e világból leszen kimúlásom,
 En utolsó órák majd leszen halálom,
 E csurgó forrásnál majd leszen halálom.“

10. Kardjának a végét a földre bocsátá,
 Hegyét oldalában szíve aránt tartá,
 Az által hogy esnék hirtelen halálba --
 Azonban énekszót az erdőben halla:

11. Hirtelen tekinté, egy szép leányt láta,
 Ugyan megrettene, viszontag felállá,
 Mert istenasszonynak ötét véli vala,
 Az ő szépségében álmélikodik vala.

12. Tündér leány volna? ötöle megkérde,
 Ő is kérdésére neki megbeszélé,
 Keservessen tölle jövendőket kére,
 Melyre a szép leány aképpen felele:

13. „Mostan, te szép ifju, meg ne öld magadat,
 Dolgaidnak várjad jóra fordulását.“
 Ő magában ismét viszontag így szólla:
 „Jobb holtom, hogysemmint éltem ily nagy buba.

14. Napról-napra, látom, öregbül bánatom,
Jobb az én testemből lelkem el-kimúljon,
E keserves világ hogysem így gyötörjön.“
Szablyáját kirántá, hogy többé ne éljen.

15. Iszonyú ordítást azonnal meghalla,
Amelynek miatta haja feláll vala,
Azt alítja: sárkány és oroszlán volna,
Egymásra találtak, vívnek a barlangba.

16. Monda ő magában: „Ki magát megölné,
Isten országának lakója nem lenne,
De jobb nekem, úgymond, mennem a barlangban,
Hadd szaggassanak el oroszlánok abban.“

17. Hogy elközelgete, tekintvén barlangba,
Hát három ördögfi nagyon vívnek abba,
Azokat megkérde, hogy mi dolog volna?
Ifju Argírusnak így feleltek vala:

18. „Egy atyától valók mind ez hárman vagyunk,
Az atyánktól maradt örökségen vívünk,
Ez három jószágon mí meg nem állhatunk,
Ha igazat ítélsz, szódra rá hallgatunk.

19. A boeskor s palástnak oly ereje vagyon,
Hogy aki ezekben felöltözve vagyon,
Háromszor ő magát az ostorral sújtván,
Azt mondja: „ott legyek ahol én akarom“:

20. Minden kétség nélkül azonnal ott leszen,
Hogyha dolgaiban bátorságos leszen,
Nemdenem méltó-é haragudnunk ezen,
Kinek egymás nélkül semmi haszna nincsen.

21. Közepső öcsénknek hagyott ily hatalmat:
Valamikor akar minket leszállíthat,
Amely miatt vallunk sok bosszuságokat:
Lássad, édes bátyám, te ítélj igazat.“

22. „Atyafiak vattok, mit vívtok? azt mondá,
Hallgassatok reá az én mondásomra:
Én majdan titeket igazítlak jóra,
Amelyik érdemli, annak ítélem ma.“

23. Háromfelé három nagy hegyet mutata,
Hogy aki először onnet visszajutna,
A hasznos jószágot mert ő annak adná.
Hova futamnának ? készek lönek hozzá.

24. A bocskort lábára, palástot vállára,
Felvevé, az ostort markába szorítá,
Háromszor ő magát sujtja és így szólla:
„Hipp hopp szeretőmnél legyek“ : ő azt mondá.

25. Mint sebesen lőtt nyíl földről ragadtaték.
Míg visszatérének, mindaddig viteték,
Hallhatatlan messze hirtelen távozóék,
Szerencse szegénynek ilyen jó adaték.

26. Közepső ördögfi mihelyt haza juta,
Megtudá Árgírus hogy ő elment volna,
Ő tudományával szegényt leszállítá;
Egy nagy hegyoldalban földre esett vala.

27. Hallhatatlan messze hirtelen ment vala.
Mert immár utánna nem mehetnek vala:
Keserves Árgírus ő magát siratja,
Még csak madarat is ő nem láthat vala.

28. Magában gondolá, hogy hegyre felmenne,
Nagy keserves szemmel mindenfelé néze,
Magát az halálnak mindjára est eeszté,
Azomban a hegynek egyenest erede.

29. Szintén kenyere is már elfogyott vala,
Egy kis pogácsája ruhájában vala,
Éhséget gyökérrel ő enyhíti vala,
Teljes harmad napig el-feljutott vala.

30. Drága nagy szép várat láta hegy tetején,
Kinél soha szebbet nem látott éltében,
Akará hogy e vár felé közel menjen.
Egy szép leány jöve várból eleiben.

31. Mindjárt megismeré hogy Árgírus volna.
Asszonyhoz a leány mindjárt futott vala:
„Ihol jó Árgírus, asszonyom!“ azt mondja.
Mely szóra az asszony mindjárt arcúl csapta

32. „Valyon s ki hinné el? mit hazudsz előttem?
Csak álmodban láttad, azt inkább elhittem.“
Más szolgálója is ez híren kifuta,
Látá, megisméré, örömmel megtére :

33. „Asszonyom! szeretőd ihol jő“ így szóla.
Annál is szörnyebben asszony arcúl csapá.
Harmadik futamék, az is ott meglátá,
Asszonyhoz beméne, ilyen szókat szóla :

34. „A te szép szeretőd ihol jő, asszonyom!“
Azt is arcúl csapá, nagy haraggal mondván :
„Megbolondúltatok ti, amint arányzom,
Vagy tréfát tartónak alítottok¹, mint látom.

35. Lehetetlen dolog hogy ő ide jőne,
Az emberi nemzet ingyen se reméllje,
Ha szárnya volna is gond volna jőnie.“
Leányok kiálták, hogy bizony ő jőne.

36. Ő maga negyedszer kétséggel kiméne.
Mihelyen meglátá, ottan megisméré.
Fáradtságát látá, rajta keserüle,
Ő sok búdosásán megesek a szíve.

37. Kiterjesztett kézzel nyakára borúla,
Nagy öröme miatt ugyan nem szólhata,
Gyenge lány ruháját könyvivel áztatja,
De szíve sokára helyére megállá.

38. „Hogy érdemlettem ezt, monda, szép virágom!
Én édes szép rózsám, nagy-szép Argirusom?
Kész vagyok már érted halált megköstolnom,
Úgy is nagy sokszor volt immár e szándékom.“

39. Egymás-szeretők közt mely szokott lennie,
Egyik a másikkal nagy sokat beszélla;
De hogy senkinek már neheze ne lenne,
Csak rövid beszéddel minden ember értse.

---

1 Véltek.

Harmadik része.

1. Ifjat megölelé, házára bevivé:
Minden szerencsáját¹ neki megbeszélé,
Minden fáradságát csak semminek véle,
A szép gyenge szüzzel játszadozni kezdé.
2. Csattogó szerszámok a várban valának,
Kiktől zeng piaca széllel a városnak,
Világos paloták ékesen ragyognak,
Aranyos vitorlák naptól csillagoznak.
3. Drága szép ékes kert ott a várban vala,
Szép ékes folyóvíz ott a kertben vala,
Fénylik a közepin a Vénus temploma,
Szép aranyból csinált Bellóna oltára.
4. Sűrő szép virágok, árnyékos fák között
Az Ammon istennek kedves szép éneket
Hangos szóval monda Vénusnak serege,
Mint angyali szép szó hallatik zengése.
5. Ebben szép Árgirust egyedül bevivé.
Mint a szép Diána úgy megyen előtte,
Virágos fák alatt vannak leülésbe,
Holott szép Árgirus gyakran dől ölébe.
6. Szép vetett nyoszolyák a kertben valának,
Hol egyen s hol máson nagy szépen nyugosznak,
Lágy ruhájok szélről lassan ingadoznak,
Mind a ketten, szépek, nagy örömben vannak.
7. Néha ott elmenvén csipdes szép violát,
Nagy gyakorta ismét az ő szép mátkáját,
Kezkenő szélivel illeti orcáját,
Külömb külömbféle rózsákat mutogat.
8. Sok vígaság után kertből kísétálnak,
Örömben szerzének gazdag lakodalmat,
Hozzája hasonló tündér asszonyokat
Házához hivata, kikkel vígadának.

---

¹ Viszontagságait.

9. Mikoron minnyájan asztalnál volnának,
Senki nem bánkódik, minnyájan vigadnak :
Egy nagy bánat éré szívét Árgírusnak :
Szemben ülvén a szép leány mátkájának.

10. A vigaság közben ötet arcúl csapá.
A leány nem szólla, csak fejét lehajtá ;
Ismét vigaságban ő magát foglalá :
Másodszor is ifju leányt arcúl csapá.

11. Asszony barátitól ugyan megszégyenlé,
De még is nem szólla, csak fejét tekeré.
Harmadszor is ifju leányt arcúl üté ;
Neki így felele, tovább nem tűrheté :

12. „Te Árgírus ! ezért fáradtál-e értem,
Hogy vendégim előtt így gyalázz meg engem ?
Szégyennel illessed én királyi fejem ?
Mondjad okát mostan énnekem, édesem !“

13. A leánynak szeme könyvben forog vala,
Árgírus is rajta úgy kesereg vala ;
Szép ékes beszéddel neki így szól vala :
„Majd megmondom okát, szívem, hallgass reá.

14. Atyámat anyámat éretted elhattam,
Gazdag országottól nagy messze távoztam,
A te szerelmedért nagy messze búdoztam,
Veszedelmes helyen nagy sokat forgottam.

15. Mikor már házadhoz közel laktam volna,
Három szép szüzeleány előmbe jött volna,
Kik felőlem neked jó hírt mondnak vala :
De te mind a hármat arcúl csaptad vala.

16. Amely lehetetlen dolognak azt vélted,
Hogy én jelen lennék akkor teelőtted,
Mind addig amíglen nem láttál engemet,
Negyedszer úgy jövél látni személyemet :

17. Olyan lehetetlen dolognak én vélem,
Hogy megharagudnál, immár én itélem :
Tudom hogy egyaránt gyötör a szerelem
Semmi haragodat ebből nem reméllem.“

18. Monda a szép leány: „Árgíre, szerelmem!
Most látom : gonoszból hogy nem ítél engem,
Ezzel nem kisebbül az én emberségem,
Sőt inkább öregbül az én tisztességem.“

19. Nagy szép szeretettel éltenek egymással,
Sok búdosás után szép nyugodalommal,
A sok bánat után jeles vigasággal,
Senkitől nem félnek, vannak bátorsággal.

20. Nincs már Árgírusnak semmi fáradsága,
Annyi búdosását csak semminek tartja,
Mert amit kívánt volt, már ölében tartja,
Amikor kívánja, szintén akkor látja.

21. A tündér leánynak sem buzog már szíve,
Helyén vagyon immár búdosó elméje,
Minden bánatjának vagyon immár vége,
Ez históriának is legyen már VÉGE.

DIVÍNYI MEHMED.

1588.

A bécsi udvari könyvtárnak egy török kódexében Gévy Antal 1839-ben egy Dévényben született magyar renegátnak pár magyar dalát fedezett fel, melyek török betűkkel irattak (mint egyéb a kódexben ennek gazdája által összegyűjtött magyar, horvát és német egyházi és világi énekek). Születés-helyét egy horvát dalának, — nevét az itt közlendő magyarnak vég versszaka mutatja. Lehet, hogy ugyanazon Mehmed vagy Muhammed e költő, ki a portánál mint tolmács szolgált, s ki által Békesi Gáspár, erdélyi vajdaságra törekvésében, 1571-ben magának a porta kegyét megszerezni igyekezett.

Madzsar türki ¹.

Fekete szemü, szemöldökü!
 Szeretlek én: te's ² megszeress ³.
 Narancs csecsü, keskeny derekü,
 Szeretlek én, te' s megszeress.

Éjjel napval eszembe vagy,
 Kérlek téged, engem ne hagyj.
 O mely fényes orcájú vagy!
 Szeretlek én, te's megszeress.

Melykor nem lát téged szemem,
 Elvész ottan mind örömem,
 És elhervad mind tetemem.
 Szeretlek én, te's megszeress.

Az ok dicsiretes legyen;
 Vagy lyány, vagy menyecske legyen:
 Kit szeretsz, szeretőd legyen.
 Szeretlek én, te's megszeress.

Se élhetem, se halhatom,
 Se ülhetem, se járhatom,
 Se ehetem, se ihatom:
 Szeretlek én, te's megszeress.

Kegyelmedtől én jót várok,
 Mint ebecskéd utánjárok,
 Vagy élek, avagy meghalok:
 Szeretlek én, te's megszeress.

Egy divínyi ezt megírta,
 Meddig az eszivel bírta,
 Az szerelmet hogy forgatta.
 Szeretlek én, te's megszeress.

1 „E dal Türkí nevet visel mind szerelmes tartalmára, mind külső formájára nézve ily nevezetű török dal nemének utánzata levén”. G é v a y.

2 Te es, vagy is.

3 M e g azaz visszaseress (megjő, megad: visszajő, visszaad).

BÁRÓ BALASSA BÁLINT.

1551—1594.

Költői érdeme, viszontagságos élete és hősi halála által rokonszenvünkre és részvételünkre tarthat igényt Gyarmati és Kékkői báró Balassa Bálint, egy fényes ház ivadéka, mely már IV. Béla király alatt a hazának egy nádort, a következő századokban vajdákat, bánokat, főispánokat adott; unokája a Mohácsnál elesett Balassa Ferenc szőrényi bánnak, fia János zólyomi főispán, kir. főkomornok és bányavárosi főkapitánynak, 1551-ben született. Katonai, de egyszérsmind állásához illő tudományos nevelést, s különösen a polemica theologiában és classica literatúrában, gondos oktatást nyert. A főurak akkori szokása szerint, kik, mielőtt a köz életbe léptek, fejedelmi vagy főúri udvarokban apródoskodtak, Bálint is, Gyulafejevárt, II. János választott királyéban kezdte lovagi pályáját. Ez időben már, nagy családi bú érte Bálintot, midőn 1569-ben apja a Bocskai György által II. János érdekében szított összeesküvés részeseként Miksa királynál bevádoltatott. Miksa, úgy látszik, nem hitt Balassa János hűtlenségében, s őt kegyének több jeleivel kitüntette; azonban az 1570-ki országgyűlésen a rendek egy részének sürgetésére, mint felségsértés gyanujában levő, őrizet alá vétetett. Mindazáltal pere még mindig nem indíttatván meg, Balassa félévi fogság után,

szerencsés szökéssel elmenekült. Űgye folyvást függőben maradván, a damoklesi kard fenyegetése alatt két évet töltött kékkői várában. E sanyarú időben készítette húsz éves fia Bálint első irodalmi munkáját „*az ő szerelmes szüleinek háborúságokban való vigasztalására*“, t. i. a „Beteg lelkeknek való Füves Kerteskét“ Bock Mihály után fordítva (s 1572-ben Krakóban kiadva). Meghalván ugyanekkor II. János, Bálint haza tért; s ekkor közelített a szerencsés kibontakozás is e bajból. T. i. az 1572 elején tartott országgyűlésen Miksa legidősb fia Rudolf királylyá választatván, a rendek kérelmére az ifjabb király közbenjárt atyjánál Balassa János mellett, és Miksa, fia első kérésére hajolván, Jánosnak megkegyelmezett. Így ez, az azon évi szeptemberre hirdetett országgyűlésen, fiával együtt megjelent, s midőn a Rudolf koronázata alkalmával a magyar úri ifjak többféle vitézi játékokkal mulattaták az udvart, Balassa Bálint egy mesterségesen járt juhásztáncsal csodálkozásra ragadta a fejedelmi nézőket. Utóbb, úgymint 1574-ben, midőn Békesi Gáspár, Bátori István erdélyi vajda vetélytársa, ezt a fejedelmi szék-ből kizavarni akarván, Miksa királytól engedelmet nyert Magyarországon hadszedésre, azon számos magyar urak közt, kik Békesihez csatlakoztak, a mi Bálintunk is volt, ki egy csapat élén 1575-ben a trónkövetelőnek segedelmére sietett, de Erdély határain a fejedelemhez siető huszti kapitány Kovács Gáspár által éjjel s nagy erővel megtámadtatván,

csapatja szétveretett, ő maga a futásban Hagymási lovasaira bukkanván, ezek által megsebesítettett, elfogatott, s a fejedelemnek kiadatott; ettől azonban fogságából, utóbb, Ferenc öcsse közbenjárására, kibocsáttatván, kegyelmébe is annyira felvétetett, hogy tíz évvel később, midőn végrendeletet alkotta, abban hitvese oltalmára Bátorit, már ekkor lengyel királyt, kérte fel. Ezentúl Magyarországon szolgált a török ellen, név szerint Egerben is, mint verseiből kitetszik, s oly hősíleg, hogy II. Balassa Bálint XVII. századbéli költő így emlékezik róla:

Tizenegy bajt egy nap vitt erős fegyverben,
Annyiszor részesült az győzedelmekben,
Es annyi kópia-vitéz-törésekben.

Részletek elbeszélésében hanyag történetírásunk elhallgatja ezeket, csak Salánki emlékezik róla érintőleg a nádudvari győzelem verses históriájában Hatvan megvételénél (1580-ban) viselt dolgairól.

E kilencz év, a hőstettek s a szerelem évei voltak Balassa életének legszebb időszaka. Mely délceg tüzzel festi, I. sz. alatt álló dalában a végbeli¹ vitézeknek, s bennök a maga, fáradalma, sőt halált megvető szenvedélyes kalandszeretetét; mely szépen tükröződik vissza a természetet kedvelő vallásos kedélye, tavaszi dalában (l. II. szám), s mily heves majd örömet majd bánatot lehelnek szerelmes énekei, melyek szenvedélyes, de nem kevesbbé állhatat-

¹ L. az e dalhoz vetett jegyzetet.

lan lelkéből ez évtizedben eléfakadtak. Losonci Anna és Bebek Judit, Morghay Kata és Csáki Borbála, Krusics Ilona és Merth Anna, s még többen, egymás után bírták szerelmét, hol viszonzva azt, hol visszatartva, míg valahára egy pár töredelmes énekben istent „ifjusága vétkei“ miatt kérlelgetvén, unokahúgát Dobó Krisztinát, 1584-ben, nőül vette.

S most kezdődtek az életét végkép elkészerítő bajok. Sógora Dobó Ferenc lefoglalta húgának ingatlan és ingó vagyonát; a királyi fiskus pedig, nem tudom miféle ügyben, törvény elibe idézte hitvesét: mik Balassa érzékeny lelkét annyira leverték, hogy a harmincnégy éves ifju férfi testileg is elbetegesedvén, 1585. október 3-kán végrendeletet alkotott, melynek végrehajtójául Bátori István lengyel királyt kérte fel, esedezvén neki abban, hogy mind Dobót az igazságtalan foglalások visszabocsátására, mind Rudolf királyt a hitvese ellen megindított per leszállítására bírni igyekezzék¹. Ugyanez időben azt terjesztgették ellenségei, hogy kis fiát „török módra kereszteltette volna meg“; sőt, miután ugyanekkor a katolika vallásra tért által, Rómában levő ügyvivői is tudósíták őt, hogy V. Sixtus pápánál azzal vádoltatt, mintha az izlamot vette volna fel. Ezért mind a szepesi, mind kevéssel utóbb (aug. 24. 1586) az

---

¹ „Intercedáljon Ő Felségénél Császárunknál mellette, hogy Ő Fels. engedje meg törvényét, és ne vexálja eféle méltatlan perekvel, kire ez jövő gyűlésben citáltatta“ (felelőségét t. i.). -- *Századok*, 1873. V. füz. 316. l.

esztergami főkáptalan előtt ünnepélyesen ellentmondott e rágalomnak, s esküvel erősítette új hitvallását. Nem elég. Balassa Zsigmond, Bálint unoka öccse, az esztergami szentszék előtt vérbűnről vádolta be őt, reménylven, hogy miután hazai törvényeink a vérbűnre fej- és jószágvesztést szabnak ¹, a hozandó ítélet alapján annak ősi jószágait elbirtokolhatja. Meg is hozatott az ítélet 1587 és 89 között, mely által fiacskája János „mint törvénytelen gyermek“ atyja ősi jószágai öröklő jogától megfosztatott, de atyja birtokában maradt jószágainak, és személyében is bántatlan. Másfelül nagyobb volt a baj, mely őt házi és társadalmi viszonyaiban sújtotta, s a különben kétségtelenül nagyra menendő gazdag főúrnak jövőjét is megsemmisítette: e veszély kútforrása pedig saját jellemében volt. Balassa könnyen gerjedő, és szerelme tárgyait folyvást váltogató szíve most is folytatta szeretközéseit, amiért hitvese is elfordulván tőle, válás vetett véget a boldogtalan

¹Itt tudni kell, hogy a protestáns kánonjog szerint is a XVI. században még tilos volt a testvérek gyermekei, sőt emezek gyermekei közt is, a házasság. Ha azonban a házasság a felek részéről jóhisszemmel, s nem titkon, s az egyház által előírt formában kötött meg, az ily *törvényesnek vélt házasság* (*matrimonium putativum*) a *bíróság elválasztó ítéletéig*, mind a két félre nézve a valódi házasság erejével bírt, sőt a gyermekek *mindig* törvényeseknek tekintettek. S így az esztergami szentszék ítélete, ezekre nem levén tekintettel, holott Balassa, mikor hitvesével megesküött, még protestáns volt, igazságtalan volt. — (Az e kérdés adataira, valamint többre nézve, mi ez életrajzban új, a részletek ily című dolgozatomban megtekinthetők: „*Adalék I. Balassa Bálint életéhez*“, a *Századok* 1873-ki folyamában V. füz.):

frígynek (1586?)¹. Szégyelve ez állapotot², Erdélybe vonúlt, hol egy kitünő szépségű előkelő nőt, kit vagy húsz dalban „Júlia“ néven énekel meg, az örülésig megszeretvén, de annak viszonzszerelmét nem bírván kivívni, a vad havasok közt remete életet élt; azonban ott is üldözé szenvedélye, míg e hajadonnak „megnyerhetetlenségéről“ meggyőződven, róla lemondott (l. Bucsuját Júliától a VI. sz. alatt), s kintjai színhelyét elhagyta. Erre 1589 folytában Bécsben és Pozsonyban találjuk, majd a Kriván alján fekvő lipatóújvári urodalmában elrejtözve, külföldre készülni, ahova a nevezett év september havában csakugyan kivonúlt, kerülve lengesége színhelyét, melyen; mint gyanítható, a sértett férjek és szüléktől maradása többé nem volt³.

A kibujdosottat először is Lengyelországban találjuk, hol, hihető, jószágain, de Krakóban is, tartózkodott (ekkor készültek Coeliához intézett dalai), míg kénytelenség vagy belső nyugtalanság innen is

¹ Az elválást a radványi codex két helyt is nyilván constatálja, de az évnek feljegyzése nélkül.

² „Szégyenvallást“, s mi ezzel egy jelentésű, „szeméremet“ többször említ énekeiben; ebben is: „Mert im bújdosni üz nagy bú és szemérem“ (alább a IX. számban).

³ Ilyek értendők kétségkivül „irigyei“ alatt, kiket annyiszor említ verseiben; mint: „Jobb lesz . . . mennem oly országra, Hol irigyim soha Nem szólhatnak ellenem“. E sorok az itt VII. sz. alatt közlött bucsuénekében vannak, mely feleségének szól-e, kit, magába térve, méltán sajnálhatott, s itt is minden iránta való kötelességektől felold; vagy azon kedvesének, kit, midőn Krisztinát elvette, hűtlenül elhagyott; vagy valami új lángnak, ki képes elhatározni?

tova úzte. Önkénytes számkivetésének újabb helyét e pár sorból: „Ezeket íram Az tenger partján Oceanus mellett“ nem határozhatjuk meg, csak sejthetjük, de Thaly Kálmán, a Balassa szerelemdalainak első ismertetője, alig téved, midőn őt Danckában szállatván hajóra, az „Oceanus“ alatt az Atlantit értve, Angliába teszi át Balassát, hol az angol nyelv ismerete is megkönnyíthette tartózkodását. Csak 1594-ben leljük őt ismét a hazában, még pedig Pálfi Miklós esztergami táborában, miután az ismét rendkívüli szerencsével megkezdett török háboru folytatására nemesi felkelés rendeltetvén el, a hatatosan buzdító Illésházy István tevékenysége következtén lelkesedve felkölt dunán-inneni nemesség zászlóihoz Balassa is csatlakozott. Itt Esztergam sikeretlen vívásában, midőn fővezérét az ellenséges tűz esőjébe követé, mindkét combjában lösebet kapott, melynek, vagy tán azon fájdalmas műtétnek, mely szükségesnek találtatott volt, következtén, május 20-dikán kimúlt, miután hattyudalát megírta, tanítványát Rimayt egy halottas versezet készítésével megbízta, s egy sellyei jezsuitának meggyónván, utólszor s nagy buzgósággal meg is áldozott volt. Tetemei a Kriván alatt fekvő Hibe városában tétettek le vég nyugalomra.

Balassa halála után Rimay szeretettel gondoskodott mestere emlékezetének fenntartásáról. Megírta 1595-ben mindkét testvért, Bálintot és Ferencet,

dicsőítő költeményét¹, s nagy gonddal összeszedvén Bálint verseit, közzé is tette². Az akkori felfogás szerint az illem nem engedte a különben is nem az irodalom számára, hanem személyekhez írt szerelmi költemények kiadását; s így a Rimay kiadásában csupán Balassa vallásos és néhány világi énekei láttak világot. A kis könyvecskének első négy kiadása s ezek minden példányai elvesztek; követte azokat Fáber Mihályé ily cím alatt: „A néhai tekintetes nagyságos vitéz úrnak, *Gyarmati Balassa Bálintnak*, és ama jó emlékezetű néhai nemzetes Rimay Jánosnak *Istenes Éneki*, melyet a *váradi* negyedik edíció szerint, egynehány új énekekkel és imádságokkal, kibocsátott Pozsonyban Fáber Mihály 1676. 24rétb.,“ s még e században három, a következőben tizennégy, az utolsó a jelenben, Pozsonyban és Pesten 1806.

Ennyit ismertünk közel háromszáz év óta Balassától, míg a M. Történelmi Társulat 1874-ki zólyomi kirándulása alkalmával, Radványban, a Radvánszkyak becses könyvtárában Deák Farkas egy még a költő életében készült másolati kódexet fedezett fel, mely Balassának több mint nyolcvan ismeretlen költeményét tartalmazza, fontos életrajzi jegyzetekkel kísérve, s melyet miután Thaly Kálmán e társulat

¹ Rimay versei végén.

² E kiadás előtt (az utóbbiak szerint) Rimaynak egy *elogiuma* áll, melyben mondja: „Én pedig irásid nyomát könyömozom. Ne band új életre ha nevedet hozom, Émlékezetedet mindenütt hordozom, S így híred nevedet, mint lehet, toldozom“. S ismét: Munkádat kiadom, hōgy minden szem lássa“.

octóberi ülésében megismertetett, azt már a jelen cikkhez is használhattam; sőt ugyane társulat Balassának egy új, lehetőleg teljes, kiadása iránt is intézkedett.

Balassa eddig ismeretes énekei, kevés kivétellel, vallásos tartalmúak, azon mysticus jellemmel, mely részben ugyan a kor irányával öszhangzásban van, de kétségkívül Balassa egyéniségén is alapszik, melyet buzgó vallásos nevelése s élte soknemű keserőségei hangoltak el. T. i. mély, de elborúlt érzés uralkodik költészetén, mely a képes költői nyelv, tömöntség, s a versek dallamos lebegése mellett is, örömtelen hatást gerjeszt. Annál kedvesebb még mai nap is azon már említett pár dala, mikben a szép természet s a vitézi kalandok szeretete derült tüzes röpdösést veszen; meghatók hazafiúi énekei, hol a haza hanyatló ügyét siratja; még kiadatlan *szerelemi énekeit* pedig lángoló hév, gazdag képzelem s változatosság hangulatban és formákban tünteti ki; míg mindnyája lyrai schémáival poetikánk történetében fordulatot jelez.

I. Ének a Végekről¹.

Vitézek! mi lehet
E széles föld felett
Szebb dolog a végeknél?

¹ Eredeti címe: „In laudem confinium“. A V é g e k alatt nem a szó mai értelmében az ország határvidékei értendők, hanem azon egykor úgynevezett v é g v á r a k, v é g h á z a k, v é g h e l y e k, melyek valamely a török által b ő d í t o t t vidék ellenében épültek a török becsapások ellen. Ilyen volt Eger is, mielőtt az a törökök által elfoglaltatott.

Holott kikeletkor
 A sok szép madár szól,
 Melylyel ember ugyan él!
 Mező jó illatot,
 Az ég szép harmatot
 Ad, mely kedves mindennél.

Ellenség hírére
 Vitézeknek szíve
 Gyakorta úgy felbuzdúl!
 Sőt azon kívül is
 Csak jó kedvébül is
 Vitéz próbálni indul:
 Holott sebesedik,
 Öl, fog, vitézkedik,
 Homlokán vér lecsordul.

Véres zászlók alatt
 Lobogós kópiát
 Vitézek ott viselik,
 Roppant sereg előtt
 Távol a sík mezőt
 Széljel nyargalják, nézik.
 A párdúc kápákkal,
 Fényes sisakokkal,
 Forgókkal szép mindenik.

Jó szerecsen lovak
 Alattok ugrálnak
 Hogyha trombita riad,
 Köztök ki strázsát áll,
 Ki lováról leszáll,
 Nyugszik reggel, hol virrad:
 Midőn éjten éjjel
 Csataviseléssel
 Mindenik lankadt, fáradt.

A jó hírért, névért,
 A szép tisztességért
 Ok mindent hátra hadnak,
 Emberséggel példát,
 Vitézséggel formát
 Mindeneknek ők adnak,

Midőn mint jó sólymok,
 Mezőn széljel járnak,
 Vagdalkoznak, futtatnak.

Ellenséget látván,
 Örömmel kiáltván
 Ők kópiákat törnek,
 S ha súlyosan vagyon
 A dolog harcokon,
 Szólitatlan megtérnek,
 Sok vérben feretvévén,
 Arcúl reá térvén
 Űzöt sokszor megvernek.

A nagy széles mező
 S a szép liget, erdő,
 Sétáló palotájok:
 Az utaknak lese,
 Kemény harcok helye,
 Tanuló oskolájok;
 Csatán való éhség,
 Szomjuság s nagy hévség,
 Fáradtság: mulatságok.

Az éles szablyákkal
 Méltán örvendeznek,
 Mert fejeket ők szednek:
 Viadalhelyeken
 Véresen, sebesen,
 Halva sokan feküsznek;
 Sok vad madár gyomra
 Gyakran koporsója
 Vitézül holt testeknek.

Oh végbelieknek,
 Ifju vitézeknek
 Dicséretes serege:
 Kiknek e világon
 Szerinte szerint vagyon
 Mindeneknél jó neve,
 Mint sok fát gyümölcsessel,
 Sok jó szerencsével
 Áldjon isten mezőkbe.

II. Tavasz dicsérete ¹.

Áldott szép pünkösztnek gyönyörű ideje,
Mindent egészséggel látogató ege,
Hosszú úton járókat könnyebbitő szele!

Te nyitod rózsákat meg illatozásra,
Te a filemile torkát kiáltásra,
Fákat te öltöztetsz sokszínű ruhákba.

Neked virágoznak bokrok, szép violák,
Folyóvizek, kutak csak neked tisztúlnak,
A jó hamar lovak is csak benned vígadnak.

Mert fáradság után füre ment tagjokat
Szép harmatos füvel hízlalod azokat,
Új erővel építvén üzéshez inokat.

Sőt még a végbeli jó vitéz katonák,
A szép szagú mezőt kik széljel bejárják,
Most azok is vígadnak s az időt mulatják.

Ki szép fűvön lévén, bánik jó lovával,
Ki vígan lakozik vitéz barátjával,
Ki pedig véres fegyvert tisztított csiszárral.

Újúl még a föld is mindenütt tetőled,
Tisztúl homályából az ég is teveled,
Minden teremtettt állat megindul tebenned.

Ily jó időt érvén isten kegyelméből,
Dicsérjük szent nevét fejenként jó szívből,
Igyunk, lakjunk egymással vígan, szeretetből!

III. A magyar nemzet romlott állapotjáról.

Oh szegény, megromlott s elfogyott magyar nép,
Vitézséggel, névvel, hírrel vagy igen szép;
Kár hogy tartatol úgy, mint senyvedendő kép,
Előmenetedre nincs egy utad is ép.

¹ Eredeti címe : In laudem verni temporis.

Kedvvel becsült véred már lett csúfságossá,
Szablyádnak bőv zsoldja nagy olesóságossá,
Megcsorbúlt nemzeted változott korcsossá,
Neved ékessége nagy utálatossá.

Föld reménségére felnevelt úrfiak
Szemétre vettettek, úgy mint köz tyúkfiak,
Zsírokkal hizódnak az idegen fiak,
Hozzád nem különbek mint az ördögfiak.

Hazádnak szép vége mindenütt csonkán áll,
Sereged szép száma fogy, romol s szállton száll,
Inséged nő s árad, s veled egy ágyban hál,
Bő étkeid helyett rakodik apró tál.

Ki szánhat? Bánd magad nyomorúságodat,
Mert nézi, nem érzi az csak romlásodat,
Aki építhetné te szép országodat,
Könnyen mulatja el csak záloglásodat.

Sem pénz, jószág mostan s méltó árú posztó
Nem indít hogy szolgálj, megszűkült az osztó,
Csudáld hogy minden rend nem kóborló s fosztó,
A nagy orv mert kicsinyt szörnyebb felakasztó.

Oh kedves nemzetem, hazám, édes felem,
Kivel szerelmetes mind tavaszom, telem,
Keseregj, sírj, kiálts istenedhez velem!
Nálad, hogy szeretlek, legyen e vers jelem.

IV. Lelkem mint Nőé galambja, Magát ép hitivel adja.

Segélj meg engemet, én édes istenem,
Reméltelenségben ne hagyj elsilyednem!
Ím minden elhagyott, nincsen hová lennem,
Nem tudok mit tennem.

Sok nyavalya miatt apadott hitemet
 Most többítsd meg bennem, segélvén engemet,
 Kit e világ útál, esúfolván engemet,
 Veszett életemet.

Mint galamb, mely Noé-bárából kirepült,
 Nagy vízőzön miatt meg bárára került,
 Szájban ágat hozván, meg a helyére ült,
 Ki zöld ággal újult:

Szintén úgy most lelkem ő nagy inségében
 Meg tereád került kételenségében,
 Noha elhagyott volt most reménletében,
 Rád szállott hitében.

Új könyörgést hozott neked új ág helyett,
 Ki jó remésséggel virágozott, zöldellet,
 S adja ömagát is kezedhez e mellett ;
 Így vár bárád felett.

Mint egy nagy bárádba vedd be azért szegényt
 Áldomásodban, te fogadásod szerint,
 Hogy a kétség miatt el ne hagyjon megént
 Téged, szentséges fényt.

Kiből, uram, neked de mi hasznod lenne,
 Ha a kétség miatt ő pokolra menne :
 Lám már megváltottad hogy ne égne benne,
 Sőt jót érdemlene.

Régen egy galambot ha Noé megtartott,
 Hát hogy hagynál engem, kit fiad megváltott,
 Ki téged keservesen régen kiáltott,
 Szíve szerint áldott.

Segélj azért engem, kegyelmes istenem,
 Örvény fenekére ne hagyj alá mennem :
 Kiért, a míg élek, kész vagyok hú lennem,
 Nagy háladást tennem,
 Szent neved dicsérnem.

V. Esdeklés Júliához ¹.

Én édes szerelmem,
 Egyetlen egy lelkem,
 Mi haszon nekem élnem,
 Ha semmit nem segít,
 Jómra fel sem indít
 Az én esedezésem?
 Sok könyörgésemre,
 Szép leveleimre
 Csak választ sem téssz nekem!

Lelkemnek fájdalmát,
 Érted való kínját
 Maga² te így jól látod:
 De ingyen sem érzed,
 Sőt inkább neveted,
 Magadban csak csúfolod,
 Mondván: hadd, hadd! (úgymond)
 Hiszem veszti nagy gond! . . .
 Kínomat úgy mosolygod.

De mi hasznod vagyon
 Sok könyhullásomon?
 Kétségbe mire tartasz?
 Mint mérget sok mézben —
 Édes beszédedben
 Gonoszt elegyítve adsz.
 Egyfelől édesgetsz,
 Másfelől kesergetsz,
 Csak bánatra taszítasz.

Szép sólymok, vad rárók,
 Kiket madarászok
 Tanítanak, viselnek,
 Bánással, tartással
 Szóval, kiáltással, —

¹ Az eredetiben: „Frustra omnibus rationibus incendendae Juliae tentatis, ardentissima precatione eam in sui amorem allicere conatur, variis ad persuadendum exemplis allatis“.

² Noha.

Szelidek, kézre jünek;
 Az erős kősziklák
 Hevétül az napnak
 Romolnak, repedeznek.

Nincsen oly erős vas
 Kit tűzzel jó kovács
 Ide s tova nem hajthat;
 Vérrel erős gyémánt
 — Kit az acél nem bánt —
 Végre mind elhasadhat;
 Az piros márványkő
 Kit ver gyakor esső
 Csepegéstül lyukadhat:

Téged penig sólymom,
 Én édes vad ráróm,
 Az én sok kiáltó szóm
 Kezemre nem híhat;
 S csak úgy se lágyéthat
 Mint vasat tűz, nagy lángom;
 Sem mint márványkövet
 — Kit esső csepeget —
 Nem hathat könyhullásom! . . .

Vérem hullásával
 Ha hozzám hajlanál,
 Tündöklő szép gyémántom,
 Arra is kész volnék,
 — Csak tüled érthetnék;
 Végeznéd el már kínom! . . .
 De mind sok írásom,
 Szóm, siralmam, lángom,
 Szolgálatom — csak károm.

Az én gyötrelmemre
 S istenre tekintve,
 Indúlj fel szerelmemre! . . .
 Nagy háládatlanság
 Miatt nyomorúság
 Hogy ne szálljon fejedre:
 Vagy segéllj meg immár,
 Vagy végezz ki hamar,
 Ne tarts tovább kétségbe!

Az mennyei orcát,
 — Eitem birtokát —
 Ha Isten neked adta ;
 Angyali ábrázat
 Ha vagyon terajtd,
 Mire vetsz engem kinra?
 Mennybeliek szerint
 Ennyi sok szörnyű kint
 Enyhíts meg jó szolgádban !

Úristen, hogy lehet
 Az kegyetlenségnek
 Ilyen nagy szépség fészke !
 Ha az mennybeliek
 Olyan kegyelmesek,
 Térj te is kegyelemre !
 Angyali orcádat
 Mert te megalázod,
 Ha üzsz számkivetésre.

Színed dicsősége
 Most ez új versekre
 Elmémet serkentette ;
 Képtelen nagy szépség
 — Ki miatt szívem ég —
 Mert már elrekkentette ¹.
 Buzgó szerelmedbe,
 Kiben mint tömlőcben
 Sírva ezt éneklette.

VI. Buesu Júliától ².

Ó nagy kerek kék ég,
 Dicsőség, fényesség,
 Csillagok palotája !
 Szép zölddel beborúlt,
 Virágokkal újult

¹ Elfojtotta.

² Az eredetiben : „Videns Juliam nec oratione, nec ratione in sui amorem inflam-
 mari posse, questibus miser coelum, terras et maria implet; pollicens indigna-
 bundus se nullum carmen Juliae gratia deinceps cantaturum“.

Jó illatú földtája!
 Csudákat nevelő,
 Gályákat viselő
 Nagy tenger morotvája!¹

Mi haszon énnekem
 Hegyeken völgyeken
 Bujdosva nyavalyognom;
 Szörnyű havasokon
 Fene párdücmódon
 Kietlenben bolyognom;
 Tövis közt, bokorban,
 Sok essőben, hóban
 Holtig csak nyomorognom?

Medvéknek barlangit,
 Vadak lakóhelit
 Mi haszon, hogy bejárom?
 Emberek nem lakta
 Földön ily régulta
 Mi jutalmát (én) várom,
 Ha mindenütt éget
 Szerelem engemet? . . .
 Mind bú, kínom csak károm!

Sokszor vadászással,
 Szép madarászással
 En mind csak azon voltam,
 Hogy nagy szerelmemet
 — Ki forral engemet —
 Szívemben mint megoltsam!
 De semmit nem nyertem
 Vele, sőt vesztettem:
 Mert inkább égtem, gyúltam.

Mert valahol járok
 S valamit csinállok,
 Elmémbe mind ott forog
 Júlia szép képe,
 Gyönyörű beszéde;
 Lelkem érte forr, buzog.

---

¹ Állóvíz.

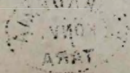
Valahova nézek,
 Úgy tetszik szememnek,
 Hogy mind előttem mozog. . . .

Noha felmetszette
 Szívem közepette
 Cupidó neki képét
 Gyémánt szép betűkkel
 Maga két kezével, —
 De mégis szép személyét
 Nézni elűz engem,
 Noha nyilván érzem,
 Hogy csak vallom gyötrelmét!

Más kegyes is engem
 Szeret, de én üt nem,
 Noha követ nagy híven;
 Azért, mert az isten
 Csodául, nagy bölcsen
 Csak Júliára éppen
 Minden nagy szépséget
 E földön úgy szerzett,
 Hogy senki szebb ne legyen!

Ó énreám kihült,
 Elvesztemre esküdt
 Igen hamis Szerelem!
 Miért nem holdultatsz
 Meg annak, kit jártatsz
 Utánam szerelmesen?
 S miért kedvem ellen
 Gyútasz ahoz engem,
 Aki megnyerhetetlen?

De te törvényidnek
 — Noha csak vesztenek —
 Kételen kell engednem;
 Zsámolyúl vetettél,
 Rabjává ejtettél
 Mert Júliának engem,
 Kínját, hiszem csuda,
 Hogy mintha jó volna
 Oly örömet viselem.

Mint lepentő cike ¹
 Gyertyaláng kezibe
 Magát akartva üti,
 Nem gondolván vele,
 Hogy gyertyaláng heve
 Meg is égeti, süti:
 Szívem is ekképen
 Júlia szívében
 Magát örömmel fűti.

Hatalmas szemei,
 Haragos beszédi
 Engem noha vesztenek:
 De minden szépségnél,
 Minden szerelemnél
 Mégis inkább tetszenek!
 Rajta esik, hal, vész
 Lelkem, s csak az nehéz,
 Hogy tart számkivetettnek.

De ám akár megyen
 Velem, bár szerelem
 Szabad légyen már vele!
 Csakhogy ezt engedje
 Kínom érdemibe —,
 Hogy amint felmetszette
 Júliát szívemben:
 Szintén úgy versemben
 Is tessék meg szép képe!

Hideg levén kívül
 Égvén penig belül
 Júlia szerelmétől,
 Jó hamar lovakért
 Járván Erdély földét,
 Nem nagy fáradság nélkül
 Ezt öszverendelém,
 Többé nem említvén
 Júliát immár versül.

---

¹ Fialtal lepke.

VII. Bucsnének kedveséhez.

1589.

Boldogtalan vagyok,
 Mert kínaim nagyok,
     Béborúlt ifjuságom.
 A szokatlan dolgot
 Es a nehéz jármot
     Már megszokni nem tudom.
 Régi időm elmúlt,
 Most másképen fordult, -
     Szomorú az én sorsom.

Őszi harmat után
 Végre mikor aztán
     Fujdogál a hideg szél,
 Nem sok idő múltván
 Sárgúl, hulldogálván
     Fáról a gyöngye levél,
 Zöld erdő harmatját,
 Piros csizmám nyomát
     Hóval lepi be a tél.

Én szemeim sírván,
 Könnyeim csordulván,
     Néznek csak keservesen;
 Bús szívem zokogván,
 Csaknem meghasadván
     Bánkódik nagy erősen;
 Ki miatt naponkint
 Látok szomorú kint,
     Szenvedek én testemben.

Istenem, mit tegyek,
 Immár hová legyek,
     Mire jutok végtére?
 Ha mind búval élek,
 Ezentúl mit érek,
     Élek-e még kedvemre?
 Vagy mind holtig árván
 Járok, csak bűt látván
     Megyek keserűsége?

Ennyi gyötrellemmel,
 Vagy ennél is többel
 Ifjuságom mint éljem?
 Jobb lesz a darvakkal
 Vagy más madarakkal
 Őszszel búcsúmat vennem,
 S mennem oly országra,
 Hol irigyim soha
 Nem szólhatnak ellenem!

Talám elmentemmel,
 Búcsúvételemmel
 Ha utamat követem,
 Gonosz irigyimnek,
 Kik most reám törnek,
 Nyelvök elkerülhetem!
 Ha nem látnak, talám
 Nem szólhatnak reám:
 Így kedvök betölthetem.

Azért szerelmedre,
 Világod' kedvedre
 Éld ezentúl, kívánom;
 De én fáradságom,
 Kedves virágszálom,
 Éretted nem sajnálom!
 Légy jó egészségben,
 Addig míg az isten
 Élтет, szívből óhajtom!

Szívem, istenhozzád!
 Megbocsáss, ha szolgád
 Vétett ő beszédében;
 Mert noha nehezen,
 De tőled elmegyen,
 Ki téged szán szívében.
 Lesz-é veled szemben?
 Láthatd-é e testben? . . .
 Maga tudja az isten!

Immár sólymocskádat,
 Kedves madarkádat,
 Kit karodon hordottál,

Klárisokkal rakott,
 Skófiummal varrott
 Lábzsínóron tartottál,
 Bocsásd el békével
 Szegényt, hadd menjen el –
 Reá ne haragudjál!

VIII. Bucsuének hazájához.

1589.

Oh én édes hazám, te szép Magyarország,
 Ki keresztyénségnek viseled paizsát,
 Viselsz pogány vérrrel festett éles szablyát,
 Vitézlő oskola! immár isten hozzád.

Egriek, vitézek, végeknek tüköri,
 Kiknek vitézségét minden föld viseli,
 Régi vitézséghez dolgotokat veti!
 Istennek ajánlva legyetek immár ti.

Ti is rárószárnyon járó hamar lovak,
 Akiknek hátokon a jó vitéz ifjak
 Gyakorta kergetnek, s hol pedig szaladnak!
 Adassék egészség már mindnyájatoknak.

Fényes sok szép szerszám, vitézlő nagy szépség,
 Katona-találmány, újforma ékesség,
 Seregben tündöklő és fénylő friseség!
 Éntőlem s istentől legyen már békesség.

Sok jó vitéz legény, kiket felemeltem,
 Kikkel sok jót tettem, tartottam s neveltem!
 Maradjon nálatok jó emlékezetem,
 Jussion eszetekbe jótétemről nevem.

Vitéz próba helye, kiterjedt sík mező,
 Fákkal kősziklákkal bővös hegy, völgy, erdő,
 Kit a sok csata jár s jó szerencse-leső!
 Legyen isten hozzád, sok vitézt legelő!

Igaz atyámfia ¹ s meghitt jó barátim,
 Kiknél nyilván vannak keserves bánatim,

¹ Ferenc őcsesét érti.

Ti jutván eszembe hullnak sok könyveim!
Már isten hozzátok, jó vitéz rokonim!

Ti pedig szerzettem átkozott sok versek,
Búnál kik egyebet nekem nem nyertetek,
Tűzben mind fejenként égjete, veszszetek:
Mert haszontalanok¹, jót nem érdemletek.

IX. Bujdosó éneke².

1589.

Pusztában zsidókat vezérlő jó isten,
Ki előttök mentél tüzes oszlopképen,
Igéret földére vezérelvén szépen,
Kalaúzok voltál minden szerencsében!

Te adtál csillagot ama mágusoknak,
Vezérül is angyalt ifju Tóbiásnak,
Heródes előtt futó szűz Máriának,
Te voltál vezére minden zarándoknak.

Könyörgök, nékem is hogy légy már vezérem:
Mert im bujdosni üz nagy bú és szemérem.
Én istenem! ebben ne veszszén el vérem,
Őrizz meg gonosztól, felségedet kérem.

Építsd fel elmémet a jó bölcseséggel,
Szívemet pediglen hittel, reménséggel,
Bujdosó fejemet töredelmeséggel,
S te-adtad-lelkemet buzgó könyörgéssel,

Jártomban költömben hogy csak reád nézsek,
Búmban, örömben reád figyelmezzek,
Jó s gonosz szerencsét csendesen viseljek,
Soha semmi helyen el ne felejtselek.

Hogy bujdosásom ideje tölte után,
Én édes hazámba térjek ismét vigan,
Mindazokat jó egészségben találván,
Akik szomorkodnak éntőlem bucsúván.

¹ Haszon nélküliek.

² Eredeti címe „Bujdosóknak való ének.“

Én édes hazámból való kimentemben,
 Szent Mihály nap előtt való harmad hétben,
 A másfél ezerben és nyolcvan kilencben
 Az ó szerént ¹, szerzém ezt ilyen énekben.

X. Az Óceán mellett ².

1591.

Kegyelmes isten!
 Kinek kezében
 Életemet adtam,
 Viseld gondomat,
 Vezérlé utamat,
 Mert csak rád maradtam.

Gyermekségemtől
 Fogván egyedül
 Csak tetőled vártam,
 Mint atyja után
 Fiu kiáltván,
 Könyörögve jártam.

Most is csak benned
 Reménségemet
 Uram! helyhez tettem:
 Magam rád hattam,
 Rád támaszkodtam,
 Tealád vetettem.

Mi hasznod benne,
 Hogyha veszélyre
 Jutok kétség miatt?
 Kit fiad által
 Hozzád váltottál,
 Mint fogadott fiad.

Hallgass meg azért
 Te nagy nevedért
 Én könyörgésemben:

¹ Az ó naptár szerint t. i., mely még akkor az új mellett köz szokásban volt.

² Eredeti címe: „Könyörög istennek, hogy bűjdosásában viselje kegyelmesen gondját, s terjeszse is reá újabb áldását.”

Mutasd meg jódat,
Sok áldásodat
Az én szerencsémben.

Add meg énnékem
En reménségem
Szerént való jódat,
Áldd meg fejemet,
Ki bízik benned,
S viseljed gondomat.

A szép harmatot
Miként hullatod
Tavaszzal virágra:
Sok jódat, uram!
Úgy hullasd reám,
Te régi szolgálóra.

Hogy mind holtomig
Szívem legyen víg,
Téged magasztalván,
Mindenek előtt,
S mindenek felett,
Szent nevedet áldván.

Ezeket írák
Az tenger partján,
Oceanus mellett,
Kilencven egyet
Mikor jegyzettek
Másfél ezer felett.

TIZENHETEDIK SZÁZAD.

BEVEZETÉS.

Költészetünk a XVII. század feltűntével nagy változáson ment keresztül. A XVI. század történelmi költészetének, mely némileg egy, számos részletekből álló, bár laza, nagy török-magyar eposzt képviselt, a vallás-nemzeti forradalmak kezdete óta megszűnt érdekelní a nemzetet. Az időnként megújított török békekötések nem gátolták ugyan a vad ellenséget folyton apró harcokkal sanyargatni a népet; de a nagy inváziók megszűnven, a török uralom lettdologkép acceptáltatott, sőt a forradalom maga gyakran, majdnem rendszeren, szövetkezett vele, s e nemzeti forradalom, mely Bocskai István után Erdély két hatalmas fejedelme, Bethlen és I. Rákóczi György által kevés félbeszakasztással a század közepéig folytattatott, — másfelül a Pázmán térítő működése, mely a hitvitázó irodalmat az elébbinél élénkebbé s a katolikus hódítások folytán életbe-vágóbbá tette: e két tábor szellemi és fegyveres harcai vonták most a nemzet s a nép összes figyelmét magokra. Így a régi irodalmi „történelmi ének“ elnémult; s helyébe a Balassa Bálint által annyi tüzzel, benső-

séggel és új formákban megpendített *lyra* lépett. Tanítványa¹, s közvetlen utódja a költői pályán, Rimay, s néhány kortársa, legott folytatták mit Balassa kezdeményezett, s nyomaikon, még pedig bizonyos virtuozitással Szenci Molnár Albert, gazdag fejlődést adva az új technikának. Ez új költészet kevés kivétellel egyházi és vallásos volt; de, mit úgy szólván csak tegnap óta tudunk, mind Balassa, mind Rimay szerelmes énekeket is írtak; s bár azok e költők versgyűjteményeibe fel nem vétettek², másolatokból és kétségkívül hegedősök által énekelve, mégis általánosan ismertettek és számos követőket találtak. — Megénekeltek a század sok nevezetes történeti mozzanatai is, de nem a régi históriás ének szárazságával és költőitlen részletességével, hanem némi általánosságban, s inkább kiindulási pontul a köz érzés és hangulat kifejezésére.

---

¹ Maga Balassa vallja Rimayt annak, s biztatja hogy, ha így dolgozik, őt nem csak utolérni, hanem meghaladni is fogja (*a radványi kódex* szerint).

² Mintha bizonyos szemérem tartóztatta volna a költőket szívök ügyét nyomtatásban napfényre hozni. A legújabbán fölfedezett radványi két kódex némely variánsai mutatják, hogy oly szemérmes másolók is voltak, kik szerelemdalokból istenes dalokat csináltak, a „kedvesem, szerelmem“ stb szónak „istenem, reménységem“ s efélékkel felcserélése által. Zrinyi is csak azon szerelmi költeményeit engedé kinyomatni, melyekben Orpheus, vagy vadász személyeibe rejtőzhetett. Avagy a theologusok is (pedig régi költőink is ily álláspontra szokták magokat venni) nem csinálnak-e Salamon gyönyörű szerelmes költeményeiből is (az Énekek Énekéből) jelképes hymnust, mely szerint Salamon király és szeretője Krisztust s ennek egyházát jelentenék.

Ekép az elbeszélő darabok is lyrai jellemet váltottak. — Ezek mellett a XVI. század *tanköltészete* lett folytatókat; a katholikusok *egyházi költészete* pedig, a vallásos és nemzeti érzelem benső összeolvadása által addig nem ismert lendületet nyert; a század közepén végre megszületett a szokatlan fényben megjelent gr. Zrínyi Miklós „Szigeti Veszedelme“ által a magyar műeposz, melyet nyomban, bár kevesebb szerencsével, báró Liszti László, majd Gyöngyösi István követett, kinél az eposz a verses regénybe ment által, s ki inntova egy századon által legünnepeltebb költője maradt a magyarnak. — Ez volt fő vonásaiban irodalmi költészetünk menete a XVII. században, melyet Kohári István elegiai és tanszerű költeményeivel befejezett.

Most új, s az eddigiéknél iszonyúbb, rázkódások állottak be a nemzet életében. A politikai elnyomás s a vallási kegyetlenkedések folytán új forradalmak: a Tökölié, s melyet, a török kiűzetése s az erdélyi fejedelemség elbukása után, 1703-ban a Rákóczi Ferencé követett. A felzaklatott országos élet, mely egész a háztűzig érezte romboló hullámvéréseit, újból megtermékenyítette a költészetet, mely, a börtön és gálya, a jószágkobzások és vérpad, úgy a polgári harc minden iszonyai közt szükségkép a fájdalom és düh, a kétségbeesés, de ismét a hazafiúi emelkedett érzés költészete volt, s mint ilyen nélkülözötte ugyan a művészi alkotó ösztönt; de valamint terméke, úgy viszont egyik tényezője is a háborgó

korszaknak, s bár az irodalomba be nem lépett, történetileg mégis mint e kor képmása részvevő figyelmet érdemel¹. Formái a panaszdal és gúnyor, a rövid elbeszélés, mely egyes vitézek sorsát énekli meg, s a hosszabb eposzi elbeszélés, mely, kivált a Rákóczi-háboru hadi mozzanatait folyton követi úgy, hogy alig volt nevezetesb ütközet, mely a maga megének-lőjét meg ne nyerte volna, de a (legnagyobb részt névtelen) költők érzése világában: mi által ez öszves költészet szinte lyrai jellemet nyer.

Így húnyt le a XVII. század, mind politikai, mind költői állapotaival átnyúlva a XVIII-nak tizenegyedik éveig, mely a szatmári békekötéssel végre valahára meghozta a két századon át, török és belső háborúk által sanyargatott, bomladozó, hazának a biztosított alkotmánynyal a belső békét. — Most már e hosszú időszak költői képviselői, valamint a nem irodalmi, de a nemzet önvédő mozgalmaiban gyakran cselekvőleg részt vett hazafiak költői nyilatkozatainak mutatványai következnek. Emezek nélkül nem volna teljes a kép, melyet olvasóink előtt föllebbenteni kívánunk.

---

¹ Itt *Thaly Kálmán* munkájához kell utalnom, ki az egész, napjainkig fennmaradt *kuruc költészet*-féle énekkészletet, becses felvilágosító jegyzetekkel kiadta. Címe: *Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez.* 2 kötet. Pest 1872.

SZENCI MOLNÁR ALBERT.

1574—1634.

Balassa után a lyrai formák leghatásosabb fejlesztője, Szenci Molnár Albert, 1574. aug. 30. született Szencen, Pozsony vármegyében, szegény, kispolgári állású szüléktől. Otthonn vett első oktatás után, Győrött, Göncön Károli Gáspár bibliakiadó mellett, és Debrecenben iskolázván, bővebb tanulmány utáni vágya a még csak tizenöt éves ifjuncot Bécsbe, majd Wittenbergbe vonta, hol pénz és pártfogó nélkül egyetemi első évében csak hospitált, a következő 1591. évben mindazáltal már beiratkozott, sőt addigi szorgalma tekintetéből a tandíjtól is felmentetett. 1592-ben a nyomor őt Heidelbergbe üzte, hol Calvin tanát követő számosabb fiatal magyarok gyűlvén össze magyar urak és városok által eltartva, azokból némi segílyt reménylett, de már 1593-ban tavasszal Strassburgban kénytelenült jobb szerencsét keresni. Itt a Collegium Wilhelmiticum nevű ápol-dában csakugyan nyert élmezést, egyéb szükségeit pedig magán tanítás útján fedezvén némileg, 1595-ben már baccalaureussá avattatott a bölcsészetben, midőn a calvinismus elleni mozgalom őt is kényszerítette e lutherista várost elhagyni. Egy olasz gyalog utazás után, mely Rómáig terjedt, télire ismét Heidelbergbe tért, hol theológiát hallgatva, négy inséges évet töltött; s bár hazulról tanítói állással

kínáltatott meg, az epedő tudományszomj, a német erkölcsök megszokása, s a már akkor benne ébredt irodalmi szenvedély ott tartóztaták. 1600 nyarán tett ugyan egy utazást Magyarországra, de nem hogy hivatalt keressen, hanem hogy magát a haza irodalmi viszonyaiban tájékozza, s irodalmi terveinek pártfogókat nyerjen. Visszatérvén Németországba, a telet a herborni egyetemen töltötte philologiai és theologiai előadások hallgatásával; 1601 nyarán pedig Frankfurtba ment, s a nyomdászati technikával megbarátkozás végett a Säuer-nyomdában mint corrector alkalmaztatta magát. Már ekkor erősen állott szándéka a visolyi bibliát javítva s kezelhetőbb és szebb alakban kiadni, de annak példányát nem szerezhetvén meg, míg azt megkapná, 1602. áprilisben ismét Heidelbergbe, — és ott keresetre nem tehetvén szert, Ambergbe — ment nevelőnek, innen pedig, meg nem alkhatván növendéke anyjával, az altdorfi egyetembe iratkozott be, nagy szorgalommal folytatva, s 1604 elején be is fejezve, latin-magyar és magyar-latin *szótárát*. Ennek kinyomatása végett Nürnbergbe telepedett által, hol ezen első munkája Hutter kiadója költségein meg is jelent, egyidőben Molnár Gergely latin nyelvtana is, általa javított kiadásban. Rudolf királynak ajánlván a latin-magyar szótárt, ez évi octóberben Prágába ment azt a királynak benyújtani, itt Keplernél, a század nagy csillagászájánál, lakott, s tekintélyes tudósok ajánlóleveleivel beútat nyervén az udvar némely befolyásos embereinél, jutalmazva

bocsáttatott el. Visszamenvén Altdorfba, egy Stíriából protestantismusa miatt kiűzött úr, Stänzing Szebáld, fiai mellé vette nevelőnek, kikkel másfél évet Altdorfban, Rittershusius házánál töltött; ahol befejezván *Zsoltárait*, azokat csinos kótás kiállítással, és IV. Frigyes rajnai pfalzgrófnak s Móric hesseni landgrófnak ajánlva, 1607 nyarán ki is adta (*Szent Dávid királynak és prófétának százötven Zsoltári, az francia nótáknak és verseknek módjokra*. Herborn, 1607; azontúl maig vagy száz kiadásban ismételve). Most a visolyi biblia rég szándékolt új kiadásának keresett vállalót; ez ügyben Móric herceghez is fordult, ki mint buzgó protestáns a tervet helyeselte, egyelőre azonban őt egy magyar nyelvten írására szólítván fel, teljesen gondviselése alá vette, minek folytán Molnár Marburgba telepedett át, a landgróf tartományába, hol az egyetembe is beiratkozott. E dolgozat, mind a töretlen pálya nehézségei, mind a munkába vett biblia miatt, mely 1608-ban Hánauban meg is jelent, lassan haladt; mindemellett fejedelmi pártfogója volt az, ki őt megnyugtatta, tudatván vele, hogy ne aggódjék: elég korán készül az el, csak jól. Így az 1610-ben Hánauban megjelent, követve a következő évben, ugyanott, újra dolgozott s a görög nyelvvel kiegészített szótára által. Ezekkel Molnár híre és tekintélye Magyarországon meg volt alapítva. Egyesek és községek által a hazából buzgó, sürgető, mondhatni esdeklő meghívásokat kapott; de őt visszatartotta Ferinári Gunda, Vietoris marburgi tanár

hitvesének szerelme, ki 1611-ben férjétől törvényesen elváltatván, Molnár még ez évi octóberben vele összekelt, s Hassziát elhagyván, hol négy éven át a landgróf által tartatott, Oppenheimba, felesége honába, költözött át, s ott a Gallerféle nyomda felügyelője lett. Beköszönének most a házi örömmel együtt a házi gondok is; s így alig született meg 1612-ben első fia, *Magyarországba jött*, kiismerni a tért, s Batthyány Ferenc által a rohongi predikátorságra meghivatván, 1613-ban behozta családját is. Irodalmi szenvedélyből, s kétségkívül keresetének nevelése végett is, nyomda állítását tervezett; de a Bethlen Gábor fejedelemmé választatásával háboru előestvését élő Magyarországon e szándékának pártfogókat nem találván, családja pedig, mely hitvesén és mostoha gyermekein kívül, újra meg újra szaporodott, remegvén a kitörendő háborútól, bár Bethlen, kinél Erdélyben tisztelkedett is, őt a gyulafejérvári főiskolához fényes fizetésre meghívta, 1615-ben visszaköltözött Oppenheimba. Itt V. Frigyes, egykori pártfogójának IV. Frigyesnek fia, tanárrá tette; mindamellet, s dacára számos megbízatásai s Magyarországból kezéhez érkezett segélydíjainak, ismét szegénységben élt; s nevelte inségét az 1619-ben kitört harmincéves háboru, mely őt Heidelbergben, a cseh királylyá választott pfalzgróf oltalmában találta, ki azonban megbukván, s később székvárosa a spanyolok által feldúlván, szegény Molnár is kiraboltatott, megkínóztatott, s így itt lett azon vesze-

delem áldozatává, melytől féltiben a Bethlennél leendett biztos menedéket el nem fogadta volt. Azon kívül a háboru a nyomdákat is kiürítette, amiért csak nagy ügygyel-bajjal bírta a Scultetus Postillája után szótára harmadik kiadását, imakönyvét és Calvin Institútióját kiállítani; s bár egy 1624-ben tett hollandi útazása, az ott nyert segélyezésekkel a háboru által rajta ejtett sebeket némileg megorvosolta, bele fáradt végre a kegyelem kenyerébe, s még ez évben búcsút mondván Németországnak, hol barátjai részben kihaltak, részben magok is inségre jutottak, fejedelmi pártfogói közül Frígyes földönfutóvá lett, s Móric lemondott — Bethlen újabb meghívására Kassára, a fejedelem magyarországi székesvárosába jött, hol úgy látszik tanári hivatalt viselt 1630-ig, midőn egy fejedelem halálával, Kolosvárra tette át lakását. Itt lakta alatt jelent meg utolsó munkája, a Zigler György „Világ-Tükrének“ átdolgozása („A legfőbb jóról“ cím alatt), mely után a fényes nevű, s munkáiban mind maig hírben élő férfit végkép elpendült. Annyi bizonyos, hogy 1633. még élt; újabb nyomozások után 1634-ben halt volna meg.

Molnár, noha csak mint fordító lépett fel költészetünkben, de valódi költői fordító volt. Zsoltárai, melyeket Beza és Marot után francia schémák szerint dolgozott, tartalmasság és mély vallásos érzés kifejezésével jeleskednek; alaki tekintetben pedig, ú. m. a schémák különféleségére, a dallamosságra, rímre és nyelvbéli előadásra nézve időszakot alkottak.

I. Bizodalom istenben.

(A III. Zsoltár után).

Oh mely sokan vadnak,
 Azkik háborgatnak
 Engemet, én istenem!
 Nagy-sok ellenségim
 És sok gyűlölőim
 Tusakodnak ellenem.

Sokan azt alítják¹,
 Lelkemről azt mondják:
 „Vesztett ennek dolga.
 Segítsége nincsen
 Mert elhatta isten“:
 Így szólnak bolond módra.

Mert te, én istenem,
 Paizsom vagy nekem,
 Ki életem megmentéd,
 És nagy tisztességre
 Fejem' dicsőségre
 Idővel felemeled.

Tehozzád úristen
 Kiáltok szüntelen
 És te megvidámítasz,
 Meghallgatsz kedvedből,
 Sion szent hegyéről
 Nagy segedelmet nyújtasz.

Ha ágyamban nyugszom,
 Csendesesen aluszom,
 Nincsen semmi félelmem;
 Midőn felserkenek,
 Semmin nem kesergek,
 Mert isten őriz engem.

Ha száz ezer népek
 Mind környülvennének,

---

¹ Vélük.

Jobb és bal kezem felől,
Ha rám ütnének is,
Nem rettegnék még is
Semmi veszedelemtől.

Kelj fel, uram, tarts meg,
Ellenségim vond meg,
Megtörvén ő fogokat,
Mind öszvepaskolod
Es arcúl csapdosod
Az istenutálókat.

Csak te vagy az isten,
Ki minden szükségben
Meg tudsz szabadítani,
Ki az te sereged
Megtartod, szeretted,
És meg szoktad áldani.

II. Vágyódás isten után.

(A XLII. Zsoltár után).

Mint az szép hives patakra
Az szarvas kívánczok,
Lelkém úgy óhajt uramra,
És hozzá fohászkodik,
Tehozzád, én istenem,
Szomjuhozik én lelkem;
Vallyon színed eleiben
Mikor jutok, élő isten?

Könyhullatásim énnékem
Kenyerem éjjel nappal.
Midőn azt kérdik éntőlem:
Hol istened, kit vártál?
Ezen lelkem kiontom¹
És házadat óhajtom,
Hol az hívek seregében
Örvendek szép éneklésben.

¹ Panaszokra fakadok azon fájdalom miatt, hogy távol vagyok az isten házá-
tól, melyben szokásom szerint ajtatosságomat végezni szeretném.

Én lelkem, mire csüggedsz el,
 Mit kesergesz ennyire?
 Bizzál istenben, s nem hagy el,
 Kiben örvendek végre,
 Midőn hozzám orcáját
 Nyújtja, szabadítását.
 Oh én kegyelmes istenem,
 Mely igen kesereg lelkem!

Mert terólad emlékezem
 Ez Jordánnak földéről¹,
 Szent helyedre igyekezem
 Ez Hermon kis hegy mellől²,
 Mélység kiált mélységet³,
 Midőn én fejem felett
 Az sok sebes víz megindúl,
 Mint egy erős hab megzúdúl.

Sebessége árvizednek
 És az nagy zúgó habok
 Énrajtam összeütköznek.
 Még is hozzád óhajtok:
 Mert úgy megtartasz nappal,
 Hogy éjjel vigassággal
 Dicsireteket éneklek,
 Néked erős őrizőmnek,

Mondván: Isten, én köszálam!
 Mire felejtesz így el?
 Ellenségim vannak rajtam,
 Gyászban járok veszélyel.
 Mert az ő hamis nyelvek
 Csontaimban megsértnek⁴,
 Mert így bosszontnak ellened:
 Lássuk, hol vagyon istened?

Én lelkem, mire csüggedsz el,
 Mit kesergesz ennyire?
 Bizzál istenben, nem hagy el
 Kiben örvendek végre.

¹ Ahova Dávid Absolon elől futott.

² A Libanon keleti láncza, mely mélyen leágazik dél felé a Jordán keleti tartományába, hol Dávid ekkor tartózkodott.

³ Azaz örvény. Egyik szerencsétlenség a másikat éri

⁴ Erőmet megtörik.

Ki nékem szemlátomást
 Nyújt kedves szabadulást;
 Nyilván megmutatja nékem
 Hogy csak ő az én istenem.

RIMAY JÁNOS.

1564 (?)—1631.

Alsó-Sztregovai és Rimai *Rimay János*, Nógrádban alsó-sztregovai, Zólyomban tótlipcei és karponai, Hontban szúdi és palojtai birtokos¹, 1564 körül született², s korán, mint látszik külföldön is, iskolázva, jeles tudományos és classicaik kiképeztetést nyert, mit kéziratban levő számos latin levelei tanúsítanak. Külföldön töltött éveiben szövődhetett azon több idegen jeles tudósok s előkelő férfiakkal, különösen a híres cseh Zierotinokkal, való ismeretsége, s ezek közül a szinte német egyetemeken mívelt nagynevű báró Zierotin Károlylyal, ki magát már 1596-ban mint a morva hadak vezére, s utóbb mint II. Mátyás király lelkesedett barátja tüntette ki — szinte halálilag fennállt barátsága: mint ezt 1598-tól fogva harminc éven át folytatott levelezése tanúsítja, s

¹ L. *Ipolyi Arnold*: Tudósítás Rimay János munkáiról, az Új M. Muz. 1853. I. 492., melyet, egyebek mellett, itt mind végig használtam.

² Rimay születési éve nem tudatik, de úgy hiszem, megközelítem az igazságot, ha ezt 1564 körül keresem, s így Zierotin Károly tanuló társa és barátjával egykorúvá teszem, mely számítás a Bátori Istvánhoz volt viszonyába, s utóbbi állásaiba is helyesen illik.

melynek legkorábbik darabja egykori együtt-voltokról mint régi kedves dologról szól. Már jókorán (1587) pártfogoltja gróf Bátori István országbírónak¹, talán ennek ajánlására került Bátori Zsigmond erdélyi fejedelem udvarába, kinek kedvét egy 1595-ben számára készített hadi imadallal (alább I. sz. alatt) nyerte meg. Aligha magasb hivatalra nem vergődött már Zsigmond alatt; így nyerhette el annak rokona és utódja Bocskai István mellett azon díszes állást, melyben mint ennek egyik fő udvarnokát, majd belső tanácsosát és kamarását találjuk, s a zsitvatorki nevezetes békeértekezlet idején, mint olyat, bizodalmasan levelezve Illésházy Istvánnal, az utóbbi nádorral. A fejedelem meghalván, Rimay 1607. február 2. Kassán, annak a főegyházban díszes gyászalkotmányon kitett tetemei felett magyar dicsbeszédet mondott; s ugyanő volt szerzője azon elegiai feliratnak, mely a Gyulafejérvárott bekövetkezett pompás eltakaríttatás alkalmával a fejedelemnek a főegyházban feltűzött gyászzászlóján ragyogott. Bocskay halála után, mihelyt a nemzetnek kedvező II. Mátyás a királyi széket elfoglalta, Rimay is úgy, mint az új nádor, az új magyar kormány szolgálatába lépett,

¹ *Ipolyi Arn.* szivességéből van nálam most is ez ország-nagynak egy eredeti levele, melynek egyszerű címzete a címzetekben akkor oly lelkiismeretesen pontos időben: „Rymaynak adassék e levelem,“ bizodalmas atyai hangja: „Im értem, jó fiam, mit írsz stb.“; s végül: „Isten hozzád filij, propera ad patrem,“ úgy a megbízás neme is (posztóvétel) ily kedélyes viszonyra, egyszersmind apródságra látszik mutatni.

s 1608. martius végén mint magyar királyi követ Konstantinápolyba indult. Innen 1609. visszatérvén, hasonló minőségben a budai pasánál időzött. II. Ferdinánd trónra léptével Rimay ismét az erdélyi fejedelemnek, akkor már Bethlen Gábornak, lépett szolgálatába, s mint ennek híve 1619-ben a török udvarnál követséget viselt; 1621-ben pedig a besztercebányai országgyűléstől küldetett a szultánhoz Dóci Istvánnal egyetemben, honnan azon évi aug. 3. a kért segély ígéréssel szerencsésen vissza is tért. Hogy az épen akkor állott soproni országgyűlésen, melyre Bethlen részéről egyik követül volt rendelve, megjelenhetett-e még, miután az már aug. 8. befejeztetett, nem tudom. Hogy a szőnyi békekötéskor is 1627. még működött, Forgács Zsigmond nádorrali bizodalmas levelezése tanúsítja. Haladó kor s betegség bírhaták végre Rimayt a visszavonulásra; legalább 1628-ban, s így még Bethlen halála előtt, alsó-sztregovai jószágán találjuk, hol 1631-ben szeptemberben el is húnyt, utolsója nemének, miután fia még életében halt el, s birtokait egyetlen leányára, Máriára hagyva.

Rimay nem csak mint tudós, mint tehetséges státusférfi és ember bírta számos jeles ember tiszteletét, mikép azt a leányágon folyvást élő családja levéltárában fenlevő, hozzá intézett levelek mutatják, de önzetlen hazaszeretetét saját versein és levelein kívül az ellenfélnek egyik legindúlatosb embere, Balásfi Tamás boszniai püspök, reá írt dicsversei is

tanusítják. Számosb munkái közül csak *Istenes énekei* láttak világot, s mindig Balassáéival egy kötetben (azért kiadásaira nézve e cikkhez utalunk). Kiadatlan írásai: 1) egy nagyobb tankölteménye *a virtusról és udvariságról*, melyet Esterházy Pál említ egy levelében; 2) egy hihetőleg az 1594-ki török háborút tárgyalt verses krónikája, melyre versei egyikében hivatkozik; 3) *kettős konstantinápolyi útja*; 4) *nagy-pénteki meditációi*; 5) *státusiratai*: mind ezek elvesztek vagy lappanganak; 6) vegyes *prózai töredékek*; számos *levelei*, mik a kor történeteire nem kevés világosságot vetnek; végre *deák versei*.

Ennyire terjedtek ismereteink Rimay munkáiról, midőn a radványi Balassa-códex felfedeztetett, melyben Balassa versei után, a kézirat 148. lapján, Rimay némely költeményei kezdődnek, köztök tíz eddig ismeretlen, még pedig szerelmi ének, ily érdekes bevezető jegyzettel: „Következnek Rimay Jánosnak külemb-külembféle Énekei, jóllehet minden szerzésse szinte itt nincsen, mert mind könyvestül az Tiszába ejtettek volt, amely könyvben mind épen megvoltanak. Azulta együvé nem szedheték őket csak ennyire is, azmint itt vannak. Kiket méltó hogy a Balasi irásátul messze ne hagyjuk, mert Balasi Bálinton kívül csak egy magyar sem érkezhetik el vele, bár ugyan igen igyekezik is rajta; kiről ítéletet tehet akarki az irását olvassa. Azmint Balasi Bálint is így szólott fölöle éltiben; mond: „Ha úgy mégy elő dolгодban azmint elkezdte, gyakorolván azt, nem

hogy el nem érkeznél velem, de meg is fogsz haladni'. Sőt halála óráján is ötöt vallotta Balasi helyében valónak lenni, kérvén arra, hogy az ő halálát verseivel ékesítse meg; kit véghez is vitt Rimay János, mely irassát a több énekei után helyeztünk¹⁾. Nem bírjuk tehát Rimayt a radványi felfedezés után sem teljesen, deigen egy még eddig nem ismert oldalával kiegészítve.

Rimay költészete mély vallásos kebelből fakad. Nem ment egészen azon mysticus ködtől, mely e kor levegőjét eltölté, midőn haza és egyes ember feje felett egyformán folyton vészt rejtő fellegek függtek; de a mások barátos töredelmét nála lelkének derült harmóniás vonása s a világbölcsnek nyugodt resignációja enyhíti vala. Ehez képest a reflexió lényeges eleme költészetének, de mely a szíven át jutván kifejezésre, sem szárazzá, sem hideggé nem teszi azt. Szerelmi dalait, kétség kívül fiatal kora maradványait is, Balassa égető hevével szemben, meleg bensőség jellemzi. Ekép mesterétől technikát és nyelvet vett által, de tartalomra, némely reminiscenciákon túl, és hangúlatra csakis magát adja.

I. A távollevő Lydiához.

1. Ne csudáld szívemet hogy ilyen keserves,
Szerelem tüzetül mert megsérült sebes,
Hogy attul távol vált, azkihez köteles².

¹ Ahol azok az ismeretes kiadásokban is állanak. — E helyből az is világos, hogy a kódex e része 1595-ön innen íratott.

² Költe van.

2. Hogy ne legyen penig az után nehezen?
Kinél szerelmének jutalmát is érzem,
Mert ű sem gyűlöl lám, mint eszemben veszem.

3. Titkos tekinteti rám kedvvel mosolyog,
Szeme szép világa rajtam gyakran forog,
Ha nem láthat, mondják, hogy értem szomorog.

4. Ily távollétemben én mit kívánhassak?
Hanem hogy felöle minden jót hallhassak,
Véle rövid napon együtt vígadhassak.

5. Te kegyelmes isten! mindkettünk szerelmét
Neveljed, s tartsad meg testünk egészségét,
Foghassuk örömmel hamar egymás kezét.

6. Én édes Lydiám, vig légy, ne bánkódjál,
Hozzám szerelmedben mind végig híven állj.
Isten adjon jó éjt! csendessen aludjál.

II. Tavasszal.

Örülhetne szívem
Látván mely nagy szépen
Erdő, hegy, völgy zöldellik;
Bokor hangossággal,
Kútvíz új forrással
Rakodik, bővölködik;
Az napnak világa,
Égnek új harmatja —
Minden terjed, fénlík.

Egy csak de az nagy ok,
Hogy ritkán mosolyog
Szám szívem örömmel,
Hogy Az távol nagyon
Ki ezeket nagyon
Széppé tehetné képivel,
S ki mint képiben szép,
Kedvem is vele ép
Lenne jelenlétivel.

Réten, völgyen, hegyen
 Mert ő hol elmegyén,
 Duplált szépség követi;
 Vidámb minden virág
 Azhova lépik s hág,
 Vagy szeme fényét veti;
 Mindeneket vidít,
 Ébreszt, éleszt, indít
 Szépségének termeti.

Hogy nincs azért kedvem
 Ahol ű nincs jelen,
 Az nem nagy csuda dolog;
 Az madár is kint vall
 Ha társa elvesz s hal,
 Nincs öröme, csak bolyog,
 Zöltség közt aszu fát
 Keres, ott száll hol lát,
 Holtig bút visel s vonog¹.

Én hát, ki szépségben,
 Emberi termetben
 Leltem ily nagy hatalmat,
 Hogy még szíveknek is,
 Kikben indulat nincs,
 Érzékenységet adhat:
 Nem csoda, elmémen,
 Kiáltván nevemen
 Velem gyakran hivattat².

Szíve szerint, hiszem
 Hogy ő is hí engem
 Titkos szava hangjával,
 Tudván hogy, míg élek,
 Éjjel nappal égek
 Szerelminek lángjával.
 Szent isten! add látnom:
 Orvosoljon bátran
 Szája édes csókjával.

¹ Vonaglik.

² Olvashatatlan hely.

III. Egy katona éneke ¹.

1. Katonák hadnagya, istennek jobb karja,
Kit ő szeret, annak vagyon éles kardja,
Segíti, építi, véle jár s nem hagyja.

2. Ezt dob, trombitaszó mindenkor vidítja,
Az ellenség ellen örömmel indítja
Kópiarontásra karját vastagítja.

3. Roppanást, sikoltást, lövést semminek vél,
Mebátórodott már istenében s nem fél,
Festett pogányvérrel szagával ugyan él.

4. Sem halál, kín, rablás őt nem tartóztatja,
Harcon ellenségét nem is távoztatja ²
Víg szívből, mert mennyből istene biztatja.

5. Ékes diadalmán szíve buzog s örül,
Forgódnak baráti mellette és körül,
Segíti istene, rajta mert könyörül.

6. Kedves életnek ezt valaki nem vallja,
Dicsőséges nevű hírét az utálja,
S hazája oltalmát semmi jónak tartja.

7. Kérjük az úristent, mellettünk maradjon,
Víg tavaszt, csendes nyárt (ő mi) nekünk adjon,
Böv őszszel, jó téllal bennünket megáldjon.

IV. Megnyugtató az idő vizsgálódási között ³.

E világ mint egy kert,
Kit köeső levert,
Napról-napra veszten vész,

¹ Ily cím alatt van meg ez ének kezdete a radványi Balassa-códexben. Másodika ez azon énekeknek, melyeket a kiadások ily címmel adnak: „A jó vitézségben és istenes életben gyönyörködő tek. és nagys. Homonnai István uram kérésére csinálta e két éneket.“ — Homonnai István 1596-ban részt vett a keresztési diadalban; 1599-ben már nem élt.

² Nem kerül.

³ A kiadásokban cím helyett e verspár áll:

E világi tábor szenvedésre font ház,
Ki mennyeket erre ruház, mondjad az vész

Vagy mint senyedvt zszindel,
 Kit ó háztól széljel
 Tétova hány nagy szélvész :
 Ó mint romlandó ház,
 Elveszendő szállás,
 Jóktól üresült rekesz.

Mindenütt való hely
 Rakva sok veszélylyel :
 Nyugta nincs embereknek ;
 Kit-kit bánat sebit¹,
 Bűn öröm nem enyhít,
 Vége nincs keservének,
 Árad sok veszélyek,
 Sír mind szívek fejek²,
 S halál vége élteknek.

Felbomlott békesség,
 Ki miatt sok épség
 Algyu súlyával romol ;
 Nagy roppant seregek,
 Egymással ütköznek,
 Hol sok ember s vér omol ;
 Vitézül nyert szépség,
 S karddal lelt nyereség
 Vitézek közt eloszol.

Táborban hideg szél
 A nap melegével
 Hol hidegít s hol hevít ;
 Éhséggel szomjúság
 S nagy nyughatatlanság
 Mindentől kedvetlenít :
 Még is a vitézség
 A harcra buzdúl s ég,
 Ha kit a tisztesség szít.

Katona szerszámban
 Jó lovaknak hátán
 Vitéz ifjak forgódnak ;

1 Sebesít. 2 Értsd : veszélyök, szfvök, fejük.

A jó hírért, névért
 És a tisztességért
 Jó kedvvel vagdalkoznak,
 Arra, ami nehéz
 S a szép becsület néz,
 Szívek-szakadva futnak.

Nem gondol halállal,
 Sebbel, fájdalommal
 Mikor vív ellenséggel ;
 Bátran vagdalkozik,
 Vitézül forgódik,
 Piros vérrel ugyan él.
 Ha mit kardjával nyer,
 S haza haszonnal tér,
 Iszik nagy szeretettel.

Asztalnál vitézek
 Vig örömmel esznek,
 S nagy szeretettel laknak¹,
 Köszönt pohár mellett,
 Sok jó szerencsüket
 Ők egymásnak kívánnak,
 Jó kedvet mutatván,
 S kedvesen lakozván
 Egymást ajándékozzák.

Vérrel felkölt napra
 Hadakozó óra
 Sokaknak vesztére tér,
 Akarmely jó hópénz,
 Kit a hadban felvészs, z,
 Mind megérdemletted-bér,
 Sőt a halálos zsold,
 Mint rosszúl szántott hold,
 Ha sok is, keveset ér.

Elosztott sok rendek,
 Mindenféle népek
 Most más karban állanak,

---

¹ Lakomáznak.

Elváltozott idők,
 Háborgó esztendők
 Különbségeket hoznak :
 Kinek bút, kárt, gondot,
 Kinek viszont hasznot,
 Szerencsés napot, adnak.

Okosan kell azért
 E rossz időbe ért
 Állapotunkat élni ;
 Szívünknek keservét,
 Kit nap ránk bőven vét
 Hogy le tudjuk metélni :
 Az a jó kormányos
 Ki, ha a víz habos,
 Nem tudja tengert félni.

Mint habzó tengerben,
 Mi is ez életben
 Evezőnket forgassuk ;
 Kinnal mi lelkünket,
 Sok gonddal fejünket
 Igen ne nyomorgassuk ;
 Isten sok jókat ad,
 Csak szelünknek zúgtát
 Csendes szívvel hallgassuk.

V. Biztatás.

Az idő ósága nevel magasságot,
 Mint tél után nyár hoz kórókra virágot,
 Így koporsó terjeszt hírnek névnek magot,
 Halál sötétjéből hozván rá világot.

Ne várd hát éltedben, bár nagy érdemű légy,
 Hogy itt holtod előtt nagy becsületet végy ;
 Híredet nevedet tapodja sok irégy :
 Mindazáltal jó légy, s mással is sok jót tégy.

Bízd a jövőkre érdemed jutalmát,
 Ha szolgáltad, időd vékony alafát¹ ad.

¹ Becsület ; jutalom.

Te a célra vigyázz s a centrumot találd:
Ne várd halanótól, s az úristen megáld.

VI. Világi hívságok megvetése ¹.

1. Udvar s irigy tiszték! tőlem távozzatok,
Ki hozzátok méltó, azzal lakozzatok,
Mert hol hevek ² vattok, hol dérrrel borzadtok:
Kedvet magatokkal nékem ne hozzatok.

2. Becsület, térdhajtás és fő helyen ülés,
Mást előhaladás, sokaktól kísérés
Oda álljon, hol nincs életben épülés:
Nékem de elmémben legyen ékesülés.

3. Isten félelmétől üres fejedelmek ³,
Kiknek állhatatlan mindenekben kedvek:
Zsoldot nekem bátor ne nyerjen szerelmek,
Esmerem micsodás ő étkeknek levek.

4. Itt a nyalakodás azokat illesse,
Kiknek lelki jókban nincsen semmi része,
Méltó is dobzódás őket terheltesse,
Hizelkedő békót lábok csergethesse.

5. Borivó hadnagyság s korcsmás kapitányság
Tisztiben tébolygó éktelen cigányság,
Kiben csak prédára vagyon nagy kivánság;
Ha adná is magát, én vállamra nem hág.

6. Névvel áll ezeken csak a főemberség,
Elméjekben pedig nincsen semmi épség,
Ételre italra hasok és belek ég:
Ebben sok vétkek közt nincs nálok semmi vég.

¹ A kiadásokban címül e verspárt viseli:

A fajtalan udvar
Csak koszos büdös var,
Kit sok körmös vakar.
Jámbor! innen takarj.

² Igen melegek.

³ Főurak.

7. Te lelkem, istentül sokkal több jót nyertél
Annál, mit ezekben nagynak lenni véltél;
Azt az utat nyomd csak, melyre mostan értél,
Darabos voltától esudálom hogy féltél.

8. Kevés lábnyom járta ugyan is az utat,
Melyben nyomozhatni castalius kutat;
Gond, veríték, munka lassan hozzá juttat,
De fáradságodban, higyled, meg is nyugtat.

9. Elmét ennek vize hint gyönyörűséggel,
Lelki háborút olt, s táplál csendességgel,
Tudományt együtt ad kedves bölcseséggel,
Közlet emberséget közel istenséggel.

10. Itt nyersz társaságot a szelíd Músáktól,
Akik idegenek minden dühödt hadtól,
Ne félj öközöttök vagdalkozó kardtól:
Együgyük, csendesek, üresek haragtól.

11. Hasonló szövetség hasonló elmét ad,
Ő erkölcsökben¹ is rész ragad azért rád,
Kedvével e mellett isten is szépít s áld,
Midőn bölcs ember is nagy becsülettel lát.

12. Kevés jók kedvével inkább elégedjél,
Hogynem gaz kedvében sokaknak örvendjél;
S lelki gazdagsággal jobb kenyeret egyél,
Hogynemmint e nélkül péppel kövéredjél.

13. A fő emberségnek érdeme becsület
Érdem nélkül pedig hamis névvel éltet:
Egyfelől a kiktől hízelkedtet, féltet:
Szitokkal másfelől vissza pecsételtet.

14. Ne fuss szerencsének kitett vásárjára,
Szemedet se vessed ő gazdagságára:
Soknak oszt pénzt, tisztet, nyaka szakadtára,
Irusnak Croesusnak jut állapotjára.

¹ Erkölcsök b ó l.

15. Gazdagság sokakban nevel bolondságot,
Fősvénység által nem festnek gonoszságot,
Magától senkinek nem ad boldogságot:
A tudomány hoz csak halhatatlanságot.

16. Széles szerencsére te ne törekedjél:
Vékony hírnév alatt felfelé helyben élj,
Könyvek-olvasásból vött jóban örvendjél,
Mi sorsot isten ad, azzal elégedjél.

17. Nagy szerencséjéből soknak kis jó sem jut,
Kicsinyből tudomány sok jókat venni tud,
Nem mind jó mit frissen sokszor szerencse nyújt:
Használt soknak, aki java előtt elbújt.

18. Hív barátságodat meg ne vond azóktól,
Kik nem idegenek a szép lelki jóktól;
Vezéreltethetsz is élethozó szóktól,
Tarts félen csak gazdag tetők s bot-agyóktól.

19. Sok helyen sok számár visel bársony nyerget,
Senki nem érdemel pénzért becsületet:
Ha lelkén nem teszen semmi épületet,
Testén is senyveszti az a szépületet.

20. Jobb szűrrel fedezned benned a tudományt,
Hogynem tudatlanúl viselsz bársony dolmányt;
Magadért el ne végy senkitől adományt:
Szabadságot szeress, a rabságot elhányd.

21. Ez a fő bölcsesség: üres légy vétkektől,
Félen is menj lakni sok gaz emberektől,
Különbséget viselj az ő erkölcsöktől,
Alázd meg magadat, s függj az egy istentől.

22. Sok dolgot bár ne tudj üstös aranyas-é,
Úgy mint chimaera is szarvas vagy szárnyas-é,
Ezt pedig jó tudnod ha nem szép mondás-é:
Ki magáé lehet, az ne legyen másé.

23. Magadat magadnak ad meg a böcsesség,
Lelki szépségünkre kiből foly elégség:
Az ő kincse soha meg nem rothad, sem ég.
S legyen szómban erről itt immáron jó vég.

VII. A középség dicsérete ¹.

1. Senkit a pénz és kincs még boldoggá nem tött ;
Könyves szemmel ételt sok fő király is ött,
Keserves nyögéssel sok fájdalmakat vött.

2. Nem mívelheti is pénz, kincs és méltóság,
Hogy ne bántson senkit semmi nyomorúság,
Sőt az arany közt jár sűrűbb szomorúság.

3. Szél öreg levegőt inkábbban hajt, forgat,
Magas tornyokon is nagyobb veszély rokkant,
Mint hegyeket mennykő, hol magaskák, ott hat.

4. A kicsiny élet jó, ha vékonyszerű is.
Édes álmot nem bont félelem s nagy gond is,
Kivánság tanítván mit mint végy el, mond is.

5. A jó szép aranyos dicsért középséget
Valaki kaphatja, az él csendességet,
Józanon futván udvari irigységet.

6. Rossz szerencsében ez jobbat vár s reményl,
Jó szerencsében alázatosan él,
Alacsonra esvén, hamarban is felkél.

7. Magasra ne hágjon, ki nem tud repülni,
Mert mikor a tetőn akarna leülni,
Kezd ág romlásával halálba merülni.

8. Isten adja a télt, s a tél után nyarat,
Szükség után sok kéz bővségben is arat :
Gonoszúl ha most van, így végig nem marad.

9. Ha víg elmével vagy, ne nyúlj gonddal ahoz,
Jövendő nap s idő rád hogy mit szánt és hoz :
Víg nevetésseddel mérj mindent magadhoz.

---

¹ Eredeti címe : Laus mediocritatis. Emezt Rimay az 5. versszakban középségnek nevezi.

10. Ezt igen meggondold, higyed is bizonynyal,
 Hogy semmi nincs mindenfelől jól s boldogúl:
 Sok kicsiny jól állhat tíz húsz nagy gonoszbul.

11. Móddal igazgassad szélhez vitorládát,
 S amint az fú, te is ereszd úgy magadat:
 Megvond, ha hatalma látd hogy elragadott.

VIII. A haldokló Balassa Bálint szól ¹.

„Megsebesült testem bucsúzik tőletek,
 Istennek sok átka fogyjon belőletek.“

„Imhol, édes hazám,
 Ez a jele hogy szán
 Eitem igen téged,
 Hogy vérem hullását
 Melyet két szemed lát,
 Nem kíméltem tőled.
 Jobb immár meghalnom,
 Hogysem búdat látnom,
 Vagy elszöknöm mellőled.

Keserves kínaid
 Oly nehéznek bár hidd,
 S oly nagy méregnek tetsznek,
 Hogy e sebeimnél,
 Kikben még lelkem él,
 Sokkal élesben metsznek:
 Azok ölnek is meg
 Mondván: Jer, fojtsuk meg:
 S halálomra kérdeznek.

Ó vezértül fosztott
 S rossz tanácsra osztott
 Árva s puszta hajlékom!
 Reménységével csalt
 Bolondságtól tilt falt
 Testnyugotó árnyékom!

¹ Egyik szakasza a két Balassát, Bálintot és Ferencet dicsőítő, hosszas költeménynek, mely címül e verspárt viseli:

Zászlóm, uram, pogányra ím nevedben indúl,
 Dávid hárfája nótáján szívem megvidúl.

S versfői: Balassios fratres Rimay decorat.

Ha tér meg nyavalyád,
Hol gondodhoz az lát
Ki nőtt fel csak játékon?

Ím én már meghalok,
S nehéz hogy nem látok
Szabadságodban módot:
Mert akit vitézül
Anya világra szül
Hogy igazgassa jódat,
Nem szólhat dolgodhoz,
S ha szól, haragot hoz,
Félben vész, amit mondott.

Adja az isten bár
Hogy megszabadulj már:
De nehéz ezt elhinnem:
Noha koporsómba,
Kivánt lelki jómba
Kell már testemet vinnem:
Mert maga hasznával
Préda kapásával
Szívét hizlalja minden.

Jó vitéz barátim,
Megszükült magyarim,
Isten legyen hozzátok!
Lelketek javáért
S jótok áldásáért
Vétkem megbocsássátok,
Hazátok oltalmát,
Mint isten erőt ad,
Ne hagyjátok, lássátok.

Minden atyámfia
Kinek már sok hía,
S te is jó vitéz öcsém¹,
Nemzetem szépsége,
S holtom ékessége,
Minden kedvem, szerencsém!

¹ Balassa Ferenc, ki Tokajnál egy lovas csapatot vezényelt, Jászberénynél 1595. egy a megszállt esztergamiaknak szánt, török élelemküldetet kemény csatázással elfogott, 1 s t v á n f i 387, s ezen évben a tatárok ellen vitézül harcolva szinte elesett.

Kitől való váltom
Mind nehezebb átkom —
Úgy tetszik teremh sincsen.

Az úristen áldjon
S veletek maradjon,
Szívetekben biztasson.
Jó hírt halálomban
Töletek váltomban
Ti fületek hallhasson;
Értem szátok áldást,
Örömmagasztalást
Az istennek adhasson,

Mondván: „Idvezítsed,
Jódban részesítsed
Urísten, az ő lelkét,
Mert tebenned bízott,
S te igéddel hízott,
Téged magasztalt, félt s kért;
Noha vétkes fiad,
Még is hozzád hívjad,
Mert lám bűnéből megtért.“

Mit mondhatok? éltem
Hol bátran, hol féltem,
Kedvvel, búval, panaszszal:
Hol méltó vádlásban,
Több rágalmasban,
Mert egész föld foly azzal:
Vétkemben rettegtem,
Jóban örvendeztem
S vígadtam az igazzal.

S mind e főbb éltemben,
Hogy itt is fektemben
Istent megkövethetném,
Minden utált gonoszt,
Ki istentől megfoszt,
Szívemből kivethettem.
Dávidnak könyvéből
Merítvén, szívemből
Ím ezt énekelhetem¹.

¹Itt iktatja be aztán Rimay Balassa hatyuénekét, mely az 1806-ki kiadás 60. lapján is áll.

BENICZKY PÉTER.

1603—16. . .

Benicei és Micsinyei Beniczky Péter, szentelt vitéz, Turóc vármegyének egy, már a XIII. század első felében virágzott birtokos családjából, Ferenc szinte szentelt vitéz és váci kir. főkapitány fia, Nagyszombatban született, 1603-ban. Derekas házi oktatást nyert, s már tizenhat éves korában verselt is¹. Királya mellett, mint hadi ember, oly lelkesen harcolt, hogy, midőn Apponyi István 1648-ban nótába esvén, jószágai a kir. fiskusra szálltak, a nádor, tekintve „Ö Felsége mellett különféle hadjáratokban tett hűséges szolgálatait“, azokat Beniczkynek adományozta². Apponyi a beiktatásnál ellentmondván, Beniczky vele az esztergami káptalan előtt 1651-ben, némi összeg lefizetése mellett, barátságos egyességre lépett; 1656. aprélisban pedig, némi szomszédos birtokokat bizonyos jószága kikerekítése végett meg szándékozván venni, felsővecsei cúriáját némi sziget-

¹ 1619-ből két töredékét bírunk saját kezével egy görög-latin szótárba beírva (l. tölem: *Beniczky Péter kora*, Új M. Muz. 1853. I. 352. sk. II.)

² „Pro fidelibus servitiis, diversis in expeditionibus bellis *pedes Svam Maiestatem factis*“. Nem levín itt törökről említés, úgy látszik az 1644—5-ben I. Rákóci György ellen viselt háború értendő. — Nyert pedig Beniczky a nádori adomány által birtokokat Nyitra vármegye, Felső-Vecse, Tornóc és Nagy-Báb helységeiben. — A *Nagy Iván* által is (Magyarország Családai I. 298.) említett okmányok másolatai *Pray M.* §§. negyedik kötetében található.

tel együtt, mely Sellye felé fekszik, és tornóci birtokát kétezer forintért turóci prépost s nagyszombati jezsuita collegiumi rector Palkovics Mártonnak s ennek utódainak tíz évre elzálogosította. Ezen túl róla semmi emlékezet, s így Beniczky halála ez utóbbi év és 1664 közé teendő, amidőn Bartók István esztergami vicárius kiadván, Nagyszombatban, hátrahagyott verseit, előszavában róla mint már megholtról emlékezik: „Hogy ezeket a magyar verseket kinyomtattattam, így ír: oka ez, hogy meg akartam mutatni, hogy ha az ember szintén sokat nem tanult, és iskolákban nem járt is; ha sokat deákul nem tud is: privato studio, csak a munkát és olvasást ne restelje, sok hasznos dolgot cselekedhetik, amint *szegény* (értsd: elhúnyt) Beniczky Péter uram.“ E hely bizonyítja azt is, hogy Beniczky nem iskolázott, hanem házi oktatást nyert; versei pedig, hogy latinul többet tudott, mint Bartóknak látszott, levén azokban vonatkozások, melyek a régi történetben jártasságáról tanuskodnak, melyet pedig azon időben csak latin munkákból szerezhetett. A versek címe: „*Magyar Rhythmusok*, melyeket írt nemz. Beniczky Péter szentelt vitéz. Első része szép isteni dicséreteket és poenitentia-tartásra indító énekeket foglal magában; második közönséges magyar példabeszédeket szép oktatással.“ E versek oly kedvességet nyertek, hogy csak tudtomra is még azon században hat, a XVIII-ban nyolc, s a folyónak elején három, s így összesen tizen-nyolc kiadást értek; a legújabb Pozsony 1806. 32 rétb.

Beniczky, Balassa és Rimay mellett, harmadika azon lyrai triásznak, mely a XVI. század végső, s a XVII-nek első tizedeiben a kor mysticus irányának legköltőibb kifejezése. Büntudat, töredelmesség, teljes odaadás és feltétlen bizalom istenben, érzéssel, erőteljes, képes nyelven szól nála, míg mint tanköltőt világismeret és életbölcse ség tüntetik ki.

I. A kívánatos kikeletnek gyönyörüségéről.

Víg tavasz felderült,
Virágokkal frissült,
S új pompával zöldellik;
Örül immár Flóra,
Jutott kívánt jóra,
Látja: fű s fa bimbózik,
Kedvet a Músáknál
Talált s Apollónál,
Koszorúkat küld nekik.

Újúl a forráskút
S föld gyomrábul kifut,
Szép völgyekre siet s tér;
Mindenféle állat,
Nagy és kicsiny falat
Örül hogy már tavaszt ér;
Nem szenved rothadást,
Mert reménl újulást
Minden éltető gyükér.

A szép hajnal ragyog,
Gyöngyös harmat villog,
Bús szíveknek hoz kedvet;
Mindenféle madár
Kit dér, hideg, elzár,
Vigan kezd új éneket;
Jó hírel jön fecske,
Újúl agyag fészke,
Csácsog az házok felett.

Ég felé pacsirta
 Repül, hogy szózatja
 Messzire elterjedjen;
 Fülemile ágon
 Füg, csak kicsiny szálon,
 Álom reá ne érjen;
 Addig szól s énekel,
 Míg a tajték vérrel
 Kicsiny száján eredjen.

Cinege madárka,
 Kit rekeszt kalitka,
 Divóbéllel megcsalhatd;
 Tavaszi vad kecske,
 Együgyü özezske
 Kit tör s hálló megfoghat;
 Jutott kikeletre,
 Nem kerül most kézre,
 Bátran nyomot mutathat.

Rigót is a törre
 Nem csalhatsz most, lépre;
 Fogoly bokort nem lakja;
 A fűrj csattog nagyon,
 Nem fél semmit azon
 Hogy a karoly elfogja;
 Héja is süvölti,
 Vetett tört kerüli,
 Tyúkfiakat csapkodja.

Gólya is gázolja,
 Mocsárokat járja
 Kígyót s békát foghasson:
 Fészket rak kéményen,
 Nem fél füst rá menjen:
 Korog s kotyog hangoson,
 Róka lappang s forog,
 S kertek alatt kullog,
 Lúdfiakra üthessen.

Szomjú szarvas kútra,
 S bágyadt madár ágra
 Száll, s nyugosznak csendesen;

Minden bokor szállást,
 A zöld árnyék nyugvást
 Enged nékik kedvessen:
 Csak nekem szegénynek,
 Árva bús fejemnek
 Foly dolgom keservessen.

Mit óhajtson lelkem
 S mit példáz értelmem,
 Figyelmezz verseimre:
 Sok testi fájdalom
 És bús aggodalom
 Szállott mostan szívemre.
 Tégy választot Echo!
 Kösziklák közt lakó!
 Felelj mostan mesémre.

II. A szabadságrul¹.

Mi lehet kedvesebb
 S gyönyörűségesebb
 Mint a kívánt szabadság?
 Könnyen uralkodó,
 Noha hivalkodó,
 Akaratos méltóság,
 Maga kedvét járja,
 Rabságot utálja,
 Nem barátja a birság.

Mert a napfény alatt
 Mindenféle állat
 Vágy, siet szabadságra,
 Tengeren evezve
 S föld színén kerengve
 Repül e nyájasságra:
 Ki ha azt nyerheti,
 Magával hiteti
 Hogy jutott boldogságra.

Mert a kötelesség
 Nem legkisebb inség.
 Ki van más birtokában,

¹ Eredeti címe: „Hogy a szabadságnak méltósága mindeneknél kívánatos”

Sok álomszakasztást,
Törődést s udvarlást
Túrve nyög a magában,
Aki más asztalán,
S nem maga tányéran
Akar enni a kocuban.

Nem mondom: királyság,
De egy kis uraság,
Ki lakhatik házánál:
Bár füstös légyen is,
Es sással fedett is:
Jobb más palotájánál;
Nyugszik hol akarja,
Sétál hol kívánja,
Nem ül más ajtajánál.

Amikor akarod,
Terítéd asztalod,
Nem vársz abbul senkitül,
Ha vagyon mit enned,
Nem panaszos étked,
Nem hajtnak ki asztaltul,
Nem üznek dologra,
S nem jön ablakodra
Birságpecsét bírótul.

Noha kalmár ebe
Mind nyárba és télbe
Rágódik zsíros koccon,
Borsos étket eszik,
Sátor alatt nyugszik,
S nyújtózik a lazsnakon ¹:
De mégis néz mordon
Hogy nem jár szabadon,
Es hogy van kötve láncon.

A farkas az erdőt
Járja, s üvölt időt,
Fárad sokat éhezve,
Túr a koplalással,
Csakhogy a vas lánccal
Ne legyen nyakon kötve:

¹ Fürtös lombos pokrőc. Szabó Dávid.

Szabadságnak örül,
Pálcaütést kerül,
Fél ne legyen rekesztve.

Sebes rárót foghatsz,
Ölyvöt megtaníthatsz,
Fűrjet s foglyot hogy fogjon,
Nagy sok koplalással
S álomszakasztással
Szoktatod : megmaradjon,
Még is sokszor elhagy,
És szabadságra vágy,
Nézi mint elszaladjon.

Majmot mulatságért
S medvét nevetségért
Jól tartnak bérekesztve,
Nyakán gallér villog
S hátán palást forog,
Néki sokat kedvezve :
De amint kelletlen
Élete ízetlen,
Jár szabadsággal kedve.

Kalitkában madár
Lakjék kedvére bár
Zöld árnyékkal befedve,
Hol nem éri esső,
Csakhogy gyenge vessző
Tartóztatja rekesztve :
Mégis óhajt azon,
Hogy nincsen szabadon :
Búsul ártatlan szíve.

Hogyha szabadságban
Nem laktál, sorsában,
Ezt nem tudod fontolni,
Mely drága kincs légyen,
S mennyi sokat érjen,
Ahoz nem tudsz szólani :
Én is armálissát
S arannyal írt jussát
Nem érkezem fejteni.

III. Az embernek maga-ajánlásáról és biztatásáról.

Jó szolga! kevesen hív voltál: ezután
nagyobbat bízok reád.

Pályán vár ajándék,
Szép drága martalék:
Nyerd el édes lovaeskám!
Jó bért nyersz magadnak,
Hírt s hasznot uradnak,
Felnevelt kacolácskám!
Bizony meghizlallak
És megnyugosztallak:
Van ahoz abrakoeskám.

Hajtsd ki a bokorbul,
S előtted fut a nyúl:
Verd el édes kutyácskám!
Most leled kedvemét,
S bővíthetd étkememet,
Kis kölyök agaraeskám!
Haza érvén nyugszol,
Jól tartva aluszol
Te ó kedves vizslácskám.

Szelek szárnyán járó
Kedves sólyom s ráró,
Most találod kedvemét:
Fűrj- s fogolyfogással
S récevadászással
Jól tarthatod testemet,
Kiért ez ősz fottán¹
Télre kelve oztán
Meghizlallak tégedet.

Csá Szőke, hajsz Taresa!
Iga nyakad tartsa,
Szántogassad földemet;
Megrakom csűrömet
S töltöm vermeimet,
Csak irtsad örökemet:

---

¹ Fogytán.

Meghidd hogy megsímúlsz,
 Meghízol s megjavúlsz,
 Csak gyűjthessem pénzemet.

Tehozzád is, szolgám,
 Készen áll gráciám
 Jámbor szolgálatoért,
 Éjjel s nappal való,
 Soha meg nem álló
 Nyughatatlanságidért:
 Csak szolgálj serényen:
 Elvészted te könnyen
 Hasznod fáradságidért.

IV. Zabolátlan nyelv¹.

Krokodilus mint kis gyermek
 Sír s jajszava merő ének:
 De nótája a végének
 Lészen vesztére fejednek.

Így csácsogó nyelvnek ínye
 Csalárd, s hamis szó gégeje:
 Meghat álnok lehellete,
 Mert égő tűz foga fénye.

Mint a gyöngyöt erős ecet,
 S elolvasztja tűz az ércet,
 Így gonosz nyelv égő tüzet
 Okád alád, s forró vizet.

Oly ártalom nincs fegyverben,
 Nem lángozó sebes tűzben,
 Nincs oly méreg szelencében
 Mint a fondor gonosz nyelvben.

Hol nem véled, ott kissebbít,
 Ahol nem félsz, ott sebesít,
 Jó híredben homályosít,
 S gyalázattal sírban taszít.

¹ Eredeti címe: „Hogy a szabad, zabola nélkül való nyelv mindeneket vissza-
 magyaráz.”

Légy termetes mint Absolon,
Serény vitéz mint a Sámson,
Okos és böles mint Salamon:
Szó fér hozzád még is nagyon.

Mert ha szóllasz, csácsogónak,
S hallgatásrul tart bolondnak,
Ételedrül tobzódónak,
És bőjtödrül mond ravasznak.

Ahíthatos hogyha lészesz,
Képmutató nevet szerzesz:
Ha pediglen elmés lészesz,
Bolond nevet ottan vészesz.

Szép köntösrül mond kevélynek,
És rongyosról tart fősvénynek;
Honn ülésrül itél restnek,
Kinn járásrul néz feslettnek.

Hogyha mit adsz szegényeknek,
Nem tart azért bővkezőnek:
Mond dicsíret-keresőnek,
S képmutató esztelennek.

Ha marhádöt ki nem osztod
S haszontalan nem tékozlod,
Azt kiáltja: fősvény markod,
S telhetetlen szoros zsákod.

Ó átkozott kicsiny falat!
Látom nem pöksz te csak nyálat,
Mert madárból formálsz halat,
És gyékémbül rókamálat.

Nincs semmi csont te tagodban,
Rokoncád sines fogaidban,
Sík golyóbis forog szádban,
Mérged mézzel jár egy nyomban,

Noha gyakran magamagát
A nyelv veszti, szegi nyakát:
Mint az haris fészket s házát,
Elárulja fiát s magát.

Hol lehetne ő békével?
 Addig csáscsog rezegéssel,
 Olykor fogják meg csak kézzel,
 S megmellyesztk forró vízzel.

Azért nyelved zabolában
 Tartsad, acél kapocában¹:
 Ne nyargaljon szabadjában,
 Hogy ne hozzon gyalázatban.

V. A Szerencsének állhatatlanságáról.

1. Mikor a Szerencse felemel valakit,
 Tornyok vitorláján helyhezteti székit,
 Ideig kedvére megereszti fékit,
 Sokáig egy helyben ülni nem hágy senkit.
2. Gyakran kevélységgel vakít a Szerencse,
 Hogy a magahittet hamarabb megejtse,
 Nem tudják rabsággal orcázott hogy kincse,
 Béborítva fekszik alatta bilincse.
3. Irigy, csalárd, s hamis adományát bánja,
 Ha mit adott, viszont azt visszakivánja,
 Kelepcés hálóját mind addiglan hányja,
 A gyéként alólad míglen el nem vonja.
4. Ha magassan ültet, onnét ő leforgat,
 Nagy kissebbségedre pad alatt nyomorgat,
 Mint Belizáriust, immár nem ápolgat,
 De mostoha kézzel sujtol és szorongat.
5. Nyomorúságidon nem szokott jajgatni,
 De gyalázatodon igen tud kacagni,
 Üres tarsolyodon nem fog irigykedni,
 Csak rakott szekrényed óhajtja prédálni.
6. Szerencse kerekin azért okossan ülj,
 Tündér változásán hogy meg ne szégyenülj,
 Mikor rád mosolyog mások karán tanulj,
 Biztatása után vakmerőn ne indulj.

¹ Fékben, féken.

7. A kristályüveg is mikor szebb s tündöklük,
 Akkor a leggyengébb, s hamarább elromlik ;
 Sugárral a nap ha igen süt s fénlük,
 Köösső vagy zápor olykor ritkán múlik.

8. Akinek a kása megégeti száját,
 Másszor nem felejtí fújni a tarlóját ;
 Így aki próbálta szerencse hálóját,
 Azután süvölti béborított horgát.

VI. Útra indulva ¹.

Szarándokságimot
 S minden utaimot
 Ígazgató istenem,
 Mennynek s földnek ura !
 Ím látod utamra
 Indúlok : légy vezérem !
 Menésem szükséges,
 Térésem kétséges :
 Azért nevedben kezdem.

Légy vigasztalásom,
 Élesztő árnyékom
 Valahová fordúlok,
 Erős, hév üdőben
 S fergeteg szélvészben
 Légy hajlékom, hol járok,
 Ahoz nyugodalmom,
 Erős bátorságom,
 Aholott megmaradok.

Ha veszedelem ér,
 Ellenség hozzám fér,
 Légy énnékem oltalmom,
 Szerencsétlenségben,
 Akarmi igyemben
 Légy megtartó istápom,
 Bágyadt fáradságban
 És nyugovásimban
 Békeséges sátorom.

¹ Eredeti címe, mely talán nem is a költő által adatott a darabnak, s ezt egyéni jelentéséből kiveszi: „Úton járónak oltalomkérése istentől.“

Gonosz társaságtól
 És ragadozástól
 Te félelmed elvonjon,
 Barátom kárára,
 Erőszak-húzásra
 Haragod ne bocsásson,
 Hanem igaz útra
 És akaratodra
 Kegyelmed igazgasson.

Ábrahám, földébül,
 Kaldeus tüzébül
 Indúlt, uram, egy szódra,
 Útját igazgattad,
 Sok jókkal áldottad,
 Hite fordúlt valóra ;
 Jákob hogy bujdosott,
 Bátyja elől futott,
 Nem bocsátád prédára.

Az ifju Tóbiást
 Megmentéd nyavalyást
 Ördög Azmodeustul,
 Ráfael angyallal,
 Ily szép társasággal
 Indíták ki házábul:
 Három szent királynak
 Mutattál útjoknak
 Csillagot kalauzúl.

Most is nem rövidebb,
 De, uram, ér küljebb
 A te régi hatalmad,
 Ha tetszik, megtarthatsz,
 És vissza is hozhatsz,
 Mert nagy a te irgalmad :
 Noha nem Tóbiás,
 De bűnös nyavalyás
 Vagyok, aminthogy tudhatd.

Hogy ezen testi jó
 Légyen mint víz folyó,
 Essék dicsíretedre,

Hozzám kegyelmedet
 És megtérésemet
 Írjam emlékezetre,
 Szerencsés útomért
 S visszatérésemért
 Okot adjak beszédre.

Hogy útra indulék,
 Szárnyán egy sast láték ;
 Okot vék¹ verseimre ;
 Szerencsés menése
 S bátor repülése
 Indított reménségre,
 Hogy az egek ura
 Meg visszahoz Lócura²
 Neve dicsiretére.

VII. A példabeszédek közül.

165. Adott jót felejtsed,
 S panaszban ne ejtsed
 Ha kinek jóval voltál ;
 Elvőtt jórul pedig
 Emlekezzél holtig
 S háladás-mutatással :
 Ha adsz: adj jó szívvvel,
 Ha kérsz: vedd jó kedvvel,
 Hogy meg ne utáltassál.

167. A szép csorgó forrás
 Szemnek kedves látás,
 Az elmét újíthatja ;
 Szép gyönyörű pázsit
 Mely ezer kedvet nyit,
 A szemet hizlaltatja :
 De igaz barátság
 S megrögzött társaság
 Eletét hosszabbítja.

¹ Vék, vél, vén, vagy vök, vól, vón, a félmúlt régebb formája.

² Van ily nevű helység Barsban, Pozsonyban, Nógrádban, s így bajos meghatározni, melyikben tartotta Beniczky Péter állandó lakását ; egyik sem levén a Beniczky családnak ; talán költőnk feleséges állapotjára mutat e hely, hol hitvese után lakhatott.

186. Inkább higgy az ebnek,
 S megdühödt medvének,
 Mint fecsegő embernek :
 Mert a fene vadak
 Természetbül marnak
 S ártalmadra sietnek,
 De hamissak szíve
 Nem ott jár hol nyelve :
 Orozva emésztenek.

188. Nem méltó az élni,
 Aki csak henyélni
 Szokott, mint a mélherec :
 Mert az hazájának
 S közönséges jónak
 Nem néz előmentére ;
 Nyárban csak árnyékot
 S télbe csak lasnakot
 Keres könnyebbségére.

197. Szerelem és a bor !
 Kiben a kettő forr,
 Ninesen ott nyugalom ;
 Mert egyik szívedben,
 A másik elmédben
 Hatalmazott hatalom :
 Mind kettő égő tűz,
 Kedved ellen hajt, üz,
 Ezek vége sír s halom.

203. Szép asszony és jó bor
 Igen meghitt jámbor
 Embert kíván örzésre :
 Mert az asszony gyarló,
 Engedelmes s hajló,
 Hamar felel kérdésre ;
 Bor is kívánatos :
 Nem kell hozzá lantos :
 Ál kulcsot tart pincédre.

246. A kigyó megújúl,
 A hangya szárnyosúl
 Ha érkezik vénségre ;

Szarvas megifjudik,
 A sas levetkezik
 Nagy hosszú esztendőkre :
 Csak ember nyomorúlt.
 Romlott és megszorúlt
 Kicsiny s rövid időkre.

GRÓF ZRÍNYI MIKLÓS.

1618—1664.

Zerinvári Gr. Zrínyi Miklós, e néven VII., az eredetileg Olaszországból származott s az Árpádok alatt már virágzott Brebiri grófok nemes-véréből, ősunokája a szigeti hősnek, fia György bánnak, ki 1626. Wallenstein boszujának áldozata lett, és Szécsi Katalinnak; 1618. máj. 1. született. Atyja halála után Pázmány gondoskodott az ő és öccse Péter neveléséről; 1630 óta Grácban, 1634 óta Nagyszombatban járatta a jezsuiták tanodáiba, 1636. évi májusban pedig Senkvicz y esztergami kanonok kíséretében, királyi engedelemmel, Olaszországba küldte világlátás és bővebbkiképzésök végett, honnan 1637-ben térvén vissza a testvérek, legott hadi pályára léptek. Miklós már korán annyira megkülönböztette magát hős tettek által, hogy még alig húsz éves, már kir. főlovászmester, légrádi és muraközi kapitány, Szala és Somogy főispánja, cs. kir. kamarás és tanácsosnak nevezteték. Mint ilyen többször megfenyítette volt már a kanizsai törököket, s Puchhaim

es. tábornok alatt Rákócit a Tisza mellett; midőn III. Ferdinánd 1646-ban a Morvában dülő svédek visszanyomása végett a társországok rendeit is szakolcai táborába idézvén, Zrínyi Miklós, saját költségén eltartott csapatával, a király segedelmére sietett, s ennek engedelmeből egy külön rohammal a svédeket megtámadván, kétszázat közölök levágott s ugyan ennyit fogva hozott a kir. táborba. Eként a király, szemtanuja Zrínyi vezéri erényének úgy, mint hősies bátorságának, miután Zrínyi, már akkor tábornok s a horvát hadak főkapitánya, újabban Batthányi Ádám dunántuli kapitánynyal s öcsese Zrínyi Péterrel egyesülvén, egy kisdud sereg élén kanizsai Ali basát véres ütközetben megverte, a Draskovics János nádorrá választatása által megürült dalmát-horvát bánsággal 1647. dec. 27-dikén Zrínyit ruházta fel, de ez, csak miután a báni seregek hátralevő zsoldjokat megkapták, iktattatá magát új méltóságába 1649. elején. A következő évben a török trónváltozás a portávali béke megújítását tevéen szükségessé, az új bán is azt a kanizsai basával Légrádon tartott fényes összejövetelben megkötötte, s 1651-ben a béke szárnyai alatt Zágrábban negyvennapos törvényszéket tartott. De az óhajtott béke nem sokáig tartott. Zrínyi hitvese gróf Draskovics Eusebia magtalanul meghalván, Zrínyi és ipa közt a nő jószágai felett fegyveres családi harc keletkezett, melyben Zrínyi győzedelmeskedvén, végre csak barátai közbenjárására engedett. A török sem nyugodott. Haszán kanizsai aga

engedelmet nyervén a budai vezértől Kis-Komárom elfoglalására, ez nem sikerült ugyan, de Zrínyi, visszaadandó a kölcsönt, Kosztanicát támadta meg, s kirohanó őrségét öt csatában egymás után véresen megnyomorította. Jelen volt, bár lázas beteg, Puchhaimmal a segesdi dúlásnál is, melylyel Kis-Komárom második megtámadtatása toroltatott meg; Petríniát ujabban megerősítette s hadakkal megrakta; és szemesen örködött a pogány minden mozdulatai felett. Másfelül tartománya s az országgyűlések ügyei foglalták el a béke idején. Az 1655-ki országgyűlésről haza térvén, a zágrábi püspök és gróf Erdődi nyugtalankodó jobbágyait lecsillapította, a következő évben néhány török zsákmányoló támadásokat visszavert; 1658-ban, midőn a Kanizsán támadt égésben a törökök minden hadi szerei megemésztettek, annak visszafoglalását vette célba, de attól a fennálló frígy tekintetéből a király által eltiltatott; 1661-ben egy kanizsai tetemes rabló csapatot megsemmisített, s e folytonosan zsákmányoló hadak fékezésére a Dráva és Mura összefolyásánál csodálatos serénységgel azon megerősített várpalotát építette fel, mely Új-Zríny vagy Zerinvár név alatt építőjére nézve oly szomorú nevezetességre jutott.

Bekövetkezett most az 1662-ki országgyűlés, melyen a cs. fővezér Montecuccoli ellen erdélyi viselkedéért feddő nyilatkozások törtévé, ez egy éles röpiratban magát védelmezve, a magyarokat, mint szerinte a hadtudományban járatlanokat, ily kérdé-

sekben illetékteleneknek bélyegezte. Nem tűrhette e pírító megrovást egy névtelen hazafi, s a hiu olasz dicsekvéseit és bántásait kemény cáfiratban visszatartotta, melynek szerzőjeül a közvélemény Zrínyi Miklóst kiáltotta ki. S ki lett volna más? Innen kétség kívül azon gyűlölség, melybe a bán a mindenható férfiúnál esett. Azalatt a folyvást szorgalmazott béke, melynek egyik, török részről követelt pontja Zerinvár lerontása volt, felbomlék. A nagyvezír nagy sereggel Magyarországhoz közelít, Zrínyi Varasdon a tartományok részére gyűlést tart, a horvátokat táborba hívja, a törököket a Szávánál, s majd, fel Magyarországra sietve, Buda környékén megveri, s miután, a tétlen Montecuccoli nem indulván tanácsán, Érsekújvár elveszett, ő az ellenséget a Csallóközben, Érsekújvárnál, Esztergamnál felkeresi és megveri; s midőn a fővezér reá nem volt bírható, hogy a foglalásai s pusztításaiból téli szállásaira vonuló nagyvezírnek legalább utóhadát támadja meg a vele hurcolt keresztyén foglyok kiszabadítására: Zrínyi elszakadt tőle, s maga nyugtalanítván azt több ízben, s a foglyok egy részét megmentvén, haza tért, hol Zerinvárt a török ostromhad ellen vitézül nem csak megóvta, de ezt saját falai alatt keményen megverte; a Stájerország ellen küldött harminc ezernyi török-tatár hadat pedig a Muránál visszanyomván, s Kanizsa vidékét folyvást nyugtalanítván, a horvátoknak és stájereknek egy időre nyugodalmat szerzett. Még itt gondolták őt a törökök, midőn ő már

egy, a Csallóközbe átlopúlni akaró, magyarba öltözött csapatjokat Óvárnál lekoncolt. Így fejezte be Zrínyi ez évet, s bár, nem öreá bízván a háboru vezérlete, annak fordulatot nem adhatott, de nála s öcsese nélkül nem volt győzödelem; s ő, hol mint védő, mint szabadító, hol ismét mint támadó, a hatalmas ellenségnek rettegtetője volt.

Beköszönt az 1664-dik év, dicsőségének utolsója. A hős nem nyughatott; tél közepén tervezett egy hadműveletet, mely a nagyvezírnek további járatát súlyosítsa. Közlötte Zrínyi I. Leopolddal szándékát, s ez a hadi tanács gúnyai s ellenzése dacára felhatalmazta őt. Tízezer magyar és horvát, bizodalommal eltelve, sietett a közönségesen szeretett hős zászlói alá; nevelte seregét néhány császári és birodalmi csapat is. Január közepén átmenvén a Murán, Berzencét és Babocsát megadásra kényszeríti, az ellenséget e várak vidékeiből kipusztítja, s így azokat százkilenc éves rabságokból kiszabadítja; a Szigetből kirohanó törököket megveri, Pécs városát megveszi, s míg Hohenlöhéra bízva a vár vívását, mely a föld fagya miatt nem sikerülhetett ugyan, de a törököket elfoglalta, ő maga, terve fő részének kivitelére sietve, a pozsegai törökök megszalasztása után az eszéki hidak felé rohog, melyekkel a nagy Szulimán a Dunát, Drávát s ennek egész kiáradási vidékét áthidalta, s azt tornyok és várdákkal megerősítette volt. Zrínyi e nagyszerű műveket huszonöt ezer emberrel megtámadja, az erősségeket lerontja, s a

hidakat, valamint az épületfákkal megrakott hajókat, az eszékiek sikeretlen lödözései közt felégeti. E nagyszerű stratégiai nyereségen kívül, mely szerint a törökök összeköttetései megnehezítették, az ellenség roppant veszteségeket szenvedett emberek, marhák, lőszerék és mindennemű zsákmányban, sok keresztyén visszanyerte szabadságát, a kanizsai törökség dolyfe megtöretett, a horvát és stájer részek biztosságot arattak. Ezután a pécsi sikeretlen ostromot megszüntetvén, a szigetieket újra megvervén és Segösdet megvevén, seregeit Zerinváratt pihenteti.

E téli hadjárat Európát bámulásra és hálára ragadta, a pápa köszönőlevéllel, a császár őt egész házával együtt római sz. birodalmi hercegi címmel tisztelte meg, de melyről a magyar hős szerényen lemondott; Stájerországban és Regensburgban processiókban hálálkodtak a győzödelmet adó istennek, mely utóbbi helyen abban maga a császár, a választó fejedelmek és főpapok vettek részt: a szultán Zrínyi megsemmisítését sürgette; Montecuccoli gúnyolódott; Zrínyi pedig rövid nyugvás után ismét Kanizsa megszállására készült: t. i. a Szerbiában levő nagyvezír gyors jöhetése a hidak elrontása által megakadályoztatott, a várparancsnok Zrínyi által megvesztegettetett, Esterházy Pál Kis-Komárom felől minden eleséget a vártól elvágott; s a stájerek a szükséges ostromszereket megajánlották. I. Leopold tehát a hős tervét helyben hagyta. De az ígért szom-

szédi segedelmek elmaradásával az ostromlás hosszassá válván, a nagyvezír, időt nyerve hídépítésre, nagy erővel megjelent Sziget alatt; a télen visszanyert várakat pedig a mieink elhagyván, a vezérek egyen kívül mind elvonulást sürgettek: s Zrínyi, ki nyílt mezőn kívánt a nagyvezírral megmérkőzni, kénytelenített engedni, és, mit élte egyik fő feladásaúl tűzött volt ki, elhagyatván mindenfelől, szíve égő fájdalomra félben szakasztva, seregét Zerinvárra visszavezetni. Ide követte már most a nagyvezír Zrínyit, Új-Zrínyt és a Muraközt meghódítani, és urát megsemmisíteni. Ez öszves erejével ismét nyílt mezőn, eldöntő ütközetben, kívánta a nagyvezírt megtámadni, de Montecuccoli, időközben a fővezérséget visszanyervén, Zerinvárból a magyar és horvát őrséget kiszedte, azt némi francia haddal rakatta meg, a török túlerő általi romlását nagy hada élén tétlenül nézte, s végre átvonulván a Murán, Zrínyinek, kedves vára földig rontatását látva, a Mura vizét kelle fedeznie. Nevelte a bán sérelmét az, hogy a szerencsés szentgocsárdi diadal után, mely a haza felszabadításának kezdete lehetett volna, saját a császárhoz intézett esdeklései s minden jó magyar óhajtása dacára, oly béke rögtönöztetett, mely meggyőzetetthöz, nem győzőhez illett.

Zrínyi tehát beteg lélekkel csáktornyai várába vonúlt, gyakori vadászattal üzven el kénytelen nyugodalma fájdalmait; de e nyugodalom nem tartott sokáig. November 18-dika 1664. azon gyászos nap,

melyen egyike a legnemesb és munkásabb hazafiaknak, a legnagyobb magyar vezérek és költőknek, vadászat közben egy vadkan áldozata lett, életének negyvenhatodik évében. Azon, idejében általános, gyanút, mintha irigyei által gyilkoltatott volna meg, nem csak öcsese Péternek saját előadása, de Bethlen Miklósé is, mint szemtanué, tökéletesen megcáfolják. Ily szomorúan végződött azon férfiú ragyogó pályája, kit — mint gróf Teleki Ferenc írja — életében minden jók szerettek, katonái, kiket mindig diadalmasan vezérlett, imádtak, a pápa képmásával, a spanyol király az aranygyap rendével, XIV. Lajos francia pairséggel, a bajor és württembergi fejedelmek „atya“ névvel tiszteltek meg. Fia Ádám, kit neki második hitvese Löblin Zsófia szült, 1691-ben Szalánkemén alatt esett el magtalanúl. Jeliséje: Sors bona, nihil aliud. Tollius Jakab hollandi tudós, ki 1660. év nyarán Zrínyinek sógora gróf Pötting kíséretében tíz napot töltött Csáktornyan, nem győzi e nagy ember nemes viseletét, műveltségét, nagylelkűségét, soknyelvűségét, úgy palotája fényét, melyet képek, könyvtár, régiséggyűjtemény, fegyvertár, műkertek stb díszesítettek, magasztalni.

Zrínyi kora ifjúságában üzte már a költészetet, melyet benne a szerelem költött fel. Azonban, úgy látszik, hogy azon kötet, mely Bécsben, Kosmerove Máténál 1651-ben adatott ki, s melynek kétségkívül a kiadásra ügyelő adta e címet: *Ádriai tengernek Sirénája gróf Zrínyi Miklós, a „Szigeti veszedelem“* mel-

lett csak későbbi elegyes költeményeit foglalja magában. Ez utóbbiak közt idyllek, énekek és epigrammák vannak. Új kiadások: Kazinczy Ferentől Pest, Trattner, 1817. két köt. 8r. az eredeti írásmód megtartásával; Székács Páltól Pest, Károlyi Istv. 1847. k8r. új írásmóddal és sok önkényes változtatásokkal; tölem kétszer az új „Nemzeti Könyvtár“ második folyamában Pest, 1853. 4r. új írásmóddal, de hű megtartásával az eredeti kiejtéstől; végre Greguss Ágosttól: Zrínyi Miklós Szigeti Veszedeleme, a mai nyelvhez alkalmazva s magyarázó név- és szótárral ellátva, 2 köt. Pest 1863 (gyémánt kiadás). Zrínyi mind képzelem és kedélyre, mind művészi alkotásra és előadásra nézve legkitünőbb költőink egyike a költészetet csak melleleg üzte, mint azt Előszavában ismételve hangsúlyozza, s egy versében is kiemeli, mondván:

Nem írom pennával,
Fekete tentával,
De szablyám élivel
Ellenség vérivel
Az én örök híremet.

Mindazonáltal érezte ő, befejezván remek művét, ennek magas becsét, s méltó büszkeséggel örvend általa kivívott halhatatlanságának:

Véghez vittem immár nagyhirű munkámat,
Melyet irigy üdö, sem tűz el nem bonthat,
Sem az ég haragja, sem vas el nem ronthat,
Sem az nagy ellenség, Irigység, nem árthat.

És mikor az a nap eljün, mely testemen
Csak uralkodhatik: fogyjon el éltemen
Hatalma: *magamnak ugyan nagyobb részem*
Hordoztatik széllel az magas egeken!

Prózai írásai, melyek mind hadtudományi tartalmúak, s őt ép oly nagy és tudós stratégának, embernek és hazafinak, mint nagy írónak tüntetik fel, egyet kivéve, először Kazinczy Gábor által adattak ki a „Nemzeti Könyvtár“ említett kötetében 1853. 4r.

I. Az elegyes költemények közül.

1. Arianna¹ sírása.

1. Ádria tengernek fönforgó habjai
Valyon oly nagyok-é mint szemem árjai?
Valyon oly nagyok-é Mongyibél² lángjai
Mint égő szüvemnek lángos hatalmai?

2. En éjjel, én nappal keserven³ ohajtok,
Miként fülemile vér s tajtékot hányok;
De nagy nyavalyámbul gyógyúlni nem tudok,
Sőt sebben, sőt kínban újúlton újúlok.

3. Nagy sebet mert csinált Cupídó szüvemben,
Kinek orvossága nincs diktamusfüben⁴;
Mint egek forognak örök környületben,
Úgy bűm, úgy bánatom forog örökségben.

4. Én Márst énekelek haragos fegyverrel,
Kínzó szerelmemet hogy felejtsem evel;
Másfelől kis isten megkerül fegyverrel,
Harcol, vagdalkozik lángozó szüvemmel.

1 Helyesben Ariadne. Ennek mythosa ismeretes.

2 Monte Gibello, az Aetnának népies neve.

3 Keservesen.

4 Helyesben: dictamnus, ezerjófű, melyet a régiek csodálatos gyógyító erővel bírónak képzeltek. Így gyógyította meg Virgílnél Japis a nyíftól sértett Aeneast anyjától Venüstől szerzett ezerjófűvel stb.

5. Két nagy hareban meggyőzött immár engemet,
 És midőn sokáig hurcolna engemet,
 Ilyen nehéz okkal nékem kegyelmezett,
 Hogy írjam Theseus nagy hitetlenségét.

6. Bizony nagy büntetés, mert én inkább írnam
 Miképpen árult el engem szép Violám,
 Mennyi sok óhajtást érte heában
 Sűrű fölyhők közzé szélnek bocsátottam.

7. Mennyiszer könyvemmel ezt az sebes Drávát
 Árasztottam, s neveltem haragos árját;
 Most is könyveimtül forgó örvényt forgat,
 És maga magában neveli haragját.

8. És ezt mind érte, és mind csak heában;
 Heában fáradtam magas Parnassusban,
 S ott érte fejemet ágoztam laurusban¹;
 De szelet fogtam, pénzt gyűjtöttem álmomban.

9. Ah háládatlan! és nem hajt meg én kínom,
 Kiben éjjel nappal úntalan kínlódom!
 Nem hajt meg szép versem s utánad járásom,
 Égő tüzem, árvizem, sok sóhajtásom!

10. Halljad meg most Theseus hitetlenségét,
 És annak magadra vegyed az értelmét;
 Halljad Ariannának siralmas versét,
 S nagyobbnek véljed háládatlan éltedet.

11. Tebrus vize mentiben szép Arianna
 Nyugszik vala hegyessen felvont sátorba;
 Mert Cupidó örömet mutat álmába,
 Azt tudja hogy Theseus fekszik ágyába.

12. De fülemilének ékes szólásával
 Felzöndült elméje igen gyorsasággal;
 Felnyitja szép szemét, látja hogy szép hajnal
 Röpdözve előljün harmatos szárnyával.

---

¹ Laurusból vett ággal.

13. Ölelni kívánván Theseus életét,
Gyöngén tapogatva viszi ágyba kezét,
De semmit nem talál, csak az üres helyét,
Meghidegült ágyát, és hitetlen jelét.

14. Akkor mintha mennykű szörnyű szelletivel
Esztelenítette volna keménységgel,
Sokáig nem szólal, mert szava elmével
Maga jüvendőjére röpült vala el.

15. Mindazáltal azonnal elméje megtér,
Mihent az szüvérül eloszlek fojtó vér;
Ő meztelenen is sátorbul futni mér,
Körül-körül keresi és ismét betér.

16. Üti fejr melvét, szaggatja szép haját:
Theseus! Theseus! nagy erővel kiált;
Kifut Tebruspartra, honn maga folyását
Tengerben adóul önti, hamarságát.

17. Ott széles tengeren szemét megforgatja,
Az partot üressen emberektül látja,
Es semminek másnak szavát nem hallhatja,
Csak szép Alcyonnak¹, mint társát siratja.

18. Echo is bánattal szól Ariannának,
Csinál öregbülést választtal² bújának;
Mert ha ő panaszol, szól az küszikláknak,
Echo bús választtal nevet bánatjának.

19. De ő az sötétben hajót messzi látja,
Dagadt vitorlái hogy könnyű szél hajtja,
Theseus! Theseus! ismétlen kiáltja;
Amaz ütet nem hallja s nem is hallhatja.

20. Int, és visszahíja gyöngé kezeivel,
De az hajót viszi szél nagy sebességgel,
Arianna késéri végig szemeivel,
Míg hajó szeme előtt tengeren tűnt el.

¹ Azaz Alcyonénak, ki férje utáni kétségében a tengerbe ugorván, evvel együtt
Thetis által jégmadárrá változtatott.

² Válasz, válaszsza.

21. Akkor oztán szaggatja aranyos haját,
Körömszeli körmével kegyes orcáját.
Nem messzi megszemlélt egy magas kűsziklát,
Rá hág, és tengernek így kezdi panasztát :

22. „Jaj szerencsétlen én, jaj én boldogtalan!
Mint esalám magamat Cupidó hatalmán.
Kit Hesperus adott, Lucifer or módján
Ellopta, elragadta tülem hamarján.

23. De nem ragadt el senki, Theseus, téged,
Csak az te mondhatatlan hitetlenséged.
Honn¹ esküdt szerelmed? honn van igaz hited?
Talán vitorládval szélnek eresztetted?

24. Te hitetlenséged viszen oly hirtelen,
És nem ez gyöngé szél, ki röpül tengeren.
Eredj, eredj, Theseus, eredj hitetlen,
Az én lelkemet is viszed te fenyődben²!

25. De ha hajód lelkemet veled hordozza,
Miért halandóját magával nem hozza?
Nem oly nehéz, elhidd, ez az Arianna,
Hogy te hajód ötet is el nem bírhatná.

26. Elmentél, kegyetlen, elmentél mint gyors szél,
És engem bús örökös gyászban kevertél;
Sőt örök halálban engem eltemettél,
Hitrontó, engem vesztő, keményebb érenél.

27. Bízol, országodban hogy mensz triumphussal,
Aval az kegyetlen holt Minotaurussal;
De ha ki fog kérdeni, győzted mi móddal?
Tagadsz-e: Arianna okosságával.

28. Micsodás látatja lesz vitézségednek,
Hogy aztot elhigyjék idegen emberek!,
Nem tulajdonítja senki ezt kezédnek,
Hanem Arianna esztelen szüvének.

¹ Hol?

² Azaz fenyőfa hajódban.

29. Ki fogja mondani hogy labyrinthusból
Az magad eszével kijöttél, halálból?
Sok száz mind okosabb, mind vitézebb abból
Ki nem tudott jünni, csalárdos fogságbul.

30. Ah! mert Arianna adá ezt tenéked,
A ő cérnájával magadat vezettetd.
Ihon mint fizet most nagy hitetlenséged;
Prédáú! vadhelynek hagyál, és tengernek.

31. Miért nékem nem hagysz cérnát és tanácsot,
Ki után láthassam egyszer ez világot!
Ah, miért nem csaptad nyakamban az kardot!
Csináltad volna meg előbb az koporsót.

32. De több triumphust is számlálnál házodban,
Ha az Ariannát elvinnéd hajódban,
Oztán ott hirdetnéd szélel országodban:
Egy leányzót megcsalál hamisságodban.

33. De nézd meg kívül futsz és ki előtt szaladsz,
Nézd meg hitetlenséged miatt mit csinálsz!
Ki néked életet, annak te halált adsz,
Én labyrinthusból, te nagy fogságban hagysz.

34. Eredj, eredj, hitetlen, szelek szárnyával,
Istennek haragja nagyobb hamarsággal
Elsiet utánnad és eljün károddal,
Mert nevekre esküdtél nagy hazugsággal.

35. De talán azt tudod, istenek megboltak,
Melyek Enceladust küvel borították,
Prometheust kányákkal elszaggattatták,
Azkik Salmon¹ királyt föld alá rontották?

36. Vagy kik Atlást fordíták nagy kűsziklára,
Lykáont rútvadra, Aktaeont szarvasra,
Atréust, Therodatmant mérges sárkányra,
Hekubát ebbé, Scyllát ugató habra?

---

¹ Salmoneust érti, az elisi királyt, kit Zeus azon nagyralátásaért, mely szerint mennydörgést és villámot akart eszközölni, az alvilágba taszított.

37. Sem siet sem késik haragja istennek,
Mert örvényes habbá teheti könyvemet,
Szélvészszé fordítja sóhajtó kedvemet,
Én bánatimmal elburítnak tégedet.“

2. Feszületre.

1. Sírtál már eleget lám Ariannáért,
Fogyattad könyvedet csak egy Violáért,
Csak meg nem változtál, mint Biblis, semmiért,
Édes Músám, füért s rothadó eszközéért.

2. Híd ki most magadbul könyvedet nagy okért,
Áraszsz kataraktát szemedbül méltóért ;
Azért ki köröszfán függött bűneidért,
Azki istened volt, megholt váltságodért.

3. Hogy nézhetsz emberre, ember teremtője ?
Így téged megcsúfolt ő hitetlensége,
Annyi sok vett jókért, mint tenger fővenye,
Mint latrot, mint tolvajt, feszíte körösztre.

4. Onnan is mutattad : igaz juhász voltál,
Vesztett nyájod után magasrul vigyáztál,
Atyádnak vétkekért sokat imádkoztál,
És elfelejtkezni vétkünkrül akartál.

5. Virágzott tested is halálos sebektül,
Ázott az szemed is igen bőv könyvektül,
Szájad megkeserült az mérges ecettül,
Bajt víttál, hareoltál halállal vitézül.

6. Vitézek istene, te függsz az körösztfán,
Ki győzedelmes vagy, s ezer sereged van.
Hunn karod, fegyvered ? hunn vitézséged van ?
Hunn van angyali kar ? hunn istenséged van ?

7. Héj, mert te ezeket mind fottig letetted,
Egy hatalmat, nagy istenségedet ;
Az emberi testet magadra fölvetted,
Azért hogy hullathasd érettünk véredet.

8. Azért hogy poklokban láttad merültünk volt,
Azért hogy mi lölkünk örökségre megholt,
Szállottál le égből, az hunn lakásod volt,
Függöttél körösztfán, az kin tested megholt.

9. Oh te nagy Jehova, kegyelem forrása,
Kegyelmes Éloim, nagy istennek fia,
Seregek istene, zsidóknak királya,
Alpha és omega, és jók bizodalma!

10. Látod, mi érdemünk mint küvön hangyanyom,
Sok bűnünk peniglen mint levél az fákon,
Mint örvény tengeren, és fővény az parton,
És mennyi madár jár levegőben szárnyon.

11. De mind ezeknél is nagyobb te kegyelmed,
Annak vége nincsen, s azért bízunk benned.
Mi hasznod féreggel néked törvényközned,
Hatalmot mutatnod, és ránk fegyverkezned?

12. Száraz polyva ellen, azkit szél elhordoz,
Mutatod erődöt, ha ránk haragot hozsz.
Nem illik az harag, uram, irgalmadhoz;
Nagyobb dicsőséget benne kegyelem hoz.

13. Uram, nem miértünk, sem mi érdemünkért
Hanem kegyelmezz meg magad irgalmáért!
Ne légyen heában hogy fiad ontott vért
Körösztfán miértünk, az mi váltságunkért!

II. A Zrínyiászból.

1. Siklós alatt.

III. 28—40. vsz.

28. Így beszélnek ketten: azonban egy legény
Aranyas bőr szofrát¹ földre leterítvén,
Két szép bársony vánkost az szofra mellé tén,
Szerecsen tésztával sátort megfüstölvén.

¹ „Asztal, különösen a szövött anyag, melyet behajtanak, és kiterítve asztal gyanánt használnak a törökök.“ Repicky.

29. Vánkosokra ketten ottan leülének,
Egymás közt sok dologról beszélgetének,
Kávét kicsin finsánból hörpölgetének,
Oztán azután vacsorát is evének.

30. De az étel után egy szép török gyermek
Ura hagyásából az házba belépék,
Szép gyöngyházos tassán ¹ kezében tündöklük,
Fejét betekerte gyenge patyolatvég.

31. Az egyik válláról szép bársony kaftánját
Lebocsátá, kezdé igazgatni kobzát;
Ablak felé üle öszvehajtván lábát,
Így kobza szavával nyitá hangos torkát:

32. „Miért panaszkodjam, Szerencse, ellened,
Ha bővited mindennap én örömemet?
Nem szakadsz el tülem, azmint nagyon híred,
Hogy állhatatlanságban van minden kedved.

33. Kikeletkor áldasz az szép zöld erdővel,
Szerelmes fülemile éneklésével,
Égi madaraknak sok külömbségével,
Víz-lassu-zúgással, széllengedézzel.

34. Nem irigyled nékem az én egyesemet;
Inkább hozzá segítsz, szeressen engemet;
Soha el nem vészed az én víg kedvemet,
Neveled óránként gyönyörűségemet.

35. Adsz nyáron nyugovást és szép csendeszséget,
Szép cyprus-árnyékokat, hűvös szeleket,
Gyöngye tüvel varrott szép sátorernyőket,
Szomjuság-megoltó jó szagos vizeket.

36. Őszszel sok gyümölcsessel, citrommal, turuncsesal ²
Ajándékozsz bőven, szép pomagránáttal;
Erdőn vadat nem hadsz, mert nékem azokkal
Bőven kedveskedel, és jó madarakkal.

¹ Tálca.

² Gránátalma.

37. De télen, azmikor minden panaszkodik,
Akkor az én szívem inkább gyönyörködik.
Erős fergetegen szívem nem aggódik,
Mert szép lángos tűznél testem melegedik.

38. És vagyon császáromnál nagy tisztességem,
Mindenek között vagyon nagy böcsületem ;
El nem fogyhat soha az én sok értékem,
Van jó lovam, éles szablyám, szép szerelmem.

39. De kötve vagy, Szerencse, az én lábomhoz,
Mert elfuttál volna eddig gonoszomhoz
Ha volnál szabadon ; de rám gonoszt nem hozsz,
Mert kötve vagy, Szerencse, az én lábomhoz. “

40. Így szóla az gyermek . . .

2. Zrínyi és fia.

V. 76—96.

76. Elvégezvén levelét, bepecsételé,
Oztán fiát Györgyöt szépen megölelé.
Okossan röviden neki így beszéle :
Az gyermek atyja szavát igen fülelé.

77. „Fiam, én utolszor most látlak tégedet,
És azért is áldom az én istenemet,
Hogy hallanod hatta végső beszédemet ;
Halld meg, fiam, kérlek, az én intésemet.

78. Ihon uraságban hagylak én tégedet,
Karddal bővítettem az te értékedet ;
Mindened lesz : tanulj isteni félelmet,
Isten megneveli minden szerencsédet.

79. Tanulj éntülem is nehéz vitézséget,
Tanulj fáradságot s hazádhoz hűséget,
Tanulj tülem jószágos cselekedetet¹,
Mástól pedig szerencsét s annak gyümölcsét.

¹ Virtust, erényt

80. Én már éltem eleget, láttam gonoszt s jót,
Már meg is úntam heábanvalóságot :
Mert láttam mindenkor : kit az világ adott
Egy kézzel, kettővel mindjárt visszarántott.

81. Nem láttam semmi jót, kiben megnyughatnám,
Nem találtam nyugovást, kiben bizhatnám :
Csak neked, Jehóva, azmikor szolgáltam,
Akkor megelégedtem és megnyugodtam.

82. Fiam, annak szolgálj és járj azon úton,
Kit fia istennek rendelt ez világon :
Ez ád néked erőt az török pogányon,
Ez ád jó szerencsét ezen ez világon.

83. Oztán emlékezzél az én sok próbámról,
Ne légy, mint elfajzott galamb kemény sastul.
Karddal te keressed híredet pogánytul ;
Mondhassák : igazán fajzottál Zrínitül.

84. Én égben az istent imádom éretted,
Hogy bővítse mindenkor az te erődet ;
Adjja hogy szolgálhass néki kedve szerint,
És hogy sok üdőre mennyben láss engemet.

85. Ezt a leveletem vidd gyorsan királyhoz,
Tudhasson idején készülni az hadhoz,
És nyúlni jó móddal az ország dolgához,
Mert sietséggel jön Szulimán az várhoz.“

86. „Kemény szívű atyám, mit kegyetlenkedel ? —
Így iffjú Zríni az nagy bánnak felel : —
Engemet magadtul kergetni akarsz el,
Hogy tüled elváljak örökös üdővel ?

87. Nem így : fia sasnak, én igaz sas lészek,
Hanem elfajzott veszteni való kölök,
Ha én halál előtt oly igen félemlék,
Kit víg szüvel keressz, én aztot kerüljek ?

88. Valamely szerencsét rendel isten néked,
Méltó, hogy ugyanaz hordozzon engemet ;
Bújasommal ne gyaláztasd nagy nevedet :
De kinek tartsam hát megúnt életemet ?

89. Ez-é az vitézség kire tanítsz engem,
Hogy az első próbám elbújásom legyen,
Nagy atyának rossz fiát minden nevéssen?
Ah, ne adja aztot az jó isten érnem!

90. Uram, vagy engemet hagyj meg itt magaddal,
Vagy hogy végzzem életemet magam kardjával!
Elfogyjon Zrini név előbb nagy csudával,
Hogysem csak egyik is éljen gyalázattal.“

91. De atyja így felele okos elmével:
„Oh nagy szívű gyermek, s teli bölcseséggel!
Mennyire bővölködöl te keménységgel,
Annyira tüzedet illik oltanom el.

92. Édes tisztességnek az ő gondolatja,
S némely magát örömet avál csalatja:
Kevés ki igazán ezt alkolmaztatja,
Azki jót jó hírrel öszvecsinálhatja:

93. Elragadt tégedet vakmerő bátorság,
Mint széltül hajtatik az ingadozó ág.
Lészen oly üdő is hogy benned vidámság
Úgy fog tündöklenni mint kertben szép virág.

94. Nem jó üdötlenül virágot szaggatni,
Nem dicséretes néked halált kivánni:
Most mikor senkinek nem tudnál használni
Haláloddal, tartozol élni s szolgálni.

95. Nem mienk az lélek, hanem az istené;
Te fogsz-é kedvedre sáfárkodni véle?
Tarts meg, fiam, magadat nagyobb szükségre,
S szegény romlott hazánkknak jobb üdejére.

96. Szükség, hogy én itten végezzem napomat,
Mert isten rendelte itt végső órámat.
Most utolszor mutatnom kell mivoltomat:
Kövessed, mikor kell, te is nagy próbámat.“

3. Török követség.

VI. 1—51.

1. Szulimán Harsánhoz már érkezett vala.
Harmadnap táborát ott megnyugasztalá.
Onnan követeket magátul bocsáta,
Kik menjenek Zrínihez Szigetvárába.

2. Halul bég volt neve az egyik követnek,
Ez fia volt kajeri gondviselőnek,
Mondom, Orchanusnak, Mahomet vérének,
Mely Egyiptom pusztán Szinántul öleték.

3. Vala igen okos Halul bég beszédben,
Oly szépen folyt szava mintha kevert mézben
Volna, s az másíknál magát csendesebben
Viselte is magát, és sokkal bölcsebben.

4. Az másik Demirhám volt Arábiából;
De tetszik mint egy vad pusztá Líbyából.
Vakmerő, kegyetlen nem lehet ily sohul;
Minden igazságát veti csak szablyából.

5. Ennél vadabbat az föld nem teremhetne,
Bárha újabb boszuval óriást szülne,
Azki az nagy egekre hegyekkel lúne;
De mégis vadabb Demirhámnál nem lenne.

6. Ez szerecsen hadnak kapitánya vala,
Ötödik részének, s igen erős vala,
Ezt csak ijesztésül császár küldte vala,
Mert az követséghez ő semmit nem tudá.

7. No ezek Szigetvárhoz elindulának.
Mikor oztán kapuhoz közel jutának,
Egy ágyu-lövésnyire ők leszállának,
Fegyvert szolgálíknál ottan elhagyanak.

8. Zríni öszvehívá mind az vitézeket,
Mert már régen hallotta az követeket;
Piacon hallgatá meg az követeket;
Maga körül állítá az vitézeket.

9. Demirhám nem igen böcsüllé meg őket,
Mintha nem gondolna látni vitézeket ;
De Halul mellyére tevé az két kezét,
Alázatossággal monda, hajtván fejét :

10. „Oh Jézus hitin valóknak szép csillaga,
Oh, ily vitézeknek érdemes hadnagya,
Egyedül! mely ország próbádat nem tudja?
Mely világrész vitézségedet tagadja ?

11. Hon az meleg hajnal pirossan feltetszik,
Hon az sötét estve tengerbe enyészik,
Hon az éjszaktenger magában küszködik,
Híred mindenütt van, s mint nap úgy tündöklük.

12. Csudául mi halljuk nagy vitézségedet
Mindnyájan, urunk is az te jó híredet
Szereti hallani, cselekedetedet,
Szeret magadat is, ha nem is hitedet.

13. Ilyen méltó oktul ő megindéttatott,
Hogy küldjön általunk neked barátságot,
S hogy ebben láthasson ő állandóságot,
Izent néked tülünk képes¹ kívánságot.

14. Ű kívánsága ez : Ez várat kezében
Adjad, és ne bízzál nagy keménységemben :
Haszontalan harag, azki nincs erőben ;
Esztelen ki kíván azmi lehetetlen.

15. Császár nem kívánja az te szép váradat,
Hogy aval nevelje maga gazdagságát ;
Mert az ki világnak bírja nagy határát,
Nem kívánhat szüve kübül egy kis váradat.

16. De tudnod kell neked az mi fátumunkat,
Az istennek elszánt igaz akarátját ;
Minekünk ő adja az szép arany almát,
Meg is fényeséti mint napot holdunkat.

¹ Helyes, illő, elfogadható.

17. Azért az hatalmas szultán megindúlt mast,
Isten akaratját viszi végbe bizvást.
Ne adja isten azt hogy te meggondolhasd,
Hogy te isten kedvét kézzel megtartóztasd.

18. Oh boldog böles Thamma, Kazul Bas nagy ura¹,
Békeséget császártul mert kérni tuda,
Idején s eszessen magát megalázta,
Mostan nagy Perzsiát békeségben bírja.

19. Lusitánusokat tartom okossaknak,
Mert az fátum ellen lám ők nem harcolnak.
Lám az francúzok is boldogságban vannak,
Te pedig hanyad része lehetsz azoknak ?

20. Ha böles vagy, szükségbül tehetsz magadnak jót,
Nagyobbtul magadra nem csinálsz haragot,
Alázd meg magadat, add meg ezt az várat,
Melyet semmiképpen többől² meg nem tarthatsz.

21. Nem kérettetik tüled ingyen ez az vár;
Hol nagy haszon vagyon, nem látszik kicsiny kár :
Valamit te kérhetsz, azt Szulimán császár
Örömet engedí, elhigyled nekem bár.

22. Vezérséget tüle kérj, hogyha nem hiszed,
De tudom, hitünkre nem vonz az te szüved.
Megbocsásd, így szólok, mert keresztyéneket
Minden tartja tormába esett féregnek.

23. Kérj hát tüle sok pénzt és gazdag kincseket,
Nem találsz őbenne semmi fősvénységet ;
Avagy kérjed tüle ez várat, Szigetet,
Hogyha te ok nélkül oly igen szereted.

24. Elhittem, tetüled aztot ő sem tiltja ;
De uraság jeléért most azt kívánja,
Hogy hada bejüjjön, s valamely hadnagya
Aztot te kezedben hagyásából adja.

1 Értsd : Thamasp, perzsa sakk

2 Többé.

25. Különben, jó Zríni, hogyha cselekeszel,
Váradat s szolgálodat bizony vesztet el;
De semmi ez, életed az jó híreddel
Szigetvár hamujában temetődik el.

26. Talán van, ki biztat téged, füst azokkal
Kever jó híredet belé családsággal:
De az léssen első ki szegényvallással
Szükségnek idején elárul futással.

27. Csiklandós szók ezek, és mind esztelenek!
Ki fogja tartani aztot vitézségnek,
Egynéhány hogy állott ellent százezernek:
Minden fogja nevezni vakmerőségnek.

28. Talán esküvésed tartóztat tégedet,
Kit német császárnak békességben tetted?
De lelkiesméret mostan mentté tehet.
Senki nem tartozik tenni lehetetlent.

29. Bízol-é németben, te okos horvát bán,
Hogy hamar segítséget küld néked talán?
Német, mely tégedet a föld alatt kíván
Lenni, segítséget hoz kárával talán?

30. Ki nem esmérheti német barátságát?
Leginkább magyarhoz gonosz akaratját?
Hogy gyűlöli német az magyar katonát,
Ha akarod, adok neked ezer példát.

31. De bár az úgy legyen, eljűjön az német:
Rákháton tinéktek hoz ő segítséget:
Elvesztitek akkor kedves éltetőket,
S ők török kezében találják Szigetet.

32. Uram, hogy én néked megmondjam egy szóval,
Nagy dolgokat kis üdőben te csinálál,
Országos hadakat vesztéig rontottál,
Küvárákat vettél, és el is bontottál.

33. Van már legmagasabban az te jó híred;
Ninesen már hely, ahová feljebb vihessed:

Csak azon mesterkedjél hogy azt örizzed,
Arról síkos helyről, hol van, el ne ejtsed.

34. Futnod már kell néked szerenese próbáját,
Azki szakaszthatja jó hirednek nyakát.
Futnod, uram, néked kell méltán az hadat,
Azki minden órán különben változhat.

35. Ne légyen fejedben az a bizodalom,
Hogy azkit egyenként te meggyőztél harcon,
Meggyőzhesd te mostan hol vannak minnyájan,
Mely isten rendibül várad alatt vagyon.

36. Ezt szultán Szulimán, mivel szeret téged,
Izente általunk, vitéz Zríni, néked,
Ihol jün maga is: egy millió népet
Hoz el romlásodra, ha szavát megveted.“

37. Itt hallgata Halul. És esék zсібolygás
Az erős vitézek közt, és zúgolódás.
Jól esméri Halul, hogy nekik unalmas
Az ilyen követség és az vár-megadás.

38. Horvát bán megnézé az sok jó vitézét,
Oztán követekre fordítá az szemét ;
Mindnyájan hallgatnak, várják bán tetszését ;
Ő nagy méltósággal elkezdé beszédét :

39. „Jó követ, okossan nekünk megbeszéléd,
Lágyon s haraggal is urad követségét.
Szép szóval kitevéd urad szeretetét,
Kit mihozzánk hordoz, és az ő jó kedvét.

40. Csudáлом ; mert azon én nem igyekeztem,
Hogy ti esászártoknál kegyelmem lehessen ;
Sőt ártottam néki kis tehetségemben,
Valahol lehetett, és minden erőmben.

41. Barátságomról is röviden felelek :
Soha töröknek barátja nem lehetek
Valameddig látom : ő árt keresztyénnek ;
Barátság, ártalom öszve nem férhetnek.

42. De ha barátságomat császár kívánja,
Maglehet: magyarét mert visszaadhatja,
Se más keresztyénét oztán ne kívánja;
Így talán lehetek önéki barátja.

43. Hol pengig Szigetvárat nevével kéred:
Jó követ, tudnod kell azmit mondok neked:
Hogy Zríni ezekkel már sokat szenvedett,
Gonoszt, veszedelmet, hideget s meleget,

44. Azért, hogy istennél nyerhessünk kegyelmet:
Azért nem gondolunk vesztenünk éltünket,
Sok kincset, gazdagságot, és mindenünket,
És ez elmulandó világi hírünket.

45. Hát ne apolgasson bár császár ezekkel,
Azkit mi világnak hagyunk nagy örömmel:
Ha szónkat nem hiszi, jüjjön ránk erővel,
Meglátja, mit tehet az, ki van istennel.

46. De ha büneinkért az isten bennünket
Mégvér, s kezetekbe adja életünket:
Meghalunk örömet. De ti elvesztünet
Nem fogjátok nevetni, s keresztyénet.

47. Mi sem irigyeljük akkor élteteket,
Elhagyjuk örömet mennyekért Szigetet.
Vidd meg császárodnak az én beszédemet;
Meglátja Szulimán Zríni is mit tehet.“

48. Nem türheti Demirhám Zríni beszédét,
Mert az kemény válasz általverte szüvét,
Mond: „„oh te, ki megveded had veszedelmét,
S gondolod üstökön fogtad az Szerencsét:

49. Ihon had s békesség az én kebelemben,
Most válaszs magadnak, még tart az üdődben:
Mert én nem érthetem, kerülő beszédben
Csavarogsz, s válogatsz hadban békességben.““

50. Ilyen szókra seregek megzöndülének,
Nem várják választját hatalmas Zríninek:

„Fegyvert! fegyvert: kiáltnak az követeknek,
Fegyverrel, nem szóval, kell veszni Szigetnek.“

51. „Hát halálos fegyverre hílak bennetek,
Felele Demirhám: mert látom éltetek
Unalmas.“ Oly hanggal mondá meg ezeket,
Mintha Jánus temploma most nyílt volna meg.

4. Deli Vid hitvese.

XIII. 1—30.

1. Isten az embernek vezérli ő dolgát,
Isten megjegyezte mindennek határát,
De senki ne gondolja általhágását.
Ne is félje, míg nem ér oda, romlását.

2. Hány harcokon forgott bán, és hány veszélyen
De őrző angyala megtartá ezekben.
Az ő órája is eljün, ki messzebben
Nem lehet, vitézül kell meghalni ebben.

3. Deli Vid török közt ellenségképpen járt,
Ezerek között is soha nem vallott kárt;
Előtte mellette Halál sokat kaszált,
Ötet elkerülte, vagy hogy rá nem talált.

4. Sok száz ezer török járt most körülötte,
Sok van az táborban azki esmerhetné;
De isten szemeknek az fényét elvette,
Azért senki ütet Vidának nem vélte.

5. De néki is eljün az maga órája,
Melynél tovább életét el nem vonhatja;
Bizvást török tábort és bátran járhatja,
Mert senki életét addig nem ronthatja.

6. Deli Vidnak vala egy szép felesége;
Ez asszonyok közzül csak maradt Szigetbe.
Szébb vala mindeneknél az ő szépsége,
De még azon fölül urához hűsége.

7. Török leány vala : de Vid hatalommal
Elhozá egy várbul nagy erős harecal.
Haissennek híják vala török szóval,
Köröszttség megáldá de most Barbálával.

8. És mikor heában várta volna urát,
Sok könyvvvel áztatván társa üres ágyát,
Nem tudja, életben van-é, vitéz urát,
Vagy hogy török miatt szenvedett szép halált.

9. Száll Márs ő szüvében, s nem mint más sírással
Vagy nyomorúlt főske hosszú jajgatással
Csak óhajtva társát; hanem bátorsággal
Fegyverezi magát ura páncérával.

10. Páncérát, fegyverét magára fölveszi,
Uranak jó kardját oldalára teszi,
Jó lóra felugrik, kopját kézben veszi,
Haját és szép fejét fátyollal tekeri.

11. És így török formán Szigetbül kimégyen;
Táborban mindennel szól csak török nyelven;
Imide amoda jár minden szegletben,
Hogyha vitéz urát vehetné eszében.

12. Az tulsó részére tábornak megy vala,
Ottan egy nagy szerecsent elöltalála;
Örömet száguldna, de nem mehet lova,
Mert az nagy testével lovát elfárosztá.

13. Látja okos asszony ennek sietését,
Gondolja hogy nem árt kérdezni menését,
Megállítja azért szép szóval szerecsent,
Kérdezi : micsodás hírt viszen hirtelen.

14. Amaz penig néki felel siettében :
„Ne tartóztass, kérlek, engem menésemben;
Viszek hírt császárnak, kiért életemben
Úrrá leszek, de kérlek hagyj békességben.“

15. „Mondd meg énnékem is, az asszony így monda :
Hiszen nem lehetek én semmi károdra.“

Felel az szerecsen: „Amott egy sátorba
Deli Vid aluszik török ruházatba.“

16. Mikor Deli Vidot említi az pogány,
Gondold, mi változás volt asszony orcáján.
De fél hogy szerecsen hírt viszen udvarban,
Utánna fut, s eléri három ugrásban.

17. Kopjával nyeregbül messzi kitaszítá,
Gyorsan szablyájával az fejét elvágá,
Jó lovára ismég mint evét fölugra,
De gyorsan sok török sieté utánna.

18. Mert kiáltás támad és nagy zenebona,
Azért minden török futó után futa ;
S tovább nem szaladhat az szegény Barbara,
Mert egy goromba kéz lórul letaszítá.

19. Ezer környülfogta. Kérdik : honnan légyen
S szerecsen halálának mi oka légyen ?
Ő szegény nem szólhat ; nem tudja mit tégyen,
Hazudja Alkairban¹ lakása légyen.

20. „Ottan egy bátyámat szerecsen megölte,
És én szemeimet eddig elkerülte.“
Gyorsan talál pártot azki fog mellette,
Szép asszony mert lágyíta mindent szépsége.

21. Ki mondja hogy jól tett, ki az béghez huzza ;
De ily kiáltástól Vid nem messzi vala,
Azért gyorsan ugrék ő jó Karabulra,
Ő is megyen vala az nagy kiáltásra.

22. Hát mikor oda megy, látja gyöngé társát,
Hallja is fülével keserves sírását :
Gondold meg az ő mondhatatlan bánatját,
Mégis nagy okossan messzirül így kiált:

23. „Vitézek, álljatok! mert ez az én szolgám,
Immár sok nap lopta el fegyverem, lovam,
Az egész táborban utánna bujdosztam.
Adjátok kezemben, az én birtokomban.“

¹ Kairó.

24. Azonban egy kadia¹ oda érkezett,
Az kitül lén az Vidnak ilyen felelet:
„Ehez bizonyosság kell, s álljon törvényszéket;
Törvény is el nem veszi el az tiedet.“

25. Elbúsúl Deli Vid és ugrik haragban,
Kiált: „Pogány ebek, nem elégszem abban:
Törvény és igazság vagyon én szablyámban.“
Ezután ketté vág Malkuchot derékban;

26. Abelt és Izmailt leteríté földre;
Kadiának fejét függeszti két részre,
Abaza lelkének utat nyit mellyére,
Jakult lefekteti örökös helyére.

27. Ejuz tartja vala ő szép feleségét,
De Deli Vid kardja ketté vágá testét:
Ottan megragadja kezén szerelmesét,
Jó lovára veszi és kimenni siet.

28. Karabul, mint madár, nem nyom nyomot földön,
De mint süvötő nyíl megy olyan sebesen.
Ő futhatott volna által az tengeren,
S nem esmerszett volna hogy van az körmén.

29. Látják az törökök: Szigetbe szép prédát
Viszi futó lován, s megesmerik Vidát;
Heában utánna futtatják lovakat,
Mert mint az könnyű köd eltünteti magát.

30. Szigetben örömmel Zríni befogadá,
Mert immár azelőtt ő megholtnak tartá,
Vid török dolgait igen megtanulá,
Melyeket urának eleiben ada.

5. Zrínyi halála.

XV. ének.

1. Bán végső óráját közelgetni látja.
Az egész seregét csoportba hivatja,
Azokat is azkik mentek volt az harera.
Kik közül Deli Vid ott maradt csak maga.

¹ Kádi, bíró.

2. És így szól önékik: „Vitézek, látjátok
Most mi állapotban velem együtt vattok.
Nem csak kárt hoznak ránk törökök, tatárok,
De tűz, de vas, de minden elementumok.

3. Mindenképpen próbál az isten bennünket,
Valamint az ötvös tűzben arany művet;
És mivelhogy látja az mi hűségünket,
Egben szép koronát nekünk készítettett.

4. Nem haragszik már ránk, mert itt büntetését
Mevette bűneinkért, s igaz törvényét
Beteljesítette: most hűség érdemét
Az nagy mennyben készíti, s oda visz minket.

5. Ne irtózzunk azért mi halálra menni,
Mely örök öröme grádicsot fog adni.
Ma, vitézek, éltünket el kell veszteni,
És ma minden próbánkat lepecsétölni.

6. Mi vitézül éltünk, vitézül meghaljunk,
Egész ez világnak evel példát hagyjunk.
Ma mi tisztességet nevünkre szállítunk,
Mai nap szépéti minden elmúlt dolgunk.

7. Nem hurcol bennünket pogány eb porázon,
Nem visz minket császár kötve triumphuson;
Végső óránkon is az török romoljon,
Lássa, keresztyénnel hogy az isten vagyon.

8. Mivel az tűz miatt itt nem maradhatunk,
Mihent isten engedi az hajnalt látnunk,
Kimenjünk az várbul, és ott megmutassuk:
Kik voltunk éltünkben, most is azok vagyunk.“

9. Így monda nagy Zríni, s az egész vitézek
Örömmel mondásához valának készek.
Száll Márs mindenikben, s az ő vitéz szemek
Bátorságban villámnak, mint gyémántküvek.

10. Hangos zöndülés lén az vitézek között,
Mint mikor kemény szél megfújja az erdőt.

Mindenik csak alig várja azt az üdöt,
Az mikor istenhez bocsáthassa lölkét.

11. Paizst, páncérokot, szablya-hüvelyeket
Magoktul elhányják, minden nehézséget,
Mert jobban kívánják ezeknél sebeket,
Melyek által égbe eresztik lölköket.

12. Zríni penig megyen az gazdag tárházban,
Minden drágaságot ő rak egy rakásban,
Visz tüzet alája oztán egy fáklyában,
Mind füstbe bocsátja az mennyi kincse van.

13. Egy dolmányt, egy mentét csak választ magának,
Azmely legszebb vala mind közte azoknak;
Ebbe szokta mutatni magát udvarnak,
Ebbe menyekzőknek és triumphusoknak.

14. Két arany perecet választja azután,
Evel jelt csinála vitéz uri karján.
Egy kócsagtollat is szegeze sisakján;
Száz aranyat kétfelé tett dolmányában.

15. Oh mely csuda dolog, hogy jutalmat szerez
Maga hóhérének! Mely kemény vitéz ez!
Említése halálnak igen keserves:
Rettegett előtte Hektor és Achilles:

16. De halálakor is Szigetnek Hektora,
Hogy ő bátran nézhet szemmel az halálra,
És bár öltözzék rettenetes formára,
Megmutatja, s mint kell menni bátorságra.

17. Meggyújtá az kincset, és mind megégeté;
Fegyverét azután szögrül leszedeté,
Szántalan sok közzül egyet megszerete;
Oldalára eztet vitézül fölköté.

18. Ül vala az isten abban az székiben,
Azhonnan világot nézi kegyelmesben:
Méltóság, tisztesség nagy áll körültemben,
Thrónusa helyheztetve nagy örökségben.

19. Szerencse s Természet alázatossággal
 Állnak őalatta, készek szolgálattal,
 Dücsőség előtte foly nagy patakokkal,
 Végtelen kegyelme tengerformára áll.

20. Megszámlálhatatlan dücsőséges lölkök
 Dücsőséget előtte szépen éneklnek:
 Zsidó poétának untalan az versek
 Királyi formára hárfájával mennek.

21. Égi muzsikának gyönyörű szózatja
 Szép Echónak választját megváltoztatja:
 „Szent, szent, szent mindenható isten Jehóva!⁴
 Egész mennyei sereg vígan kiáltja.

22. Cherubin, Seraphin seregek vigadnak,
 Az szent bárány előtt magokat alázzák,
 És más seregek fejez ruhában járnak,
 Báránnyal mindenütt ők is ottan vannak.

23. Ilyen méltóságbul nagyon parancsola,
 Az az jó, az az igaz, az nagy Jehóva,
 Hogy minden muzsika egyszersmind hallgatna,
 Es hogy öszvegyülne mennyei udvara.

24. Úgy lön mint akará. És öszvegyülének
 Az egész mennyei gyönyörű seregek,
 Alázatossággal hajólnak istennek;
 Ő pedig így kezde beszélni nékiek:

25. „Halljátok, halljátok, ti forgandó egek,
 Halljátok híveim, égbeli seregek,
 Halld meg föld és világ, és világi vizek,
 Az én mondásomat, és ti nagy tengerek!

26. Bolond vakmerőség nyilván van nálatok,
 Kivel rám óriást támadni láttatok!
 Azt tudta az kevély, büntetést órájok
 Társaival együtt hogy én nem találok.

27. Elesett, meglüvém mennyei küvemmel,
 S elhagytám vele eget örökséggel.

Elhatta az eget ő, de kevélységgel
Most is zörgölődik, nagy vakmerőséggel.

28. És nem elégszik meg, sok ezer lölköket
Szántalan bűn közzül hogy ő harácsot vet ;
Meri háborgatni az én hiveimet,
Kik tülem választva vannak, kedvesimet.

29. Ahol: szigetiek énértem harcolnak,
És az én hütömért már sok vért hullattak,
Pokolbeli lölkök rájok agyarkodnak,
És igaz hütökbül kiverni kívánják.

30. S miképpen lehessen ezt nekik engedni ?
Igaz isten lévén, hogy tudjam szenvedni ?
Nem ! nem ! de hogy egy had menjen fegyverközni ;
Be kell földfenékre ismét üket üzni.

31. Eredj te, Gábriel, mennyei sereggel,
Eredj Szigethez erős fegyverös kézzel,
Ott találod őket ; de onnan te üzd el,
Ronts meg őket együtt nagy kevélységekkel.

32. Nézd oztán hon vannak szigeti vitézek ;
Ha testi köntösbül levetkőzik lölkök,
Az ti kezetökön előmben jűjjenek,
Itt rendelt helyekben örökkén legyenek. “

33. Így monda, de nem nyelvvél és nem szózáttal,
Hanem tündöklő isteni akarattal.
Értik az angyalok, mert nagy boldogsággal
Egyeznek az isten nagy akaratjával.

34. Gábriel magával azért egy sereget
Elvive gyors szárnyon, s jelül egy keresztet.
Fénlik vala az ég, merre röpülését
Tartja az szép sereg, s az ő sietetét.

35. Alázatossággal Szivárvány kapuját
Megnyitá előttök, és mond áldásokat,
Az szép Tejes-út is megcifrázza magát,
Látván az nagy istennek sok szép angyalát.

36. Az Göncöl-szekere viszi sok fegyverét,
Mennei seregek könnyebbíti terhét.
Fegyverhordozó sas készíti mennyküvét,
Kivel letaszítsák ördögös sereget.

37. Fohászkodik Hercules, nem mehet velek,
Nem lehet üressége az ő helyének,
Áll mozdulatlanúl, istrázsát az égnek
Tart ő nagy botjával, ellenz ellenségnek.

38. Halhatatlan sereg levegőn megállá,
Csak maga Gábriel Szigetben leszálla,
Zrini hogy halálhoz elkészült, találá,
És szintén istennek esedezik vala.

39. Eleiben tűnék Gábriel szárnyával,
Méltóságos vala angyali ruhával;
Az ő teste vala befödve biborral,
Az keze fegyveres lángozó pallossal.

40. Az másik kezében egy szép pálmaágot
Koszorúval együtt magassan föltartott.
Az sötétes házban fényességet hozott ;
Gábriel Zríninek akkoron így szólott:

41. „Oh seregek urának kedves szolgája,
Egész keresztyénségnek vitéz virágja,
Te voltál Jézusnak megszentelt hadnagya :
Ihol az istennek az ő koronája !

42. Ezt küldi tenéked az hadverő isten ;
De más készítetett, azki lesz fejedem,
Fényes csillagokbul kötve lesz örökkén,
Fogod azt hordozni az magas egekben.

43. Angyali légiót küldött isten néked
Te segítségedre, kivel meggyőzheted
Ezt az nyavalyában zabált ellenséged,
Kik pokolbul jüttek kevélyen ellened.

44. Azért vidámíts meg emberi szüvedet,
Duplázd meg utólján nagy vitézségedet ;

Ne lássa vén tolvaj elvágott fejedet,
Hanem az föld alá küldd előbb ü lelkét.“

45. Így monda az angyal, és megvidámítá;
Mennyei seregét égből leszólitá;
Nem messzi Lucipert seregestül látá:
Arkangyal előtte így száját megnyita:

46. „Mit csináltok itten? oh ti nyomorúltok!
Oh nagy kínokban is fölfuvalkodottok!
Világnak istenét talán nem látjátok?
Mely nagy mennyküvekkel fegyverkezett rátok?

47. El vagyon végezve isten titkaiban,
Hogy kik itt meghalnak mostan Szigetvárban,
Mivelünk menjenek isten országában;
Mit vártok reájok hát itten heában?

48. Menjetek, átkozottak, az föld gyomrában,
Ottan bünösöket zaklassátok kínban,
Fussatok el gyorsan sötét Acheronban,
Az a ti helyetek örökös átokban.“

49. Így szól, és reájok mennyei pallosát
Rettenetesül fordítá nagy haragját;
Mert látá késéssel készítik útfokat,
S nem örömet fogadják parancsolatját.

50. Angyali légió szép fényes szárnyával
Fekete seregre üte bátorsággal;
De ük megesmerék előbbi próbával,
Hogy győzhetetlenek ezek hatalommal.

51. Azért, mint forgó szél, keveregnek égben,
Keservessen üvöltnek sötét fölyhőkben.
Így kákognak hollók ha sas jön közikben,
És éjjeli varjúk így járnak széltében.

52. Csak te vagy, Alderán, az ő nyert prédájok;
Az te lelked leszen nekik triumphusok.
Elragadák eztet, kibül jütt sok átok,
Testestül lelkestül lén az ő prédájok.

53. Így hagyák ördögök világos világot,
És noha még szintén meg nem hajnalodott;
De szép harmatossan sötétből hasadott
Szép Hajnal, és mindent jóra bátorított.

54. Zríni jól esmérvén életének végét,
Ötszáz bátor vitézt számlál maga mellett;
Minthogy nem tűrheti immár égő tüzet,
Kiviszi magával azért mind ezeket.

55. És az várbul kimegyen nagy bátor szüvel,
Előtte törökök futnak szerte széllal;
Az piacon megáll, és szörnyű szemével
Nézi hogy honn vagyon pogány sok sereggel?

56. Ily kegyetlenül jön oroszlány barlangbul,
És ily szörnyen fénylik kométa magasbul:
Ez nagy országokra kár nélkül nem fordul,
Szörnyű jövendőket hordoz hatalombul:

57. Így félnek törökök Zríni látásátul,
Mert tudják nagy veszélyekre rájok burul.
Zríni piacon is nem maradhat lángtul,
Azért lassan ballag az külső kapubul.

58. Hon vattok ti mostan világrontó népek?
Hon vattok földemészítő szörnyű seregek?
Hon török, hon tatár, sötét szerecsenek?
Hon vattok három világrul kevert népek?

59. Ihon előttetek Zríni áll fegyverben,
Hon van az török Márs vakmerő szüvében,
Delimán? hon száz más eppen az seregben?
Kik Zríni vérét szomjúzták békeségben?

60. Édes az vitézség az ember szájában,
De nagy s rettenetes halálos próbában:
Ezt rettegvé nézi vakmerő Delimán,
Mint nyárlevél úgy reszket szultán Szulimán.

61. Messzi dombrul nézi ő kijüvetelét,
De még sem tarthatja rettegéstül szüvét.

Oh hányszor megbánta : szállotta Szigetet!
Hány átokban keverte megöszült fejét!

62. De nem csinál pompát Zríni törököknek,
Nem mutatja vesztég sokáig ezeknek
Ő vitéz fegyverét ; de mégyen eltenek ;
Ötszáz halál mégyen háta után ennek.

63. Itt fegyver fegyverrel találkozik öszve ;
Vitéz is vitézzel kapcsolódik közbe ;
Vér, jajgatás és por megy égben keverve,
Török dárda, kópja, szablya elegyedve.

64. Halál formára jár bán törökök között ;
Mint az lángos harap ha nádiban ütközött,
Mint az sebes vizár ha hegybül érkezett :
Oly kegyetlenségben Zríni most öltözött.

65. És ledül előtte nagy óriás Chebár,
Hal Jakul átokkal, és Chirkin teftedár¹,
Esik zöld zászlóstul nagy Jakul barjaktár²,
Esik Mahomet-vér szerecsen Zulfikár.

66. Száz szablya, száz esida Zríni paizsára
Egyszersmind is esik, mint küesső házra ;
De ő ezt a fölyhőt, minden csudájára,
Tartja csak egyedül törökök kárára.

67. De Murtuzán basa, mint megsérült medve,
Szégyentül s boszutul mert hül kemény szüve :
Jól jut most eszébe, Ajgástul kötözve
És nagy Szulimánnak volt tüle vitetve³.

68. De egyetlen fiát ő jobban siratja ;
Zríni keze miatt volt ennek halála.
Azért ő akartva ilyen boszuságra
Éleséti szüvét iszonyú haragra.

1 Helyesben : defterdár : számolóítiszt.

2 Zászlótartó.

3 A III. ének egy epizódjára vonatkozik, melyben egy a török táborban támadt vak lárma köz zavarában Zrínyinek félreismerve Ajgástól megfogatoitt stb.

69. És mint tüzes lidérc száll le az fölyhőből,
Kinek lángos farka szikrázik sok tüztül:
Így Murtuzán basa kereszttyénekre dül,
Halálra, haragra az ő szüve készül.

70. Nem szól ő semmit is rettenetességgel:
Halva Bata Pétert maga előtt dönt el,
Három kereszttyénnek veszi életét el,
Ismég többre készül, s nem elégszik evel.

71. Öszvetalálkozáék ő Novák Ivánnal,
Öszekeveredék szablyája szablyával;
De Novák elvágá kezét nagy csapással,
Azután fejét is vitéz bátorsággal.

72. De nem áll meg itten Novákovies Iván,
Mert meghal miatta Perviz, Bichir, Arszlán;
És nem kevesebbet teszen Orsics István,
Mert lelkét okádja előtte Balbazán.

73. Itten kezd hullani török, sok számtalan,
Itten sebesedni mindenféle pogány.
Ki nagy Allát, ki Mahometet kiáltván,
Vérekben feküsznek az földet harapván.

74. Itt zászló zászlóval nagy csoportokban hull;
Amott fekszik sok török halva lovastúl;
Imitt félholtan vitéz vitézre borúl;
Ki alatt ló fekszik, némely ló alatt fül.

75. Félholtan némelyik marja ellenségét;
Amaz mint vérszopó szomjuhozza vérést;
Ki sebeken által bocsátja ki lelkét;
Ki szorosságtul fült, ott hagyja életét.

76. Rakásokban fekszik ló, fegyver és vitéz,
Holtan is keresztény az nagy egekre néz;
De az lölke után töröknek földben néz
Orcája, mert tudja isten nem kegyelmez.

77. Gázol rettenetesül Zrini vértóban,
Vérkataraktákat indít meg pogányban:

Messziről megismeri ütöt Delimán,
De retteg ő szüve, de félelemben van.

78. Nem esmert azelőtt ő soha félelmet,
Akaratja nélkül de mostan rettegett,
Mert látta Zríninek hatalmas fegyverét,
Látta nagy próbáját és kegyetlenségét.

79. De mind ezek közt is szüve helyére áll,
Mikor gondolatjában tisztessége száll.
Sok okot magának vitézségre talál,
És így ő magának kegyetlenül szólal :

80. „Hát nem vagyok-é én most is az Delimán,
Ki veszélyt kezemen hoztam Szigetvárbán?
Azki vitézséggel hattam magam után
Vértót, holttest-halmot Almás vize partján?

81. Oh szüvem, állj elő, oh én vitézségem,
Mit rettegsz kaurtul, megnőtt emberségem!
Ez nap s ez az óra ¹ az egész életem'
Mégfényeséti vitéz cselekedetem.

82. Majd Zrínire megyek nagy vitézségemmel,
Noha kevélykedik isteni erővel;
Nekünk is Mahomet segét nagy szentséggel :
Az mi testünk is van elegyítve vérrel.“

83. Így monda, s kezével megrázá nagy dárdát,
Neveli magában hatalmas haragját!
Amphitheátrumban így láthattál bikát,
Azki az fövényben köszörüli szarvát,

84. Mely kapál csarnokon s fúja az fövenyet,
Látván maga előtt kevély ellenségét,
És előbb próbálja fában nagy erejét,
Hogysen ellenségre kivigye fegyverét :

85. Így térszen Delimán, és nagy sebességgel
Bánra rugaszkodik, teli sok méreggel.

¹ Ez órában.

Ráveti dárdáját hatalmas erővel,
Itéli, hogy nagy bánt lefekteti evel.

86. De isten angyala elvevé erejét,
Mert Zríni paizsán megtompítá hegyét,
Tatár hám dárdája az földre leesett;
Csudálja Delimán ezt a történetet.

87. De kemény kezével ő szablyát kirántá,
Evel pozdorjára bán paizsát rontá :
Sokáig dühössége de nem tarthata,
Mert Zríni kardjának ellent nem állhata.

88. Kegyetlen csapással bán az ő sisakját
Gyorsan ketté vágá, és megsérté nyakát.
Az másik csapással megnyitá oldalát,
Honnan bőven folyni vörös patakot lát.

89. Fúj lángot tatár, s öszveszedi erejét,
Bánnak kegyetlenül kézzel üti mellyét:
De bán ketté vágja Praekopita¹ fejét,
És habzó vérére kiönti életét.

90. Holta után élte árnyékban elröpült,
Nagy keserőséggel mint egy füst úgy eltűnt ;
Halála határán ő vadsága megszűnt,
S lölke örök éjre sok mással elegyült.

91. És semmit sem késik ott az ő halálán,
De mást és mást áldoz és nagy halomban hány
Kis eledel ily tűznek háromszáz pogány ;
Ezeket levágja horvátországi bán.

92. De az vitéz Delimán mihent elesék,
Egész török tábor gyorsan megfélemlék.
Legvitézb emberek rettegni kezdének,
És azután futni azmint van erejek.

93. Az futó népekkel öszvekeveredett,
Vágja mindenfelé az futó népeket ;

---

¹ Delimán.

Végre császárhoz is nem messzi érkezett;
Zrini távulról is megesmerte ütet.

94. És egy nagy óhajtást az istenhez bocsát,
Mert tisztességéjért keresi az próbát,
Oztán sietséggel megy az hon császárt lát,
Fegyverében viszi szörnyű villámását.

95. Sok ezer bosztáncsi ¹, szántalan spahoglán ²
Az megijedt császárt veszik körül sáncban:
De mindazonáltal néki megy horvát bán,
Útat csinál karddal iszonyú hatalmán.

96. Mert nem mér állani senki eleiben,
Senki nem mér nézni vitéz szémeiben:
Százat egymás után ő megöl egy helyben,
Még más százra viszen halált kéméletlen.

97. Szulimán jó lóra ülni igen siet,
De bán gyorsasága már régen ott termett,
Tízet ottan levág, császár segítségét,
Így császárnak oztán Zrini szólni kezdett:

98. „Vérszopó szelendek, világnak tolvaja,
Telhetetlenségednek eljűtt órája,
Isten büneidet tovább nem bocsátja,
El kell menned, vén eb, örök kárhozatra.“

99. Így mondván, derekában ketté szakasztá.
Vérét és életét az földre bocsátá,
Átkozódván lelkét császár kiindítá,
Mely testét éltében oly kevélyen tartá.

100. Ez volt vége az nagy Szulimán császárnak ³,
Ez az ő nagy híres hatalmasságának,
Az isten engedte gróf Zrínyi Miklósnak
Dicséretit ennek hatalmas próbának.

1 Udvari szolga.

2 Nemes apródok.

3 Szulimán ily módon esett halálára nézve Zrínyi, előszavában, olasz- és horvát krónikára és török mondára hivatkozik, kortársai előtt melegséggel, kik széptani mély okait be nem látták. L. erre nézve előadásaimat a M. Költészet történeteiről, az illető helyen.

101. Mikor bán visszánéz, meglátja távulrul
Elmaradt serege török kard miatt hull;
Mint pásztor, nyájához, ő hamar megfordúl,
És így szól hozzájok nagy hangos torkából:

102. „Eddig éltünk vitézek, tisztességéjért
Annak, kikörösztfán holt szabadságunkért;
Ma meghaljunk örömet és jó hírünkért;
Vitézek meghaljunk azért mind ezekért.

103. Ahon nyitva látom istennek országát,
Ahol jól esmérem nagy Éloim fiát!
Esmérem, esmérem az isten angyalát,
Rothadatlan ágbul tart nekünk koronát.“

104. De török számtalan körülvék seregét,
Messzirül jancsárság lüvik vitézeket:
Nem merik próbálni mert karddal ezeket,
Senki várni nem meri az ő kezeket.

105. Mind ennyi között is egy jajgatás nincsen,
Mert nagy vigasággal s örömmel hal minden.
Azmely helyen állnak, ugyanazon helyben
Boesátják lölköket isten eleiben.

106. Nem mér az nagy bánhoz közel menni senki,
De jancsár-golyóbis Zrínit földre veti:
Mellyében ez esett, más homlokát üti,
Vitézivel együtt az földre fekteti.

107. Angyali légió ott azonnal leszáll;
Diesérik az istent hangos muzsikával.
Gábrriel bán lelkét két tized magával
Földrül felemeli gyönyörű szárnyával.

108. És minden angyal visz magával egy lelket,
Isten eleiben így viszik ezeket.
Egész angyali kar szép muzsikát kezdett;
És nekem meghagyák szóznak tegyek VEGET.

BÁRÓ LISZTI LÁSZLÓ.

1630—1660 (?).

*Köpcsényi és Jánosházai báró Liszti*¹ *László*, eredeti nevével *Lászlófi György*, természetes fia b. Liszti Ferencnek és egy *Lászlófi Anna* nevű szegény rendű nemes leánynak, 1630 előtt született. Mindjárt kisdéd korában atyja öt hitvese *Rátódi Gyulafi Zsuzsanna* megegyezésével, minden Liszti-családi jószágaira nézve örökbe fogadta, s reá egyszersmind családi nevét is átruházta. Az adományozott fiu annyira meg tudta nyerni második anyja kegyeit, hogy ez férje halála után is (mely 1636-ban történhetett meg) róla anyailag gondoskodva, őt az erdélyi jezsuiták által szorgalmasan neveltette, söt bővebb tanulás végett külföldre küldötte, s végintézetében pozsonyi házát is neki hagyta. Liszti fogékony keblére *Zrínyi Miklósnak* 1651-ben megjelent poetai munkái gyulasztólag hatván, evvel nemes versenyre szállt, s

¹ A Lisztiek, kik eredetileg erdélyi szászok voltak, s a XVI. század folyamában származtak át Magyarországba, igen különböző módon irták nevöket (l. *Gr. Kemény Józsefet*: A Nagyköpcsényi Liszti család eredete, növekedése és hanyatlása, az Új M. Muzeum 1854-iki I. köt. 489 s köv. ll.); költönk maga „Listius“ formával élt. En a több módok közül a legmagyarabban és legegyszerűbben állapotam meg. *Gr. Kemény J. és Ürményi József* hibásan írják *Lisztinek*, mely sem német: szászúl t. i. List-nek nevezték ötet; sem deák: mert deákosan us végzettel toldották azt meg: Listius; sem magyar, mert kiejtése nem vastag, hanem vékony sziszegőt hallat.

nem csak egy tizenhárom énekes hőskölteményt alkotott a *mohácsi veszedelemről*; hanem Zrínyi úgy nevezett „epigrammái“ hasonlatosságára a magyar vezérek, kormányzók és *királyok emlékezetét* is megírta, hat-hat négyes szakban mindegyikét: „Reges Hungariae ab anno Christi DCI. ad annum MDCLII. ungaricis rhythmis descripti“ címmel; s ezeket, megtoldva egy tankölteménnyel: *A szerencse állhatatlanságáru*, s két énekkel, Magyarország patrónájához s Magyarország címeréhez, kiadta ily cím alatt: „*Magyar Mars*, vagy a Mohács mezején történt veszedelemnek emlékezete, magyar királyok, gubernátorok és Scythiából kijött vezérek dicsérete“ Bécs, 1653. Kosmerove Máté bet. ívr. Noha Liszti, nagy elődjét csak utánozni, de követni nem bírta, sem nagy tárgyát költőileg megalakítani, sem alakjainak egyéni életet adni nem tudván: munkája még is a századnak figyelemre méltó emlékei közé tartozik úgy történelmi tartalmával, mely sok részletében kútfői rangot vív ki neki, mint nyelvi előadásánál fogva, melylyel kortársait derekasan túlhaladta. Az azt átlengő erkölcsi és hazafiúi érzület is tiszteletre méltó jellemnek hagyák a költőt feltűnni.

Annál megdöbbenőbb, s a költők világtörténetében páratlan képet mutatott fel Liszti magán élete. Mindennemű bűnökről kezdett suttogni a hír: hatalmaskodás, rablás, álpénzverés, erőszakétel, gyilkosságról, s a rendek az 1659-iki pozsonyi országgyűlésen ellene panaszt emelvén, ügyének meg-

vizsgálása s Lisztinek „mások példájaúl és rettentéseül“ a nádor által rendkívül és rögtön megbüntetése törvény által elrendeltetett. E pör irományai még nem használtattak fel e borzasztó bünszövedékek összefüggő előadására; de az 1662-iki országgyűlés elébe terjesztett országos sérelmek 53d. pontjából kitűnik, hogy Liszti (ki ez okmányokban comesnek neveztetik) nem a törvény értelmében pöröltetett be, hanem Austriában elfogatván, Bécsben, tehát ausztriai bírák által, ítéltetett el, feje vétetett, s jószágai elkoboztattak. E szerint tehát halála módját tudjuk, de ennek idejét csak hozzávetőleg tehetjük 1660-ra. Igen megritkúlt munkáit 1852-ben Ürményi Józseftől az „Újabb Nemzeti Könyvtár“ második folyamában vettük. Azok fájdalmas ellentétét tüntetik fel a polgári s emberi nemes érzület kifejezésének egy oly étellel, mely mindent felmutat, mi az erkölcsi érzést nem csak sérti, hanem fel-lázasztja, s undorodást gerjeszt.

I. A Mohácsi Veszedelemből.

Lajos király leírása.

IX. Ének. 68—78.

Ezt a három rendet, ki indulni kezdett
 Megeresztett zászlókkal,
 Serege királynak, erős dandárának
 Követte a papokkal:
 Kiben király maga, mint égnek csillaga
 Fénylett szép szerszámokkal.

Ékes termetében, mint rózsza pünkösdben,
Tündöklő ifjusága ;
Éden mezejének s Hesperus kertének
Gyümölcsöző virága :
Abszolon szépsége, test-egyenessége
Mint cédrus magassága.

Természet valóban e világi jóban
Boldogúl megáldotta,
Mint Ábner- s Amasát, hadaknak ez mását
Dücsőségének hatta ;
Ország címerével s tündöklő fényével
Ugyan megkoronázta.

Ékesszólásában s a Magyarországbán
Második Pindarus volt,
Nyelvének járását s tulajdon forgását
Minerva forgatta volt,
Mint Aristäusnak, ennek ajakinak
Ambrózia s méze folyt.

Csuda mély bölcsesség és nyelvi ékesség
Belé öntetett vala,
Földi királyok közt, napkelet s nyugat közt
Ennek mása nem vala ;
Mondhatom, Latóna, az ékes Diána,
Ötet nemzette vala.

Fegyhetetlenséggel és nagy szelidséggel
Istenekhez hasonló,
Abrázattal ékes, s nemzetivel békes,
Mint egy másik Apolló ;
Kegyesszédében, s mindennek igyében
Volt igazság-szolgáló.

Hazánk reménsége s szemünk fényessége,
Világosító napja ;
Országunk oszlópa (kit halál ellopa)
Vala arany almája ;
A keresztyénségnek s paizsa hitünknek,
Oltalmazó istápa.

Nemesség címere s irgalmasság ere,
Királyok ékessége,

Az egész világnak és az Európának
Villámló dücsösége,
Mint jáspis kövek közt, ez is fejedelmek közt
Tündöklő volt szépsége.

E nemzetségünknek és keresztyénségnek
Nagy reménye lett volna,
Ha élet asszonyi, fonala szövői
Továbbá hatták volna ;
Ily nagy reméntelen, s jaj ki nagy véletlen !
El nem metszették volna.

II. A szerenesének állhatatlanságáru.

Vesd fel szemeidet, tekints az egekre,
Amaz Aquilonnak kegyetlenségére,
Viszont Zephyrusnak gyönyörúségére,
Mezőket újító ékes kikeletre.

Földet serkengeti a napnak ereje,
És megvidámítja szép sugárzsengéje,
Ki után megvidúl Hesperus mezeje,
S vigasságra fordul Napáák elméje.

Platanus örvendez kiterjedt ágakkal,
Ékes Libanus is a szép cédrusfákkal,
Cynnamomum s nardus drága illatokkal,
Egek ékesgetik hatható szagokkal.

Szép kifolyó kutak kikeletben folynak,
Helikon völgyéből eredetel hoznak,
Gyönyörúségesen magokban újúlnak,
S a napnak fényétül ugyan megtisztúlnak ;

Kiknek forrásokhoz a vadak járúlnak,
Szomjuság-oltásra oda folyamodnak,
Gyönyörúségektül szörökben tisztúlnak,
Éhségek mulatván, pázsiton lakoznak.

Az égi madarak szárnyokkal röpdösnek,
A szép zöld erdőben fákra szökdecselnek,

A ruemülék is hajnalban fölkelnek,
Vértajtékot túrván szépen énekelnek.

Rátalál gerlice eltévedt társára,
Kiveti bánatját s fordúl vigasságra,
Reászáll a fának zöldellő ágára,
S nem is gondolkodik már gyászruhájára.

Parnassus megindul kifolyó kutakkal,
Apolló hol sétál a kilenc Músákkal,
Verseket számlálnak zengő rhythmusokkal,
Szíveket gerjesztik szép muzsikájokkal.

Kertek illatoznak sok drágafüvekkel,
Mezők felöltöznek gyönyörűségekkel,
Ékes líliomok szép fejérségekkel,
Cyprus, rozmaring is zöldellőségekkel.

Méheknek seregi a mezőben dongnak,
Mert Aristäusnak sok hasznokat hoznak,
Virágok színérül édességet színek,
Kikkel kosárokban lépeket ragasztanak.

Kemény vad szelei amaz Aeolusnak,
Meggzelidőltének s csendességben vannak,
Kedves szellőeskéket magokbul indítanak,
Nyárnak közepében kikkel mást újítanak.

Az üdő mindent hoz, de megint elvész,
Minden adományát csak semmivé tész,
Napok folyásával mint egy Halál észli,
Változandóságát a gyarlóság érzi.

Erdőket s mezőket megfoszt szépségétül,
Gyümölcsös ágakat kiszáraszt tövétül,
Színét változtatja majd a hidegségtül,
Gyászban öltözteti zöldellőségétül.

Athlantides kerti gyöngygyel nem virágzik,
Nardus is jó szaggal már nem illatozik,
Balzsamum a fákon ritkán izzadozik,
Zuzmaráz és dérhez Arabus férkezik.

Megfognak madarak szép énekléseket,
Fákra szökdécselvén nem tartják rendeket,
A fülemülék is keserves verseket
Már nem énekelnek, hangos énekeket.

Hasonló Szerencse üdö forgásihoz :
Alnokság férkezik gyakran dolgaihoz ;
Jobb kezével mit ád, ballal kapdos ahoz,
Ha ma nálad vagyon, holnap esik máshoz.

Nincs állandósága, nincsen Szerencsének ;
Csak kívül aranyos színe kincseinek,
Siralommal fizet gyakran övéinek,
Csak az egy veszteség jutalma béreknek.

Mi eleinknek is nem régen kedveze,
Ötszáz esztendeig boldogúl evezze.
Végtére Lajosnak nagy veszélyt szereze,
Mohácsnak mezejét vérével öntöze.

Csillagát letörlé magyar világunknak,
Meghomályosítá sugárját napunknak,
Török holdra írta részét határinknak.
Halomba rakatá testét atyáinknak.

Tenger habjaihoz őt hasonlíthatom,
Hol csendes, hol zajos dolgában, mondhatom,
Hol állandó helye, soha sem tudhatom :
Szerencsének képét ilyformán írhatom.

KATHOLIKUS EGYHÁZI ÉNEK- KÖLTÉS-ZET.

A katolikus énekek fő forrása kezdettől fogva a római breviárium volt. Alig kételkedhetünk, hogy e század katolikus énekeskönyveiben azok, melyek mint „régí ének“ adatnak, a XV, a többiek a XVI.

századból valók. Most, a nagy forradalmi harcok korában, midőn a nemzeti szabadság s (protestáns részen) a vallásszabadság volt a támadók zászlaira írva, s ezek Bethlen és I. Rákóci György alatt többnyire diadalmasan járták be a hazát, a fenyegetett katholicismus új buzdúlatot, a régi egyház vallásos költészete új és határozottan hazafias és nemzeties lendületet vett. S e benső egyesülése a vallásnak a a honszeretettel jellemzi e kor katolikus költészetét. Ez új irány tehát legyen itt is néhány e kori ének által képviselve.

I. Karácsoni ének.

Kegyelmesen halljad,
Kérésink fogadjad!
Ó édeske, szent gyermekeske,
Népedet oltalmazd!
Mert te vagy oly bárány,
Mint erős oroszlán,
Kitől fél ellenség,
Pogány kegyetlenség.
Népedet, népedet, népedet!
Népedet oltalmazd!

Ah! kegyetlen vétek
Amit rajtunk tettek!
Ó édeske stb.
Már csak áldozatra
Készülünk halálra:
Ha nem fogsz mellettünk,
Elfogy hazánk s éltünk.
Népedet stb.

Mezítelen fázol,
Mert hideg a jászol.
Ó édeske stb.

Kemény a bölesőeskéd,
 Gyenge a mellyecskéd:
 Segíts mindazáltal
 Mennyből erős harccal.
 Népedet stb.

Sokféle gonosz hír,
 Kin szívünk igen sír.
 O édeske stb.
 Gonosz nép, mely üldöz:
 Kelj fel, s verd a földhöz!
 Pokolnak sérelme
 Veszszén s győződélme.
 Népedet stb.

Kergetnek bennünket,
 Fosztják mindenünket!
 O édeske stb.
 Előttök ninesen zár,
 Azért rajtunk nagy kár.
 Hol tévelygés fennáll
 Ott törvény nem használ.
 Népedet stb.

Áldozatnak tetszik
 Ha torkunk megmetszik.
 O édeske stb.
 Országunk majd elvész
 Ha segítőnk nem lesz,
 S ha nem harcol értünk,
 Meg nem marad éltünk.
 Népedet stb.

Idő van még jóra:
 Ne késsél ez szóra!
 O édeske stb.
 Hazánk igen jajgat,
 Téged kíván s óhajt.
 Kiket ront ellenség,
 Szánd meg, ó szent felség!
 Népedet stb.

Íly igaz igyünkbe
 Végy, drága kedvedbe ¹,
 O édeske, szent gyermecske,
 Népedet oltalmazd!
 Bölcs tisztviselőket
 S adj jó vitézeket,
 Adj szent békeséget,
 Űzd az elienséget.
 Népedet, népedet, népedet!
 Népedet oltalmazd!

II. A boldog szüz Máriához.

Boldogasszony anyánk,
 Régi nagy patrónánk!
 Nagy inségben levén
 Így szólít meg hazánk:
 Magyarországról, romlott hazánkról
 Ne felejtkezzél el, szegény magyarokról!

Nyisd fel az egeket
 Sok kiáltásunkra,
 Anyai palástod
 Fordítsd oltalmunkra!
 Magyarországról stb.

Kegyes szemeiddel
 Tekintsd meg népedet,
 Segéld meg áldásra
 Magyar nemzetedet!
 Magyarországról stb.

Mert sírnak, zokognak
 Árváknak szívei,
 Hazánk pusztulásán
 Özvegyek lelkei.
 Magyarországról stb.

Vedd el országunkról
 Ezt a sok inséget,

---

¹ Kedvedbe.

Kikben torkig úszunk,
S nyerj régi épséget.
Magyarországról stb.

Irtsd ki, édes anyánk,
Az eretnekséget,
Magyar nemzetedből,
A hitetlenséget.
Magyarországról stb.

Hogy, mint isten anyját
Régen tiszteltenek,
Úgy minden magyarok
Most is dicsérjenek.
Magyarországról stb.

Tudod hogy szent István
Örökségben hagyott,
Szent László király is
Minket reád bízott.
Magyarországról stb.

Fiad ellen sokat,
Megvalljuk, vétettünk,
De csak imádj értünk :
Hozzája megtérünk.
Magyarországról stb.

Jézus fiad előtt
Könyörögj érettünk,
Mert ha nem cselekszed,
Egy lábíg elveszünk.
Magyarországról, romlott hazánkról
Ne felejtkezzél el, szegény magyarokról !

III. Szent István királyhoz.

Ah hol vagy, magyarok
Tündöklő csillaga!
Ki voltál valaha
Országunk istápjá !

Hol vagy, István király?
Téged magyar kiván,
Gyászos öltözetben
Teelőtted sírván.

Rólad emlékeztén
Csordúlnak könnyvei,
Búval harmatoznak
Szomorú mezei.

Lankadnak szüntelen
Vitézlő karjai,
Nem szünnék iszonyú
Sírástól szemei.

Virágos kert vala
Híres Pannónia,
Mely kertet öntöze
Híven szűz Mária.

Kertésze e kertnek
István király vala ;
Behomályosodott
Örvendetes napja.

Előtted könyörgünk
Bús magyar fiaid,
Hozzád fohászkodunk
Árva maradékid.

Tekints, István király !
Szomorú hazádra,
Fordítsd szemeidet
Régi országodra.

Reménységünk vagyon
Benned s Máriában,
Mint magyar hazánknak
Hív királynéjában.

Még éltedben minket
Ennek ajánlottál,
És szent koronáddal
Együtt feláldoztál.

GRÓF BALASSA BÁLINT.

1626 (?)—1684.

Gyarmati és Kékkői II. Balassa Bálint, Balassa András és Bakos Mária fiok, Kékkő várában született 1626 (vagy 1631?). Anyja szülésébe bele halván, s atyja nem sokára Szúnyog Ilonát vevén el, kitől több fia és leánya lett, iszonyú sorsot készített első fiának. A példátlanul kegyetlen mostoha, hogy Bálintnak anyai dús örökségét a maga gyermekei birtokába ejthesse, az árvát testi s lelkiképen nem csak célzatosan elhanyagolta, hanem szinte halálig csigázta, éhezettette úgy, hogy csak jobbágyok titkon nyújtott zabkenyerével tarthatta fenn életét; félmeztelen és mezítláb járatta, a kékkői várnak egy nedves boltjában magánosan hálatta a pusztza földön, nem taníttatta, verte stb. Meghalván 1640 év elején anyai nagyanyja, Dersfi Borbála, nagybátyja Bakos Gábor, kisöccse örökös vagyonát ennek részére megmentendő, magánál tartotta ezt, s ajánlatot tett az erélytelen apának, mely szerint „Bálintkát mindjárt az erdélyi fejedelem úrfiak mellé vinné tanításra, és mint édesöccsének viselné gondját“; de a mostoha ezt is következetesen megakadályozván, a kised végre szökéssel segített magán. T. i. Nagyszombatba menekült a jezsuita atyákhoz, kik őt, a fényes és gazdag protestáns ház fiát, nyílt karokkal fogadták, nagy gonddal kezdék nevelni a

katholika vallásban, s oktatni a tudományokban. Atyai nagybátyja, Balassa Ferenc, Hont vármegye főispánja, őt most tetteleg gyámsága alá vette, mindenkép segítette, az ő anyai birtokait is hatalmába kerítette részére, s szerető viselete által a gyermeket annyira lekötelezte magának, hogy ez egy, 1642 január 11-kén aláírt szerződés által, a salygói várhoz tartozó s több más nevezetesebb birtokát, magtalan elhalása esetére, hálából s költségei fejében Ferenc bátyjának vallá, mely szerződés idővel sok perpatvar szülőökává lett; 1643 végén pedig forma szerint ellent mondott édesanyja végrendeletének, melyet ez gyáva és lelketlen férje, Bálint atyja, részére tett. Azalatt a növendék ritka előmenetelt tett a bölcsészetben, történelemben, törvényekben és hittudományban; egyszersmind pedig az uralkodó ház hűségében neveltetvén, ebben teljes életén át megmaradt. Később Nagyszombatból a bécsi egyetemre ment, hol bölcsészeti tételeket nyilván védelmezvén, a philosophia koszorúsa (baccalaureus) lett, sz. István napján pedig, az egyetembeli „magyar nemzet“ szokásához képest, egy ékes dicsőítő beszédet tartott a szent királyról. Végre 1649-ben atyja meghalálózván, Ferenc bátyja segedelmével erőszakosan elfoglalta atyja birtokait, azokból mostoháját és saját rovására kegyelt féltestvéreit, kiknek gyűlöletében nőtt fel, azokból kivetette, kik azonban jogaikba visszahelyeztetés végett az országhoz folyamodván, az említett évi 57. törvénycikk a vissza-

helyezést a nádornak meghagyta, az osztálynak pedig az egyik ítélőmester által törvényes megtételre elrendelte. Ezek után ő ugyan, mint maga említi, Ádám öcsésével többször kibékült, s őt többször segítette, amiért azonban csak hálátlanságot aratott; s így végrendeletében átkozta azt, ki testvéreivel jót cselekszik. Így látunk egy jóra termett szívet mindenkorra megmérgezve a szülők természetellenes bánása által; és nem csodálkozhatni, ha ezen vérokonokkali háborgás véres fonalként végig húzódik teljes életén. Ez ellenszenvet azon politikai ellenfelesség is táplálta, mely őt, a dynastiához való hajlamában hajthatatlan férfiút, a nagyobbbrészt nemzeti ellenzékbeli rokonoktól elválasztotta.

Dynastiai hajlamai nem maradhatván ismeretlenek az udvar előtt, már az 1651-ik évben arany-sarkantyús vitézzé és cs. kamarássá lett. Mint ilyen megjelent 1653-ban a németbirodalmi gyűlésen Ágostában, hol III. Ferdinánd császár és király május 31-én fiát, IV. Ferdinánd ifjabb magyar királyt, római királylyá választatta, mire június 18-án Regensburgban annak megkoronáztatása is következett. Ez időtájba esik Balassa első szerelme a szép lengyel grófnő, Tarnovska Zsófia, iránt, kit több csinos dalaiban dicsőített. Miért nem követte e viszonyt házas frígy, nem tudni: kegyelete azonban e nő iránt élt benne azontúl is, mint 1678-ban tett végrendeletéből látszik, melyben lengyelországi birtokai harmadrészében őt tette örökössé. Közbe

jött ízetlenségek után Ferenc nagybátyjával, 1654-ben visszahúzta ennek részére 1642-ben tett s említett fassióit; 1656-ban viszont maga Balassa Imre hatalmaskodásai ellen volt kénytelen I. Lipóttól oltalomlevelet eszközölni. Ekkor történt, hogy egy lovagias tettel magának egy nemes nőt vívott ki, Szúnyogh Katalint, az atyai keménységéről népregeileg is híres Szúnyogh Gáspár leányát, ugyanazt, kit a monda szerint, (melyet Arany költőileg kidolgozott) miután Forgách Ferencet szeretvén nem akart Jakusith János hitvese lenni, zsarnok atyja a budetini vár egyik fülkéjébe befalaztatott. Innen Forgách által kimentetvén, de megfutamlásuk közben a velök találkozó Jakusith által kedvese meggyilkoltatván, kérője által elragadtatott, kinek, remegve az iszonyú atya boszujától, végre is elfogadta kezét. A szerencsétlen nőnek azonban ez nem volt utolsó szenvedése. T. i. özvegyül maradván Jakusithtól, maga írja: „az én öregbik leányom . . istentelen vádlásaival szegény apám uramat reám haragította, mely miatt három esztendeig nagy sanyarú rabságot szenvedtem“, melyből, ismét a rege szerint, Balassa Bálint által kiszabadítottatván, ennek nyújtotta kezét, és — megint saját szavai szerint — „tekintvén az én szerelmes kedves uram bátyámnak¹, tek. és nagys. Gyarmati Balassa Bálint úrnak hoz-

¹ T. i. Szúnyogh Katalin, a Balassa mostohájának, Szúnyogh Ilonának, kishuga volt, Szúnyogh Gáspár testvérbátyja levén Ilonának.

zám való igaz szeretetét, és az én gyámoltalan árvaságombeli fáradságát, és minden érdemem fölött való körülöttem forgolódását“ neki, mint mátkájának adta (1659. april 20-án kelt okmányában) minden vagyonát s arany és ezüst drágaságait, ki viszont nejjének kötötte le minden saját szerzeményeit úgy, hogy, ha gyermekei nem lennének, szabadon rendelkezessék azokkal. Született ugyan a boldog házasoknak egy fiok, de ez még kisedekorában elhalt. Ugyanezen 1659. évben lett Balassa királyi tanácsossá s ő felsége seregparancsnokává. 1660-nak elején a protestánsok Tököli István alatt fegyveresen háborgatván s rabolván Vág-Beszterce vidékét, mely vár és urodalom a Balassáké volt, Bálint oltalmazta azt; 1663-ban Kékkő alól, ahol lakott, elverte a törököket; majd Souches Lajos fővezérsége alatt ugyanazok ellen egy magyar osztályt vezényelt Nyitra alatt ¹ és Lévánál; mire az itt elesett b. Kohári István helyébe sept. 27-én Hont vármegye főispánjává lett, nem sokára (1664. dec. 19.) grófságot nyert, 1665-ben pedig kékkői főkapitánynya neveztetett, míg családja a vágbesztercei urodalom igazgatását és az ottani vár fönntartását és védelmét reá bízta. Miután azonban 1667-ben a felette fontos korponai főkapitánysággal ruháztatott fel, s a következő évben a kékkői kapitányságtól fölmentetvén, ez öcsésére Ádámra ment át; e miatt a testvérek

---

¹ L. alább az I. szám alatti éneket:

egyenetlenkedései ismét megújultak. Ez után, úgy látszik még 1668-ban, elvesztette szeretett hitvesét, s így a következő évben gr. Althan-Thilherr Anna Borbálát vette el; mely szerencsétlen frígy később felbomolván, elválva élt a házaspár egész 1678-ig. A házi bajok hivatalos körében is csökkentették tevékenységét. Örhadai közt lazult a fenyték; szerte barangoltak azok, prédáltak s rabokat szedtek egész a Jász- és Kúnságig; ami a magyar kamarától reá komoly megintetést vont; 1675-ben pedig Korpona polgársága volt kénytelen oltalomért folyamodni a királyhoz. Balassa megintetett Lipót által is, mindazáltal 1677-ben a királyi tábla bárójává neveztetett, mely állását azonban már 1680 elején letette. Úgy látszik, gr. Eszterházy Ilona szerelme is elfogta őt. Legalább 1678-ban alkotott végintézetében több Eszterházynak hagyván drága emlékeket, Iluskáról, mint őt bizodalmasan nevezi, kiválólag megemlékezett, s alig hogy Althan Anna ez évben meghalálozott, megüllte vele lakodalmát a vágbesztercei várban (január 29. 1679). Utolsó éveit a korponai folytonos bajok, melyeket gondatlansága, s részben kíméletlensége okozott, s a Tököli Imre mozgalmai elkeserítették, miután a felelősségére bízott Hont vármegyét nem bírta hűségben megtartani. T. i. egymást követték a nádor s a hadi tanács intései; Korpona is Füleleste után veszedelemben forgott; Kékkő pedig, mely a gyanuba esett Balassa Ádámtól elvétetvén, ismét rá

bíztatott, ellene fölzendülni készült. A meggyült bajoktól végre 1684-nek első napjaiban a halál mentette meg. Megváltoztatván első végrendelete azon intézkedését, mely szerint a trencsényi jezsuitáknál vala eltakarítandó, Selmeceen Szúnyogh Katalin mellé rendelte magát temettetni. Szerzeményeit legnagyobb részt szerzetesrendeknek hagyta.

II. Balassa Bálint már ifju korában írt egy allegorikai színjátékot, melyben fiatalkori szenvedéseinek ad kifejezést; egyik rágalmozója ellen írta azon dírát, melyet „Átok“ cím alatt még 1828-ban adtam ki M. Költői Régiségeimben, de hibásan I. Balassa Bálintnak tulajdonítva; írt vallásos és szerelemdalokat, emezek többjeit Tarnovska grófnéhoz, melyek közül néhányat b. Balassa Antal a „Hazánk“ című folyóirat első folyamában (1859) közölt, kitől e költőnk összes költeményei gyűjteményét várjuk. Ennek életrajzi bevezetéséből vannak e vázlat adatai is legnagyobb részt véve. — Balassa költeményeiben sok bensőség van. Fájdalom, hogy csinos szerelmi dalai közül nem tehettem szabad választást, miután versei gyűjteménye nem állott rendelkezésemre. Az „Átok“ egyetlen példa nálunk azon költői fajra, melyet a rómaiak e *dirae*-knek neveztek. A vég elkeseredés egy rágalmozója ellen helyenként poetai erővel tör ki belőle. Különben Balassa, dacára több oldalú tudományos míveltségének, még nem emelkedett ki a Zrínyi előtti kor naturalistaságából; s a dalforma nála is még darabos, sokszor az érthetetlenségig.

I. Harcba menetel előtt ¹.

1. Bátorítsad benned bízó bús szívemet,
Ki engem teremtél s megváltád lelkemet;
Szent nevedért viszem pogányra véreimet,
Kérlek oltalmazd mocsoktól hitemet.

2. A te szent nevedben kötöm fel kardomat,
Índúlok szívesen s ereszttem zászlómat,
Segítségül hívom hadverő uramat,
Áldja szerencsével elkezdett útam.

3. Lehetetlen nálad nélkül az vitézség;
Pogányok szívében csak az vakmerőség.
Átkod bocsásd rájok, rontsa meg erősség,
Velünk áldás járjon s hadverő dicsőség.

4. Áronnak is száraz vesszeje virágzott,
Vitézség sok gyenge karokból csirázott,
Hatalmodból kis nép soktól prédát hozott
Ha szent nevedben járt, s hív szívvel áldozott.

5. Sokat vonszon préda: én nem megyek azért,
De nevedért, igaz anyaszentegyházért,
Sok szegény özvegyért, ártatlan árváért,
Hazám s házam népe megmaradásáért.

6. Se éles törömben, se könnyű lovamban,
Erőmben sem bízom, de szent hatalmadban;
Csalatik, ki bízik emberben s magában;
Ha szerencsét engedsz, te neved lesz abban.

7. Áldj meg és oltalmaz halálos vétektől,
Rabságtól s véletlen káros esetektől,
Rút szégyenvallástól, csonkító sebektől!
Mennyei seregek megmentnek ezektől.

¹ A költő világi tárgyú költeményeit úgy szerkeszté, hogy a versszakok kezdő betűiből saját neve tűnjék ki; e szokásáról egyik költeményében így nyilatkozik:

„Azért írtam elől vagy utól nevemet,
Hogy más magáénak ne mondja versemet.“

E két sorból egyszersmind kiviláglik, hogy idejében a költészet szépen virágzott; de más részről azt is gyaníttatja, hogy itt-ott műorzők is találkoztak. —
B. Balassa Antal jegyzete.

8. Bizom reád magyar királyfejedelmemet,
Pogány tüze miatt elpusztúlt földemet,
Zászlóm alatt lévő nemes seregemet,
Házam népét, és rád bizom mindenemet.

9. Arra méltók vagyunk, hogy büntetsz bennünket,
Adjad térésünket ¹, szánd meg esetünket,
Vedd el ostorodat s töröld el bűnünket.

10. Látod elbontá az pogány az földünket,
Tüzzel megemészté sok eledelünket,
S kard s tűz alá veti keresztyén népünket :
Vérszopó eb alá ne vesd életünket.

11. Inkább, ha meg nem szünt haragod, kezekben
Essünk, mint más által tett büntetésedben,
De sok özvegy, árva, szűz, jusson eszedben,
S egyházak rontási, s juttass kegyelmedben.

12. Nagyobb szent irgalmad világ bűneinél,
S egy igéd pogánynak minden erejénél :
Ne hagyj diadalmat kevély kezeinél,
Plántálj híved által rettegést szívénel.

13. Tudom hatalmodnak ez is egy ostora,
Hogy látszik töröknek s tatárnak sátora ;
Eljön baziliskus-tapodtató óra ²,
Midőn változtatod gonoszunkat jóra.

14. Hadd érjem hazánknak megszabadulását !
De ha most lelkemnek testtől elválását
Fegyverrel rendelted, add vigasztalását,
Színed előtt mennyben szentekkel szállását.

15. Ezerhatszáz hatvanhárom esztendőben,
Hirtelen íram ezt háboruidőben,
Lest Nyitra vizénél állván egy időben ;
Nevem versfejeknek első betűjében.

¹ Add hogy szerencsésen visszatérjünk a háborútól.

² A kéziratban : tapolltató áll — tollhibából.

II. Kedveséhez.

1. Bujkálsz, s nyilván van szépséged,
Mint hogy fénlő dicsőséged
S ékességed
Jelent téged.
2. Ámbár titkos rejtekedben
Bújál kösziklás helyekben,
S vad erdőkben :
Nem maradsz benn.
3. Lopó tolvaj magam lések,
S arra mesterségim készek,
S rólad tészek,
Drága fészek.
4. Arany fészek te vagy, szívem!
Légy csak úgy, mint kezdted, hívem,
Rubint kövem,
Drága mivem!
5. Soha más helyen nem hadlak,
Üzlek, míg fel nem talállak.
Hozzám várlak,
Szívben zárlak.
6. Szaladsz ; nem gondolsz, hogy intlek,
Mert ha futsz, eséstől féltlek.
Várj meg, kérlek :
Majd elérlek.
7. A te szívedet elveszem,
Ha megkaplak, szerelmesem,
S nagy kegyesen ¹
Belém teszem.
8. Bátor oly légy mint a gyors őz,
Vénusnál fényesebb, szép szőz,
Lábam megőz ²,
Szívem meggyőz.

---

¹ Nagy kegyelettel. — B. B. A.

² Megüz ; utóléz. — B. B. A.

9. Akár sebes, mint kilőtt nyíl,
S földgyomrából kirekedt szél,
Szívem az cél,
S téged elnyél.
10. Lássad, akárhová szaladsz,
Engem mégis el nem haladsz ;
Nálam maradsz,
Hív szívet adsz.
11. Indúlj, ha van hová menned,
De holtig kell velem lenned ;
Mit kell tenned?
Fel kell venned.
12. Nincsen neked oly vad helyed,
Hun szívem ne volna veled,
Mert szép melled,
Fészkemmé lett.
13. Tovább el nem mehetsz tőlem,
Mert hív szívedet kerőlem ¹,
Hogy már velem
Azt kedveljem ².
14. Hadd már, én is jó kedvedben
S megnyugodjam szerelmedben,
S maradjak benn,
Hív szívedben.
15. Élj örökké drága virág,
S pólusnál fényesebb csillag,
Rozmaring-ág,
Szerelmes láng !

III. Átok ³.

Egyszer nem nyughatván,
Álmod sem kaphatván,
Ezt egy éjjel szerzettem,

1—2 Hív szívedet *körülveszem*, hogy kedveljem azt, azaz *örülhessek* annak, hogy velem van. — B. B. A.

3 Több oknál fogva e költemény csak kivonatossan adatik.

Némelyek járását
 És rágalmazását
 Ellenem hogy értettem.
 Hogy vétnék szüntelen
 Hív barátom ellen :
 Azt leginkább érzettem.
 Jele versfejekben,
 Mivelhogy ezekben
 Egy jámbort sem sértettem.

1. Éles elméd legyen, felejtsd el nevedet,
 Mint Messala ki nagy fájdalmat érzett,
 Hascsőmör kirágja tőből köldöködöt,
 Hogy minden csudálja ily betegségedet.

2. Tengeri csudák is csudádra jőjenek,
 Húsevő madarak mind összegyűjenek,
 Várván hogy hamarább testeddel éljenek,
 De rossz szerencséden ők is elhűljönek.

7. Ne legyen hiteled se feleségednél,
 Se pedig másféle idegen embernél,
 Utálatosságod minden cselédednél,
 Unva légy magad is saját gyermekednél.

11. Haljon meg, kit kedvelsz, éhhel az öledben,
 Undok mérges féreg teremjen kebledben,
 Ijesztő phantasma járjon személyedben,
 Koldus is üldözzön egész életedben.

12. Eltávozzon tőled minden gyönyörűség,
 Uralkodjék rajtad győzhetetlen inség,
 Emészsze velődöt gond és keserűség,
 S ne tápláljon soha semmi jó reménység.

13. Letörjék derekad, lábaid fájjanak,
 Egyszersmind sok helyen a férgek rágjanak,
 Mindenféle csípő állatok marjanak,
 Hogy valaki meglát, mondhassa: Jaj annak!

14. Egy lyuk mellett se menj, akiben beférnél,
 Mindjárt nyakra-főre hogy belé ne térnél,

Egy verem se légyen, kiben be nem esnél,
De többre tartatván, ott még is ne vesznél.

17. Így kínlódjál végig, s az föld is sajnáljon,
Minden rossz nyavalya téged feltaláljon :
Kigyó, béka és gyík veled s benned háljon,
Könnyebbséggel soha senki se kínáljon.

18. Szörnyű kínban hallod Títyust, Phlegyást
Adja isten hogy itt kinnal meggyőzzed azt,
S mivel most rosszvoltod engem búval fáraszt,
S más magadnál jobbat bosszúsággal száraszt,

19. Se vizen se földön szerencséd ne legyen,
Bocsáttassál alá hordóban a hegyen,
Minden ellenséged rosszvoltodról tegyen,
S Heródes szidalma rajtad prédát vegyen.

21. Valamerre fordúlsz, Aeolus kínozza
Megdagadt orcádat, fájdalomra hozza,
Orrod is hideg Boreás megnyúzza,
És az egész bőrét pofádnak lehúzza.

24. Orrod pecek miatt épen elszakadjon,
Üstököd minden rossz markába akadjon,
Oly bosszúság miatt epéd megfakadjon,
De tested még nagyobb kínokra maradjon.

25. Álnoksággal teljes nyelved megemészszen,
Ejjel nappal Cháron, Cerberus égessen,
Három fúriának ostora verhessen,
Csak az egy lelkedből prédát ne vehessen.

27. Dobogjon szüntelen bús szíved féltedben,
Jajgatva ordítsál keserűségedben,
Hasad mint kemény dob álljon ijedtedben,
S fohászodjál sírván egész életedben.

28. Átkozott könnyeid úgy megáradjanak
Vak csipás szemeid hogy kiapadjanak,
Sok várakozások úntig fáraszszanak,
Szintén utolsó csepp vérig fogyaszszanak.

29. Szívedet annyi rút mérges féreg járja,
Mennyi gondolatod gonoszomat várja,
Vagy hív barátomnak javát nem akarja.
Eletedet Párka végtére úgy tartsa :

30. Az egész házadból három fa maradjon,
Kire fiad által nyakad felakadjon,
Féltedben holt ember haragja szót adjon,
S temető-varjaknak tested megfakadjon.

31. Istentől ily átok fejedre szakadjon !

GYÖNGYÖSI ISTVÁN.

1625(?)—1704.

Gyöngyösi István nagy hihetőséggel 1625. született, s jeles tanodai kimíveltetést nyert. Iskolái elvégeztével Wesselényi Ferenc udvarába kerülvén, ki akkor Fülekvár kapitánya volt, annak mint komornoka kedves és bizodalmas embere lett. A murányi híres esemény felgerjesztette őt ennek megéneklésére, miután már hosszab ideig nem üzte volt a költészetet; mindazáltal világot a mű csak 1664-ben Kassán látott „*Márssal társalkodó Murányi Vénus*“ cím alatt, három énekben, (kilenc újabb kiadás 1702—1775.). Még 1653-ban megházasodott, nemes Bekényi Zsófiát vevén nőül; ez évben esküdt fel Gömör vármegye táblabírájául is, mindazonáltal ezen túl is megmaradt Wesselényi szolgálatában, sőt ennek halála után (1667) az özvegyében is. Mint úrnéjának

különös bizodalmű embere ismerte ennek összekötését Wojenski Szaniszló krakai kanonokkal, ki által az a lengyeleket a magyar ügynek megnyerni reménylette; sőt maga is követségben járt Lengyelországban (tán színre, vagy egyszersmind) a Wesselényi-ház peres jószágai tárgyában. 1668 végén a nádorné Balogvár kapitányává tette, és csak ekkor hagyván el Gyöngyösi úrnéja udvarát, ez neki hű szolgálataiért Babaluska falut adományozta inscriptióképen, miről neki 1669-ben ki is adta adománylevelét. Az 1670. évi kassai gyűlésen, mint az özvegy nádorné követe megjelenvén, összeesküvés gyanujából kilenced magával elfogatott, s javai lefoglaltattak; azonban, mint látszik, Szelepcsényi közbenjárására még ez évben szabadon bocsáttatván, 1671-ben, midőn Wesselényiné Bécsben fogva tartatott, Gyöngyösi oda is elkövette őt, s ügyében híven eljárta.

Wesselényiné halála után, név szerint 1674-től 1695-ig Krasznahorka-Váralján találjuk Gyöngyösit, hol, úgy látszik, báró Andrásy Miklós gömöri főispán pártfogása alatt élt, 1699 óta pedig Csetneken saját házában találjuk mindvégig. Ez időkre esik Gyöngyösinek úgy köz mint irodalmi pályájának legemlékezetesb része. Gömörmegye jegyzőkönyve ugyanis 1681-ben szólal meg róla ismét, midőn január 10-kén Laskovics Istvánnal a Hevesmegyei rendekhez követül küldetett bizonyos élelemszolgáltatási ügyben; melyben szerencsésen járván el, még azon

évben a hazamentő soproni országgyűlésre is leküldetett. Itt írta azon több tekintetben nevezetes alkalmi költeményt, az általa elég különösen úgy nevezett *Palinodiát*, melynek külön címe: „Prosopopoeia Hungariae, azaz a maga gyámoltalanságán kesergő, és abban a kardos griffnek szárnya alá folyamodó Nympha, amelylyel Magyarország mostani állapotját példázza, és azt . . . gr. Esterházy Pál . . . Palatinusnak . . . ajánlja;“ de világot az csak később, 1695. Lőcsén, látott (újra hatszor 1789-ig). Az 1683-iki tisztújító széken b. Andrassy Miklós főispán által Gyöngyösi alispánnak ajánlata, de sikeretlenül; 1685-ben Göcze Istvánnal együtt Caraffához küldetett bizonyos köz ügyben, s ugyanazon évben a katonasággal számoló küldöttség tagja lett; 1686. alispán és 1687. ismét országgyűlési követ. 1688-ban mart. 3. mintegy hatvanhárom éves levén, le akart hivataláról mondani, de nem csak megmarasztatott abban, hanem az ez évi novemberi tisztújítás alkalmával is, bár hivatala s a pecsét letételével a teremből eltávozott, azt a rendek kérésére ismét felvállalta, s abban 1690-ben újra megerősítetett. — Ez évben adta ki Lőcsén 12r. a *Rózsakoszorút*, „amelyet az testté lett ige J. Krisztusnak és az ő édesanyjának, a szeplőtelen szűz Máriának öt rendbéli kiváltképpen való örömének, keserűségének és dücsőségének fehér és piros rózsáiból kötött“ (N.-Szomb. ; s még kétszer 1772. 1789.). 1693-ban felmentetett ugyan Gyöngyösi hivatalától, de 1700-ban,

s újra 1701-ben és 1702-ben, agg kora s ellenkezése dacára, ismét elválasztatott.

Élete utolsó éveit több munkái átdolgozására s kiadására fordította. Így, kiegészítette 1693-ban „Kemény Jánosát,“ melyet régebben írt, de tőle elidegenítettén, visszakerült töredékeiből újra elkészítve három könyvben 1693-ban Lőcsén ily cím alatt kiadott: „Porából megéledett *Phoenix*, avagy a néhai Gyerő-Monostori Kemény János erdéli fejedelemnek Lónyai Anna asszonynyal lévő házasságának, tatárországi rabságának, a török ellen viselt hadi dolgainak, és végre hazája mellett vitézül letett életének halála után is élő emlékezete“, s vele köz tapsot aratott (követte még ez évben, ugyan Lőcsén egy újabb, a szerző által javított kiadás, és 1775-ig külön helyeken még hét más). Ezt követte 1695-ben egy tanköltemény négy énekben „*A csalárd Cupídónak* kegyetlenségét megösmerő és mérges nyilait kerülő tiszta életnek Géniussa,“ melynek azonban első kiadása lappang (a XVIII. századból hármat bírnak: 1734, 51, 72); végre Heliodór Aethiopikáinak egy névtelen után szabadon, s a nyolcadik könyvön túl egészen önállólag Gyöngyösi által, kidolgozott magyar szerkezete ily címmel: „Új életre hozatott *Chariklia*, avagy a Chariklia ritka példájú, és az olvasásra kedvet adó históriájának némely régi versek rongyából és azoknak sok fogyatkozásiból újabb és jobb rendben vétele“ (Lőcse 1700, s 1763-ig még háromszor). Ez volt Gyöngyösi utolsó fellépése, élte

hetvenötödik évében. 1704. szeptemberben Gömör vármegye jegyzőkönyvében Bárczay György már mint az imént elhunyt Gyöngyösi István utódja említettetik, s így csak annyi bizonyos, hogy 1704-ben halt meg, de halála napját bizton meg nem határozhatjuk. Fia Gábor 1699-ben Gömörnek rendes jegyzője lett, s mint ilyen többször a portákat igazító küldöttség tagja, 1702-ben ez ügyben Bécsbe ment, de az időközben kitört belháboru egész ideje alatt ott maradt, míg a béke beálltával kir. tanácsos s a szepesi kamara titoknoka lett.

Gyöngyösi István gyenge szerkesztő s nem erős jellemző, de ovidiusi könnyűségű kellemes elbeszélő, mester a leírásokban; ezek mellett lyrai szépségeivel s a nyelv és verselés tetszetős kezelésével szinte másfél századig a nemzet köz kedvence, s a forma szabályosítása által egy új időszak szerzője lett. Dugonics Andrástól bírnak egy öszves új kiadást ily címmel: „*Gyöngyösi Istvánnak Költeményes Maradványai*, melyeket egybeszedett, és a legrégibb nyomtatványok és kéziratok szerint hibáiból kimentett.“ 2 köt. Pozsony és Pest, 1796, mely azonban sem hibátlan, sem hű, s nem is teljes, amennyiben „Cupidó“ a szerzőnek egy saját, de castigált, kézírata szerint adatik; a hagyomány által közönségesen Gyöngyösi-nek tulajdonított „*Daedalus temploma*“ pedig, mely annak hihetőleg egyik ifjusági munkája, egészen hiányzik. Teljes címe ennek: „Cúma várossában építettett Daedalus temploma, melybe ment volt Aeneás

király Trójából való kibujdosásában; és abban mutat az Apolló Sibyllája nekie külömb-külobb képeket, s azoknak históriájokat renddel megbeszéli.“ Helyjegy nélk. 1727. (s azóta számtalanszor, legujabban Buda, 1840.). Végre legujabban tölem jelentek meg: *Gyöngyösi István Válogatott Poétai Munkái*, az eredeti kiadások alapján. Két köt. Pest 1864, 5. (melyekben a Murányi Vénus, a Palinódia és Kemény János foglaltatnak). Ochtinán a Gyöngyösi házát, és Csetneken egykori háza helyét a lakosok 1837-ben, midőn azon vidékeken jártam, még kegyelettel mutogatták.

I. A Murányi Vénusból.

1. Kezdet.

I. 1—14.

1. Ó az régiektől elfajúlt nemzetség,
Híredben nevédben koresosúlt nemesség!
Mióta köztetek nincs az egyenesség,
Ily rútúl azóta prédál az ellenség.

2. Ameddig egy szívvel fogtál, magyar, fegyvert,
Volt-é oly nemzetség, aki téged megvert?
Kardod minden ellen diadalmosan nyert,
Sok prédanyereség lábad alatt hevert.

3. Hol a szép hír, szép név, szép drága nyereség,
Kit elődben rakott sok hódolt nemzetség,
Vagy harcokon adott a győzött ellenség?
Mind elprédálta azt az egyenetlenség.

4. Tedd félre, nemzetem, ezt a délcegséget,
Mint régen, kövessed az egyenességet,
Ne fogyasd magadat, találsz ellenséget,
Ki majd ránt nyakadra siralmas inséget.

5. Héjában rögzött meg a vak erkölcs benned,
Az újságok nélkül nehéz már ellened,
Noha hasznosb volna ezt is félre tenned :
Mert végre ezért is fegyverre kell menned.

6. Az egyenetlenség ártalmas mindenben,
Gyökeret szakasztott sok győzedelmekben,
Sokak míg egyesek voltak idejekben,
Gazdag szerenéséjek épült mindenekben.

7. De déleceg erkölcsök mihelyt félre rúgott,
Ez egygyel tartotta, amaz máshoz fogott,
Az egyenetlenség forralt olyan lúgot,
Melytől végre soknak füle jajra zúgott.

8. Régen Rómát hitták világ asszonyának,
Hódolt is sok nemzet nagy birodalmának,
Vad Scythiáig nyúlt vége hatalmának,
Ki tudhatja számát sok birodalmának.

9. Egyes erkölcsében esvén végre vadság,
Mihelyt sokfelé vont az akaratosság,
Oly változásokat fajzott a sok újság,
Majd prédára szállott a régi méltóság.

10. Nem nevel semmi jót az újságkövetés,
Szívmaró, félelmes, gonosz a pártütés,
Még is oly vágyott moh ehez az ügetés,
Mintha volna minden jó termő ültetés.

11. Az állhatatlanság nagy szívhez nem illik,
Gyenge épület az mely hirtelen bomlik :
Lásd az erős tölgyfát : előbb öszveromlik,
Ostromló szeleknek hogysemmint meghajlik.

12. Nem nemes elme az mely hamar változik,
Akarmi szélre is mindjárt ingadozik :
Ott tisztúl az arany hol a tűz lángozik,
A rózsza is tövis között virágozik.

13. Az nagy szív, ki előtt a becsület forog,
Amely halált kíván, belőle vér csorog,

Hogysem tántorítsa valami oly dolog,
Emlékezetéért ellenkezik s morog.

14. De most ez a jószág vagyon csak kevésben,
Mert sok pártos erköles szorúlt fűrt fejekben,
Harag és irigység vert fészket szívekben,
Dicsiretek így fogy s változik mindenben.

2. Levélváltás.

II. ének, 151—177.

151. Érkezik a posta azonnal jó kedvvel,
A Ferenc szíve is ki bórúlt volt köddel,
Elúzi homályát, felvirrad örömmel,
Látván a követet, hogy jó vidám szível.

152. Levelét megadja kis sárga írásban,
Kit látván újonnan lőn nagy búsulásban,
Gondolja: bolond szín van ily sárgaságban,
Talam izeneti ment csak csúfolásban.

153. De a sárga viaszt felfeszítvén, abban
Reménséges zöld színt talál csinosabban,
Melylyel búsúlt szíve megindult ujjobban,
S kezdett szerelmére annál jobban lobban.

154. Örül válaszának s magát vigasztalja,
Az istent dicséri, áldja s magasztalja,
Édese-küldötte levelét csókolja,
János is a hetven tallért felmarkolja.

155. Forgatják a habok mint amely hajókat,
Szelek öszvevesznek, csapkodják szárnyokat,
De ha általkelik zuhogó habokat,
Part felé örömmel tartják kormányokat:

156. Elméje ily kétes dolgát általkelé,
Teljes reménséggel szívét felemelé,
Kétség helyett remény minden kedvét telé,
Kivánt dolgainak hogy új útját lelé.

157. Azonban hogy a nap sötét tengerekre
Ötször merült, s ötször jött onnan keletre,
Mint hajnali harmat a bágyadt füvekre,
Más kedves híre is repüle Fülekre.

158. Követe érkezett, mondják, kegyessének,
Fél mértföld a közí végezett helyének,
Lovakra itt mindjárt nyergeket tevének,
Felülvén csakhamar követnél levének.

159. Készen várja Kádas, kopasz homlokával,
Köszönti mint illik asszonya szavával,
Mondja, reménséget hozott ő magával,
Mondja követségét annak a módjával.

160. Ketten szavok után útfélre mentenek,
A titkos szándékról együtt beszélnek,
Dolgok folyásával miképpen éljenek,
Máriával szemben hol s miként legyenek.

161. Felfogadja Kádas hogy juttatja szemben,
Esküszik kezére, lesz is már hiszemben,
Száz aranyat nyere, mint vettem eszemben,
Mond: többet is adok csak juttasd kezemben.

162. Ezzel elvál tőle, s visszatér Fülekre,
Pennát fog, s választ ír izent beszédekre,
Egy ezüst órácskát köt ahoz, ezekre
Pecsétet vét, s bízza Pál Gergely követre.

163. Kádas Márton vígan megyen aranyastól,
Vészi a levelet pecsétés órástól,
Szomorkodik Ferenc elválván egymástól,
Zokog titkos szíve könyves óhajtástól.

164. Murány felé mentét irígyli Kádasnak:
Ha módját találná az elváltozásnak,
Ő a követséget nem engedné másnak,
Maga udvarlana Murányi Pallásnak.

165. Mond: „mely boldogságok volt a tündéreknek!
Ha más módja nem volt az ő szerelmeknek,

Változtatni tudták mívoltát testeknek,
Megcsalták szíveket minden irigyeknek.

166. Minthogy a szeretet veszedelmes pálya,
Útját kinek sokszor majd halál is állja,
Még is aki magát sokképpen formálja,
Dolga titkainak jó módját találja.

167. Nem kívánám én is erejét testemnek,
Csak engedtetnék meg az én életemnek,
Hogy apró személyét egy gyenge fecskének
Vehetném, lenne az útja szerencsémnek.

168. Murányi fecskékkel én is ott repesnék,
Asszonyom házánál végre helyt keresnék,
Piros hajnal előtt felkelni sietnék,
Valami módcskát örömére lesnék.

169. Nem óhajtánám ott Hybla édes mézét,
Sem ambrósiának kívánatos ízét,
Hanem várnám hova öntik mosdó vizét,
Melyben feresztette szép orcáját s kezét.

170. Erre sietséggel magam ereszteném,
Fáradt szárnyaimat benne fereszteném,
Apró lábaimra sárját függeszteném,
Ajtajánál abból fészkeket építeném.

171. Hálólháza körül továbbá lest hánynék,
Alkalmatosságot az időtől várnék,
Feeske lévén, addig házában is járnék,
Míg egynéhány szálát hajában találják.

172. Azzal puhítanám özvegy kis fészkeket,
Nyugtatnám is rajra kedvesen testemet,
Virradtát sem várnám, felvetném szememet,
Hajnallal kezdeném ékes énekeket.

173. Fárasztanám addig mind ezzel torkomat,
Valamíg érzésem elbágyadtságomat,
Tovább nem vihetvén éneki hangomat,
Ejteném eliben megbágyadt tagomat.

174. Azonközben talám házából kimenne,
Minthogy kárt nem tennék, kegyetlen nem lenne,
Inkább bágyadtságom megszánná, s felvenne,
Híves cellájában ébrednie vinne.

175. Azonban követem ha oda érkeznék,
Asszonykám felőlem mikor értekeznék,
Ha igazán szeret, tudom, fohászkodnék,
Hogy velem lehetne, arról gondolkodnék.

176. Bágyadt fecske akkor megújulást vennék,
Cserélt ábrázatot magamról letennék,
Minémű most vagyok, hamar olyan lennék,
Mint porából phoenix, új életre mennék.

177. Nem lehetséges ez! várnom kell időtül:
Már is viseltetik hajóm jó szellőtül,
Jutott szép térségre a halomtetőtül,
Elválnak nyaraim a sok köd- s esőtül.“

3. Első szembenléte l.

II. 235—304.

235. Mária elméje sincs nyugodalmában,
Wesselényi felől gondolkozásában.
Míg nem szólhat vele csak búsong magában,
Végre ilyen módot talál fel dolgában.

236. Az órát számlálja s mondja: kilencre jár
Halászó helyemnek vizét kivötték már,
Szokott mulatságom azholott készen vár,
Ha valami pórok elvesztegetik, kár.

237. Lejő azért hamar halászat színével,
Hogy a patakhöz ér, megszáll cselédivel,
Ott hagyja a többbit színes beszédével,
Maga tovább megyen két meghitt hívével.

238. Minemű Diána fris vadászásában,
Hasonlónak látnád ezt halászásában.
Nem tudnál mit tenni elválasztásában,
Ha látnád mindkettőt együtt állásában.

239. Csak hogy nyilat visel Diána kezében,
E pedig hállóval halásztat vizében,
Semmi más különbség nincsen személyében,
Söt győzi Mária majd deliségében.

240. Mely mint mikor Titán feljő napkeletről,
A homályt elüzi minden szegeletről,
Ugy ereszkedik le a köves hegyekről,
Vélnéd hogy a szép nap lejött az egekről.

241. Ez adja Muráynak minden ékességét,
Mint a tündöklő nap egek fényességét,
Kijöven belöle hatta setétségét,
Magával hordozza ragyogó szépségét.

242. Örvendetes Délos a szűz Diánával,
Cyprus a mosolygó Vénus orcájával,
Parnassus Apolló szép ábrázatjával,
Az erős Murány is olyan Máriával.

243. Hová fordul a nap, ott van ékessége,
Anonnét elmégyen, lesz éj setétsége,
Lejött a murányi napnak delisége,
Fényesül az erdő árnyékos zöldsége.

244. Meglátja Ferenc is ennek szép világát,
Elfelejt minden útját s fáradságát,
Mint a parthoz jutó tenger habosságát,
Ki beszélhetné ki szíve vigasságát.

245. Érkezett azonban végezett helyéhez,
Futam¹ Wesselényi, kap a kengyeléhez;
De minthogy hasonló szélvész örvényéhez,
Hamarább leugrék: mint érne kezéhez.

246. Nem várt gyorsasággal lováról leszáll,
Kezet fognak s kiki jó napot ajánla,
Süvegét levéve Ferenc is szolgálja,
Szíve mellé ottan nagy forróság álla.

257. Tetszik ábrázatján tüze kinek-kinek,
Egymásra néztekben változik a színck,

¹ Futamik, futni kezd.

Bár ne jelentsék is titkokat senkinek,
De ég gyúladt tüze mindkettő szívének.

248. Minthogy Wesselényi hadakozásában
Sok szép jókat szedett préda hányásában,
Egy palástot nyert volt megosztogatában,
Melyet eső ellen gyakran vett nyakában.

249. Most is a sűrű köd hullatván harmatot,
Megnedvesítette a szép pázsíthantot,
Mely miatt paláستtal be is takartatott :
Ülőhely Márjának ezen adattatott.

250. Kedves asszonykáját amint rá ülteté,
Magát fél térdére melléje ereszté,
Ilyen beszédeit nyelvével kezdeté,
De addig Márjának nézése sebhété :

251. „Mint a nyilas járván vadászó helyeket,
Amely szarvason ejt halálos sebeket,
Lehel, megbágyadván ohajt kútfejeket,
Orvoslásra keres dyktamus füveket :

252. Úgy én amint íráм első levelemben,
Cupidótól érted sebhétvén szívemben,
Nyughatatlankodtam s fáradtam sebemben,
Míg veled, violám, nem lehettem szemben.

253. Boldog az az óra melyen láthattalak,
Sok óhajtásimra ide várhattalak,
Ismeretlen szolgád készen foghattalak,
Özvégy palástomon megszállíthattalak.

254. Ezelőtt bús szívem hervadni indúla,
Titkos óhajtással gyakorta jajdúla ;
De mihelyt láttalak, csuda mint újúla,
Minden akkori búm örökre fordúla.

255. Asszonykám, ne utáld azért hűségemet,
Arra érdemesnek ha véltél engemet,
Hogy ide fáradván újítnád kedvemet,
Halld foganatosan ilyen beszédemet :

256. Az erős Murányban akik férkeztetek,
Királynak hűsége mellől eltértetek,
Higgyed hogy ellene akkor serkentetek :
Aki érdemlene háládást tölletek.

257. Ha jól meggondolod a régi dolgokat,
Régi őseidnek tekintsed sorsokat,
Nemdenem közrendből találod azokat,
Úri méltóságra ki vitte voltokat?

258. Austriai háznak igaz fejedelmi,
Nemes országunknak királyi védelmi,
Kiknek sok országra mentek győzedelmi,
Voltak nemzetednek ezek segédelmi.

259. Nemességre hozák paraszti voltokból,
Zászlós uraságra nemesi sorsokból,
Grófságra végtére ily uraságokból,
Gazdag palotákra kis fa házatokból.

260. De nem azért hogy majd gonoszszal fizetnénk,
Jól tett urunk ellen fegyverrel sietnénk,
Idegen kedvéért hűséget levetnénk,
Háláadás helyett pártolást követnénk.

261. Azért, nemzetedben legfrissebb asszonyság,
Ki szelídségéhez nem fér semmi vadság,
Ha szennyeshíti is többit a pártoltság,
Ne rútítson téged a háládatlanság.

262. Királyunk részére Murány várát add fel :
Kivel híred neved napkeletről jó fel,
S addig vitettetik hol a nap nyugszik el,
Míg ég s föld fennléssen, nem töröltetik el.

263. Fogadom hitemre szép asszonyságodnak,
Hogy valamie volt jó hírű atyádnak,
Te fogsz parancsolni egyedül mind annak :
Jó válaszát várom tanácsadásomnak.“

264. Ezzel Wesselényi véget vét szavában,
Égvén azonközben szíve nagy lángjában.

Mond Mária : ninesen az ő hatalmában
Hogy feladja, s vigyen valakit Murányban.

265. Köteles ott minden Rákóci pártjára,
Nagy vigyázás vagyon erős kapujára,
Öcsese¹ visel gondot, nem ő, a kulesára,
Annak a kezében viszik éjtszakára.

266. Mivelhogy a Vénus tréfát örömezt üz,
Melynek táborában mulat sok gyenge szüz,
Wesselényiben is nem nyughatik a tűz,
A valóságoshoz ily tréfa-szókat füz:

267. „Rabom vagy, kedvesem, azért jere velem,
Szép asszonyságodat majd el is emelem,
Grófi személyeddel szerencsém nevelem,
Füleken, asszonyom, gondodat viselem.“

268. Ezen Máriának szíve indulhatott,
A mézes szók alatt mérget gondolhatott,
Mely kissebségére néki fordúlhatott,
De nem mutat ezzel semmi változatot.

269. Hanem, mint Amazon, ki szokott fegyverhez,
Bátran felel, mondja: „ha a becsöllethez
Illik, s hadviselő, jó híred nevedhez,
Hogy álnokság férjen sok esküvésedhez,

270. Azért ha rabbá téssz, mi hasznod várhatod?
Bizony Murány várát úgy meg nem hághatod,
Hanem állhatatlan voltod mutathatod,
Kinek mint kell hinni, például hagyhatod.“

271. Wesselényi szavát hirtelen fordítá,
Bánja hogy ezekkel szívét szomorítá,
Tréfáló szavait valóval tóditá,
Ohajtva ilyekre ajakit mozdítá:

272. „Elbágyadtságomat újító harmatom!
Megbocsáss hogy szómat tréfával forgatom,
Hogy megtréfáljalak ninesen akaratom,
Éretted tüzemet de ki nem mondhatom.

¹ Szécsi Éva, Illésházi Gáborné.

273. Kérlek másért: az én igaz hűségemért,
Szívemben lángoló nagy szeretetemért,
Benned helyeztetett erős reményemért,
Bocsáss bé Murányba szép könyörgésemért.

274. Esküszöm szablyámra: tégedet elveszlek,
Özvegy nyoszolyámban igaz társul teszlek,
Holtig tekéletes hűséggel követlek.
Amíg meg nem áldasz, el is nem eresztlek.“

275. Hevül most Mária, s megakad szavában,
A szemérmesség lángol orcájában,
Erre mit feleljen, forralja magában,
Csak ő maga tudós titkos szándékában.

276. Wesselényi magát ajánlván biztatja,
Titkos gondolatját bizvást megmondhatja,
Ha néki is léssen ehez akarátja,
Jövendő dolgából ezeket várhatja:

277. Királyért, országért nagyot eselekesznek,
Magoknak örök hírt, szép nevet terjesztenek,
Nagy kedves örömben koporsóig lesznek,
Minden mostani bút szívekből letesznek.

278. Ők pedig ezeket mikoron forgatják,
Tündér személyeket noha nem mutatják,
De Cupídó, Vénus, s Márs nem tartóztatják,
Hanem jelen vannak, s tiszték sem mulatják.

279. Márs a vitézeknek szíveket biztatja,
Mint annyi Herculest, ezeket úgy tartja.
Ha mi zendülésnek lenne indulatja,¹
Hogy Márs tanítványa, kiki megmutatja.

280. Cupídó anyjostól nyughatatlankodik,
A szerelmes szívek körül gyorsalkodik,
Mint ki két tűz között szorgalmatoskodik,
Ha egyet fellobbant, máshoz rugaszkodik.

281. Végre Máriához mindketten gyűlének,
Minapi tüzéhez új lángot tévének,

¹ Keletkezte.

Amelyből erei jobban hevülének,
Nagyobb indulati ' Ferenchez lévőnek.

282. Amint üle azért, lassan emelkedék,
Mint a nyíló rózsza gyengén mosolyodék,
Ajaka mozdulván szólni ereszkedék,
Ilyen feleletre nyelve bátorodék:

283. „Hadakozó Mársnak vitéz unokája,
A házasság dolga istennek munkája,
Ő rendeli kinek ki légyen mátkája,
Nála nélkül, vakra vetett sok kockája.

284. Ha úgy tetszik azért ez a jó istennek.
Ebben is szolgálók vitézi fejednek,
Nem kell kivülled már senki én szívemnek:
Csak te vagy reménye árva életemnek.

285. Azon leszek miként velem együtt Murányt
Neked kézhez adjam, s tarts sajátod gyanánt,
Igaz szeretetünk csak légyen egyaránt,
Megadja még isten amit szívünk kívánt.“

286. Örül Wesselényi e kedves válasznak,
Inkább mint az özvegy madár a tavasznak,
Melyet nöstényétől telek elszakasztnak,
S a puszta erdőkön bánattal aggasztnak.

287. Végtére egymással ilyet végezének:
Hogy mind a két részről csak készen lennének,
Mihelyt Máriától levelet vennének,
Amint ő rendelné, mindjárt jöhetnének.

288. E Wesselényinek mely örvendetes hír!
Hasznosabb sebének mint a balsamumír,
Ilyen kedves képet Apelles is nem ír,
Melynek jövendőben szép személyével bír.

289. Mert miként Phosphorus, a hajnalemelő,
A több csillagok közt fényesebben fénlő,
Így ez egyebeknél több szépségviselő,
Angyali termete szerelemnevelő.

290. Gazdagsággal Júnót, Cypriát szépséggel,
Szívével Bellónát, Pallást eszességgel,
Amphion szavával, Phoebét deliséggel,
Igaz Penelopét követi hűséggel.

291. Másák tudománya nyelvének szóllása,
Hajnali hasadás ajaka nyílása,
Orcája pünkösti rózsák mosolygása,
Wesselény szívének tüze s lángozása.

292. Le sem veszi szemét szép ábrázatjárul,
Mint a saskeselyű mikor naphoz járul:
Örömet rózsákat szedne orcájáról,
Nem lehet. Énekét így kezdi szájáról:

293. „Szívem rejtekinek tündöklő csillaga,
Helena szépségű, kedvemnek virága,
Felderült napomnak nálad van világa,
S új fényvel tündöklő szép világossága.

294. Hattyúi termeted mert, szívem, igen szép,
Vagy is vidám, deli, s egész testedben ép,
Nyelved fris, eszed nagy, orcád is kedves kép,
Magad kelletése szemeket fogó lép.

295. Ha rózsám szépségét kezdeném számlálni,
Ami benne tetsző azt mind feltalálni,
Aki azt meghallja, tudom meg fog állni,
Vagy hogy többet halljon nállam is fog hálni.“

296. Azonközben kapa keskeny derekához,
Egy csókra akarja hajtani magához,
De hasonló lévén a gyors karikához,
Elfordúl, s nem enged ily módot dolgához.

197. Erre gerjedt tüze héjában fárada,
Elkészített csókja ajakán marada,
Ahová szánta volt, oda nem ragada,
Ugyan kár a szép csók csak ingyen szalada.

298. Noha a csók elől kezéből kimúla,
De mint könnyü szellő ismét megfordúla,

Nem idegenkedik minthogy megholdola :
Gyenge hajából vert perecéhez nyúla.

299. „Fogd ezt, a gyors idő mivel senkit nem vár,
Hanem szokott rendi s folyásában eljár,
Együtt lételünket megsajnálotta már,
Egymás személyétől bennünket majd elzár.

300. A távollételnék penig maradéka
A feledékenség, melynek ha árnyéka,
Elynomván szűnyadna szivednek szándéka,
Kölsön fel ez adtam perec ajándéka.

301. Árva személyemet juttassa eszedben,
Tudjad mit végeztél velem e berekben,
Nincsen annyi hajsza az adtam perecben,
Mennyit lésszesz nállam te emlékezetben.

302. Ne neheztelj kérlek hogy most nem engedtem,
S esókod elől magam hirtelen letöttem,
Ne gondold rossz végre hogy ezt cselekedtem,
Látd-é szemérmemet most gyászommal fedtem.

303. Tudod hogy nem vagyunk buja szeretetben,
Hanem hitünk szerént majd öszvekeletben ;
De nincsen még dolgunk egész végezetben,
Kerüljük, ne legyünk ezért iteletben.“

304. Ajándékát s szavát veszi nagy kedvesen,
De esik szívének igen keservesen,
Hogy szép személyétől válni el kellessen,
Amint bucsúzik is tőlle keservesen.

305. Elválna egymástól kétfelé menének,
Egy rész Máriával vár felé térének,
A több vitézek más részre sietének,
Igen keserves lön e Ferenc szívének.

II. A Phoenixből (Kemény Jánosból).

Török had leírása.

III. könyv, III. r.

1. Azomban amikor ezek így folynának,
A török hadak is már útban valának,
Kik minekelőtte Erdélyben jutnának,
Ilyen módját s rendit halld azok útjának.

2. Ali passa hada Nandorfejevárhoz,
A végekből pedig gyűlének Budához
Az ott való vezér Izmael passához,
Aki nem rákháton lát vala dolgához.

3. Jutának elsőben mintegy ötszáz lóval,
Az esztergamiak válogatott jóval,
Akármely helyen is próbára valóval,
Kik karddal is mérik, nem csak vágják szóval.

4. Esmeri ezeket Nyitra, Garam s a Vág,
Kiknek mellékére lovok gyakorta hág,
Fegyverek azoknak faágokat nem rág,
Hanem embert harap, sokakat le is vág.

5. Maga az Olaj bék ezeket vezette,
Vállát egy haragos tigris kerítette,
Fejét igen szép pár nyusztal öleltette,
Amelynek egy sasszárny kerengett mellette.

6. Fejékkék a lova, úszován festették ¹,
Igen kedves nála, nem régen szerzették,
Sokat jártak érte, míg szerit tehették,
Háromszáz aranynyal az árát fizették.

7. Ha hallottad hírét amaz Rabló Béknek,
Ki rontó mennyköve vala sok vidéknek,
Bars, Nyitra vármegye s verebéli széknek,
A volt néha ² ura ez paripa kéknek.

¹ Faludinál „úszován“ lefolyó, bő ruháról mondatik. A jelen hely értelmét nem vagyok képes felderíteni. ² Egykor.

8. Apony s Ludány táját ezen raboltatta,
Vezekénynél magát úgy ezen forgatta,
A négy Észterházyt mikor levágatta,
Más próbáiban is ezt hátra nem hatta.

9. Ez akkor békséget viselt Esztergamban,
A kanizsai tiszt változván azonban,
Hogy azt elnyerheti, vala oly bizomban ¹,
Úgy ment a vezérnek ez a ló adomban ²,

10. A vezér azután a fő tihájának ³
Adta ajándékon, az egy barátjának,
Az Olaj bék attól szerzette magának,
Próbált jóságáért tartja fő lovának.

11. Visel ennek féke kék selyem majcokat ⁴,
Amelyekre fűztek aranyos holdokat,
Jó távul ejtették egymástúl azokat,
Tévén rendek közzé apró csillagokat.

12. Az inát érdeklí szárnya cafragának,
S majd nyeregig jön fel hossza virágának,
Articsóka módra melyet formálának,
Kék gránát az alja tűzött aranyának.

13. Székesfehérvári sereg gyön ezután,
Parancsol ezeknek az Ibraim szultán,
Igen deli ember, tartja atlac kaftán,
Kit ajándékon vett nem régen a portán.

14. Tanult vitéz, forgott mind két szerencsében,
Második Aeneas rendes természetben,
Párducbőr a hátán, tollas bot kezében,
Három szál darutoll strázsál süvegében.

15. Egy sebhelylyel völgyes a jobbik pofája,
Hol a fülének is vagyon kis csorbája,
A nagy-győriekkel volt gyakor csatája:
Ott harapta volt el egy rácnak szablyája.

1 Mint „hiszemben.“ Bizodalom.

2 Adományban.

3 Vagy kiája : segéd, helyettes.

4 Kantárszjakat.

16. Ez felette híres jó lovaglászárúl.
Sebest futván másra ugrik egy lovárúl :
Mint a könnyű evet egy ágra más fárúl.
Másképpen is híres sok viselt dolgárúl.

17. Serény inú lovát mostan is ugratja,
Dagasztó inait módossan rángatja,
Ugrását elhagyván kerékben forgatja,
Tolla vitorláját a szél hajtogatja.

18. Lengedez hat zászló ennek seregében,
Az ispáiaké ¹ van Mulykó kezében,
Aki Vácon lakván ifjabb idejében,
Sok gyermeket lopott Zólyom vármegyében.

19. Győnek a pécsiek a Kara-Membhettel,
Születése szerént dalmata nemzettel,
Amint most is vagyon oly forma termettel,
Noha már koresosult török természetel.

20. Jutott pogány kézben még gyermek korában,
A császárnak nőtt fel s tanult udvarában,
Noha más fegyver is illik a markában,
De legmesterségesb a nyilak dolgában.

21. Győzi Eurytiont ² meghúzott íjával,
Arányzott lövése nem esik hiával,
Nem repül a madár oly gyorsan szárnyával,
Hogy utánna lövén ne sértse nyilával.

22. Söt megvont idege erős ütésében,
Amely ellőtt nyila van sebes mentében,
Azt is ahoz tanult szép mesterségében
Elejti, más nyillal utánna löttében.

23. Most is rajta tegze, s az rakva nyilakkal,
Kalpagát tollazta ráró sугárakkal,
Repül a lova is keselyű szárnyokkal,
Füzetvén cafraga kétfelől azokkal.

¹ Vagy spáhi : könnyű lovas.

² Acneás kísérője s derék nyilász.

24. Jöhetett ez talán háromszáz szablyával,
Kalmárokkal többel, hogysem katonával,
Mindazáltal kiki volt jó paripával,
Nem is aba, hanem becsesebb ruhával.

25. Ezután a szigetvári had érkezik,
Agájokat Deli Amhetnek nevezik,
A szomszéd végházak : ki ez? nem kérdezik,
Mert azok pázsitján sokat ellenkezik.

26. Igen fenhajaz ez magahittségében,
Mint a Mezentius Turnus seregében,
Sokat bízik kardja s karja erejében,
Jó lovas s deli is ahoz természetben.

27. Gyakorta ellövi csidázó kópjáját,
Utána eresztvén tanult lova száját,
Hozzá kapó keze nem vallja hibáját,
Megkapja mindenkor, mint játészó laptáját.

28. Podolai farkas ugrál a nyakában,
A szél sólyomszárnyat ingat forgójában;
Játszván könnyű lován kópja-hányásában,
Repülni láttatik rugaszkodásában.

29. Alatta ugráló lova mind jó s mind szép,
Módossan megugrik, jól fut, fordul, jár, lép,
Nincs fogyatkozása, minden tagjában ép,
Vagyon ábrázatján igaz szerecsen kép.

30. Karmazsinos fékét katonáson szabták,
Szkófiom aranynyal ¹ habosan varrották,
Zöld fodor capával ² nyergét borították,
Annak kerületit ezüsttel folytatták.

31. A több végbéliek gyűlnek Kanizsára,
Az ott való passa parancsolatjára,
Hogy azokkal együtt induljon Budára,
Kinek száma telik kétezer szablyára.

¹ Sodrott arany, szál arany.

² Erdesen kikészített bőr.

32. Mind ezek a Mársnak próbált deliái ¹,
Kiket Zrínyieknek oktattak próbái,
Bélyegezve vadnak sokaknak pofái,
Csókolták azokat horvátok szablyái.

33. Sok zain ² s spahia egyéb fő rendekkel,
Agaság-viselő tanult vitézekkel,
Köntösös, paripás, s jó fegyveresekkel
Gyült ide, Recep is jelen van ezekkel.

34. Thessalonika volt ennek a hazája,
Azhonnét kikelvén, sok helyt volt próbája,
Kandia táján is sok vért nyalt szablyája,
Itt is már sokakat öklelt kópiája.

35. Nagy erővel bíró, csontos természetben,
Harmincöt esztendős lehet idejében,
Öcsese a passának, oly is személyében,
Mint az, de vállasabb nálánál testében.

36. Ez második Kákus ³ erős mivoltában,
Félmázsás buzogányt perget a markában,
Nines oly erős ökör, melyet futásában
Meg nem tart, ha kaphat annak a farkában.

37. Maga is szög legény, lova is szercesen,
Süvegének nusztát őrzi egy kerecsen,
Nehéz terhű botját hányja negédessen,
Ropja módos táncát lova is kényessen.

38. Légrádiak híre hozta Kanizsára,
Mert aki azoknak kél szomszédságára,
Talál ha akarja pályázó társára,
Csak ne restelkedjen véle a próbára.

39. Megindulván azért a passa ezekkel,
Megyen Buda felé rendes seregekkel,
Előttök bocsátott szép vezetékekkel,
S utánok nyomódott terhelt öszvérekkel.

¹ Dalia, vitéz.

² Gyalog.

³ Vulcán óriás fia.

40. Pej lova, akinn ül, visel egy kis holdot,
Jobb csuklójához is fejértarkát toldott,
Magaviselése tart igen szép módot,
Vett passaságára ezen első zsoldot.

41. Oly a gyorsasága mint könnyű szellőnek,
Valóban mestere a rendes lejtőnek,
Ezt Ázsiában is becsüllették főnek,
Azhonnét nagy hírű s drága lovak jönnek.

42. Azhol némely kancák (mondják) nem ménektül,
Vemhesednek, hanem tavaszi szelektül;
Fajzott ez is talám azoknak nemektül,
Fü¹ ló, s dicsírtetik méltán mindenektül.

43. Ezen gazdag szerszám, magán selyem dolmány,
Szkófiommal varrott bársony nyerge, karmány²,
Fékének formája nem régi találmány,
Igen böcses munka, portai csinálmány.

44. A csonka Delimán másfél száz lovassal,
Majd mind válogatott farkasos s tollással,
Melyeknek kezek is villogott karvassal,
Van előljáróban mind annyi farkassal.

45. Fél mértföldnyire jár elől a dandártúl,
A passa serege csillagos hadátúl,
Kinek születése vala rác anyátúl,
S annak sokat tanult volt bájolásátúl.

46. Van sok mestersége s egyéb varázslása,
De az hamarjának leginkább hányása³
Tetszik neki, s van is ahoz nagy tudása,
Az által kezdetik minden próbálása.

47. De próféciáját akkor elvesztette,
A veszprémi sereg mikor megkergette,
S azok karja miatt kezét elvesztette,
Melynek már ujjait vasbúl építette.

48. Mindazáltal most is nem mulat semmit el:
A kimenetelre mikor adatik jel,

1 Fő ló. 2 Köntösujj. 3 Hamarját hányni: jósolni.

Mint azelőtt, kardját szintén úgy köti fel,
Noha annak éli már oly nagyot nem szel.

49. Veres skárlát kecsét¹ függesztett vállára,
Melyet készítettett párduebőr formára,
Körmöket ezüstbül csináltak lábára,
Fogakat is raktak olyokat állára.

50. Fénlik rajta egy hold s sok csillag mellette,
Mind ezüstbül valók, aranynyal színlette,
Erre egy nagy sasnak két szarnyát tűzette,
Melylyel magát másod Daedalusnak tette.

51. Két vigyázó daru strázsálja süvegét,
Akikkel tollazta feje gömbölyegét;
Jó renddel viseli s vezeti seregét;
Kalahuzságának megadja elegét.

52. Nyomodik utánna népe a passának,
Már a több helyekbül mind jelen valának,
Amikor ezek is Budára jutának,
Hol megtelepedvén két nap nyugovának.

53. Mikor harmad napra az idő virrada,
Felülöt hirdető trombita rivada,
A vezér ameddig költözött, több hada
Némely seregekkel addig benn marada.

54. Végre megindulván ő is seregével,
Zainok spaiják s agáknak színével,
Cifra öltözetű udvara népével,
Ilyen rendet tartott pompás menésével:

55. Mendegél előtte a több seregeknek
Egy ősz török, régi szenti Mahumetnek,
Ennek Budán zsoldot régóta fizetnek,
Nevezik nyelveken Alladár Memhetnek.

56. Ezt szentelt vitéznek a törökség tartja,
Bársony süvegének zöld a patyolatja,
Minthogy immár kardját nehezen forgatja,
A harcera valókat tanácsosal oktatja.

¹ Hátbőr, kacagány.

57. Mahumetnek hétszer járta koporsóját,
Gyakorta forgatja s mondja olvasóját.
Úgy tartja ezt Buda mint egy Apollóját,
S sok dolgokban próbált jövendőmondóját.

58. Árnyékat egy kék structoll tart homlokának,
Amelyet feliben tett patyolatjának,
Bokáig van hossza atlac foszlányának ¹.
Klárís golyóbisok akit gombolának.

59. Portai kaftán függ azonkívül nyakán,
Sok színű selymekkel melyet szőttek tarkán,
Egy csillag fejérlik pej lova homlokán,
Ki pompás lépéssel megy alatta halkán.

60. Tizenkét spaia fényes öltözetben
Megyen ezzel, egy-egy csida a kezekben,
Ülnek külön-külön szerszámú nyergekben,
Jobbnál jobb lovakon, aranyas fegyverben.

61. Ezek elhaladván, csakhamar inokban
Huszonnégy vezeték gazdag szerszámokban
Érkezik rendessen, mind aranyasokban,
Kényesek az lovak s kevélyek azokban.

62. A zabolát marják, hányják a fejeket,
Mervén áll a farkok, feltartják füleket,
Haragos villámmal forgatják szemeket,
Orrok is úgy látszik hogy fújnak tüzeket.

63. Nehéz őket vinni, nyughatatlankodnak,
Nyerítnek, ugrálnak, rúgnak s ágaskodnak,
Hol erre, hol arra térnek s rugaszkodnak,
A vezetékesnek nem kis gondot adnak.

64. Három lovászmester kíséri ezeket,
Visel lovok gyenge portai fékeket,
Nem drágákat ugyan, de szemnek szépeket,
Mint ezüstét, többre böcsüllik műveket.

65. Síposokkal mennek már a trombitások,
Dobosok ezután, és a csinziások ²,

¹ Ujjatlan köntös.

² Kik pengőtálakkal zenélnék.

Kik, ha megszólalnak, fület tölt hangzások,
A szomszéd Echóval vagy mulatások.

66. Hosszú tűzött zubon ruhájok ezeknek,
Bársony patyolatos csapkája fejeknek,
Egyiptumi bőre látszik személyeknek,
Fejirlík a fogok amikor nevetnek.

67. Ezeket egy igen ősz esaúz követi,
Melynek földig feje atlac öltözeti,
Nagy üvöltésének ritkán van szüneti,
Hogy a vezér megyen, kiáltja s hirdeti.

68. Ezután a vezér maga, dagályosan,
Perzsiái módon ballag kaftánosan,
Amelyet aranynyal miveltek habosan,
És Perzsiában is szerzetek árosan.

69. Szép medályos kolesog a lova fejében,
Magának is olyan fénlík süvegében,
Botjának, akit hány pergetve kezében,
Sok kövek ragyognak aranyas művében.

70. Drága munkát látni lova szerszámában,
Kék zománc egyvelült sárga aranyában,
Változó forma van minden boglárában,
Öt-öt rubint fénlík azok rózsájában.

71. Szkófiomos nyergét bársony szépítette,
Amelynek környékét arany kerítette,
Annak is szép művét kék zománc színlette,
Van boglárának is rubint közepette.

72. A cafraga mutat tengeri habokat,
Ezüst ábrázolja aranynyal azokat,
Gazdag kerületi, tart amely rojtokat,
Fűztek arra gyönggyel közlött klárisokat.

73. Lejtőzik alatta igen haragos mén,
Nyerít, ptrüszög, szeme villog mint tüzes szén,
Kényes, kacér, fene, fiatal még, nem vén,
Gond a vélebánás lovászának s nagy kén.

74. Tartnak helyben lábán ennek panyvás láncot,
Lejtőző lábai ha kezdenek táncot,
Rángatott inai szednek rendes ráncot,
Módos ugrásában nem találni gáncot.

75. Hol elől s hol hátra füleit viseli,
Meghorgasztván egyik lábát, felemeli,
Míg a többin ropja, azt vezetékei,
Nagy kevélységében majd helyét sem leli.

76. Tíz kengyelfutó van két felől mellette,
Hajnalszín atlacban őket öltöztette,
Utazáshoz magát kiki készítette,
Ruhájának hosszát öve mellé szedte.

77. Ezüst öv szorítja karesú derekakot,
Görbe portai kard órzi oldalakat,
Holdforma szekerce töltötte markokat,
Úgy mennek serényen, s követik urokat.

78. A deliák érik ezeknek rendeket,
Kiknek ha meglátnád s néznéd személyeket,
Nem találnál köztök sok külömbiségeket,
Majd egyeknek vélnéd lenni mind ezeket.

79. Vadnak mind egyforma selyem foszlányokban,
S azokra felül vett fényes páncélokban,
Bársonyos csapkákra font patyolatokban,
Egy-egy könnyű esidát viselvén markokban.

80. Füztek oldalokra aranyas tegzeket,
Íjat s nyilakot is hasonló szépeket,
A lovok sem visel együgyű fékeket,
Hanem szkófiomos majcból mívelteket.

81. A páncéljoknak is, csillagok módjára
Készítettett s művelt igen szép formára
Vagyon sok arannyal tündöklő boglára,
Kik a napot híják fényekkel csatára.

82. Megakadván azért sugári ezekben
Viadalt tartónak harcoló fényekben,

Akik villáminak ellenkezéseken
Csiklandó ragyogvány ötlük a szemekben.

83. Legkedvesb szolgálai ezek a passának,
Melegítői is netalán ágyának,
Nincsen kímélése tőlök a cifrának,
Külön-különféle szebbnél-szebb ruhának.

84. Ezeket követő igen szép seregben
A főurak jönnek gazdag öltözetben,
Itt a skárlát s gránát nincs nagy becsületben,
Vagyon mindenike gazdagon selyemben.

85. Hol mint a futosó szelek szárnyainak,
Van elég eszköze s helye játéknak,
Mind a délrel játszó nap ragyogványinak
Alkalmatossága, s oka csatáinak.

86. Az állakon habzó terjedt szakállokban
Lehetnek a szelek szép mulatásokban,
Arannyal s ezüsttel fénlő ruhájokban
Játszhatik a napfény, s csatázhat azokban.

87. Nem látni ezek közt egyéb süvegeket,
Patyolat-golyóbis keríti fejeket,
Kik gombolítási tartnak szép rendeket,
Külömb-külömbképpen készítvén ezeket.

88. Ülnek mindnyájan szép szerszámos lovakon,
Nagy árú cafragok terülnek farokon,
Bogláros sügyellők s kövesek nyakokon,
Más ezköz is drága s böcsös is azokon.

89. Követi seregét s rendeket ezeknek
Válogatott színe a végbélieknek,
Mind azon spaia s nemes vitézeknek,
Sok helyeken forgott s próbált embereknek,

90. Akik magyaroson szabták ruhájokat,
Nem veri azoknak hossza bokájokat,
Fejek sem emelget patyolat-gombokat,
Nusztok ölelgetik s nestek homlokokat.

91. Mind erős férfiak s nemesi termetek,
Vitézséget mutat kemény tekintetek,
Foly mindenek előtt méltó dicsiretek,
Katonaszerrel van minden készületek.

92. Erős paripákon ülnek, nem gyengéken,
Ki pejen, ki barnán, némelyek szürkéken,
A pécsi Olaj bék van szép almáskéken,
Amely hátán is jó, nem csak vezetéken.

93. Régi katona ez, Egren nevelkedett,
Az ónodiakkal gyakran verekedett,
Nyertes próbáitúl addig híresedett,
Mostani tisztére végre emelkedett.

94. Egy pár ráró repdes kettős forgójában,
Igen szép tigrisbőr habzik a nyakában,
Két darutollat szúr lova homlokában,
Gyönyörkedik annak módos ugrásában.

95. Gránát s skarlát köntös van majd mindnyájokon,
Széles fringyia kard fekszik oldalokon,
Kétszeres lódingot emelnek vállokon,
Amelyek függenek karmazsin majcokon.

96. Derekaon páncél, kezezen karvasok,
Süvegeken rárók, kerecsenek, sasok,
Hátokon párdúcok, tigrisek, farkasok,
Lovakon pár puskák, hegyes tőr s pallosok.

97. Ezek elhaladván ballagó utakkal,
Egy beslia¹ zászló jön száz lovagokkal,
Vélnéd hogy egy erdőt vezetnek magokkal,
Kézben ingadozó sok kópjaszálakkal.

98. Lobogójok' sárga, zöld színek oszlatják,
Kiknek tafotáit szelek hajtogatják,
Néha gyengén, néha erősben rángatják,
Csatázó szárnyokkal egymást próbálgatják.

---

¹ Dzsidas.

99. Beglér béknek híják ezek agájokat,
Egyiptomi nemzet, járt sok országokat,
Mind szárazon vizen viselt nagy dolgokat,
S vett azokban gyakran szép diadalmokat.

100. Majd fél szerecsenkép barna ábrázatja,
Velencei skárlát minden ruházatja,
Setét pej a lova, azt vígan ugratja,
S rajta szép szerszámát a nap ragyogtatja.

101. Egy phoenix madár ül nusztoz kalpagában,
Gubás oroszlánybőrt függesztett nyakában,
Melyet egy kazultól¹ nyert volt Perzsiában,
A Babylonbéli pássa táborában.

102. Három sereghajtók terjedt szakálokkal,
Szárnyazván fejeket kék darutollakkal.
Mennek ezek után, egy-egy buzgányokkal:
Akik maradoznak, érdeklík azokkal.

103. Amíg ezek ilyen renddel kimennének,
S a nagy Duna hídján által költözének,
Addig a több hadak Pestnél sereglének,
Akik is azonban több számra telének.

104. Mert párkányi, váci, s az hatvaniak is,
Jutának köziben, más végháziak is,
A pestiek el nem maradtak magok is,
Ötszáz jó szablyával készültek azok is.

105. Rakodott a mező sok szép seregekkel,
Az eresztett zászlók játsznak a szelekkel,
Megegyezvén végre a vezér ezekkel,
Elindítja őket, s viszi szép rendekkel.

106. Vígan megyen s útját tartja Szolnok felé,
Hol az egri hadat immár készen lelé,
Azokkal táborát számosabb nép telé,
S ugyan ott a Tiszát vélek általkelé.

¹ Veres főveges, azaz perzsa.

107. Nagy hadi farkat von ez immár magával,
Kemény János ellen siet táborával,
Már Ali passa is útban van hadával,
Patyolatos népe temérdek számával.

108. Kezdik közelítni Erdélynek határát,
A khám is készíti bucsaki tatárát,
Hogy ő is ott kezdje harácsoló vásárát,
Sok eladott rabnak vegye fel az árát.

109. Izmael (így híják a budai passát)
Viszi bé legelől Erdélyben pallossát,
Amelyre fordítja hada tüzét s vasát,
Sok keresztyén leli s érzi ott gyilkosát.

110. Azomban Ali is sok ezer népével,
A bucsaki had is nyilas seregével,
Kiki országrontó vasával s tüzével
Béérkezik, Erdély nagy veszedelmével.

111. Akik valahova férnek, mindeneket
Prédálnak, pusztítanak sok lakóhelyeket,
Vagy vérben keverik azoknak népeket,
Vagy pedig rabszjira fűzik szegényeket.

GRÓF KOHÁRI ISTVÁN.

1649—1731.

Csábrági és Szitnyái gróf Kohári István, a Lévánál hősi halállal kimúlt báró Kohári István és Ballassa Judit fiok, 1649. martius 11. született a csábrági várban. A kitűnő elmetehetségekkel megáldott ifju a bölcsészeti tanulmányokat a bécsi egyetemen végezte, s itt történt, hogy midőn egy ízben (1663?) gróf Zrínyi Miklós, a költő, az iskolát meglátogató, az ifju Kohári mint megbízott üdvözlő szónok any-

nyira magára vonta a nagy ember figyelmét, miszerint ez barátságos tanácsesal buzdítván őt, a bölcseszet gondos tanulmányozását úgy ajánlá neki, mint amelynek, akár udvari, akár tábori életet követve, tanácsesal vagy karddal szolgálandja a hazát, gyümölcsseit egyformán szedendi. Új hévvel folytatta az ifju e pályát, míg azt köz vitában fényesen berekesztvén, I. Leopold arany lánccal ajándékozta meg. Még 1664-ben elvesztvén atyját, Leopold, ki már a tizenkét éves gyermeket 1661. honti főispánnak nevezte volt, most a füleki főkapitányságot is, melyet atyja dicsően viselt, reá ruházta, de addig is, míg annak elfoglalhatására felserdülne, Unger nevű kapitányra bízta. 1665-ben már a honti főispánságot elfoglalta. Befejezvén tanpályáját, szabadkozásai dacára, ritka példával elfoglalta az ifju Kohári főkapitányságát, hol vitézi munkákban tölt el ifjusága, majd visszaverései, majd gyakori nyugtalanítása és megtámadásai közt a törököknek, kiknek kezeitől sok prédát s számtalan rabokat elütött. A császári hadak vezérei mellé is gyakran adatva „vezérkalauz és martalék-előljárónak,“ alig volt e vidékeken ez időben győzedelem, melynek dicsősége nagyobb részt né az örökké éber, munkás és bátor Kohárit illeté.

Új gondokat okozott a hősnek Tököli támadása, kinek hadai 1678. nyugtalanítván Füleket, s Kohárit mindennemű édesgetésekkel részökre hódítani törekedvén, ő esküjéhez híven visszautasította azokat s őket visszaverte, amiért a királytól ennek

arany láncról függő arcképével ajándékozott meg. — Súlyosabb lett az állapot, mikor Tököli a törökekkel szövetségbe lépett, de akkor sem volt a támadóknak e részen nyugalom: Kohári, hirtelen megjelenésével, gyakran a Dunáig futván le, s mindenütt szétvervén az élelemszedő hadakat, már pusztá nevével is rettentővé tette az ellenségnek. Leopold a jeles férfiú mind erősb lekötésére őt 1681. elébb kir. tanácsossá, majd ezredessé, végre a soproni országgyűlés alatt kamarássá nevezte. Ezentúl borúltni kezdett Kohári szerencséje. Tököli Füleket, a felföld egyik leghatalmasabb védbástyáját s a bányavárosok kulcsát minden áron kivivandó, Apafi Mihálylyal, újsaját és török roppant erővel körültáborlotta azt augusztusban 1682. Kohári vitézül s az ellenség nagy veszteségeivel húzamosan megvédte a várat; de elveszvén már a város, a vár maga igen megrongálva, az oda családjaival együtt bemenekült számos nemesség pedig a sűrű halálok által elesüggesztve lévén, a várbeliek megadásról kezdenek tanácskozni. Kohári el lévén határozva a reá bízott vár alá temettetni magát, erélyesen ellenzette a megadást, lelkes beszédekkel emelni igyekezett az elesett szíveket, de nem gátolhatta, hogy az öszves őrhad és menekültek végre is köz egyetértéssel a fejr zászlót ki ne tűznék, s az ellenséggel alkut kötvén, a várat, mely már csak kőhalom volt, fel ne adnák. Kohári, kinek egy híve sem maradt, a legvégső percig sem írván alá a frígyet, bár ezzel a várban maradt öszves

kincseit megmenthette volna, s miután Tököli újabb felszólítására, állana pártjára, szidalommal felelt, hadi törvényszék elibe állíttatott, s fogságra ítéltetvén, kötözve s lóra csatolva Regécre hurcoltatott (sept. 11. 1682), honnan utóbb lelki nagyságát bámuló sáját örei által kimentetvén, de ismét megfogatván, júl. 18. 1683. Munkács várába vitetett át szorosabb fogságra, hol a legmélyebb tömlöcben tartatott, elrekesztve minden közlekedéstől a külvilággal, nehéz láncok, éhség, szomj, hideg, s a dohos lak minden inségeivel sanyargatva, csak Tököliné, Zrínyi Ilona, által titokban olykor némi kedvezésekben részesítve; míg Tököli a folyvást hajthatatlant (hihetőleg hogy nagyszívű hitvese kedvezései elől elvonja) Tokajba, Patakra, s innen ismét Munkácsra, végre Ungvárra tétetett által. Midőn 1685-ben Caprára cs. tábornok Kassát s Patakot megvevén, novemberben Ungvárhoz közelített, Kohári, kétségkívül a szorongatott ungvári várparancsnok kérésére, a közbenjáró szerepét vállalta, minek következtén Caprára elfogadván a másodízben módosítva neki megküldött capitulációi pontokat, a vár nov. 6. magát feladta, s Kohári több mint három évi fogságából kiszabadult¹. Miután Csábrágon megtört

¹ L. *Mocsárit* az id. h. 68., ki a füleki ostrom történetét is legbővebben s részletesebben adja 55—65. Fogsági szenvedéseit legterjedelmesben *Kazy* 24—35., legszemléltetőbben *Gyöngyösi* (Rózakoszorú) ily szavakkal: „Elsőben Regéc, azután Munkács, Tokaj és Ung váraiban vivék, és azokban . . . minden társaságtól magányosan rekesztő, konyhai masadékra

egészségét rövid ideig ápolta, Bécsbe ment, hol Leopold a jellemes férfit nagy udvari gyülekezetben üdvözölvén, ily szavak közt: Éljen a hűség tükre! megölelte, s Fülekvárát örökös joggal neki adományozta. Kohári lelki nagysága a külföldön is bámulat tárgya volt, s különösen Ince pápa dicsérő levéllel, díszkalappal és bucsuirattal tisztelte meg.

A király nem soká engedé nyugodni a munkásságra termett embert, hanem őt a dunáninnyi részek és bányavidéki végek altábornokává tette, 1685. júl. 15. pedig testvéreivel együtt örökös grófságra emelte. Kohári ezen helyzetében nem csak saját tartományában, hanem ennek határain túl is üldözte a törököt, s többi közt átcsapván a Dunán,

hozott zavaros vízzel, lovászok praebendájára süttetett száraz kenyérrel sanyargató, az mindenek szolgálatjára teremtetett napfényének világosságátul elfogó, sovány ebédét és tisztuló szükségét egy helyben végeztető, az levegőégnek tikkanó rekedtségéből, az régi szemétnak nedves penészszebéül származott dohossággal szédelegtető, és ugyan abból szaporán tenyésző szőke és barna hangyáknak gyakor sérkengetésekkel nyughatatlanító, végre majd halalos betegséget nemző, és másféle sok nyomorúságokkal teljes rabságban tarták Nagyságodat. Azmelyben sok volt ugyan ennyiképpen lévő kesergetésének tövissé; de talán az sem volt az többinél gyengébben sértő, hogy azon kénos remetességében, az külső dolgokban, akiknek folyásátul függhetett szabadulásának reménsége, semmit nem lehetett érteni Nagyságodnak stb. stb. Végre l. *Kohári* saját nyilatkozatait is a „*Munkács kövérében szerzett Verseik*“-ben, különösen a „Most mások örömben“ kezdetű *Thalynál* az „*Adalékok*“ I. köt. 183. s köv. ll.; valamint *e. h.* a 178—9, 198, és 209—212. lapokat, ahonnan ez életrajznak Kohári fogságát illető része több vonásai megigazítottak.

Székesfehérvár alatt kétszer véresen megverte. 1686-ban ősszel a cs. seregek Auria János fővezérsége alatt Egert körülszállván, Kohári is ott volt, s a naponként kiütő törököknek pusztítója, midőn egy ízben a visszaűzötteket egészen Eger kapujáig üldözté, itt egy török golyó jobb kezét és karját összezúzta, mely sebből kigyógyult ugyan, de tökéletlenül úgy, hogy jobbával többé sem kardot sem tollat nem forgathatott. Mindamellett folytatta hadi szolgálatait, 1687. jan. 2. az elerőtlenült I. gr. Bercsényi Miklós helyébe a bányai végek főkapitánya lett, s mint ilyen nevezetesen támogatta a császáriak mozgalmait a törökök ellen. Hosszasabb béke után 1703. a II. Rákóci Ferenc támadása ütvén ki, Kohári is Bécsbe hivatott a főhaditanács értekezletében részt venni; ez után egy hadat állított saját költségein, s még azon évben a nógrádi lázongókat szétverte; 1704. pedig mint királyi biztos kiterjedt hatalommal felruházva megjelent Selmecen, gróf Bercsényivel, a Rákóci küldöttjével, alkudozni, de siker nélkül. Csak midőn a dunáninnen-i részek szinte egészen Rákóci kezére kerültek, ki Kohári jószágait, mint egykor Tököli, elfoglalta s pusztította, vonult ő vissza a magánéletbe, Budán a Vízvárosban töltvén kénytelen nyugalma éveit. Ez alatt I. József altábornagyi ranggal díszítette. 1711 elején Hontban örökös főispánná tette, 1712-nek végén III. Károly a főhadi tanács előadására a negyvennyolc évig szolgált egykor gazdag dynastát,

elpusztított uradalmi tekintetéből, egész fizetésével nyugalmazta; de már 1714-ben a pozs. országgyűlésen oct. 18. titkos tanácsossá, decemberben pedig a nádorrá választott Pálfi Miklós helyébe országbírájává nevezte.

Ez óta Kohári, díszes öregségét a romjaiból kiépített csábrági várban töltötte, és csak néha, midőn vagy országgyűlésen, vagy bizottságokban volt elfoglalva, távozott el innen. Élete az igazságszolgáltatás, a jótékonyosság s a tudomány munkáiban folyt el, míg 1731. mart. 29. élte nyolcvankettedik évében nőtelenül elhalt. Eskühív a halállal szemközt is, önérző, kevélység —, nagylelkű, pazarlás nélkül, köz tiszteletben élt, s halála után a maradék hálás emlékezetét aratta. Jótékony és iskolákra költ alapítványai és adakozásai, amennyire fölvevethettek, meghaladták a kétszáz ezret, oly terhes viszonyok közt, melyekben saját vagyona annyiszor dúlva, annyiszor idegen kezekben volt. A költészet vigasztalásaihoz Kohári, fogságában folyamodott szenvedései enyhítésére, s utóbb midőn a viszonyok a gyakorlati pályáról másodszor letolák, budai elvonultságában, s végül ismét csábrági magányában, üzte azt. Számos verses munkáit, melyek mind viszontagságos élete külön állapotjait festik, s hol philosophiai, hol vallásos és hazafiúi darabokból állanak, 1720-ban kezdte kibocsátani nyomtatásban, a következő hosszas s a kelet éveit kifejező chronostikai címek alatt: 1. Sok óhajtás közben, inségviselésben,

éhségszenvedésben, keserves rabságban *Munkács kövárában szerzett versek* (emlékezetből leírva). Öt füzet a következő külön címekkel; *a)* „Üdönk mulatására, bűnk távoztatására verseinket koholjuk“ 1683- és 84-ből; *b)* „Az bú enyhődésére, terhének is könnyebbedésére, avagy elkeserült s elepedett szívnek pihenésére szerzett versek“ 1684-ből; *c)* „A meggyükerezett rabságos bánatnak keserves búsulással elterjedett ágain kinőtt fűzfa versek“ 1685-ből; *d)* Némely istenes könyörgések 1685-ből; *e)* „Keseredett rabnak búban úszva s annak terhét húzva, ébren-alva látott álma“ 1685-ből. — 2. *Üdömulatás közben szerzett versek*, 1686-ból, midőn Eger alatt veté sebében sínlődék, udvari káplánjának tollába mondva. — 3. *Sokféle kereszttel elkeseredett embernek kikoholt verse* 1706-beli bujdosása idejéből, mint azt az előszó vég szaka mondja:

Hol együtt hol másutt fáradván jártomban,
Buda Vízvárasát sokáig laktomban,
Hazámnak romlásán lévén bánatomban,
Szerzém ez verseket, henyélő voltomban.

Ezek után következtek még 4. „*Elvénült embernek búsuló gondolati*, vagy hogy inkább életének végéről elmélkedési“ 1721-ből. — 5. *Hol egyszer s hol más-szor kifaragott s öszveszedett rongyából leírt fűzfa versek* 1726-ból. (Mind név s helyj. nélk. 4rétb.) Vannak még a nemzeti muzeum könyvtárában némely nyomatlan versei is s néhány deák füzete, mint: *Quaedam Chronographica Budae lacto labore composita*,

1706-ból; Inter curas intercurrentes Meditationes 1714-ből, és Antidota Melancholiae, 1722-ből (de emennek mindedig csak címlevelét láthattam). — Sztrakos Albert nógrádi plébánostól bírjuk a „Vasban vert rabnak bús elmével fáradva versekben vett Sétálását,“ a Munkácsban szerzett versek harmadik füzetéből fordítva „Salicetum Heliconis“ cím alatt (Buda, 1725. 4r.). — A „Tintinnabulum Tripudiantium“ tévedésből tulajdonított Sándor, Jankowich s velem együtt mások által Kohárinak.

I. A szerenese forgandó voltárul ¹.

Kereke forgását
 S forgandó járását
 Látom Szerencsének.
 Órákként változik,
 Változással hízik,
 Nyugta nincs kedvének.
 Hamar fordul sarka,
 Nincs pórázon nyaka,
 Nem rabja senkinek.

Állhatatossága
 S ő tulajdonsága
 Állhatatlanságban.
 Ritkán hízelkedik,
 Gyakran mesterkedik
 Kit hogy ejtsen kárban.
 Javait ha osztja,
 Azokat elfosztja,
 S embert veti porban.

Jár kél nyughatatlan,
 Szaporán s untalan
 Kerekét forgatja,

¹ L. a Munkács kővárában szerzett Versek I. füzete 1. lapján.

Soknak uraságra
 Fejét, méltóságra,
     Némelykor juttatja:
 Többeknek veszélyre
 Keserves inségre
     Gyakortább fordítja.

Vig kedvvel sokáig,
 Senkinél mindétig,
     Nem szokott mulatni.
 Amint vigaságot,
 Úgy szomorúságot
     Könnyen tud szerezni.
 Nincs állapotása,
 Egy nyomban hágása
     Nem is szokott lenni.

Mutatott kedvének
 S forgó kerekének
     Nincs kötöző láncza;
 Agyafúrt fejének,
 Vakúlt elméjének
     Nincs semmi tanácsa;
 Gyakorta öröme
 Szívünknek gyötrelme,
     Változó a tánca.

Amidőn sok jóra
 Fölemel, a polcra,
     S hoz téged örömré;
 Midőn kedveskedik,
 Néked hízelkedik
     Szolgál is kedvedre:
 Olyankor pad alá
 Avagy hogy láb alá
     Taszít nyakra före.

Szólnának én errül,
 S változó kedvérül
     Nagy sokat mondhatnék,
 Tündér mívoltárul
 S forgandóságárul
     Példát is adhatnék.

Okot beszédemre,
Tekintvén ügyemre,
Nagy könnyen vehetnék.

Hirtelen s véletlen,
Mely nagy reméttelen
Kereke fordúljon,
A szép szabadságról
Öröm, vígaságról
Mely hamar elszálljon,
Sokféle kárvallást,
Bánatot, búsulást
Mely könnyen csináljon :

Oskola rabságom,
Tanító fogságom
Világos példára,
Ragyogó szép fénye,
Tündöklő víg színje
Mely hamar homályra —
Szívünk fájdalmával,
Fejünk romlásával,
Jusson változásra.

Adok istenemnek
Hálát, teremtőmnek,
Melyért mostanában
Tudom hogy elhinni,
Szerencsének hinni
Kedvező voltában
Képtelen embernek,
Nem is kell senkinek
Virágzó sorsában.

És mind kedvezését
S mind hízelkedését
Tartom már semminek ;
Semminemű jóvát,
Sem ámitó szovát
Nem is tartom kincsnek :
Egyedül istenben,
S nem a Szerencsében
Reménye fejemnek.

Rab vagyok, elhittem,
 S kétségben sem vettem :
     Kell sokat szenvednem,
 Gyámoltalan vagyok,
 S bánatim is nagyok,
     Van mit keseregnem :
 Jobb de keseregve,
 Mintsem hite-szegve
     Ez világot élnem.

II. Példás vadkert ¹.

Ez úton sétálva mentem a vadkertben,
 Volt sok szarvas melyben, egynehány seregben,
 Sétáltak falkástúl dámvadak egy völgyben,
 S járt a nyúl és róka ott lévő ligetben ;

Melynek mély árkában vala berekesztve
 Külömb csoportonként a farkas és medve,
 S nyalta maga talpát a medve bömbölve,
 Futosott a farkas ordítva s ügetve.

Igen szép volt nézni nyúl bogdácsolását,
 A ravasz rókának fürkésző járását,
 Szelíd dámvadaknak együtt sétálását,
 És a szarvasoknak sebes nyargalását.

De bezzeg nem tetszett farkas ordítása,
 Lohogva s dobogva ügető futása,
 Vérszopó medvének bömbölő morgása,
 S rút otromba talpán tett nyalakodása.

Néztem azért inkább erdei kanokat,
 Melyek egy bokorban megvonták magokat,
 S azokhoz nem messze láttam hiúzokat,
 S közelre hzzíjok nyesteket s nyusztokat.

Láttam ugyanottan abban az árokban,
 Tigris a párduccal lenni barátságban,
 De egy nagy vadbika éppen akkor tájban
 Volt az oroszlánnal erős bajvívásban.

¹ L. a Vasban vert rabnak sétálását 10— 2. II.

Szörnyű vala nézni miként viaskodtak,
Egymással küzködve vértajtéket fújtak,
S noha ugyan olykor egymástól elváltak,
De megint sebessen együvé rohantak.

Bikát az oroszlán meggyőzte elvégre,
Mihelyen pediglen lecsapá a földre,
Azonnal mindjára ment tőle félre,
S nem tapoda földön-heverő testére.

Ugyan természete minden oroszlánnak,
S ő természetével ékesült vadaknak :
Ha valamit egyszer a földre lecsapnak,
Földön hevertében arra nem tapodnak.

Láttam ott azon túl egy nagy elefántot,
Huszonkilenc embert hátán hordozhatott,
Tizenötöt könnyen orrán eltarthatott,
Foghatott amelylyel, s ölhetett s vágthatott.

Megegyezett szépen az unikornissal,
Nem is ellenkeztek ketten ök egymással,
De az unikornis a rhinocerossal
Mintegy inderkedett öklelő szúrással.

E vadakat nézve, elmém elgondolta
Azok természetét, s tekintve vizsgálta,
Tulajdonságokat forgatta s átlátta,
S igen álmétkodva felette esudálta.

Mert a fene vadak együvé férkeznek,
S ő nemök félével nem is ellenkeznek,
Megalkusznak szépen s egyességben élnek,
Tört pediglen soha egymásnak nem vetnek :

De ember emberrel tartja bajvívását,
Sokszor is öldökli barátját és társát,
S ha végbe viheti földre lecsapását,
Nem sokszor követi oroszlán szokását.

III. Mesterséges forrás¹.

Mentem a vadkertből, s értem egy forrásra,
Nagy mesterségesen rakott fontánára,
Melynek elfolyt híre messze sok országra,
Jártak is messzünnen annak csodájára.

Építették aztat alabastromkőből,
S jól kipallérozott szép márványkövekből,
Folyt ott a víz szépen cifrázott esévékből,
Öntöttek melyeket velencei rézből.

Ott az alabastrom mint a hó fejelett,
Mint a cseppentett vér a márvány vereslett,
S néhol pettyegetve mintegy feketéllett,
Reze a esévéknek mint az arany fénelett.

Ottan a Neptúnust ősz nagy szakállával,
Hosszú háromágú hegyes villájával,
Tengeri csigából együtt lovaival
Kiesinálták szépen csoda nagy munkával.

Neptúnushoz közel egyfelől nymphákat,
Másfelől pediglen láttam Sirénákat,
Letették amelyek drága nászfájokat²,
S úgy látszott hogy mintegy mosták orcájokat.

Azokhoz nem messze Diána mosódott,
Amelyhez Aktaeon mivelhogy vágyódott,
Igen ólálkodva feléje lopódott,
S fejének vesztére melléje vonódott.

Azontúl továbbra voltak Satirusok,
Kiknek ellenében látszottak Faunusok,
Volt kürtölő Triton, kedves trombitások,
S magokhoz hasonló ékes muzsikások.

Árion is ottan mintegy muzsikálva
Alabastromkőből ki vala faragva,

¹ Fülbevaló.

² L. a Vasban vert rabnak sétálását 12—45. II.

S ő muzsikálását a halak hallgatva,
Körüle valának éppen rá bámulva.

Bámultak miképpen halak Árionra,
Vigyáztván rendesen muzsikálására:
Akképpen bámultam én a fontánára,
Csoda mesterséggel tett csinálmányára.

Mert ottan a vizet ha megeresztették,
Sokféle virágnak formájára vették,
És azoknak színét fejéren festették,
S magok mivoltában szépen kiképzették.

A víz is némelykor szívárván módjára
Vevé s hajtá magát annak szavaira,
Némelykor pediglen igen nagy magosra
Lövődött, egynehány sok kópiányira.

Tantalus almáját szépen lebegtette,
Tityus kányáját fel-felreépítette,
Néha Sisyphus nagy követ emelgette,
Galatea s Biblis szemét könyveztette.

Ott hamar esőt is mindjárt indítottak,
Olykor igen sebes záport bocsátottak,
S olykor lassú csendes esőt lajháztattak:
S mind alul mind felül könnyen támasztottak.

A támasztott eső állapotát véve,
S garádics-formára csinált conchát éve,
És annak föliről az aljára esve,
Egy tengert áraszta, úntalan csepegve.

Las ú csepegéssel csendessen-folyása,
Csendes folyásával szép halkan zúgása,
A conchát esdekve zúgó csattogása,
S Neptunus elejbe terjedett jutása.

Indítá lovait sebessen úszásra,
Serkenté magát is serény vigyázásra.
Megöszült szakállát ejté habozásra,
S nagy hegyes villáját felveté vállára.

Tritont is indítá a trombitálásra,
 A Satirusokat nagy frissen ugrásra,
 Nymphákat pediglen szép ékes fris táncra,
 És a Faunusokat Nymphákhoz futásra.

Láiták jól Sirénák Nympháknak szökését,
 Kezdék azért ők is magok éneklését ;
 Ellenben de Biblis kezdé kesergését,
 S éppen vízzé válva tette könyvezését.

Kezdte Tantalus is almáját kapdosni,
 Tityusnak szívét kányája szaggatni,
 Kövét Sisyphus is hegyre hömpergetni,
 S mindenik nagy szörnyű kínjait példázní.

Diána pediglen magát haragítá,
 A vadász Aktaeont szarvassá fordítá,
 És maga ebeit mihent ráuszítá,
 Ötet kegyetlenül mind elszaggattatá.

De Áriont delphin hátára felvette,
 S tenger veszélyéből kívánt partra vitte,
 S ottan igen szépen ötet le is tette,
 És muzsikálását mintegy megköszönte.

Mind ezeket látván, hogy sokat gondoltam,
 S magam gondolatit sorsomról forgattam,
 A költött példákban alkalmasint láttam,
 S igaz valóságát sokban tapasztaltam ;

Gondoltam elsöbben : Árion ha volnék !
 Búmnak habjai közt addig muzsikálnék,
 Míglen ordelphinre én is rá találnék,
 Kinek könyörülő kedvébe léphetnék.

De azt is gondoltam : ember búsúltában
 Nem foglalná magát a muzsikálásban,
 Nincs is annak helye szomorú sorsában,
 Delphint sem találnék bánatim árjában.

Oly szerencsém ninesen, mint volt Orpheusnak,
 Aki zengésével ő pengő lantjának

Mozgatta köveit kemén kőszikláknak,
S magához hajtotta ágait a fáknak.

Meg nem mozdíthatom én a kősziklákat,
Hozzám sem hajthatom a zöldellő fákat,
Kiknek a Szerencse emelte ágakat,
És fent-repülésre nevelte szárnyokat.

A XVII. SZÁZAD NÉPIES KÖLTÉSZETE.

A XVII. század irodalmi költészete mellett egy nem kevesbbé gazdag népies költészet virágzott, mely részben „magánköltészetnek“ nevezhető, amennyiben termékei nem a nagy közönségnek voltak szánva, s valamint a költő egyéni helyzeteiből indultak ki, úgy ennek csupán belső szükségéből fakadtak elé. Ilyek voltak a *II. Balassa Bálint* bemutatott, s egyéb a sajtót még váró költeményei; ilyek a *Kohári Istvánéi*, melyeket az agg vezér és költő csak élte alkonyán rendezett sajtó alá; ilyek *Kazinczy András* (vir. 1685) és *gr. Zichy Péteréi* (1674—1726), *b. Petróczy Szidónia* (megh. 1708) és *b. Palocsai György* tábornokéi (vir. 1710), és számos *névtelenekéi*, melyek csak a legújabb időkben vezetettek be némileg az irodalomba.

Másik része *politikai jellemű*, melynek a kor állapottai, nevezeteseb emberei, ezeknek esetei, bajaik és haláluk nyújtottak tárgyat; s majd feddő, gúnyos, majd dicsőítő s kesergő hangon szóltak. E költészet nyomban kísérte, különösen Bethlen Gábortól kezdve

II. Rákóci Ferencig, az országos pártélet, a forradalmi háborúk, igen gyakran az erőszakos antireformáció különféle mozzanatait. E költészet ismeretét s feledékből kiragadtatását Thaly Kálmán úr szerencsés nyomozásainak köszönjük, ki a nem irodalmi költészetnek négy kötetét tette közzé. Vannak ez emlékek közt táborig dalok, keservek, gúnyorok (ilyek beszéllgetés alakjában is), rövid, de terjedelmesebb elbeszéllő költemények is, melyek, ha a költői érdeket kevesebbé elégitik is ki, történeti és erkölcsfestői tekintetben, becsesek, s egészben fontos adalékok a kor hangulatának ismeretéhez, melyet híven és részvétgerjesztőleg fejeznek ki. — Ezért indokoltnak véltem e költemények közül is néhányat felvenni.

I. Hungária szól¹.

1. „Egy lovon egy nyergen,
Egy aranyos féken,
Rómaiaknak földét
Vettem volt meg régen
Scythiából jöven,
Az nagy Dunának vizét.
Igazsággal mondom:
Hogy méltán kaszálok
Az Duna két mellékét.

2. Hatalmas urakat,
Vitéz királyokat
Emberkorra neveltem;
A régi időben
Több szomszéd népeken
Az adót is megvettem;

¹ Kétségkívül kevéssel a fejeérhegyi ütközet után (1621 után) — és a következő darab névtelen szerzőjétől.

Trombita-zengéssel,
Csak nevem hírével
Sokat megijesztettem.

3. Tudja Németország
Cseh- és Lengyelország
Az én szabadságomat.
Gyakran igaz haddal
Nem kicsiny haszonnal
Oltalmaztam magamat ;
De sokszor hitván per
És kelleetlen fegyver
Fogyatta fiaimat.

4. Az sok tútor miatt
Vallottam nagy bút s kárt,
Örökségem elfogyott,
Az mostoha atyák
S az osztozó fiak
Másnak csináltak hasznot ;
Sok férjhez menéssel,
S az sok temetéssel ¹
Tárházam már elkopott.

5. Eleitől fogva
Ez volt nagy káromra :
,Ez nem tied' s ,ez enyim!
Csak magok hasznával,
Színes barátsággal
Voltak hozzám szomszédim :
Szépen mosolygottak,
Mikor meg akartak
Csalni jóakaróim.

6. Gyakran egy terhével,
Kettős gyermekekkel
Gyermekágyat feküdtem ²,
Nagy szegítségemben
Mindkét kebelemben
Mind elapadt az tejem ;

¹ Mik e században képzelhetetlen fényűzéssel eszközöltettek.

² Vonatkozás a két-két királyra. I. János és I. Ferdinánd, Miksa és II. János, II. Ferdinánd és Bethlen Gáborra.

Az sok dajka miatt
Edes fiaimat
Hamar el is vesztettem.

7. Mikoron írának
Az ezer és két száz
Negyvenkét esztendőben :
Híres Béla király
Friderik császárhoz
Szaladott vala Bécsben,
Az tatárok miatt
Az szerencsétlen had
Hozta volt ez inségben.

8. Az ebédnek árát,
S az szállás jutalmát
Igen megvevék rajta :
Mert nagy summa pénzben,
Három vármegyékben
Hercegnék parancsola ;
Nem volt drágabb kenyér
Ez dajka-kenyérnél :
Azt minden megtanulja.

9. Az minap mint járék,
Hogy Prágába küldék¹
Egynehány vitézeket :
Hogy az szomszédságban,
Köz igyre vigyázzván,
Segétném az cseheket :
Az vitéz cseh urak,
Gyalázatnak tarták
Az magyar serénységet.

10. Addig disputálták
Az nagy méltóságot,
És nagy uraságokat :
Az csehek szégyenlék
Az magyar vitéznek
Adni az első harcot ;

---

1 A fejrhegyi ütközetbe.

Az üstökvonásban
 Ki fordul gyorsabban:
 A kapja el az koncot!

11. Az sok nyelvő tolmács —
 Egyenetlen tanács —
 Egyenetlen virágzik;
 Tükörben az koncnak
 Színes árnyékával
 Az gyomor lassan telik;
 De te, magyar nemzet!
 Tarts meg jó híredet
 Amíg benned egy látszik¹.

II. Bethlen Gábor szól².

1. „Az magyar nemzetnek
 S az köröszttyénségnek
 Én vagyok Gedeona,
 Sok fejedelmeknek
 És minden rendeknek
 Függek rámm szemevilága;
 Süveg-emeléssel
 Tisztességes füllel
 Jámbor, nevemet hallja.

2. Astyáges régenten
 Ágyában feküvén
 Ilyen álmod látott volt:
 Hogy szép leányának
 Mándane asszonynak
 Ágyékából szövellő nőtt,
 Kinek szép árnyéka
 Egész Ázsiára
 Messze földre elhatott.

3. Szívében félelmes
 Astyáges álmátul
 Igen is megrettene:

¹ Míg benned *egy* ember él.

² 1621—29 közt. A költő magát a fejedelmet beszélteti, mint az előbbi darabban Magyarországot.

Hogy leánya fiát
 Maga unokáját
 Veszteni igyekeze,
 Kit lám az nagy isten
 Jövendő üdőben
 Királylyá helyezettete.

4. Ha Cyrus országát
 Királyi hatalmát
 Szöllőlugos példázta,
 Ki az nagy Persiát
 S mind az két Ázsiát
 Árnékával befogta :
 Így születésemet
 S nagy hercegségemet
 Nem vak Szerencse adta!

5. Dávidot az isten
 Nagy veszedelmekben
 Kegyessen megtartotta,
 Serény vitézséggel
 Okos bölcsességgel
 Ott megajándékozta,
 Izrael országát
 Saul koronáját
 Lám végre neki adta.

6. Régi magyaroknak
 Jeles királyoknak
 Én is nyomdokit nyomom,
 Hunyadi Jánosnak
 Amaz nagy hadnagynak
 Bátorságát én birom,
 És az Atilának
 Két élű pallosát
 Oldalomon hordozom.

7. Egész napkeletnek,
 Napnyugoti résznek
 Félelmire én vagyok ;
 Az föld is megrendül,
 Sok fül hírel csendül,
 Ha trombitát fújatok, —

Sok diadalmakkal
Szerencsés esatákkal
Kit megbizonyíthatok.

8. Ferdinánd császárnak,
Sok számú hadának
Sokszor gátot csináltam,
Tompérnak, Bukkónak ¹
Sok német uraknak
Holtokig hadakoztam,
Kiknek halálával
Az nagy iga alól
Nemzetemet föloldtam.

9. Az Hunyadi Mátyást,
Amaz magyar királyt
Az németek mind félték ;
Az bécsi asszonyok
Síró gyermekjeket
Mátyással ijesztgették :
Engem sem kívánnak,
Valakik karomnak
Erejét megismerték !

10. Emlékezetemre
S nagy dicséretemre
Az leve az jutalmam,
Hogy királyi székben
Pozsonyi gyűlésben
Köz voxúl választattam ² ;
Melyre én magamat
Minden érdem alatt
Ugyan nem méltóztattam.

11. Elég vala nekem :
Hogy vala érdemem
Az magyar koronára ;
Nem akartam venni,
Fejembe tétetni
Másnak gyalázatjára ;

¹ Dampierre és Buquoi császári hadvezérek Bethlen ellen.

² Általános szavazattal.

Csak tártsa határát,
 Am viselje gondját —
 Nincsen bosszuságomra !

12. De az közigazság,
 Hitbéli szabadság
 Igen nagyok előttem ;
 Melynek oltalmára —
 Bosszúállására
 Magamat lekötöttem.
 Ha ki ellenem jár :
 Míg életem fönnáll,
 Kardomat le nem tészem !“

III. Sárkány István halálára,

Kis-Komárban 1636.

1. Siralomra igyed juta ó Vég-Kis-Komár !
 Isten után, mert csillagod elesett immár,
 Kóporsóban szállott teste: eltöretett vár,
 Öszvekulesolt kezeiddel érte jajgass bár.

2. Atyád vala Sárkány István főkapitányod,
 Szorgalmatos, ha magadban megvedet-hányod ;
 Oltalmazta, takargatta fiad leányod,
 Szükségdben igazgatta foglyos kormányod.

3. Reménységnek állhatatlansága megcsala,
 Árnyékában megnyughatunk azt hiszszük vala :
 De véletlen halál ime reá fuvalla,
 Azmely miatt mint kaszált fű földre leszálla.

4. Köesötül mikor mező megverettetik,
 Alig hogy ha kár azután nem találtatik :
 Halálodbul az mennyi sok mireánk omlik !
 Az Úristen ha fejünkre nem terjesztetik.

5. Az Úristent együtt vélünk gyakran szolgáltad,
 Mindenekben magad nekünk például adtad,
 Az igaz vallásnak utát helyesen nyomtad,
 Senki téged tévölgőnek méltán nem mondhat.

6. Nagy ajándék az istentől oly magistrátus
Az község közt, ki nem olyan mint seben vadhús,
Azki miatt özvegy, árva nem rongált, sem bús,
Törvénytelen azki senkit nem fojt mint a gúzs.

7. Igaz nemes voltod szépen fénlett belőled;
Ebédedet soha magad el nem költötted,
De sok szegény legényidet hozzá ültetted,
És ezektől kenyeredet nem kémélletted.

8. Somogy, Szala, Veszprém széle, s Fölső-Boronya
Haláloddal fohászkodván kesereg rajta,
Mert olyatén valál nekik mint édes atya,
Csavargóknak nem engedted őket húznia.

9. Tanítóknak valál olyan jó patrónussa,
Azkinek nem találtatik földön most mássa,
Azért méltó hogy mindenik holtod sirassa,
Mert senki nincs oly, ki őket már takargassa.

10. Úristen ha azt minékünk engedted volna :
Markunkban is ő életét megtartottuk volna ;
Hogy halálad ily bút reánk ne hozott volna,
Mert küszívű azki mostan rajtad nem sírna.

11. Az fölséges nagy római fejedelmeknél,
Az Mátyásnál, Ferdinándnál kedvesebb lettél,
Józanságért, vigyázásért grátiát nyértél,
Sőt érte még mindenektől megdicsértettél.

12. Nándor-Fejérvárig alá sok török várak,
Kanizsától fogva széjjel kik találtaknak,
Hírét nevét az sarkándi békek jól tudták,
És vitézi okos voltát nagyon csudálták.

13. Magyarország méltóságos palatinussa,
Böcsült, kedvelt, mint kívánta elméd virtusa,
Eszterházi familiát kedvesen lássa
Míg látád Kismartonnak roppant városát.

14. Él tél sokat, ha számlálad fáradságodat,
De kevésbé, ha gondolod víg lakásodat ;

Mint égő szövétnek csak fogyatád magadat,
Már elérted futásodat, föltett zászlódat.

15. Gyönyörűség habok közül partra kiúszni,
Az napestig való munka után nyugodni,
És bajvívást elvégezvén koronáztatni,
Az harc után vitézeknek prédát osztani !

16. Ha mit kinek életedben vétettel volna:
Mindeneket te képedben követek róla ;
Gyarlóságát minden ember jól meggondolja,
Ki büntelen, ámbár vessen követ hát arra !

17. Ó ha tudnád, mit hozhat rád az késő estve :
Barátidnak vétke nállad volna temetve.
És halálod tenéked is meg vagyon vetve —
Azt sem tudod, hol szólít meg halál követe !

18. „Isten légyen már hozzátok édes magyarim,
Sárkány István így szól néktek, kedves szolgálaim,
Kísérjétek sírhoz testem és én csontjaim:
Mert nem lehet immár többet szólnom híveim !

19. Tartson isten békességben téged Kis-Komár,
Ki olyan vagy mint jéghátán építettett vár ;
Hozzon néktek kedves tavaszt az föcskemadár,
Hogy kifogyjon környékedből török mind tatár !“

20. Ezerhatszáz és harminchat esztendő hogy folyt,
Hogy Sárkány István az Kis-Komárban megholt,
Júliusnak tizenkilenced napján volt,
Maga is akkor ötvennyole esztendejében.

IV. Tatár rabságban levő erdélyiek dala.

1657.

1. Menj el édes szolgám,
Tekints meg szép hazám.
Akarja tatár hám :
Csak hozz választ hozzám,

2. Mondd meg szép Erdélynek
 Búban borult népnek,
 Főfő vármegyéknek,
 Az széköly községnek,

3. Ha kérdik mint vagyunk ?
 Mondd meg : rabok vagyunk,
 Térdig vasban járunk,
 És csak sarcoltatunk.

4. Kezeink belincsben,
 Tömlöc fenekében
 Vagyunk, nagy inségben —
 Tatárok kezében.

5. Megsarcoltam volna
 Húszezer tallérban :
 De az pogány tatár
 Csak meg sem hallotta.

6. Idegen országra
 Hordoz szerteséjjel,
 Sűrű számú pénzen
 Ad török kezében.

7. Kemény János urunk
 Ország hűségére,
 Egyaránt közli velünk¹
 Az rabságnak terhit.

8. Tizennyolc ezeren
 Vagyunk nagy inségben ;
 Tatárok kezekben
 Szörnyű inségekben.

9. Nyolcszázat hajtottak
 Az vörös tengerre,
 Mint ártatlanokat
 Az veszedelemre.

10. Kérjük szép Rákócit,
 Mint kedves urunkot :
 Szánja meg gyermekink,
 Özvegy feleségink.

---

¹ Osztozik velünk a rabság terheiben.

11. Bízunk az istenben,
Hogy még jövendőben
Kiszabadít minket,
Könyörül népein.

12. Tatár udvarában,
Hideg cellájában
Sötét kamorában
Tartnak nagy rabságban.

13. Elváltozott színünk,
Elhervadott orcánk,
Béesett két szemünk
Mint az írott képnek.

V. Vitéz Kádár István emlékezete ¹.

1660.

1. Szörnyű nagy romlásra készült Pannónia,
Kinek mint tengernek megáradott habja,
Sok búnak bánatnak környülvett nagy árja,
Mert a vitézeknek esett ma egy hija.

2. Nem illik a vitézt nékem elhallgatnom,
Sőt méltó Kádárról verseket kell írnom,
Elsőben szentírást kell ezekre hoznom,
S azután a romlott magyar népre szabnom.

3. Olvassuk ama nagy ótestamentomban :
Kevés nép maradott sokszor zsidóságban,
Mert fogva tartottak Babylóniában,
Sok zsidó vitézek estek el a harcban.

4. S az isten ládáját egyszer el is nyerték,
Hofvist és Fiveast mikoron megölték ;
Midőn Éli papnak e dolgot megvitték,
Rút halállal megholt : székibül kiesék.

5. Nem így van-é dolga szép Magyarországnak,
S abban nevelkedett vitézlő Kádárnak ?

¹ Hihetőleg a hős hív pajtása s egyik hadnagya írta. I., a 33. versszakot.

Messze volt hígyjétek híre e Hektornak,
Oltalmazója volt Kádár az országnak.

6. Hektor is, valamíg Trójában lakhaték,
Addig a város is épen megtartaték,
De mihelyen Hektor nyaka elmetszeték,
Mindjárt a várost is pogány keze birék.

7. Azt reményli vala róla immár szívünk,
Isten után hogy ő lesz egyik védelmünk,
Bástyánk, erős tornyunk ő lészen minékünk,
De jaj mint esalatott szerelmes nemzetünk!

8. Teljes életének dicséretes napja,
Mert a szegényeket soha sem rontotta,
Ha más rontotta is, Kádár oltalmazta,
Felelhetsz, föld és ég ennek bizonyysága.

9. Elhagyá érettünk a felföldnek partját,
Hogy meghallá itten magyarok romlását,
Felköté érettünk Kádár István, kardját,
Óh jaj! mely kevésé forgatá szándékját!

10. Most imé hirtelen esék változása,
Midön küldék ötet Szakó oltalmára,
Újfaluhoz szállott tatárok tábora,
Ott leve Kádárnak utolsó csatája.

11. A sereget pedig felszóval biztatja,
Mondván: vágjuk által a tatárt a síkra,
Ezentúl Borosznak elérkezik hada,
Újfalunak is majd megsegít hadnagya.

12. A vizen mindjára több tatár érkezék,
Kádár vitézmódra velök megütközék,
Hátul a seregek eszekbe nem vevék,
Hogy másutt a vizen több tatár érkezék.

13. Fölemelé Kádár szemeit az égre,
Mondván: „Uram Jézus, légy segítségemre
Nossza jó katonák harcoljunk két kézre,
Mert nem látok embert jöni segítségre.

14. A zászlótartónak felszóval kiálta:
 „Vidd el fiam, vidd el a zászlót más útra!
 Hogy el ne veszzen mind urunk kevés hada,
 Mert Magyarországért meghalok én még ma!

15. Kiontom véretem én szegény hazámért,
 Ezennel meghalok édes nemzetemért;
 Nem szánok érette bizony ontani vért,
 Mert én a Krisztustól veszek jutalmat s bért.“

16. Tatar a nyílveesszöt mint a polyvát szörja,
 Még is ugyan villog, forgódik két karja,
 Hússzor a táboron magát általvágja:
 Néz az ellenség is, dolgait csudálja.

17. De hogy fárasztatott nyilak erejével,
 Mégis mind halálíg hegyes törrel öklel,
 Omlik a sok tatár előtte sereggel;
 Azért bucsuzását bizta rám ily renddel:

18. „Elsöben végbéli szíves akaróim,
 Füleki, putnoki, szécsényi rokonim,
 Nógrádi, palánki, gyarmati társaim,
 Diósgyöri, ónadi, szendrei barátim,

19. Kikkél az alföldön sokat sanyargottam,
 Sok deret, hideget, meleget kóstoltam,
 Sokszor a tatáron szerencsét próbáltam,
 Már isten hozzátok, töletek megváltam!

20. Végekben lakozó sok főkapitányok,
 Kik engemet kincessel gyakran ruháztatok,
 A kincsért éntölem törököt vártatok —
 Már elmúlt, éntölem többet nem várhattok!

21. Széki Péter, aki buzgó szeretettel
 Úgy valál énhozzám, mint test a lélekkel:
 Megbocsáss az egész szendrei sereggel,
 Ha voltam hozzátok valami vétséggel.

22. Mint atya magzatit, engem úgy szeretté,
 Hibás dolgaimról gyakran megfeddettél,

Sok jó akarattal voltál, mind fizetél,
Isten boldogítson, engem megbecsültél!

23. Pap János, Diós-Győr vitéz kapitánya,
Kik én életemnek voltak hasznára:
Látjátok halálnak akadtam horgára,
Titeket is hívlak lelkeim oldására.

24. Mezei hadaknak fő előljárói!
Urunk mellett holtig forgódó urai,
Hajduvárosoknak kapitány s hadnagyai,
Mind megbocsássatok, urunk sok hadai!

25. Ha addig, amidőn köztötök lakhattam,
Számatalan csatákban véletek forgottam,
Hogyha személyteket miben megbántottam,
Megbocsássatok, mert én is gyarló voltam.

26. Nagyságos, nemzetes, édes fejedelmem,
Kinek hópénzével keveset élhettem,
Nagyságod is megvált bizonyynyal éntőlem,
Ezért nagyságod is megbocsásson nékem!

27. Ha én az országért nem vitézkedhettem,
Arról mind az egész országot követem!
Nagy hatalmas istent szívem szerint kérem:
Vitézeket adjon jobbakat helyettem!

28. Jó vitéz barátim, ha néktek vétettem,
Nemakarattól is ha kit megsértettem,
Ellenségnek földén véletek hogy türtem:
Megengedjete, ha tinéktek kárt tettem.

29. Immár jó vitézek! az istenre kérlek,
Hogy amint én éltem, ti is úgy éljete:
Sok szegény árvákon essék meg szívetek,
Ne légyen a magyar soha ellenségtek!

30. Hogyha valakitől valamit elvettem,
Vagy a szegényeken erőszakot tettem:
Bátor holtom után légyen átok nevem,
Es isten előtt is adjon számot lelkeim!

31. Ezzel is én bizony méltán kérkedhetem,
Hogy én a Krisztustól drága hópénzt vettem,
Melynél soha többet nem várhat én lelkem ;
Hóru! hóra nem fogy már az el éntőlem!

32. Hol a szent gyűrűket ujjaimban rakták,
És a szent koronát a fejembe nyomták,
Lelkemet a Krisztus székében állíták,
„Szent, Szent!“ kiáltással nevemet felírták.

33. Szabó Pál, szerelmes édes kenyeresem,
Kit a hadnagyságra jó szívvel emeltem :
Tedd a sírba, kérlek, meghidegült testem,
Honnan előkéri Krisztus, én elhiszem.

34. Mely nehezen esik tőled megválásom,
Azt ki nem mondhatom, mert nincsen szólásom,
Nem lehet teveled tovább maradásom,
Mert Krisztussal léssen mennyben az lakásom.

35. Nem kérlek, engemet hogy vígy messze földre,
Ama cifra, pompás temető helyekre:
Hanem hol kiomlott testemnek a vére,
Ott légyen csak közel eltemető helye.

36. Ámbár a vadak is testemet megrágnak,
Hollók és farkasok velőmet kiszívják :
Itélet napjára mert elől állítják,
S ama reménységre ismét feltámasztják.

37. Nem nyújtom már tovább én bucsúzásomat,
Látjátok, holtomig tartám regulámat ;
Kövessétek, kérlek, az én nyomdokomat,
Ha akartok mennyből venni koronákat.“

38. Ez éneket aki rendelte versekben:
Vitéz Kádár Istvánt kesergé szívében,
Csak alacsony sorsú gyenge értelemben,
Ha nevét keresed : nézzed a versekben !

39. Dicséret, dicsőség légyen az istennek !
Fogja fel még pártját a magyar nemzetnek,
Legyen őrizője minden híveinek,
Mondjunk dicséretet az ő szent nevének.

VI. Románc Oláh Geciről¹.

1. Oh gyönyörű tavaszidő!
Szerencsétlen új esztendő!
Azkit akarsz, megújítasz,
Engem pedig szomorítasz.

2. Gyerünk alá, jó katonák,
Az alföldre, Kecskemétre,
Ott próbáljunk jó szerencsét,
Talám isten jobban adja!

3. Mennek vala az alföldre.
Oláh Geci vitéz legény
Talál elől egy nagy özet,
Mindjárt mondja fakó lónak:

4. „Édes lovam, fakó lovam,
Érjük el amaz nagy özet!“
Az fakó ló csak eléri,
Oláh Geci csak ellövi.

5. Mindjárt mondja az urának:
„Uram, uram, Oláh Geci,
Ne kergess énrajtam özet,
Ha törököt nem fogsz, nem vágsz!“

6. Paripája mindaddig fut,
Amíg ura ahhoz nem jut;
Habos tajték róla szakad,
Elesvén egy árkon akad.

7. „Vigy ki innét jó lovacsám,
Szépen nevelt jó mackókám!
Hidd el, bizony meghízlallak,
Őz után már nem nyargallak.“

¹ Egyike a XVII. század második felében élt „szabad“ vagy „szegény legényeknek“, kik eleinte a török —, majd Tököli táborában a németek ellen harcoltak. Tököli ügyének hanyatlása után letűnnek a színről, míg később, II. Rákóczi Ferenc alatt újra háborúskodhattak. Itt már mint hadnagy fordúl elő. T. i. „Oláh Gergely nevű, Hellepront uram (kuruc ezredes) hadnagya“: így említetik egy 1705. aug. 7. Károlyi Sándorhoz kelt levélben. (Thaly K. után.)

8. „Mondám, rajtam bátor szívvel
Pogányt vághatsz erős kézzel:
De te két élő¹ töröddel
Özet üztél fegyvereddel.“

9. „Hozz ki még egyszer, jó lovam,
Meglátd: törökre lesz utam;
Bor, pecsenye lesz abrakod,
Nem léssen többé panaszod.

10. Hordozd bátran bús szívemet,
Keresd fel régi kedvemet;
Hidd el, majd a pogány oszol,
Oláh Geci azhol hareol!“

11. „Ülj fel hát, ne félj töröktől:
Én is hízom pogány vértől;
Terjeszd tovább nagy híredet,
Keményítsd meg fegyveredet!

12. Látod, hazád rontására,
Népednek elrablására,
Miként pogányság készülne
Hogy bennetek elvesztene.“

13. „Éltem nem szánom hazámért,
Királyom maradásáért,
Hírem s nevem lesz nyereség,
Nem prédál többé ellenség.

14. Pórteleki, hazánk fénye,
Buga Jakab, nagy reménye,
Jászberényi is népestől
Majd hozzánk jön seregestől.

15. Ellenségünket töressük
Mérgecs nyíllal sértegensük;
Majd sok török test lesz eves
Kiknek nem kell kávéleves.

---

1 Két élő.

16. Minden vitéz józan legyen,
 Hiában zsoldot ne végyen ;
 Szerezzen jó hírt népünknek :
 Ez volt tárgya fegyverünknek.“

VII. Katonadal.

1. Reménység az embert gyakorta táplálja,
 Istrázsza istrázsát reménységért állja,
 Erős had az várat ugyanazért szállja
 Hogy pályafutását ő is megpróbálja.

2. Jó reggel az szántó ekéjét forgatja,
 Fúr, farag, vasait földnek igazgatja ;
 Reménységért szegény földéit megszántja,
 Megérett buzáját örömmel aratja.

3. Hol kijebb, hol beljebb halászat az halász,
 Távul puskájával kerülget az vadász,
 Lépet szed és tört hány reggel az madarász,
 Reménységért hányja horgait az halász.

4. Tengeren az gályák ha elszakadoznak :
 Eloszlott deszkákhoz sokan ragaszkodnak,
 Noha ők szegények szárazat sem látnak,
 De jó reménységért azokhoz kapkodnak.

5. Jó reggel vitézek ágyakból fölkelnek,
 Lovat abrakolnak, puskákat töltenek,
 Fegyvert s kardot kötnek, harchoz úgy készülnek,
 A jó reménységért csak el nem repülnek.

6. Noha az rabok is vasakat viselnek :
 De munkájok között mégis énekelnek ;
 Szoros bilincsekbe reggel ha fölkelnek,
 Mégis szabadulást szegények remélnek,

7. Mondván : holnap dolgunk talán jobban lészen,
 Ki rabjai vagyunk, kegyelmébe vészen ;
 Vagy megkönyörülven értünk sarcot téssen,
 Ugy szabadulásra dolgunk jobban lészen.

8. Oh boldog szerencse! engem is jól biztass
 Utamra indulván bátor szívet adhass,
 Jó lovat, szép fegyvert, istenem, szolgáltaass,
 Ha meg köll halnom is, lölkömmek irgalmazz!

VIII. Szerelemdalok.

I.

1. Égő lángban forog szívem, higyjed, éretted,
 Mert mikor eszembe jutnak beszélgetésid,
 Kedvesen vélem eltölt szép mulatságid,
 Nagy-gyakorta orcámra hányt szép gyöngye csókid.

2. Természetek az darvaknak : őszszel elmennek,
 De tavasszal az jó időn ismét megjönnek,
 Az mezőben ő társokkal szépen örvendnek :
 Akkor sem lesz vigassága szegény fejmenek !

3, Mint társától elhagyatott sólyom oly vagyok,
 Az nagy kínban siralomban lám csak óhajtok,
 Szabadságra vigasságra jó szót sem adok :
 Míg kedvesem vélem nem lesz — meg nem újulok !

4. Vajha valaha még egyszer oly időt érnék,
 Melyben te szép személyeddel szemben lehetnék !
 Iszonyú fekete gyászom megfejeződnek,
 Tülöm elmúlt vigasságom még megadatnék !

5. Te szép gyöngye csöcsöcskédet tapogathatnám,
 Két szép fehér mellyecskédet kikapcsolhatnám,
 Rózsaszínű szép orcádat apolgathatnám,
 Kláris-színű ajakidat csókolgathatnám.

6. Mennyi csillag van az égen széjjel éjtszakán,
 Annyi jókkal áldjon isten, szép piros rózsám !
 Mennyi fővény vagyon széjjel tengernek partján,
 Annyi jókkal áldjon isten, gyönyörű rózsám !

7. Piros rózsám ! elhagylak már, nékem megbocsáss,
 Hogyha ez néhány versekben van fogyatkozás ;
 De lám ez néhány versekben rólad nem írás —
 Hozzád való szeretetem vett erre, nem más.

8. Nem maradhat sok irígytül én árva fejem:
Bújdosásra énmagamat hanemha vetem,
Sok helyeket bebújdosván vadúl köll élnem
Mert elválék már éntülöm az én édesem.

9. Vajha az én kegyesemnek ő szép személyét
Láthatnám, avvagy hallhatnám ékes beszédét,
Foghatnám kezeimben két szép fehér csöcsét,
Csókolhatnám ajakimmal angyali képét.

10. Sebes lángja égő lángnak mikor megszűnik,
Szívemtül is az sok bánat akkor eloszlik ;
Nagy szélvészgül tenger habja ha csendesedik,
Bús szívem is talám akkor megvidámodik.

11. Hogy így járjak — erre jussak meg sem gondoltam,
Szerencsének változását mert még nem tudtam,
Jaj de ím magam kárára mind megpróbáltam,
Állhatatlan, csalárd voltát megtapasztaltam.

12. Gonosz Szerencse! mit örülsz veszedelmemnek ?
Hogy nem szánod könnyhullását két szép szememnek !
Valjon így kell-é elmúlni az én éltmemnek ?
Óh úristen! ha lesz vége én gyötrelmemnek ?

13. Hangos szavú filemile kedves szólását,
Szép kertemben, cyprusfámon hangiesálását
Nem kívánom — csak óhajtom nyelved szólását,
Láthatnám szép ajakidnak rám mosolygását !

14. Sok éjtszakák álom nélkül múlnak el tülem,
Ha történnék aluvásom, akkor is nekem
Úgy tetszik, hogy téged látlak csókollak, szívem . . .
Ha felszerkenek — hát senki nincsen mellettem !

15. Authorát ez verseknek mostan meg nem mondom,
De kirül van : versfejekben el nem hallgatom,
Söt inkábbblan szép rendesen előszámálalom:
Ezer hatszáz és hatvanban azkinek írom.

16. Szintén kisasszony havának ideje tájban
Személyedtül elválásom keserü búban,
Íráim ez néhány verseket Szeben várásban,
Személyedet óhajtottam iszonyú lángban.

II.

1. Amott kerekedik
Egy fekete felhő,
Abban tollászkodik
Egy fekete holló.

2. Várj meg, holló, várj meg,
Hadd izenjek tőled,
Apámnak, anyámnak,
Jegybeli mátkámnak.

3. Könnyen megösmérhetd
Ennek háza táját :
Piros rózsák lepik
Aranyalma-fáját,

4. Gyémánt az ablakja,
Üveg az ajtaja,
Magának kék szeme,
Aranyszínű haja!

5. Ha kérdik: hol vagyok?
Mondd meg hogy rab vagyok,
A török udvarban
Talpig vasban vagyok.

III.

1. Állj előmbe rózsám, hadd bucsúzzam tőled,
Ha el nem bucsúzó: bujdossunk el ketten!
Vagy meghalok érted,
Vagy enyimé tészlek
Édes szívem!

2. Fekete két szemed mire csalt meg engem?
Gyenge szép termeted mire hozott engem!
Vagy meghalok érted,
Vagy enyimé tészlek
Édes szívem!

3. Ne menj el, galambom, ne repülj el tőlem !
 Jőj vissza madaram, szállj bé ablakomban !
 Vagy meghalok érted,
 Vagy enyimmé tészlek
 Édes szívem !

4. Ha elmegy is szívem, csak hozzám igaz légy !
 Igaz szereteted hamisra ne fordítsd !
 Vagy meghalok érted,
 Vagy enyimmé tészlek
 Édes szívem !

IX. A Tököli-epos befejezése¹.

1683

Akkoron személye az rongyolt hazának
 Meghajol s lábához borúl új urának,
 S nagy öröme között szemei árjának,
 Ilyen szókkal nyílik ajtaja szájának :

„Hogy sokat beszéljek, az itt nem szükséges,
 A nélkül is tudod: nyavalyám bőséges,
 Majd egy tagom sincsen immár egészséges,
 Gyógyulásom pedig másképen kétséges.

Hanem csak tebenned vagyon reménségem,
 Hogy még helyre állhat valamint² épségem ;
 Mert azki eddig volt hogy már segítségem,
 Bővült attul inkább, mint szűkült inségem.

Te, mint igaz vére édes nemzetemnek,
 Jobban érzed kínját sokféle sebemnek ;
 Gondját is szívesben viseled igyemnek,
 S azzal újulást adsz kívánt reményemnek.

Eddig is érettem eleget szenvedtél,
 Megmutatván azzal hogy híven szerettél ;

¹ T. i. ama „Tököli Imréről és Zrínyi Ilonáról“ szóló nagy történeti költeménynek, melyet *Thaly Kálmán* töredékesen, de a kihagyásokat expositiókkal pótolva, közölt *Adalékai* I. köt. 107—172. lapjain. Itt, csupán a forma némi ismertetésére, a költemény vége adatik, melyben a személyesített Haza Tökölinek, mint az ország szabadságai mellett feltámadt Rendek fejedelmének, hódol.

² Valamiképen.

Kérlek, minthogy immár kezeidre vettél,
Tovább se tágítsad amit elkezdettél!

Mert az, ha találna szakadni markodban,
Oh mely szörnyű veszély követne ujjban!

Tudom azt: a nagy seb hamar nem gyógyúlhat,
De ha ahhoz kezéd hasznos írrel nyúlhat,
Nem kétlem, üdövel . . . .
. . . . mostani fájdalma elmúlhat.“ —

Urátúl elmenvén, tére asszonyához¹,
Borúlván annak is az szerint lábához,
Nem tűrheti: könnyet ad itt is szavához,
S azzal ily beszédet vészen ajakához:

„Te is nemzetemnek drágalátos ága,
Szomorú igyemnek teljes vigassága;
Látván, mint elnyomott az terhek soksága,
Légy segédem, elhúnyt napomnak világa!

Kettőteknek egyes fáradozásával
Lehessek még egyszer felderült oreával!“ —

Ezeket így szólván, nagy fohászkodással
Megtörülé szemét, oly bizakodással,
Hogy felfogott igye nem lesz hibázással.

Biztatja is abban nagy fogadásával:
Felvirasztja napját kívánt világával
Csak mostani habját régi zavarának
Lecsénesíthesse felkötött kardjával.

Asszonya is magát arra kötelezi
Valamiben tudja: híven védelmezi.
Ezzel kiki maga szavát befejezi,
És az versíró is munkáját végezi.

---

1 Zrínyi Ilonához.

X. Jajszó, melyben édes hazánk romlását siratja egy poeta.

1700.

1. Zokogó sírással sírhatsz magyar nemzet,
Mert szemed bekötve idegen nép vezet,
Jóakaratedért, látd, gonoszszal fizet,
Hogy elpusztíthasson, bizony arra siet.

2. Te napod fényében minap hold öltözött,
Minden javaiddal torkáig töltözött,
Fiaidban sokat rabszíjára fűzött,
Végre palotáid lángjával fütözött.

3. Ez jaj alig múlt el: meg más jaj követi,
De az sem múlik el, harmad jaj ott éri:
Az bánatnak árja siralmad neveli,
Az sok jajszó rajtad ugyan egymást éri.

Az napnyugoti sas körme közé kapta
Te gyöngé testedet, erőssen marcongja,
Hogy erőd ne légyen szárnyodat szaggatja,
Szép piros véreddel fiait hizlalja.

5. Nincs titkos végezés belől palotádban,
Nincs ezüst vagy arany titkos tárházadban,
Nincs oly jövedelem akárhol laktodban,
Melyet írva nem látsz ausztriai házban.

6. Ez oka praktikát hogy forral ellened,
Míg rabjává nem tesz nemzetestül téged;
Hogy büdös köntösét viseltesse véled,
Ma is nagy víg kedvvel éli keresményed.

7. Látd-é praktikáknak neve rád mit hoza,
Minden jószágodból kipusztíta, foszta.
Elérkezék hozzád az nagy summa díka,
Mely miatt szemeid kisírva s apadva.

8. De ezek földiek, és mind elmulandók,
Nap, hold alatt valók azért változandók,

Nem is oly zokogó sírásra indítók,
Mint azmely gonoszok reánk tódulandók.

9. Oh bánatban borúlt szegény magyar haza!
Kemény küszív volna, ki téged nem száнна;
Oh elpusztított jajszó: Pannónia,
Ki volna, sorsodon ki méltán nem sírna! . . .

10—36. (Itt aztán a költő egyenként adja elő a protestáns egyházon az ellenreformáció által elkövetett sok sérelmet, s így végzi be „Jajszavát“ :)

37. Uram Jézus! mennybül jól látod ezeket:
Vallyon nem szánod-é kesergő népedet,
Mely az nagy bánatban sírván elepedett?
Jövel, uram Jézus, segéld híveidet!

38. Pöcsétöld bé immár az mélységes kutat,
Néped romlására hogy ne nyisson utat;
Bágyadt sereged közt eméld föl zászlódat,
Szomorú sereged hadd hallhassa szódat.

39. Vond ki kebeledből elröjtött kezedet,
Vas pálcáddal törd meg te ellenségidet,
Tanácsokban, uram, szégyeníts meg őket,
Öld meg az áruló Akitófeleket !!

40. Nincsen kibén bízunk, egyedül maradtunk,
Édes Jézus, érted romlunk s gyaláztatunk;
Lásd mely sok gonosz közt ide s tova bolygunk,
Nincs kinek ölében fejünket hajtunk.

41. Kedves líliomod' tövisek sebhetik,
Drága termő szöllőd vadkanok emésztik,
Ékes ültetésid kiszaggatják s tépik,
Végső pusztulásra jutni kényszerítik.

42. Jövel hát, lölkünknek édes völegénye,
Keserves népednek egyedül reménye,

Szenvedő házadnak lásd siralmát végre,
Légy bágyadt népednek biztató vezére.

43. Tarts meg mind végiglen minket igaz hűtben,
Erősíts, bátoríts harcunk közepiben,
Készíts koronánkat a fényes egekben!
Jövel, uram Jézus, jövel hamar! ÁMEN.

XI. Kerekes Izsák.

Székely ballada 1706—7.

Hallottad-e híret a híres Szebennek,
A híres Szebennek s a híres Mohának,
A Mohában lakó Kerekes Péternek,
S Kerekes Izsáknak, ő felnőtt fiának?
Ez egyszer ittason ment az istállóba,
Ott le is feküvék a lovak jászlába.

Egyszer csak kimene az ő édes apja
A tornácba, s lenéz onnan a határra:
Hát bizony jödögél nagy fekete sereg,
Úgy látszik messzűnnen mint a setét felleg;
Nem tudják miféle, kuruc-e vagy labanc?
De mégis gondolják: a szebeni rácok.

Ekkor csak lemene Izsák édes apja
A lovak jászlához, s ilyen szókkal mondja:
Kelj fel fiam, kelj fel, jó Kerekes Izsák!
Mert bizony jödögél nagy fekete sereg.
Úgy látszik messzűnnen mint a setét felleg;
Nem tudjuk miféle, kuruc-e vagy labanc?
De mégis gondoljuk: a szebeni rácok.

Ekkor megfordulá az első álmából,
De még sem kele fel a lovak jászlából.

Másodszor kimene az ő édes anyja,
S ilyen szókkal költi igen hamarjába:
Kelj fel fiam, kelj fel, jó Kerekes Izsák!
Mert bizony jödögél nagy fekete sereg,

Úgy látszik megszűnne mint a setét felleg;
Nem tudjuk miféle, kuruc-e vagy labanc?
De mégis gondoljuk: a szebeni rácok.

Ekkor megfordúla második álmából,
De még sem kele fel a lovak jászlából.

Harmadszor kimene szép gyönyörű mátká
A tornácba, s mindjárt lenéz a határra:
Hát jó az ellenség igen hamarjába,
És leszalada ő a lovak jászlához,
És így kezd beszélni a kedves urához:
Kelj fel szívem, kelj fel: itt van az ellenség,
Nem tudjuk miféle, kuruc-e vagy labanc?
De mégis gondoljuk: a szebeni rácok.

És ekkor felugrik jó Kerekes Izsák;
Igen hamarjába a lovát kihozák,
Felköté a kardját mindjárt oldalára,
S felfordúla szépen jó barna lovára,
És visszatekinte s ilyen szókkal beszélt:
„Kiontatom vérem apámért, anyámért,
Megöletem magam szép gyűrűs mátkámért,
Meghalok én még ma magyar nemzetemért!”

E szók után lovát sarkantyúba kapja,
S az ellenség felé nagy bátran ugratja.
Hát jönnek a rácok, ő meg előttök van,
Kardemelve vágtat igen iszonyúan:
„Add meg magad, add meg, jó Kerekes Izsák!”
A rácok előre neki ezt kiáltják:
„Látjuk hogy vitéz vagy, de csak egyedül vagy,
A reménység téged most mindjára itt hagy,
Akármint mesterkedj, ami kezünkbe vagy!”

„Mit adok rajtatok, hogy egyedül vagyok?
Kard nem jár meg engem, akármint vágjatok.”
Mondd Kerekes Izsák, s vagdal jobbra balra,
Hullatja a rácot a kardja egymásra;
Egy eleméntébe gyalog ösvényt vága,
És visszajöttébe szekérutat nyita.
De ekkor megbotlék a lovának lába,
Ő meg a lováról a földre borúla.

Jó Kerekes Izsák így járt a lovával,
A rácok pediglen karddal és dárdával
Vágják ölik őtet, s mind addig göbödik¹,
Amíg egyet sem rúg, s nem is vergölődik.

Így pusztították el Kerekes Izsákot,
Aki a kardjával levága sok rácot.

---

1 Döfdös, rugdal.

TIZENNYOLCADIK SZÁZAD

1772-ig.

BEVEZETÉS.

A szatmári békekötésben az uralkodó ház újból elismervén az alkotmányt, politikai történetünkben a forradalmi kort a szervezkedés kora követte. T. i. a százados török és polgári háborúk alatt elenyészvén minden rendszeres középponti közigazgatás, III. Károly és utódja a nagy Mária-Terézia egy ilyennek felállításában fáradoztak; új kormányzések alkottattak: a helytartó tanács a politikai, az udvari kamara a gazdasági, a hadi-parancsnokság a katonai ügyek vezetésére; az egyházi, a közoktatási, kereskedelmi és bányászati ügyek e kormányzések kebelében külön bizottsági organumokat, az igazságszolgáltatás kir. törvényszékekben szinte új szervezetet nyertek: Magyarország egy rendezett európai cultúr-állam jellegét vette fel. De egy fő, egy életérdek kormány és törvényhozás által egyiránt elfelejtetett, s elejtetett maga a nemzet által is: *a nemzetiségé.* A közigazgatás — kormányzéseken és megyékben —, a törvényhozás maga, a törvénykezés és közoktatás, mint azelőtt, latin maradt, a kamarai, katonai, s nem kevés városokban is az ügykezelés német volt vagy lett, mindkettő érvénykedett a tár-

sas téren, s nem csak a főúri és polgári, hanem, kivált a dunai kerületekben, a nemességnél is: a magyar nyelv csak a tiszai, különösen református nemességnél s az alsó osztályoknál tartotta fenn magát, s ezzel az irodalom, különösen a költői termelés is, csökkent. Számra ugyan könyvészetünk nem fogyott meg, többet nyomattak mint a megelőzőtt időkben, de a legnagyobb rész csupán a vallásos és tanítási szükségnek szolgált. A költői érdeket még mindig az újra meg újra utánnyomott Gyöngyösi tartotta elfogva, ki mellett néhány tan- és epicus költő csakhamar-múló figyelmet költött; s a tanodai dráma is, dacára némely meglepő termékeinek, néhány város szűk köréből nem hatott ki. Egyedül a lyrai költészet mutat, a múlt korokhoz képest, tetemes emelkedést: Rádai Pálban a vallásos ének, b. Amade Lászlónál a szerelmi dal terén, míg Faludi a lyrai műköltészetnek lett megkezdője, s mint ilyen a süllyedés korából a majdan új életre ébredendő korhoz sokkal biztató átmenetet képezett. E kor 1772-ben derült fel: de az a következő kötetben fog tárgyalatni.

RÁDAI PÁL.

1677—1733.

Rádai Rádai Pál, a Rátold nemzetség ivadéka, fia Rádai Gáspár pestmegyei alispánnak, 1677. július 2. született. A tudománynak zsengejét a losonci ref.

iskolában vette; s tanulását Braxatoris és Missovics magántanároknál folytatván, 1693-ban Selmecere küldetett a német nyelv megtanulására, hol, s a következő évben Körmöcön, egyszersmind a felsőbb tudományokat hallgatta. Ezek végeztével 1695-ben törvénytudás végett Kajali Pál Nógrád- és Hont vármegyék jegyzőjéhez adatott úgynevezett patvariára, 1697-ben pedig hadi gyakorlatra gróf Forgách Simon kanizsai vicegenerálhoz, kinek kettős bosznai hadjáratában részt vevén, a bihácsi ostromon is jelen volt. 1699-ben mint őrmestere egy pompás magyar seregnek I. József ifjabb magyar király lakodalmi ünnepében vett részt. Még ez évben vármegyei szolgálatot vállalt Nógrádban mint jegyző, s akkor építette a ludányi házat, melyet utóbb kastélylyá tágítván ki, későbbi éveiben abban tartotta lakását. Feltámadván 1703-ban II. Rákóci Ferenc a király ellen, Rádai Gács várába szorult, holott, miután a belső nemesség magát feladta, s Rádai hódolni nem akart, nem kis veszedelemben forgott; mindazáltal addig halasztotta a hódolást, míg a tokaji táborba kellett indulniok. Ott annyira megnyeretett a fejdelem által, s ő viszont annyira bírta Rákóci bizodalmit, hogy 1704-ben általa belső titkárnak nevezteték ki, mely állásában a híres munkácsi nyilatkozványnak is írója lett. Ez óta Rákóci a nagy képességű s szép bánásmódú ifju férfiút több nevezetes követségre használta. Így még azon évben az octóberi selmeci békeértekezleten gróf Bercsényi

Miklós mellé adta; a lengyel trónszünet idején a lengyel főurakhoz, majd XII. Károly svéd, és I. Frigyes porosz királyhoz küldte; jelen volt fejedelme képében Leszinski Szaniszló királylyá választatásán is Varsóban; 1706-ban újra a svéd s a lengyel királyoknál járt; 1707-ben Péter cárnál Varsóban, kinél fejedelme részéről szövetséget kötött. Idő közben, az erdélyi cancellári hivatal ürültségben levén, a marosvásárhelyi országgyűlésen az erdélyi cancellaria igazgatójává választatott. 1708-ban jelen volt a trencsényi szerencsétlen ütközetben. 1709-ben, miután a francia udvar XII. Károly és Péter cár között békéltetőül II. Rákóci Ferencet nevezte ki, ez Rádait küldötte Benderbe mint teljes hatalmú követét a frígykötésre, hol, húzamosban időzvé, írta nagyobb részt azon imakönyvét, mely *Leiki Hódolás* cím alatt utóbb oly híres lett. A következő évben annyira hanyatlván Rákóci szerencséje, hogy hadai csaknem kiszorúlnak az országból, Rádai is Lengyelországba vonúlt, s Przemysl városában időzött, míg 1711-ben fejedelme által teljes hatalommal Debrecenbe a békeértekezletre küldetett. Az alkuvások a fejedelem s az ország részére kedvezően folytak, mindamellet amaz nem akarván azokat elfogadni, Rádai, ki a további ellenkezésnek semmi célját nem látta, s kinek, mint a szatmári békekötés egyik előmozdítójának, Eleonóra özvegy császárné, a békekötés közben meghalt I. József s utódja III. Károly anyjok, s ennek visszajöttéig kormányzó királyné, a

feledéklevelet kezéhez küldötte, Bécsbe ment, s ott hódolatesküjét a főhadi tanács elnöke gróf Herberstein kezeibe letette. A következő 1712. évben Rádai, mint Nógrád vármegye követe, jelen volt a pozsonyi hosszas országgyűlésen; s ez időben III. Károly előtt a vallási ügyben felekezete nevében mind Pozsonyban, mind Bécsben szónokolt. Az 1714-ki országgyűlésen is Nógrádot képviselte, mely alatt Bécsben a király előtt huszonhat megye részéről a porták összeírása ügyében jelent meg; a rendek megbízásából azon emlékiratot dolgozta ki, melyet ezek a dézmaügyben a clerus ellen intéztek; s a vallásügyi, a hadi, politikai és gazdaságügyi, végre a sztrecesen-budetini határkérdésben kirendelt orsz. küldöttségek tagjává neveztetett. Ezen országgyűlés után adatta ki Debrecenben 1715. felebb említett imakönyvét „Lelki Hódolat“ cím alatt, megtoldva *Istenes Énekekkel*, melyek a legjobbakhoz tartoznak, miket a protestánsok adtak (Újabb kiadások Debr. 1724. 47.65. Pozsony 1770. Debr. 1774). Az 1723-ki országgyűlésen a pragm. sanctiót buzgón pártolta. III. Károly felszólítására egy emlékiratot készített: *Arcana sui temporis motuum historia*. Irományai közt „*Benderben menő utazásomnak diáriuma*“ és *önéletrajzi adatai* találatnak, mely utóbbiakat híven követtem. Meghalt Rádai Pál 1733. május 20. s Losoncon temettetett el a nemzetségi sírboltban azon évi sept. 30-kán. Ő volt megkezdője az utóbb elhíresült péceli könyvtárnak.

I. A szeretetről.

A természetnek tanít folyása,
 Melyet, úristen, szívünkbe öntöttél,
 Hogy ahoz készebb kedvünk hajlása,
 Kit minékünk is szeretónkké töttél ;
 Mert ki kit szeret, viszont kívánja,
 Szerelme légyen kölesön adománya.

Te vagy, úristen ! megvallom szívből,
 Oly kegyes, jó, s hív, és szerelmes atya,
 Ki ingyen való szerető kedvből,
 Mely szent lelkedet épen általhatja,
 Sok javaiddal felkoronáztál,
 Szerettél, midőn még nem is formáltál.

Megadom tehát, uram, a kölesönt,
 És meghódolok néked szeretettel,
 Amelyet szívem tehozzád kiönt ;
 Mert hozzád vagyok kötve erős hittel ;
 Szeretetemet, lelkemnek adaját
 Vedd kegyelmesen, s ne számláld hibáját.

-Oh uram, mely nagy a te szerelmed!
 Ki szegény féreg szolgálodat megszanod,
 Sőt feljül adod arra kegyelmed,
 És nyomorúlttól tölem azt kívánod,
 Hogy szeresselek téged, oly istent,
 Ki lábad alá rekesztettél mindent.

Szeretlek méltán, mert istenem vagy ;
 Szent természeted szeretetre méltó ;
 Csupa szeretet dolgozol, s erőd nagy,
 És bölcseséged merő azon mély tó ;
 Minden szerzésed jó s kellemetes ;
 Szent neved s igéd nálam szerelmes.

Szerelmes vagy, ki szeretésre
 Méltóztat, uram, naponkint engemet,
 És készen vezetsz örök életre,
 Kisáfárolván lelki szükségemet ;
 Szeretlek, uram, én szeretőmet,
 Szeretetedre vond minden időmet.

Te vagy királyom, s én híved vagyok,
 Országlásodat hűséggel szeretem,
 Szeretetednek zsoldjára vágyok,
 S egész éltemben zászlódat követem ;
 Mert a te pálcád nagy örömet nyújt.
 Mely szeretetre engem hozzád felgyújt.

Oh szerelmes mátkám, úr Jézus,
 Kinek szent csókja csepeg idvességgel,
 Szereteteddel szívembe bújuss,
 Hogy befogadjon lelki kedvességgel,
 Megtartván hozzád igaz szerelmét,
 Amely feljűlmúl minden földi elmét.

Mi lehet nagyobb szeretet annál,
 Mint midőn értem életed letetted,
 Drágább szerelmed tiszta aranynál,
 Mert szent véredet értem kiöntötted :
 Oh uram! indíts szerelmet bennem,
 Legyen kész érted halálra is mennem.

Kibuzog annak, uram, szerelme,
 Kit szent lelkednek ereje felbuzdít,
 Nincsen szívének semmi sérelme,
 Sőt híveidben oly hatalmat mozdít,
 Hogy senki máshoz nem hódíthatja,
 És szerelmedtől el nem fordíthatja.

Ím azért, uram, néked szentelem
 Teljes szívemből minden szerelmemet,
 Szeretetedet nagyra tisztetem,
 Fordítsad arra egész értelmemet :
 Hogy szerelmedtől félre ne álljak,
 Sőt szerelmedben mind éljek, s mind haljak.

II. Az embernek maga-megtágadásáról és harcáról.

Hallgasd meg, uram, én szómat,
 Vedd szívedre panaszomat ;
 Mert az új ember kiált,
 Kit bennem lelked formált

Nyújtsd hozzá segedelmedet,
Tartsd mellette kegyelmedet ;
Hogy az ellenség hatalmát,
Megtörje mint gyenge szalmát.

Esmérem ellenségemet,
Aki sanyargat engemet ;
Nálam lakik mint egy társ,
De ellenem hegyes nyárs ;
Midőn hozzám nyújt szerelmet,
Akkor hoz rám veszedelmet :
Oh ! ki szabadít meg tőle,
Hogy elállhassak mellőle ?

Ez az én ó természetem,
Kitől van gyakran esetem ;
De még is ellent állok,
S övéle szembe szállok :
Sőt, uram, most is megvallom,
Hogy munkáját nem javallom ;
Ambár néha el is ragad,
De társára úgy sem akad.

Imé azért protestálok,
Hogy tőle szívből megválok,
Levetkezem óságát,
Minden hajlandóságát ;
Mert az a rész már elkészült
Melyet szent lelked újjá szült,
Nevednek dicsőségére,
S lelkemnek idvességére.

Ennek, uram, meghódolok,
Midőn attól szabadúlok,
Vedd fel azért pártomat,
S tekints gyenge voltomat ;
Erősíts a pártütésben
És vígy bé a frígykötésben,
Melyben erősen megálljak,
S kétfelé ne sántikáljak.

Mert így bátran ellent mondok,
Uraságáról lemondok

Ellenkező társomnak,
 Ki irigye sorsomnak ;
 Keressen magának szolgát,
 Aki véghez vigye dolgát ;
 Nincsen hozzám semmi köze,
 Bár magát mellém kötözze.

Midőn gonosz útat választ,
 Ad az új szív olyan választ,
 Hogy nincsen hozzá kedve ;
 Mert nincs szeme befedve :
 És ámbár olykor bünt tégyen,
 Mely velem mintegy köz légyen,
 De attól félve szaladok,
 És hogy másé, számot adok.

Nem kedvellem az ó kovászt
 Mert szaporítja a rovást,
 Kiből nőttön-nő a bűn,
 Amely soha meg nem szűn.
 Azért lemondok magamról,
 Minden testi hívságimról,
 És megtagadom magamat,
 Jól látván gyarlóságimat.

Mind elrekesztem magamtól
 Ami rám folyt ó Ádám-tól,
 És valamivel bírok,
 Mindent pontig kiirtok :
 Elhagyom indulatimat,
 És földi gondolatimat :
 Megzabolázom szívemet,
 Hogy ne tehesse kedvemet.

Ti is tölem távozzatok,
 Nincs velem semmi dolgotok,
 Sátán s világ fiai,
 A testnek ó társai ;
 Vagyon nékem oly hadnagyom,
 Ki alatt magam nem hagyom :
 Bár csalogass, bár ostromolj,
 Véghez viszem, hogy elromolj.

Ó úristen légy mellettem,
 Jobb kezeddel állj felettem ;
 Hogy nyerjek győzedelmet
 S leljek nálad kegyelmet ;
 Éljek néked Jézusomnak,
 Haljak meg magam-magamnak :
 Légyek egy szív szent szíveddel
 Hogy magadhoz végre végy el.

III. A keresztviselésről és a békeséges türésről.

Megvallom, uram, érdemessé lettem,
 Hogy minden csapást készen tárts felettem,
 De én gyakorta csak zúgolódom ;
 Midőn atyai vessződet kinyújtod,
 És engedetlen fiadat megsújtod,
 Az harag s mordság közt forgolódom.

Oh uram! engedj erőt, hogy tűrhessenek,
 A szenyvedések között el ne essek ;
 Hadd viselhessem magam keresztét,
 Melyet énréám szent akaratom mér,
 Mert ki jármódtól, mint vad tulok eltér,
 Maga magának keresi vesztét.

Nehéz a testnek, de már meghódolok,
 S kezemet számra tészem, s megnémülök,
 Mert tudom, rajtam semmi sem esik,
 Mely ki nem menne isteni tanácsból :
 Ha bétaszít is, kihoz a mély sárból,
 S fejemről hajszál csak egy sem esik.

Bár azért, uram ! híj keserűségre ;
 De nem fakad szám békételenségre,
 Eltűrvén kezed látogatását ;
 Mert megvigasztalsz, hit szerint reménlem ;
 Noha bűnömért, tudom, hogy érdemlem
 Vessződnek nagyobb sanyargatását.

Ha életemben látogatsz szükséggel,
 Eltűröm méltán csendes békeséggel :
 Nem teremthetvén vagy csak egy kalászt :

Mert ha az hollófiakat táplálad,
Módját éltednek inkább feltalálad
Megáldván régen egy szód az halászt.

Eltűröm, hogyha betegség sanyargat,
Mert orvoslásod másfelől takargat,
Megerősítvén benned hitemet,
Reménységemet próbálva terjeszted,
És buzgóságra szívemet gerjeszted,
Magadhoz húzván szeretetemet.

Elhiszem, nem hagysz a kísértetek közt,
Szabadulásra hagyván utat és közt ;
Kész vagyok azért tűrni inséget :
Mert azt általad s veled megelőzőm,
Benned s éretted s erődből meggyőzőm,
Csak mutass, uram ! hozzám készséget.

Uram! jó szívvel megiszom a pohárt,
Melyet rám köszönsz, mert tudom hogy nem árt
De légy kegyelmes ha italközben
Eltántorodván szent neved megbántom,
És velem kötött frígyedet felbontom :
Tarts, hogy ne essem az örök tűzben.

Oh édesítsd meg, uram, a keresztet!
Kit rám tetszésed ereszt vagy eresztett,
És azt kegyelmed által eltűröm ;
Mert hiszem, végre megadod jutalmúl
Amaz koronát, mely soha el nem hull :
Akkor lesz nékem öröm az üröm.

IV. Az istenre való támaszkodásról.

Bízd, oh én lelkem ! az úrra sorsodat,
Aki megszánta raboskodásodat ;
Az ördög, világ, s test ellen pártodat
Fogta, s megadta szabadulásodat ;
Ajánljad néki már hódolásodat,
Szent kormányára bízd akaratodat.

Megvallom, uram, sokat tévelygettem,
Míg magam kényén járván fetrengettem,

Kivánságimnak csak könnyen engedtem ;
 De ily gonosztól már kimenekedtem :
 Magamban azért bizonynyal feltettem,
 Hogy én más urat keresek helyettem.

Oh, uram Jézus, csak téged talállak,
 Kit vezérlőmnek előre foglallak ;
 Mert királyomnak csupán téged vallak,
 Parancsolj tehát, örömmel szolgáljak ;
 Amint igazgatsz, követni akarlak,
 Országolj bennem, elvárlak, s urallak.

Már tiéd vagyok, bírd én tetszésemet,
 Szent tetszésedhez szabd egész eszemet ;
 Hogy mindenfelé tarthassak oly szemet
 Mely választbassa rendelt jobb részemet ;
 És hogy elűzzem minden szélveszemet,
 Te pecsételd bé minden végzésemet.

Már tiéd lelkem, bírjad szent lelkeddel,
 Foglald magadnak szent szeretetteddel,
 S a kárhozatnak mérgét róla vedd el,
 Légy körülötte védelmezéssel !
 Te teremtetted, nálad viszont tedd el,
 Hogy dicsőítsen te szent seregeddel.

Már tiéd testem, bírd úgy mint akarod,
 A testiségtől őrizze szent karod ;
 Ha szerencsével mind környültakarod,
 Vagy gonosz sorssal azt özszezavarod,
 Úgy is megőrzi szent angyali karod,
 Hogy háza legyen mennyei pitvarod.

Már tiéd, uram, egész én életem,
 Bírd amint tetszik, én is úgy szeretem,
 Szent tetszéseden megáll ítéletem ;
 Bánj velem így s úgy, nincs más feleletem,
 Hanem, hogy szemem csak tereád vetem :
 Mert úgy tél közt is lész víg kikeletem.

Már tiéd szívem, eszem s indulatom,
 Hitem, vallásom, kedvem s akaratom,
 Szám, fülem, szemem, gondom, gondolatom,
 Jóságom, munkám, utam s állapotom :

Szent tetszésednek mind meghódoltatom:
Bírd, uram, mert én jól nem folytathatom.

Minden gondomat csak reád hagytam már,
Indulatomon légyen tehát oly zár,
Hogy ne kövesse éltemet semmi kár:
Oh bizodalمام; úr Jézus, kincsés tár!
Légy lelkem s testem körül, mint erős vár:
Tarts tiédnek már, mert lelkem alig vár.

BÁRÓ AMADE LÁSZLÓ.

1703—1764.

Várkonyi báró Amade László, a Gút-Keled régi nemzetség ivadéka, báró Amade Antal arany sarkan-tyús vitéz fia 1703-ban született. Tudományos neveltetését a jezsuiták nagyszombati egyetemében nyerte, hol 1722-ben egy derék beszédet mondott s nyomtatott ki „Victor in proelio S.Ivo“ cím alatt. Innen a gráci főtanodába ment által, hol 1725-ben bölcsészettudorra avattatott. 1729-ben báró Orczy Zsuzsannát jegyetzte el magának, de vele rövid ideig élt, s magát katonaságra adván, az 1734-ben felállított Hávor Jánosféle magyar lovas ezredbe lépett, melyben mint kapitány; 1742 óta a nemes felkelő seregben mint ezredes, s két évvel utóbb, mint generál-adjutáns szolgált. Elhagyván a hadi pályát, 1750-ben az akkor Pozsonyban székel magyar udvari kamarához tanácsossá neveztetvén, s az erre következő évben cs. kir. kamarássá, e hivatalát egész halálaig folytatta, mely fölbári jószágán a

Csallóközben, dec. 22. 1764. vetett véget életének, hatvanegyedik évében. Amade sem első, sem 1736-ban elvett második hitvesétől, Weltzl Mária Paulinától nem hagyott gyermekeket. Mint világi dalköltő ő a tizennyolcadik század első felének dísze volt; dalai a magyar szépek által hazaszerte énekeltettek, sőt egész a jelen század elejéig ösmeretesekek voltak saját dallamaikkal együtt; s itt-ott magánkönyvtárakban egész füzeteik találtattak. Először Kultsár István közlött némelyeket mutatóba Hasznos Mulatáságaiban 1817; de szándékába, Amadét teljesen kiadni, bele halt. Az általam nála látott gyűjtemény két kötetből állott; az elsőben *Amade László Nyájas Énekei* foglaltattak, szerelmes tartalommal, s számra százharminc, melyek közül régi Kézikönyvemben hatot közöltem; a másodikban *Szerelmei*, egy nagyobb terjedelmű lyrai-leíró költemény Zrínyi-féle négy-soros versszakokban, melyben szerelmi kalandait a személy- és helyviszonyok pontos előadásával beszéli el. A nemzeti muzeum könyvtárában is őriztetik egy kötet „Amade Énekei“-ből, mely 4r. 340 lapra terjed. A család levéltárában meglevő eredeti kéziratokból gróf Amade Taddé adott egy kötetet *Várkonyi b. Amade László Versei* cím alatt, Pest, 1836. 12r., mely csak száztíz szerelmi dalt foglal magában, s így sem Szerelmeit, sem vallásos énekeit nem közli, melyeket a költő még életében közzé tett ily címen: *Buzgó szívnek énekes fohászkodási*, Bécs, Kurtzböck bet. 1755. 12r., Esterházy Imre herceg és főérsek-

nek ajánlva. Ezeken kívül maradtak deák énekei, a múlt századokbeli akadémiai ízlésben, sőt németek is.

IX. Ének.

Szép szóra s zengésre ki nem fog hajlani,
Annak vagy angyalnak, vagy könek kell lenni

Ah! már egyszer engeszteld meg
Kökemény szívedet,
Ámbár csak bár egy punctumban
Biztasd reményemet.
Tekintsd, érted mint kínlódom,
Mint hó naptól elolvadom;
Engedd, hozzád borúlnom,
Szerelmet koldúlnom.

Mindent immár — többet ne várj —
Érted elkövettem,
Én szívemet szerelemnek
Kockájára tettem.
Megesküdtem az egekre,
Tudod, a nagy istenekre,
Kész vagyok mindenekre:
Hódulj már ezekre.

A tengernek szélvész után
Hajjai apadnak,
Az egeknek, folyhők után
Csillagi ragyognak:
Én szívem is már habozott;
Fényesillagom homályozott:
Juttasd innám partjához,
Égő fáklyájához!

Dicsérem azt: minden szélre,
Mint nád, nem hajlottál;
Igéretre, complimentre
Mindjárt nem hódoltál:
De már látván hűségemet,
Válaszd ki az én szívemet,
Ki kemény és állandó,
Mint viasz hajlandó.

Eztet végre! már én többre
 Nem is kényszerítlek;
 Ebből értsed, szívre vedgyed
 Miért kísérgetlek:
 Nem kívánok szabad lenni,
 Sőt élni s nem remélni —
 Jobb, inkább nem élni!

X. Ének.

Jaj annak, Amornak
 Ki hiszen, csalárdnak,
 Ezer praktikája,
 Nincs annak orcája.

Átkozlak, te Szerelem!
 Te isten, istentelen!
 Jutalmad csak gyöttelelem,
 Gyűlölség nem szerelem.
 Mindenképpen megpróbáltam,
 Érted halálra is váltam:
 Mi haszna?
 Nincs haszna,
 Nem más: szüveszedelem.

Méltó volnál, elégnél,
 Magad is porrá lennél:
 Tudom úgy nem égetnél,
 Ha magad is szenvednél.
 Jaj már nékem! gyilkos nyila
 Érzem mit tesz, tűzfáklyája:
 Én szegény!
 Én szegény!
 Nem is lehet nagyobb kén.

Áldott azki nem szeret,
 Ellened erőt vehet,
 De az valyon ki lehet?
 Szégyent rajtad ki tehet?
 Istenekből embert tettél,
 Hány szívet győztél, megöltél!
 Ámító,
 Hódító,
 Szíveket gyújtó, kínzó!

Didó eztet szenvedte,
 Tróját ez porrá tette,
 Párist úgy elvesztette,
 Sámson is megejtette.
 Trónust emelsz hű szívekből,
 Személyed azon büszkén ül.
 Rossz gyermek,
 Rossz gyermek!
 Átkozott, ki ilyent szül.

Engedelmes szolgája
 Még is vagyok prédája,
 Mert hatalmas igája,
 Szívemben ég fáklájája.
 Talán enyhít sebeimben,
 Harmatot hint tüzeimben —
 Imádlak,
 Átkozlak
 Keseredett szívemben.

XX. Ének.

Azt gondolom, de nem mondom —
 En jól tudom, de tagadom —
 Kihez vagyon vágyódásom,
 En szívemben titkon tartom :
 Mert nem jó kicéegézni,
 Szívet szemmel elárúlni :
 Ha akarom, megvallom.

Mások ugyan lesegetik,
 Pillantásim késérgetik,
 Azt gondolják észreveszik,
 Ha pirúlok, megnevetik,
 Jégre viszik szerelmemet,
 Elolvasztják hív tüzeimet,
 Szerencsémét irigylik.

Azzal ugyan nem törődöm,
 Noha titkon csak gyötrődöm,
 Mert kegyesemért sínlődöm,
 Kinek mása nincs e földön ;

Ő is tud titkon szeretni,
Vélem mértéken szenvedni,
Vélem élni s meghalni.

Didónak Júnó irigye,
Aeneásnak mint volt ügye;
Lángát szívébe se vegye,
Vagy tudja, mikép szenvedje;
Ha sir szíve, ő nevéssen,
Hogyha nevet, könyvezhessen:
Szerelmében úgy éljen.

Érted mint kell confundálni,
Irigyeket contemnálni,
Magát titkon consolálni,
Titkos célját conserválni,
Nyilván éneklem ezt egynek,
Itt van, tudd meg még is kinek —
Így köll fügét mutatni.

XXIII. Ének.

Ámbár vadnak sok irigyim,
Érted ezer ellenségim,
De azokat contemnálom,
S ahol lehet, confundálom:
Jobb, legyenek irigyink,
Mintsem szánakodóink.

Mindenképpen agyarkodnak,
Mint a kígyók követ fújnak,
Egy szívünkől kettő légyen
És szerelmünk véget végyen,
Mind azon munkálkodnak:
De heában fáradsanak.

Az köszál erős s állandó,
Sok szél s vész közt nem hajlandó,
Tudjuk már mink szerelmünket,
Nagy hitünket, hívségünket:
Ez holtig maradandó,
Nincs mibennünk mulandó.

Dévajság az mint késértnek,
 Hízelkednek és mást értnek,
 Obligálják mindeneket,
 S majd kipökik ök szíveket
 Hogy hállóba kerítnek,
 S azután kinevetnek.

Éljünk azért egy hívségben,
 Próbált hívem! egy szívünkben;
 Ne gondoljunk mindezekkel,
 Rózsát szedjünk tövisekkel,
 Csak bízunk istenünkben:
 Meg is áld ő mindenben.

XXXI. Ének.

Bár ne tudtam volna,
 Mi legyen a szeretet!
 Mért született engem
 Aki engem született?
 Ily gyilkos kínokra,
 Sok búra bánatra
 Miért vagyok így megvetett?

Azt gondoltam, minden
 Arany, aki fénlík,
 A rezes szívekben
 Arany ki tündöklík:
 De most tapasztalom,
 Pirúlva megvallom:
 Igaz szív mint csalatík,

Lehetetlen, hittem,
 Hogy tűzben jég legyen,
 Annyi sok láng után
 Benned tűz ne égjen:
 Szalmatűz volt, látom,
 Így meghűlt, csudáлом:
 Ily jutalmat végyen.

Akkor mint esküttél,
 Én tudom s te tudod,
 Miként késérgettel
 Tudom, nem tagadod:

Így fizeted bérem ?
Ez bizony szemérem !
Meg is kell vallanod.

Szívednek nem hittem,
Tudod, sok ideig,
De utánom jártál
Tovább esztendeig :
Hittél még istent is
Csalhatsz, mért nem embert is
Meg is vér holtodig.

Szenvedj te is értem
Hogyha én szenvedtem,
Verjen meg az isten
Méltán is érettem :
Ne csalhass több szívet,
Itten érjen véget
Alnokságod értem.

Azt gondoltam, előbb
A nap sötét léssen,
Mezei füveknek
Egy színe sem léssen :
Mintsem azt érhessem,
Tőled megvettesem —
Isten boszút téssen.

XXXIX. Ének.

Én angyalkám,
Szép madarkám,
Íme hozzád repültem ;
Te kedvedre
S kezeidre
Mint a sólyom megjöttem ;
Már miveljed,
Cselekedjed,
Mint szívemet
Úgy ítéljed.
Édesem,
Kedvesem,
Rabod vagyok, kegyesem !

Addig jártál,
 Vesszöt hántál,
 Míg megfogtad hitemet:
 Lépre kértél,
 Édesgettél,
 Törbe tetted szívemet;
 Már hállódban,
 Kalitkádban
 Zárva vagyok,
 Rabságodban.
 Ne ne vess,
 Meg ne vess,
 Azon kérlek, csak szeress!

Már így éljünk,
 És szeressünk,
 Mint egy pár galambocska,
 Mondd bú nélkül,
 Gondon kívül
 Mint fészkében madárka;
 Egymást értsük,
 S már ne féltsük,
 Az egeket
 Azon kérjük,
 Hum, ham, hum,
 Hum, ham, hum,
 Bőv áldását hogy vegyük.

XLII. Ének.

A szép fényes katonának
 Arany, gyöngy élete,
 Csillog, villog mindenfelől
 Jó vitéz fegyvere;
 Szép élet,
 Vig élet,
 Soha jobb nem lehet,
 Hopp hát jöjön katonának
 Ilyent ki szeret!

A zöld mezőn megpuskázik,
 Nyer az ellenségtől;

A kvártélyban mulatozik,
 Nyér a menyecskétül ;
 Szép élet stb.

Szikrát üt a paripája,
 Nagy városon nézik,
 Hogy jó lovas és vitéz is
 Mindenütt dicsérik ;
 Szép élet stb.

Mind ország mind az hazája
 Félnék és szeretik,
 A szép dámák és leányok
 Sokszor ágyát vetik ;
 Szép élet stb.

Kótyavetye a vásárja,
 Nincsen ottan kalmár ;
 Fele árán mindent megvesz
 Valahol maga jár ;
 Szép élet stb.

Közemberből káplár, hadnagy,
 Kapitány is leszen,
 Óbesterség, generálság
 Várja ottan készen ;
 Szép élet stb.

Kockáz, kártyáz sátor alatt,
 Pipa a szájában,
 Markotányos háta megett
 Nem szolgál heában ;
 Szép élet stb.

Ha jön ordre, frissen nyergel,
 Elmegy az postára,
 Fölbiztatja maga társát,
 Jól megjön az ára ;
 Szép élet stb.

Minden nemzet óhajt sóhajt
 A fájában kapni,
 Vajaskalács pogácsával
 Tarsolyát megrakni ;
 Szép élet stb.

Mint tűz meggyúlt pipájában
 Úgy ég a szerelme,
 Ellenségen és szíveken
 Vagyon győzedelme;
 Szép élet stb.

Megjön pályafutásából,
 Itt letelepedik,
 Jószágot vesz, kölcsön pénzt ad,
 Avagy kereskedik;
 Szép élet stb.

Nem parancsol ott vicispán,
 Sem a szolgabíró,
 Robotára senkit sem hajt
 Ispán vagy tiszttartó;
 Szép élet stb.

Prókátor függ az oldalán,
 Szerencse bírója,
 Böcsület a törvényszéke:
 Nincs appellátája;
 Szép élet stb.

Kényén kedvén házasodik,
 Nem fizet a papnak,
 Nem hí senkit biznáságnak,
 Mert fia ő Marsnak;
 Szép élet stb.

Menjünk azért seregessen,
 Tartsuk meg hazánkot,
 Vérrel, bérrel oltalmazzuk
 Szent, szent koronánkot;
 Szép élet stb.

Itthon rajtunk eret vágnak,
 Kiontják vérünket,
 Nincs böcsület, fizetnünk köll,
 Érezzük sebünket;
 Rossz élet,
 Gaz élet,
 Gazabb ennél nem lehet;
 Hopp hát jöjön katonának stb.

Ne gondoljunk az sírással
 Sem az pityergéssel,
 Üljünk lóra, marsérozzunk
 Az több vitézekkel ;
 Szép élet stb.

Isten hozzád, apám anyám,
 En édes szerelmem,
 Húgom, bátyám, sógor, komám,
 Avagy jertek velem ;
 Szép élet,
 Vig élet,
 Soha jobb nem lehet,
 Hopp hát jöjön katonának,
 Ilyent ki szeret.

XLVI. Ének.

Ah mit kínozod én szívemet,
 Mikor nem vagy állandó,
 Sebesítéd bús lelkemet,
 Ki csak hozzád hajlandó :
 De nincs haszna szerelmének,
 Nincs szünete gyötrelmének :
 Engeszteljed,
 Ne engedjed :
 Szegény legyek romlandó.

Majd megepeszt, mind el is veszt
 Szívemnek nagy fájdalom,
 Szépségedért, hívségedért
 Nincsen semmi nyugalma ;
 Nem kétséges szerelmedért
 Meg is halni, személyedért :
 De nincs haszna,
 Ennyi kínja!
 Nincsen semmi jutalma.

Ámbár szeretsz, ámbár megvetsz,
 De én még is szeretlek ;
 Hogyha gyűlölsz, ha meg is ölsz,
 Mind egyaránt szeretlek ;

Nem változom hívségemben,
 Nincs álnokság én szívemben :
 Ha nem élek,
 Még sem félek,
 Soha el sem felejtlek.

Dicselkedjék én szerelmem,
 S legyen példa mindennek :
 Azki légyen, versfejekben
 Vagyon neve szegénynek :
 Nem is kíván így szeretni,
 Nem is akar gyűlöltetni :
 Még is bánjad,
 És sajnáljad
 Ily gyötrelmét szívének.

Émlékezzél még is arrul
 Aki híven szeretett,
 Érdemedért és nevedért
 Mindeneket megvetett ;
 Vedd bé nevit kegyelmedben,
 Ambár maga nincs kedvedben :
 El is higyed,
 Ne is véljed,
 Hogy mást soha szeretett.

LII. Ének.

Legény. Gyöngy életre s a mezőre
 Jőj és késérj el,
 Ott mit gondolsz és parancsolsz,
 Kedved mit kedvel ;
 Lauruság arany hajadat,
 Tisztel s rózsá ajakidat,
 Mars, mars, ah jőj el.

Leány. Mit míveljek, ah mint menjek
 Véled táborban ?
 Lovagolni s vándorolni
 Soha sem szoktam :
 Ritka szűz laurusmezőben,
 Hervad rózsá ott hévségben :
 Itthon én dolgom.

Legény. Mars Vénusnak hív barátja,
Egyet értenek,
Két istenség egymásért ég,
Példák szíveknek
Mely szerelmes szív a vitéz,
Parola itt szív és a kéz,
Minden lépes méz.

Leány. Bár úgy légyen s bár mit tégyen:
A két istenség,
Competálni és követni
Ezt nem emberség :
Mert én vagyok egy gyarló szüz,
Légyen távol tőlem a tűz
És a vitézség.

Félve megyek az utcára,
Ritkán ablakra ;
Szüleim is ellenzenek,
Zárnak lakatra :
Meg is vallom, nem szeretlek :
Hogy bújdossam s véled éljek,
Én nem követlek.

Legény. Teljék azért minden kedved,
Már nem késértlek ;
Ha nem kedvelsz és nem szeretsz,
Én sem kedvellek :
Isten s emberek példája
Még megtör, Amor igája :
Már nem szeretlek !

LV. Ének.

Argus ugyan nem vagyok,
De két szemmel jól látok ;
Ámbár vak a tűzszerelem,
Boldog vagyok, nem bánt engem :
Vak után nem indulok,
Így veremben nem hullok.

Ha másokat vizsgálok,
Szánom s majd elájúlok :

Ennek látom nincs nyugalma,
 Annak pedig hosszú álma,
 Émezt szenved árnyékért,
 És ez éppen semmiért.

Ki elégszik reménnyel,
 Ki csalárd tekintettel,
 Kire ha néz a sandal szem
 Azt sem tudja, úgy-e vagy nem,
 Arra int, itt mosolyog :
 Mely nagy kínok olyanok !

Némely ingad mint a szél,
 Másik csak mesét beszéll,
 Ez hitt szívet comtemnálja,
 Amaz félti s confundálja : —
 Isten mentsen ezektől,
 Mást várok én egektől !

Van némelyben olyan tűz,
 Hogy szívére mindent fűz,
 Mindeniknek mert tetszeni
 És akarna kedveskedni :
 De két úrnak szolgálni
 Nehéz, és contentálni.

Az igaz s hív szeretet
 Soha társat nem szeret :
 Úgy gondolom, nem próbáltam,
 De másoktól ezt hallottam ;
 Bizony én is úgy volnék,
 Ha valaha szeretnék.

Volt ugyan indulatom,
 Igaz és hív szándékom,
 Egyhez fogok hogy hódulni,
 Szűz szívemből leborulni :
 Úgy is nem lesz víz a vér,
 De nincs benne igaz ér.

Szökött rab habár vagyok,
 Csakugyan szabad vagyok :
 Égett gyermek fél a tüztől,
 Szikrátul s csak még a füsttől,

Félek a vasesörgéstül,
Nem hogy a rabinségtül.

Okát ugyan nem adom,
Senkinek is nem mondom,
Csak magamban eltitkolom,
Szívem latjában fontolom,
Csak távulról mutatom ;
Kitalálja, gondolom.

Egykevésé hosszabban
Hogy írtam és bátrabban,
Megbocsáss, hogyha vétettem,
Róla bizony nem tehettem:
Nem akarat, más egyéb
Vitt rá: — az kintelenség.

LXX. Ének.

Ki béborúlt az fölyhőben
Megtért napom fénye,
Várás és nemjövés után
Édes szívem kénye;
Akit ingyen sem reméltem,
S hogy megvetett, attul féltem,
Most ölemben bágyadoz,
Tűzszívemben lángadoz,
Halálbul életet okoz,
S mézet nyújt ahoz.

Tekints reám és kegyelmezz
Azon két szemekkel,
Kik bajt vínak és küszködnek
Az égi tüzekkel,
Kikkel a szabad szíveket
Rabbá teszed, s az híveket.
Szólj hozzám oly igékkal,
S tégy boldognak ezekkel:
Contentáljad óhajtásim
S özvegy várásim!

Mivel kiseded s még mint viasz
 Igaz hogy hajlandó,
 Mint jó gyermek engedelmes,
 Érzem, az Cupídó,
 Akit mindenek üldöznek,
 Akit gyilkosnak neveznek,
 Nem igaz, mert kegyelmes,
 Hív, édes és szerelmes;
 Akit soha nem gondoltam,
 Úgy tapasztaltam.

Talán nem egy, több irigyink
 Voltak, úgy gondolom,
 Bár titkoltad, kitalálnám,
 És titkon fontolom;
 Vízet a szomjuhozónak,
 Csontot az ebugatónak
 Azért nyújtsunk és vessünk,
 És így bátran szeressünk.
 Meg is szánja hűségünket
 Az ég, szívünket!

XII. Ének.

Angyalom,
 Alakom,
 Szép gyöngy galambom!
 Röpülj hozzám kebelemben,
 Verj hű fészket hű szívemben!
 Angyalom,
 Alakom,
 Szép gyöngy galambom!

Jó lesz
 Ha lesz,
 Ha szíved bevesz.
 Folyó órák mennyit percen,
 Szívem hozzád annyit serken:
 Jó lesz,
 Ha lesz,
 Ha szíved bevesz.

Ne ne vess,
 Meg ne vess,
 Hanem egyszer már szeress.
 Tettem méltó érdemeidet,
 Túrtem halálos sebeket:
 Ne ne vess,
 Meg ne vess,
 Hanem egyszer már szeress.

Ambár
 Nagy kár —
 Reményem csak — bár!
 Cukorral ugyan édesget,
 Üveg által nyalat mézet:
 Ambár
 Nagy kár —
 Reményem csak — bár!

Légy hív,
 Légy hív,
 De hív titkos szív:
 Tudod, kaján az irigység,
 Több a rossz mint jó emberség:
 Légy hív,
 Légy hív,
 De hív titkos szív.

Erre
 Többre
 Nem megyek végre.
 Elég légyen vég panaszom,
 Magadba szállj, tanácsolom;
 Erre
 Többre
 Nem megyek végre!

Him hum,
 Ham hum,
 Tim tum tam tim tum!
 Szánd már hogy majd megnémúlok,
 Azért már egy szót sem szólok:
 Him hum,
 Ham hum,
 Tim tum tam tim tum.

A házasság által elvesztett szabadságnak megsiratása.

Míg nőtelenységben folytattam életemet,
Szabadságnak szele táplálta szívemet,
Kócsagtoll strázsálta nyusztos süvegemet,
Mind addig búbanat nem érte fejemet.
Mindenféle cifra úri fegyverekkel,
Farkas, medve, párdúc szép prémes bőrekkel
Teli volt fogasom, füredi nyergekkel,
S több más ilyen csengő pengő eszközökkel.
Bövelkedett házom gyakran muzsikával,
Szép egy pár hegedű ében vonyójával;
Fogasomon függött flauta furuglyával,
Ugyan ajúlt szobám ezeknek hangjával.
A jó paripákból soha ki nem fogytam,
Ezt lépésre, amazt futásra tartottam,
Emezt nyergeltettem ha parádéroztam,
Amint szükségem volt, rendre változtattam.
Fekete párípám volt Spanyolországból,
Szürke Erdélyből jött, pej pedig Moldvából;
Aranyszőrű farkút vettem egy basától,
Többi volt a magyar lovaknak javából.
Szerszámim ezüsttel arannyal kivarrrva,
Vagy ötves munkával boglárosan rakva;
Sok színű szírommal voltanak tarkázva,
Vagy bagariából csak tisztán csinálva.
Cifra ezer-gombos szolgálaim valának,
Kik éjjel és nappal híven strázsálának,
Pillantásomra is ébren vigyáznak,
Kéért pirulása nem is volt orcámnak.
Kinek-kinek kard volt s tarsoly az oldalán,
Bogláros pantallér lódinggal a vállán,
Ezekre függesztett karabén az hátán,
Fél arasznyi hosszú sarkantyú csizmáján.
Midőn azért néha történt indulásom,
Cum commoditate volt minden járásom;
Olykor barátságért két-három pajtásom
Vélem jött, hogy vígabb légyen utazásom.
Ahová szállottam, kedvesen is láttak,
Jó szívet, víg kedvet bővebben mutattak;
Ha bucsúzni kezdtem, fővább marasztottak,
Csak az héja volt hogy kézen nem hordoztak.

Madamozzellák közt gyakran vígadoztam,
 Ezzel diskurráltam, amazt megesókoltam,
 Amarra titkosan néha pillantottam,
 Valamint szerettem, úgy karazéroztam.
 Mulatságnak napja hogyha rendeltetett,
 Tánc és muzsikának vége nem lehetett,
 Péntek vasárnapal együtt tiszteltetett,
 Ünnepek tartottam néha egész hetet.
 Nem sok haszna vala plébános szavának,
 Ámbár napja volt is hamvazó szerdának:
 „Vonjad reá javát alföldi nótának!“
 Kiki csak azt mondja Lévai Miskának¹.
 Messzire távozott tőlem szomorúság;
 Csak másoktól hallám hogy van nyomorúság,
 Másfelé célozott nálam az ifjúság,
 Vezetője lévén a kényes szabadság.
 Szántásra vetésre nem is iparkodtam,
 A helyett játékról inkább gondolkodtam,
 Vigadni, múlatni, jónak állítottam,
 Hogy így léssen dolgom mindig, azt tartottam.
 Nem tudtam én akkor mi légyen az éhség,
 Távól volt házamtól mindenféle szükség;
 Tudván erszényemben hogy vagyon reménység,
 Közel sem mert jönni hozzám a szegénység.

De bépraktikálta magát alattomban,
 Uralkodik immár egész udvaromban;
 Miolta feleség jár a kamarámban,
 Azolta szegénység terjed el házomban.
 Hegedümet immár fogasról levette,
 Flautát furuglyával pad alá vetette,
 Soknyáját, strikrokját² oda függesztette,
 Sok dib-dáb subáját rendre helyeztette.
 Egyik sarkantyúját letörte eszizmáznak,
 Az egész szerszámát kidobta pipámnak,
 Mondván: nem szenvedü füstjét a dohányynak:
 Ottkinn dohányozni kell mint a kutyának.
 Amikor haragszik, bőrében alig fér,
 Fogát csikorgatja, dül-fül, s mérgében sír:

1 A XVIII. század közepén híres cigány-hegedűs.

2 Egy neme a crinolinnak, mely a XVII. és XVIII. században Franciaországból német szomszédainkhoz s hozzáuk is elhatalmazott.

Akkor a cselédem megmozdúlni sem mér,
 Sőt magam is olykor attól félek megvér.
 Véghetetlen hosszú a praetensiója:
 Hol tiszta lisztje nincs, hol pedig borsója,
 Elkölt fűszerszáma, elfogyott a sója,
 Most fazéka törött, elveszett korsója,
 Lisztet szárítani nincs elég teknője,
 Levest s másmit fűzni nincsen serpenyője,
 Sír kisebbik gyermek: nem jó a bőcsője,
 A nagyobbknak pedig rossz a cipellője.
 Már lent parancsolja, már kendert vakarni,
 Már bábót, cipellőt, csipkét kell hozatni;
 A mennykő sem tudja mind előszámlálni,
 Miket a Madame szokott praetendálni.
 Nincs pénzem, nem merem magamat menteni,
 Akár börem alól ki fogom metszeni,
 Vagy más jámboroktól per furtum szerzeni,
 Praetensiójának mégis meg kell lenni,
 Mert ha nem cselekszem, leszen mit szenvednem,
 Az alsó dupéját fordítja ellenem,
 Sok 'koldust', 'gazembert' kelletik elnyelnem,
 Mintha nem hallanám, csendesesen fülelnem.
 Előkerül ama régi história,
 Hogy 'Ihr Guadn' nemzetség régi familia:
 Nem volt disznópásztor semmi atyjafia,
 Valamint ha volna — Márja-Terézia.
 Bezzeg rá akadtam most az oskolára,
 Mint a muskatéros eb harmincadjára!
 Úgy reá szoktam már sok cifra nótára,
 Hogy bizvást mehetek fiók istrázsára.

Vetett törbe esett kényes ifjuságom,
 Bú-bánatra fordult öröm s vigasságom.
 Elmúlt már jó napom, oda nyájasságom,
 Meghatározatott régi szabadságom.
 Megritkult már száma karmazsin csizmámnak,
 Lekopott a rojtja parádés ruhámnak;
 Resten jár már lába kedves paripámnak,
 Még ez is jelenti bánatját urának.
 Hervad kócsagtollam, lefügg süveg mellől,
 Kényes jó lovam is alig hogy fel nem dül,
 Nem fénylik fegyverem, pókhálóban merül,
 Jaj be szép hasznom van a feleségemről!

Az egész életem siralomra fordúl,
 Keserves sorsomon könyvem ugyan csordúl!
 Olykor az elmém is csuda meg nem bódúl,
 Mivel a sok fátum halmonként rám tódúl.
 Jobb lett volna nékem a Tatárországban
 Elbújdosnom, épen alsó Indiában,
 Csontomat letennem a szép szabadságban,
 Mintsem nyomorognom így a házasságban.
 Mert vajmi keserves ilyeket szenvedni,
 Egy hitván asszonynak kedvéért epedni,
 Az ő s *...* mellett így megöregedni.
 Talán jobb lett volna disznókat őrzeni.
Requiem aeternam azért, szabadságom!
 Nyugodjál békével, megholt nyájosságom!
Vale, jó éjszakát édes ifjuságom,
Addio, megbocsáss, kedves pajtáságom!
 Azért felesége hogyha van is kinek,
 Jobb lesz ha eladja aztat valakinek;
 Hogyha pedig pénzen nem kelne senkinek,
 Ugy is od'adhatja bizvást akárkinek.

Mondván, amint mondám, mások példájára:
 Hogy kiki vigyázzon jövő sorsára!
 Valaha ne jusson velem egy nótára:
 Boldog aki vigyáz más ember kárára.
 Verseimet pedig hogyha bolondságnak
 Tartaná valaki, és nem valóságnak,
 Próbálja meg dolgát a szent házasságnak:
 Nem fogja mondani azt históriának.

FALUDI FERENC.

1704—1779.

Faludi Ferenc Németújvárárt Vas vármegyében
 született ápril 1. 1704. nemes szüléktől. Szerencsés-
 sen befejezván alsó- és középtanodáit Sopronban,
 tizenhat éves korában a jezsuiták szerzetébe lépett.
 Bécsben a sz. Anna klostromában kiállván a két szo-

kott próbaévet, Grécbe küldetett, hol három éven át a bölcsészeti tudományokat hallgatván, ismét Bécsbe tétetett át próbatanárnak, hol mint ilyen 1725-től 29-ig humaniórákat, 1730-ban pedig a mértant adván elő, a hittudomány négy éves folyamára bocsáttatott, melynek végeztével, élte harmincadik évében, 1734, áldorrrá szenteltetett. Mint ilyen 1735-ben Budán a Vizivárosban (német) hitszónokként működén, s végre a szerzet szabályai szerint a harmadik próbaévet is Beszterce-Bányán dicséretesen eltöltvén, újra Bécsbe küldetett, hol 1736—7-ben a Pázmány-növeldében lelkész s egyszersmind az egyetemnél az erkölcsi hittannak, 1737—40-ig pedig Grécben a bölcsészet, 1740—1-ben Lincben a mértan tanítója, végre Rómában magyar gyóntató lett a szent Péter főegyházában. Itt, honától távol, fogant meg kebelében azon vágy és szándék hazája elárvúlt nyelvét irodalmi művek által nemesíteni. Már itthon kísérlette meg a spanyol Gracián „Aulicusát” fordítgatni, de úgy látszik gyakorlatul inkább, mint hogy azzal íróként fellépjen; Rómában ő annak első száradát vitte véghez francia után; mire Dorrell József angol jezsuita erkölcsi munkáinak fordításai következtek elaszból. Öt év múlva haza hívatván a szerzet kormánya által, ismét tanításra alkalmaztatott; 1746—7. a szentírás magyarázatát adta elő Nagyszombatban, a következő évben az újon alapított Tereziánium aligazgatója s abban a római és német törvény történetének tanítója, 1748—51. a nagyszombati

nyomda, 1751—4. a kőszegi ház, 1754—7. a kőszegi collégium, 1757—9. a pécsi ház igazgatója, s végül a pozsonyi ház könyvtárnoka lett, hol 1773. a szerzet eltörlését érte meg. A Rómában megkezdett írói pályát hazajövetelével busásodott és változó elfoglaltságok hosszas időre félbeszakasztották: csak *Constantinus Porphyrogenitus* című, az iskolai színház számára készült, öt felvonásos „jeles játéka“ való ez időből, mely 1750 szeptemberben játszatott el Nagy-Szombatban, s azon túl más helyeken is. Csak 1770-ben térhetett ismét vissza írói foglalatosságaihoz: ide csak *költői dolgozásai* tartoznak, melyek készülte éveit nem tudjuk; de úgy látszik *világi dalai* ifjabb korából, Rómában lakta idejéből, valók, az *alkalmiak*, a *szent énekek* és *pásztori költemények* nagyobbrészt az utóbbi időkből. Ő maga azokat nem adta ki, csak nagy későn, mint látszik, már a szerzet eltörlötése után, Rohoncon laktában, írta össze gyűjteménybe, de köz kézen még életében forogtak. Halála élte hetvenhatodik évében érte el 1779 dec. 18.

Költeményeit először Révai adta ki *Faludi Ferenc Költeményes Maradványai* cím alatt „előbeszédekkel, jegyzésekkel és szükséges oktatásokkal megerősítve,“ Győr, 1786. n8r. 2 kötetben (másodszor saját toldaléka nélkül ugyanő egy kötetben Pozsony, 1787.; harmadszor magokat a verseket Bacsányi János, Pest, 1824. k12r.; negyedszer én *Faludi Ferenc Minden Munkáiban*, Pest, 1853. 4r., s ismét külön

Faludi Ferenc Versei cím alatt, Pest, 1854. n12r.). Itt említendő egy névtelen által szerkesztett *Anthologia Faludi Ferenc Munkáiból*, Kassa, 1836, melyben válogatott költeményei s három beszély a „Téli Éjtszakákból“ állanak.

I. A kisztö úrfi éneke.

Úri nemzet eredete,
Deli, jeles, ép termete,
Gyöngyös, köves, szép ruhája,
Ruhájánál szebb arcája :
De mit használ, ha hamis ?

Szeme kökény, csillag fénye,
Ámor csoda építménye,
Tüzet lobbant pillantása,
Mint az egek villámlása :
De mit használ, ha hamis ?

Alabastrom fehér nyaka,
Piros rózsát nyit ajaka,
Sima márvány piciny álla,
Tiszta hónál tisztább válla :
De mit használ, ha hamis ?

Pindus hegyén szebb verseket
Nem mondanak, énekeket,
Mint mikor ő torkát nyitja,
Es hárfáját megindítja :
De mit használ, ha hamis ?

Szép mikor varr, szép mikor ír,
Szép ha nevet, szép mikor sír,
Szép mikor ül, szép mikor áll,
Jól hajt térdet, cifrán sétál :
De mit használ, ha hamis ?

Tréfás, nyájas, hízelkedő,
Bátor, vidám, kedveskedő :

Sokkal biztat mosolygása,
 Teljes tárház ajánlása :
 De mit használ, ha hamis ?

II. A kisasszony felelete.

Híres főrend nemzetében,
 Nincsen hiba természetében,
 Jól hordozták, jól nevelték,
 Volt is okok hogy kedvelték :
 De nem tetszik, tudom mért.

Tiszta szeme s ábrázatja,
 Tejbe mártott arculatja,
 Hol rózsák is elmulatnak,
 Egybe kevert színt mutatnak :
 De nem tetszik, tudom mért.

Magasan költ nagy homloka,
 Sugár cédrus ép dereka,
 Vállát veri szög hajával,
 Hajnal hasad ajakával :
 De nem tetszik, tudom mért.

Lovát Mária úgy nem ugratja,
 Jobban, mint ő, nem forgatja,
 Mint az evet felültében,
 Meg sem mozdul lágy nyergében :
 De nem tetszik, tudom mért.

Táncos, elmés, emberséges,
 Törvénytudó, mesterséges,
 Jámbor, józan, mértékletes,
 Takarékos, kellemetes :
 De nem tetszik, tudom mért.

Kedvlegelő nyájassága,
 Szívébresztő vidámsága,
 Teljes öröm barátsága,
 Paradicsom társasága :
 De nem tetszik, tudom mért —
 Mert hamisnak mond, azért.

III. A tavasz.

Királyi multság erdőkben sétálni,
 Arnyékos utcáin fel s alá járkálni;
 Fülemüle éneklésén,
 Gyenge szellők legyezésén
 Örömét nevelni,
 Kedve szerint élni!

Az olsó nyulakat bokorból kiverni,
 Fiatal madarkák fészket felkeverni,
 Hegyet, völgyet megkerülni,
 Friss források mellett ülni,
 Ebédre megtérni,
 Jó lakáshoz férni.

A setét gondokat magas szegre tenni,
 Feladott étkekből jóízűen enni,
 Enni, meg nem csömörlni,
 Közbe vígan beszélteni,
 Friss borokat inni,
 A vizet dicsírni.

Eszem iszom után könyökére dülni,
 Egy fél órásckáig álomba merülni,
 Könnyű testtel felserkenni,
 Holmi dolgán átalmenni,
 Kártyákat forgatni,
 Játékkal mulatni.

Diána udvarát megint látogatni,
 Ernyős sátoriban, mint reggel, mulatni,
 A kakukkal szerencsáját
 Megpróbálni, jövődjét;
 Hegyek ellen állni,
 Echóval tréfálni.

Pintyőke sírását, galambnak nyegését,
 A játékos rigó hangos füttyülését,
 Gerlicének búsulását,
 Társsa után bujdosását,
 Szemre fülre venni,
 Más gonddal nem lenni.

Erdőkből kimenni mezők térségére,
 A lenyugvó napnak nézni szekereére,
 Pásztor után sétálgatni,
 Muzsikáját meghallgatni:
 Korydon dudáját,
 Mopsus furuglyáját.

Görbe trombitákat otthon fuvattatni,
 Vacsora után is nyugtig így mulatni:
 Úgy-e, pajtás, megpróbáltad,
 Amint mondám, úgy találtad :
 Királyi multság,
 Ártatlan bolondság.

IV. A győzedelmeskedő Nádasdi.

1757.

Rettentő Mársnak fajzati,
 Ti bátor seregek !
 Bellóna igaz magzati
 Jól vitézkedtetek !
 Meggyőztük burgus kölkeit,
 Fejünkre esküdt ölyveit :
 Már dicsekedjete !

Megvertük kevély táborát,
 Vágtuk, mint barmokat,
 Letéptük sűrű sátorát,
 Raktunk testhalmokat,
 Gázoltuk bűdös véreket,
 Patvarba üztük lelkeket :
 Kinn örvendeztetek !

Elnyertük Schweidnitz várait,
 Villám pattantyuit,
 Boroszló tornyos falait,
 Mennydörgő álgyuit,
 Rabszíjra fűztük emberét,
 Prédára adtuk mindenét :
 Istent dicsérjete !

Mondjon az egész táborunk
 Háladó éneket,
 Puskánk, álgúnyk, puskaporunk
 Hasítson egeket,
 Forgassunk nagy poharakat,
 Igyunk Te-Deum borokat:
 Nekem is töltsetek! — —

Új lármát hallok, fiaim!
 Új erő üt reánk:
 Menjünk elejbe, bajnokim!
 Rivadjon trombitánk:
 Újítsunk rajtok sebeket,
 Vágjuk apróra szíveket!
 Megyék, kövessetek.

V. A szerenese.

A szerenese változásin
 Tanult elme nem indul,
 Ide s oda rándulásin,
 Nem sértődik, nem mozdúl,
 Csak úgy nézi csúf játékát,
 Mint a forgó karikát.

Ma hiteget, hizelkedik,
 Szárnyán visel, fennhordoz:
 Holnap megint mérgeskedik,
 Bosszuságot, gondot hoz,
 Rád szegezi kész táborát,
 S meg felszedi sátorát.

Most felbillent első fokra,
 Ápolgat és mosolyog,
 Kebelébe ragad esókra:
 Már megbánta, tébolyog:
 Nálad tölti ebédkorát,
 Másutt eszik vacsorát.

Csak árulás biztatása,
 Tárházakkal ha imád:
 Öröm, öröm ajánlása,
 Visszarántja amit ad.

Szerencsére csak úgy tekints:
Ajándéka álomkincs.

Kopasz, béna és vak jószág,
Agyarkodó, fondorló ;
Felkendözött aggott óság,
Nyughatatlan, kóborló:
A szerencséf jól megismérd,
S amint szolgált, úgy dicsérd.

VI. Tarka madár.

Egy kis tarka madár vig kedvében
Szép gyümölcsös kertnek ment reptében:
Ha én tarka madár volnék,
Én is veled elrepülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madár ott akadott,
Mert két lépvesszőeske közt ragadott:
Ha én tarka madár volnék,
Soha veled nem repülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madárt kézre kapták,
Nem bántották, szépen ápolgatták:
Ha én tarka madár volnék,
Még is veled elrepülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madárt, jaj! fogságba
Szorossan bezárták, kalitkába:
Ha én tarka madár volnék,
Soha veled nem repülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madárt jól tartották,
Cukorfalatokkal meghizlalták:
Ha én tarka madár volnék,
Még is veled elrepülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madárt kifosztották
 Tarka tollaiból, nyársra vonták:
 Ha én tarka madár volnék,
 Soha veled nem repülnék,
 Tarka madár!

VII. Phyllis.

Phyllis nyugszik, mély álomba
 A szép Phyllis elmerült!
 Íme Amor jött azonba,
 Loppal oldalához ült.
 Félre teszi tegzét, ívét,
 Egy nyilával útát nyit:
 És kilopja Phyllis szívét,
 Kit sebessen el is vitt.

Serken Phyllis, észre veszi
 Kárát s Amor nyilait,
 Sí, rí, dolgát félre teszi,
 Sietteti inait.
 Feltalálja udvarában:
 Amor szívek között jár:
 Szinte kettő van markában,
 Íme, úgy mond, itt a kár.

„Lator Amor! ha elvitted,
 Ha megloptál engemet,
 Mondd meg, dévaj, hová tetted,
 És add vissza szívemet.“
 Sírva fakad, jajjal közli,
 Nagy cseppekkel könyve hull:
 Amor gyengén mind letörli,
 Mondván: „Phylli! ne busúlj.

Itt van szíved, elrejtettem,
 Jó helyen van, el nem vész;
 Több szívekkel elkevertem,
 Mutass reá, tied lesz.
 Ím elődbe rakogatom,
 Phylli! vigyázással légy:
 Ki micsodás, megmutatom,
 Szíved helyett mást ne végy:

Ez a nagy szív alázatos;
 Ez pedig pompára vágy;
 Ez együgyű, akaratos;
 Es ez mindenkireh vágy;
 Ez a picin válogató;
 Ez udvari; ez paraszt;
 Ez tudatlan, hallogató,
 Sok szíveket elszalaszt.

E mosolygó, hízelkedő;
 Ez versenygő, békétlen;
 Ez szemérmes; ez kérkedő;
 Ez pityergő izetlen.
 Ez tárházat, kastélyt vadász,
 Tetszik neki kincses nép;
 Emez becsületet horgász;
 Ennek a kell, aki szép.

Ez kendőzik, fürtöt viszál,
 Százszor tükörihez fut;
 Ez más erkölcsében piszkál;
 Emez büszke, noha rút.
 Válogasd ki, ha úgy kéred,
 Ezek között van szíved:
 Phylli! látom, nem isméred
 Melyik légyen a tied.

Még egy van itt: ez a furesa,
 Hamis, titkos, dévaj szív:
 Ehez nem fér senki kulcsa,
 Senem igaz, senem hív:
 Ha nem tudod, ím megmondom:
 Ez te szíved, emeld el:
 Tartsd magadnak, semmi gondom,
 Mert ez senkinek sem kell.“

VIII. A forgandó szerenese.

Fortúna szekerén okosan ülj,
 Úgy forgasd tengelyét, hogy ki ne dülj:
 Ha szépen vezetett,
 Ha miben kedvezett,
 Meg ne örülj:
 Fortúna szekerén okosan ülj.

Jó kedve s kereke egyaránt jár,
 Forgandó, változó : ma kinesessel vár,
     Holnap lenyomorít,
     És megint boldogít ;
     Elhigyed bár :
 Jó kedve s kereke egyaránt jár.

Érdemre nem tekint, szemtelen, vak,
 Kire ma vont aranyt, holnap szűrt rak.
     Tudják, kik táborát
     Lakták és udvarát,
     Sok nagy urak :
 Érdemre nem tekint, szemtelen vak.

Hol édes jó anyád, hol mostohád ;
 Dolgáról senkinek számot nem ád :
     Megbeesül, megaláz,
     Magasztal, legyaláz.
     Bút hoz reád :
 Hol édes jó anyád, hol mostohád.

IX. Ninesen neve.

Egy agglant van Gyöngyös táján ¹,
 Rút szömölcsök ül pofáján,
 Töpörödött ráncos bőre,
 Őszszel tarkás minden szőre :
 Utálatos ocsmány kép.

Három foga tart istrázsát,
 S alig rágja a híg kását,
 Gyomort kever bűdös szája,
 Tüdejével rothadt mája :
 Semmi tagja már nem ép.

Rozsdás torka höbög, hörög,
 De a nyelve frissen pörög :
 Nyughatatlan derekával,
 Csipás szeme forgásával,
 Keze úgy jár mint a csép.

¹ Itt azon Gyöngyös vize értetik, mely Ausztriában eredvén, Léka, Kőszeg, Szombathely határain átfolyván, Sárvár felett a Rábával egyesül.

Elébb kezdte Vénus fatyját
 Megismérni, mint sem atyját:
 Hím után sirt bölcsőjében,
 Gyuladozott szerelmében:
 S még előtte volt a pép.

Felserdülvén többre lépett,
 Nyalogatott sok friss képet:
 Aki tetszett szájizének,
 És megfelelt víg kedvének,
 Ahoz ragadt mint a lép.

Sok kezek közt vásott nyaka,
 Csókkal kopott két ajaka;
 Űszög már kipörzsölt szíve,
 De még bennvan Ámor nyive:
 Forrtón forr az ó eserép.

Természetét erőlteti,
 Apadt mellit kifeszíti,
 Tarát farát ékesíti,
 Vitorlát kiteríti:
 Arra nyerít aki szép.

Parázs tüzét lobbantatja,
 Már megszokta, nem hagyhatja:
 Várj, tejetlen gubás kecske,
 Nőszton nősző vén menyecske!
 Megjön urad, jól megtép.

X. A remete.

„A kemény kősziklák kietlen kebelében,
 Járatlan barlangok elrejtett mély ölében,
 A vadon erdők közt találtam kedvemet,
 És lelkem-kihültig itt töltöm éltemet.

A büszke szín világ sétáljon friss bársonyban,
 Egy kevés ronggyal is beérem én azonban:
 Ma-holnap a kigyók felbontják testemet,
 Az apró férgeskeké elosztják béletem.

Tobzódó torkosok felkészült jó lakási,
 A borral töltöző iszákok tombolási
 Nem kisztik torkomat: énnálam édes íz
 Egy marok fű, gyökér, egy ital forrásvíz.

Ha búa merülök, ha szívem kezd lankadni,
 Ebreszt a forró ég, vigasztalást tud adni;
 Éjjel a csillagok vidítják szívemet,
 A hajnal felderül, meghozza kedvemet.

Ha test, vér megindúl, háborgat rút ostrommal,
 Böjttel sanyargatom, megtöröm ostrommal,
 Tüskébe keverem áruló testemet:
 Így oltván tüzeit, megmentem lelkemet.

Eltelvén napjaim, nem félek a haláltul,
 Elválok örömet ez árnyék rossz világtul,
 Ohajtva járulok tehozzád istenem!
 Jutalmam, örököm, kincsem és mindenem.

A lelkem öltözik, reménylem, fényességbe,
 A csontom itt hever, míg társúl mégyen égbe.
 Egy buzgó gondolat engem itt temet:
 Ha kérded, ki valék: egy szegény remete.“

XI. Pásztorversengés.

Minap egy kis kanász más juhászgyermekkel
 Öszve kezdte veszni pásztori versekkel.
 Korydon feltette két mázsás ártányát,
 Tityrus, kecskéjét s legjobb bikarányát.

Korydon.

Tityre! ha tetszik, a hegyek aljában,
 A kiterjedt bikkfák ernyős sátorában
 Legelő-helyére bocsátván nyájunkat,
 Pásztori versekkel mulassuk magunkat.
 Mese azért, juhász! ha meg tudsz felelni,
 Ez a kövér ártány nálad fog telelni.

Jó makkon hizlaltam Bakony erdejében,
 Most vagyon kellemös legjobb idejében.
 Mese, mese, mi az? Széles e világon,
 Neve írva vagyon gazdag termett ágon:
 Redős és bokrétás, búbos és kalapos,
 Néha alul, néha pedig felül lapos.

Tityrus.

Mese, mese, mi az? ha kulcsát találod,
 Igért báránnyal zsíros lészen tálod:
 Piros, poskos, kövér, még csak picin falat,
 Nincs hozzá hasonló a kerek ég alatt.

Korydon.

Mese, mese, mi az? nincsen az erdőben,
 Fel nem találtatik a tágas mezőben,
 Nem fér a pajtába, nem fér a pincébe;
 De szép könnyen befér egy hajszál végébe.

Tityrus.

Mese: melyik madár repdes szárnya nélkül?
 És melyik eszi meg aztat szája nélkül?
 Ha előtalálod, tied lesz kobakom,
 Önnel jól megrakott légrádi bicsakom.

Korydon.

Mese, mese, mi az? Jár kél lába nélkül;
 Mese, mese, mi az? megáll talpa nélkül.
 Ha előtalálod, vidd el furuglyámat,
 És ha jobban tetszik, újdón új dudámat.
 A dudát Pán adta nekem víg kedvében,
 Nincs hozzá hasonló kilenc vármegyében.
 A furuglyát pedig adá — mi a neve?
 Aki egy nagy túrótt ebédre megeve.

Tityrus.

A bicsakról szólván, Mopsus a Bettának
 Adá, mondván: tartsad szívem zálogának;
 A bolond megbánta: Betta észre vette,
 Panaszos bicsakját elejbe vetette.

Egyiknek sem kellett, azért felemeltem,
S minthogy mind a kettőt összebékéltettem,
Reménykedve kértek, hogy tartsam magamnak,
Tartom attól fogva kedves bicsakomnak.
Hallod-e? te pásztor! az ebek ugatnak,
Talám a farkasok juhokat szagatnak.
Tegnap is a Fari egy nagyot kergetett,
Szegény a farkassal egy verembe esett.

Korydon.

Keljünk, a kanok is már kerékbe vették
Az aprókat: minap csak alig menthették.
Magokat nem féltém, gyakran viaskodnak,
Mi tagadás benne, farkasbőrt is adnak.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

2